МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО АСПІРАНТІВ І СТУДЕНТІВ

ПРАВОВЕ ЖИТТЯ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Збірник тез наукових доповідей

XIX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених

(17 травня 2024 року)

Луцьк
Вежа-Друк
2024

УДК 34 (062. 552)
П 68

Рекомендовано вченою радою юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки(протокол № 7 від 31 травня 2024 року)

Редакційна колегія:

Цьось А. В. – ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, заслужений діяч науки і техніки України, голова редакційної колегії;

Демчук А. М. – декан юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент, заступник голови редакційної колегії;

Яцишин М. М. – завідувач кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор, заступник голови редакційної колегії;

Духневич А. В. – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор, заступник голови редакційної колегії;

Фідря Ю. О. – завідувач кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент, заступник голови редакційної колегії;

Книш С. В. – завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор, заступник голови редакційної колегії.

Члени редакційної колегії:

Кравчук В. М. – заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права; **Якушев І. М.** – професор кафедри цивільно-правових дисциплін Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент; **Музичук К. С.** - професор кафедри кримінального права та процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор; **Ельжбета Кєльска** – ректор Академії економіки в Радомі, доцент, доктор (Республіка Польща); **Адам Зюлковський** – декан факультету стратегічних та технічних наук, Вищої Школи Економіки в Радомі, доктор (Республіка Польща);

Відповідальний секретар: **Корінецька І. В.** – заступник голови Наукового товариства аспірантів та студентів.

Відповідальний за випуск: **Слободян В. П.** – голова Наукового товариства аспірантів та студентів.

Рецензенти:

Кваша О. О. – доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України;

Яроцький В. Л. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

П 68 **Правове життя:** сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : зб. тез наук. доп. XIX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (17 трав. 2024 р.) / уклад. І. В. Корінецька, В. П. Слободян. – Луцьк: Вежа-Друк, 2024. – 444 с.

ISBN 978-966-940-572-2

У збірнику представлено тези доповідей, що стосуються різних сторін правового життя, питань теорії та історії держави і права, конституційного, фінансового, адміністративного, цивільного, кримінального та інших галузей права, що обговорювалися на XIX Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених у м. Луцьк 17 травня 2024 р.

Рекомендовано науковцям, студентам і всім, хто цікавиться проблемами правового життя.

УДК 34 (062. 552)

Оргкомітет XIX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених “ПРАВОВЕ ЖИТТЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ” не завжди поділяє думку учасників. Повну відповідальність за достовірність поданого матеріалу несуть учасники та їх наукові керівники. Тези доповідей друкуються в авторській редакції.

ISBN 978-966-940-572-2

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024
© Слободян В. П., Корінецька І. В. (укладання), 2024

За допомогу

в організації та проведенні конференції

оргкомітет висловлює подяку:

Ариванюк Тетяні Олексіївні

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ УВ'ЯЗНЕННЯ В АНГЛІЇ

С. В. Балабаш, А. В. Швець

Анотація. У статті проаналізовано історію становлення англійської прогресивної (в'язничної) системи. Досліджено особливості поділу засуджених на класи та ступені відбування ними покарання.

Ключові слова: прогресивна система ув'язнення, в'язниця, злочин, пенітенціарна система, покарання, ув'язнений.

Актуальність теми дослідження. Прогресивна система відбування покарання є важливим елементом сучасної кримінально-правової системи. Її інститути, такі як в'язниці та інші установи виправної системи, відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного виконання покарання та реабілітації засуджених. Відтак досліджувана система є складним соціально-правовим явищем, оскільки спрямована на створення умов, які стимулюють засуджених до законослухняної поведінки та сприяють їхньому виправленню. Тому актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю покращення умов відбування покарання у вигляді позбавлення волі через призму історичного досвіду функціонування прогресивної системи ув'язнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становленню англійської прогресивної пенітенціарної системи передували Пенсільванська (філадельфійська) та Оборнська системи покарань. Останні викликали дискусії та критику через ряд причин, зокрема надмірність обмежень прав засуджених, непропорційність кари за вчинені злочини та відсутність ефективності у превентивному впливі [5, с. 12-13].

Справді, з часом виникла необхідність у нових підходах, які б краще враховували потреби суспільства і засуджених, а також сприяли б їхньому виправленню та соціальній реінтеграції. Прогресивні пенітенціарні системи, як англійська, стали відповіддю на ці виклики. Вони враховували не лише мету покарання, а й мету перевиховання та повернення засуджених до суспільства як повноцінних членів. Ці системи надавали більше уваги до умов утримання засуджених, розвитку їхніх навичок та освіти, а також стимулювали позитивну поведінку через різноманітні заохочувальні заходи [6, с. 257].

Родоначальником англійської прогресивної тюремної системи був А. Меконочі, англійський капітан. Його методи та підходи до виправлення засуджених відображалися в системі відбування покарання, яку він запровадив у каторжній колонії на острові Норфолк. Важливою характеристикою була її гуманність та спрямованість на індивідуальний підхід до кожного засудженого, з урахуванням його потреб та можливостей [4, с. 138].

Англійська прогресивна система покарань передбачала проходження засудженими трьох ступенів відбування покарання в одній тюремній колонії.

Перший ступінь – «одиночне ув'язнення». Ув’язнені проводили певний період в одиночній камері, тривалість якого залежала від класу, до якого був віднесений засуджений, і коливалася до 1909 р. від 3-х до 9-ти місяців, після 1909 р. – до 1 місяця, за винятком рецедивістів, строк для яких становив до 3-х місяців [2].

Поділ засуджених на три класи відображав їхню кримінальну історію та моральний стан. Розглянемо детальніше кожен з цих класів:

Клас «зірок»:

- включав осіб, які раніше не мали судимостей і не вважалися професійними злочинцями;

- засуджені мали носити спеціальну зірку на одязі, яка вказувала на їхнє становище як нових засуджених;

- був призначений для тих, кому потрібно було визначити, чи вони можуть

бути виправлені та переведені до іншого класу.

Перехідний клас:

- входили засуджені, які раніше не були засуджені за серйозні злочини та не були відомі як професійні злочинці;

- включав нових засуджених, які, через свої моральні якості, не носили зірку;

- засуджені мали можливість довести своє виправлення та переведення до класу «зірок», якщо це було виправданим.

3. Клас рецидивістів:

- включав осіб, які були раніше засуджені за серйозні злочини або були відомі як професійні злочинці;

- входили засуджені, які порушили умови умовного звільнення та були повернені до в'язниці;

- засуджені вважалися найбільш небезпечними та потребували особливого контролю та нагляду [1, с. 279].

На другому ступені системи засуджені вже могли перебувати спільно на роботі, в церкві, школі, лікарні та інших місцях, але вони трималися окремо під час сну, обіду і відпочинку. Однак їхній статус ув'язнення визначався класифікаційною системою, яка передбачала поділ на п'ять класів або дисциплінарних категорій.

Система надавала можливість засудженим заробляти марки, що використовувалися для покращення їхнього статусу в ув'язненні. За сумлінну працю засуджений одержував шість марок на день, а у випадку несумлінної праці або протиправної поведінки кількість марок зменшувалася. Такі порушення могли призводити до покарань, включаючи ув’язнення у камері, позбавлення матраца та обмежену дієту. Засуджені, які продемонстрували відмінну працелюбність і добру поведінку, могли отримати додаткові марки, але не більше двох на день [2].

Оцінка праці та поведінки засуджених проводилася наглядачем та інструктором під керівництвом старшого наглядача та начальника. Така система сприяла стимулюванню працьовитості та дисциплінованості серед засуджених, а

також контролю за їхньою поведінкою та виконанням режиму установи.

Засуджені могли скоротити строк відбування покарання, отримуючи додаткові марки, але не більше, ніж на 1/4 для чоловіків і на 1/3 для жінок. Перейшовши до найвищого, п'ятого класу і відбувши встановлену частину строку покарання, засуджений міг отримати дострокове звільнення, яке можна було розглядати як спосіб оплати залишкової частини терміну покарання додатковими марками [8 с. 14].

На третьому ступені системи засуджені отримували відповідне посвідчення та були звільнені з тюрем або колоній. Проте, їхня свобода була обмежена наглядом поліції. Це означало, що вони звільнені під умовою дотримання певних правил та режиму, встановлених поліцією.

У випадку порушення цих правил поведінки, засуджений міг бути повернутий до установи позбавлення волі на невідбутий термін покарання. Ця умова змушувала засуджених дотримуватися законів та уникати вчинення будь-яких дій, які могли б привести до повторного позбавлення волі. Таким чином, незважаючи на їхню звільненість, вони залишалися під контролем і могли бути піддані карним заходам у разі порушення закону [3, с. 165].

Система, яку впровадив капітан Д. Меконочі, була спрямована на те, щоб надати засудженим можливість вибору їхньої поведінки та створити умови для їхнього самовдосконалення. Передбачала, що злочинці мали більше стимулів для активності та саморозвитку, ніж у традиційних тюремних умовах. Основна ідея полягала в тому, що система не просто покарає засуджених, але й надасть їм можливість виправитися та вибрати шлях самореабілітації. Такий підхід сприяв тому, що порушення в колонії були рідкісним явищем, а засуджені мали змогу працювати над власною реабілітацією [7, с. 176].

Висновки. Отже, прогресивна система виконання покарань має важливе історичне значення, оскільки ставить перед собою завдання покращення умов тримання засуджених та їхнього соціального відновлення через акцент на покаранні, яке спонукає до покращення поведінки та реабілітації. Незважаючи на

значний внесок у покращення умов ув'язнення та зменшення рецидиву, на сьогоднішній день досліджувана пенітенціарна система не знайшла свого законодавчого закріплення в багатьох країнах.

Список використаних джерел:

1. Бадира В.А., Денисов С.Ф., Денисова Т.А. та ін. Кримінально-виконавче право: Навчальний посібник / за ред. Т. Денисової. Київ: Істина. 2008. 400 с.

2. Гель А. П. Інститут зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі в кримінально-виконавчому праві України / Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право. 2013. Т. 5. С. 821-839.

3. Конопельсткий В. Я. Роль та місце диференціації та індивідуалізації у правовому механізмі прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі. *Митна справа.* 2014. Книга 1. Частина 2. №5 (95). С. 163-168.

4. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини / за заг. ред. О. Джужи. Київ: Юрінком Інтер. 2002. 446 с.

5. Марисюк К. Кримінально-виконавче право України в схемах і таблицях: Загальна частина. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2008. 76 с.

6. Марисюк К. Становлення англійської прогресивної пенітенціарної (в'язничної) системи. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2014. Випуск 60. С. 256-259.

7. International congress on the prevention and repression of crime. Washington, 1872. 493 p.

8. Paterson A. Our prisons. London, 1911. H. Rees, ltd., 63 p.

Balabash S. V., Shvets A. V. Peculiarities of the formation of a progressive prison system in England. The article analyzes the history of the formation of the English progressive (prison) system. Peculiarities of the division of convicts into classes and degrees of serving their punishment have been studied.

Key words: progressive prison system, prison, crime, penitentiary system, punishment, prisoner.

THE HISTORY OF POLICE FORCES

V. Yu. Holod

The history of policing reflects its struggles for independence and stability, from ancient times to modern challenges. Amidst foreign domination and political upheavals, law enforcement has evolved, often serving as both a tool of oppression and a beacon of justice. Despite persistent issues like corruption and political interference, Ukraine has undertaken significant reforms to build a professional, accountable police force. As the country continues its democratic journey, the transformation of policing remains crucial for ensuring the safety and security of its citizens.

Keywords: history of police, Ukrainian police, police forces.

The presence of police forces is a cornerstone of modern society, serving as guardians of law and order. However, the history of policing is a complex tapestry woven through centuries of societal evolution, reflecting the diverse needs and challenges of different eras and civilizations. From ancient guardians of order to the sophisticated law enforcement agencies of today, the journey of police forces unveils a fascinating narrative of human organization, power, and justice [6, c.3].

The origins of policing can be traced back to ancient civilizations where rudimentary forms of law enforcement existed. In Ancient Egypt, for example, records show the presence of a law enforcement system tasked with maintaining order and resolving disputes [2, c. 20]. Similarly, in Ancient Greece, city-states employed public officials known as «phylakes» to enforce laws and maintain public safety. These early forms of policing were often community-based, with informal systems of justice relying on the authority of local leaders and elders.

The medieval period saw the rise of feudalism, where the responsibility for maintaining order fell primarily on feudal lords and their appointed constables. However, with the growth of towns and cities, the need for more organized forms of policing became evident. This led to the establishment of watch systems in urban centers across Europe. Watchmen, often unpaid volunteers, were tasked with patrolling the streets at night to deter crime and raise alarm in case of emergencies. The watch system laid the groundwork for the development of more formalized police forces in the centuries to come [6, c. 9].

The modern concept of policing began to take shape in the XVII th and XVIII th centuries with the establishment of professional law enforcement agencies. One of the most notable developments during this period was the creation of the Bow Street Runners in London by magistrate Henry Fielding. Founded in 1749, the Bow Street Runners were the first organized police force in London, tasked with investigating crimes and apprehending suspects [6, c. 28].

The Industrial Revolution brought about significant social and economic changes, leading to urbanization and increased crime rates in burgeoning cities. In response, governments began to invest in more robust police forces to maintain order and protect property. Sir Robert Peel, often regarded as the father of modern policing, introduced the Metropolitan Police Act in 1829, establishing the Metropolitan Police Service in London. Peel's principles of policing, which emphasized the importance of community cooperation and professionalism, became influential in shaping law enforcement practices worldwide [6, c. 29].

In the XX th and XXI st centuries, police forces have continued to evolve in response to changing societal dynamics and technological advancements. The rise of organized crime, terrorism, and cybercrime has necessitated new strategies and tactics in law enforcement. Community policing initiatives, predictive analytics, and the adoption of body-worn cameras are among the innovations aimed at enhancing police effectiveness while fostering trust and transparency within communities [4, c. 85].

In Ukraine, the development of policing has been intertwined with its tumultuous

history of foreign domination, revolution, and nation-building. During the times of the Kyivan Rus, rudimentary forms of law enforcement existed under the authority of local princes and their retinues. However, it wasn't until the establishment of the Ukrainian People's Republic in 1917 that modern policing structures began to take shape [6, c.56].

Following the Bolshevik Revolution, Ukraine briefly gained independence, during which the Ukrainian National Police was formed to maintain order and uphold the rule of law. However, this period of independence was short-lived, as Ukraine soon fell under Soviet control. Under Soviet rule, policing in Ukraine was heavily centralized and politicized, serving primarily as an instrument of state control and repression [1, c.185].

The dissolution of the Soviet Union in 1991 marked a new chapter in Ukraine's history, as the country emerged as an independent state. The establishment of democratic institutions, including law enforcement agencies, was a key priority in the nation-building process. The Ministry of Internal Affairs of Ukraine, responsible for policing and maintaining public order, was restructured to reflect the principles of democracy, accountability, and respect for human rights [3].

However, Ukraine's journey towards building a professional and transparent police force has been fraught with challenges. Corruption, inefficiency, and political interference have plagued law enforcement institutions, undermining public trust and confidence in the police. The Euromaidan protests in 2014, which led to the ousting of the pro-Russian government, underscored the deep-seated grievances regarding police brutality and abuse of power [5, c. 51].

In response to these challenges, Ukraine has embarked on ambitious police reforms aimed at transforming law enforcement into a more accountable and community-oriented institution. The introduction of community policing initiatives, anti-corruption measures, and professional training programs has been central to these efforts. Moreover, the adoption of Western policing models and collaboration with international partners, including the European Union and the United States, has played a crucial role in supporting Ukraine's reform agenda [5, c. 7].

Despite these reforms, Ukraine's police forces continue to face significant obstacles, including entrenched corruption, political interference, and ongoing security threats in the eastern regions of the country. The armed aggression of the Russian Federation made the work of law enforcement agencies even more difficult [5, c. 14]. The police investigates, ensures law and order in the frontline areas, investigates war crimes committed against our people, and performs the functions of state defense.

The history of police forces is a testament to humanity's ongoing quest for justice and security. From ancient guardians of order to modern law enforcement agencies, the evolution of policing reflects the complex interplay of social, political, and technological forces. As we continue to navigate the challenges of the XXI st century, the legacy of the past serves as a guiding light in shaping the future of law enforcement.

The resilience and determination of the Ukrainian people to build a democratic and accountable society provide hope for the future of policing in the country. As Ukraine continues its journey towards Euro-Atlantic integration and consolidation of democratic institutions, the reform of law enforcement will remain a critical priority in ensuring the safety, security, and prosperity of its citizens.

References

1. Історія правоохоронних органів України : підруч. / С. В. Банах, А. В. Грубінко, В. В. Савенко, В. З. Ухач. – Тернопіль : ЗУНУ, 2021. – 232 с.

2. Мартинюк Є. Я. Історико-правова розвідка з пошуку праобразів інституту прокуратури в юстиції Стародавнього Єгипту. Наукові записки. Серія : Право. Випуск 9. 2020. – С. 18-23. DOI: 10.36550/2522-9230-2020-1-9-18-23.

3. Міністерство внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/ (дата звернення: 15.04.2024 р.)

4. Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.- практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2015. – 192 с.

5. Розбудова цілісності і доброчесності під час реформування поліції. Досвід України : аналіт. доп. та матер. спеціаліз. Міжнар. конф. (17 квіт. 2019 р., м. Київ) / [за ред. О. Д. Маркєєвої та Л. І. Полякова] ; Національний інститут стратегічних досліджень ; Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння ; Женевський центр безпекового урядування. – Київ : НІСД, 2019. – 112 с.

6. Тіщенко В. В., Аркуша Л. І., Чіпко Н. В. Історія поліції країн світу : навч.-метод. посіб. – Одеса : Фенікс. 2015. – 176 с.

Голод В. Історія поліції.

Історія поліції відображає її боротьбу за незалежність і стабільність, від давніх часів до сучасних викликів. Серед іноземного панування та політичних потрясінь правоохоронні органи еволюціонували, часто слугуючи як інструментом гноблення, так і маяком справедливості. Незважаючи на постійні проблеми, такі як корупція та політичне втручання, Україна здійснила значні реформи для створення професійної та підзвітної поліції. Оскільки Україна продовжує свій шлях до демократії, трансформація поліції залишається надзвичайно важливою для забезпечення безпеки громадян.

Ключові слова: історія поліції, українська поліція, поліція.

СОЦІАЛЬНА І ПРАВОВА ДЕРЖАВИ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ

І. В. Зінкевич, К.В. Куліш

Анотація: досліджуємо важливий аспект функціонування держави, а саме взаємодію між соціальними та правовими принципами. Аналізуємо вплив соціальних факторів на формування правових норм, а також роль правової системи у забезпеченні соціальної справедливості та захисті прав громадян. Дослідження спрямоване на розуміння взаємозв'язку між соціальною політикою та правовою системою з метою підвищення ефективності державного управління

та забезпечення гармонійного розвитку суспільства.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава.

Сучасне суспільство стикається з різноманітними викликами, вирішення яких потребує комплексного підходу та взаємодії різних сфер життя. Серед найважливіших аспектів суспільного розвитку варто визначити взаємодію соціальної та правової держави. Об'єднуючи соціальні і правові аспекти, вони спрямовані на забезпечення справедливості, захист прав та інтересів громадян, а також на побудову стійкого і гармонійного суспільства.

Проблеми соціальної справедливості, захист прав та свобод людини, рівні можливості для всіх громадян є актуальними у будь-якому суспільстві.

Зростаюча складність сучасного світу вимагає ефективної взаємодії між соціальною та правовою сферами для забезпечення стабільності, безпеки та розвитку.

Проблемою особливоті взаємодії соціальної і правової держави займалося багато українських вчених. Серед них, ми можемо назвати наступних: В. Д. Бабкіна [1], П. М. Рабіновича [3], О. В. Скрипнюка [4], І. В. Яковюка [5] та інші.

Метою даного дослідження є розгляд особливостей взаємодії соціальної та правової держави, а також виявлення їх ролі у забезпеченні справедливості та захисту прав громадян. Проаналізувавши ці аспекти, ми зможемо краще зрозуміти, які механізми та інструменти використовуються для вирішення соціальних проблем та забезпечення правопорядку.

Для того, щоб більш детально розглянути цю взаємодію, на початку наданомо визначення та основні характеристики соціальної і правової держави.

Правова держава — це форма держави, за якої влада ґрунтується на законі, обмежується законом і здійснюється в законній формі [5, с. 104].

Основними ознаками правової держави є:

1) пріоритет прав і свобод особи, гарантованих державою і

реалізовуваних громадянами, рівність громадян перед законом, доступність правового захисту для кожного громадянина, обмеження втручання держави у сферу приватної ініціативи.

2) верховенство правового закону в систем нормативно-правових актів.

3) демократичний легальний спосіб формування влади.

4) розподіл влади.

5) високий рівень загальної та правової культури громадян.

6) взаємна відповідальність держави та особи.

Соціальна держава — держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини.

Соціальними можуть бути лише країни з високим рівнем економічного розвитку, а структура економіки повинна враховувати соціальну спрямованість країни.

Соціальна держава можлива лише за умов демократичного громадянського суспільства і має бути легітимною в сучасному розумінні цієї характеристики. Сьогодні правова держава має бути соціальною державою, а соціальна держава не може бути без правової держави [3, с. 42].

Отже, метою як правової держави, так і соціальної держави є добробут індивідів і суспільства, що наближає поняття правової держави до поняття соціальної держави.

Порівнюючи правову та соціальну держави, можна говорити про певну схожість умов їх формування.

Зокрема, можна сказати, що втілення символу правової держави створює сприятливе середовище для утвердження та розвитку моделі соціальної держави, оскільки в цьому випадку успішно поширюються відповідні форми, а, як відомо, верховенство права також має соціальну складову.

Фактично для формування соціальної правової держави необхідна низка передумов. Так, економічною передумовою є, безумовно, високий рівень розвитку національної економіки, який дає змогу забезпечити прожитковий мінімум для

всіх потребуючих, а також достатні кошти для індивідуального соціального захисту [1, с. 272].

Успішне функціонування правової держави в сучасному суспільстві можливе лише за умов високорозвиненої, ефективної, багатосистемної соціально орієнтованої економіки, в якій вільне підприємництво поєднується з пропорційним регулюванням економічного розвитку з боку держави.

Аналіз показує, що відповіді науковців на питання про співвідношення понять «соціальна» та «правова держава» досить розпливчасті. Деякі з них пропонують розглядати їх у контексті національного розвитку, який визнає пріоритет прав людини і відповідно визначає форми і методи своєї діяльності [2, с. 50]. Інші стверджують, що, незважаючи на тісний діалектичний зв'язок цих понять, соціальну державу і правову державу слід розглядати окремо, оскільки вони мають різний національно-правовий зміст. Відповідно, правова держава розглядається суто як форма здійснення державної влади, заснована на праві, а поняття «соціальна держава» розглядається як поняття, що відображає сутність держави, тобто загальну спрямованість національного управління, тобто діяльність, пов'язана з наданням загальносоціальних благ [2, с. 52]

Соціальна та правова держави виступають важливими складовими сучасного суспільства, і їхня взаємодія має вирішальне значення для забезпечення справедливості та захисту прав громадян. Однією з основних особливостей цієї взаємодії є їх взаємопов'язаність та взаємозалежність. Соціальна держава забезпечує соціальний захист, гарантує доступ до основних соціальних послуг та допомоги, тоді як правова держава створює законодавчу базу, яка регулює відносини між людьми та державою.

Однак, важливо розуміти, що взаємодія між цими двома аспектами не завжди є простою або безперешкодною. Часто виникають ситуації, коли соціальні потреби та реалії виявляються несумісними з правовими нормами або обмеженнями. Наприклад, необхідність швидкої соціальної допомоги може суперечити процедурі та правилам, встановленим законодавством. Такі ситуації

потребують збалансованого підходу та компромісів, щоб забезпечити як можливо більш ефективне вирішення соціальних проблем, не порушуючи правових норм [2, с. 55].

Ще однією важливою особливістю взаємодії соціальної та правової держави є роль судової системи у забезпеченні справедливості та захисту прав громадян. Суди виступають як незалежний орган, який має за завдання вирішувати конфлікти та розглядати справи, пов'язані з порушенням прав та обов'язків. Їхні рішення важливі для забезпечення правосуддя та врегулювання конфліктів у суспільстві.

Проте, необхідно визнати, що система правосуддя не завжди є ідеальною, і іноді вона може бути піддана впливу політичних або економічних чинників. Це може призвести до порушення прав людини та неправомірного обмеження їх свобод. Такі ситуації підкреслюють необхідність постійного нагляду за дотриманням принципів правової держави та захисту прав людини [4, с. 323].

Усі ці аспекти підкреслюють важливість взаємодії соціальної та правової держави у сучасному суспільстві. Тільки шляхом спільних зусиль ці дві складові можуть забезпечити стабільність, справедливість та захист прав та свобод громадян.

Отже, на основі вище викладеного можна стверджувати, що соціальна і правова держави не є статичними поняттями. Вони постійно розвиваються в міру зміни суспільних потреб та умов.

В Україні проголошено курс на побудову соціальної і правової держави. Однак на шляху до цієї мети ще багато викликів, таких як війна, бідність, корупція, нерівність тощо. Для подолання цих викликів необхідні спільні зусилля держави, громадянського суспільства та бізнесу.

Список використаних джерел:

Бабкін В. Д. Від правової до соціально- правової держави. *Правова держава.* 2001. Вип. 12. С. 270−281.

Головащенко О. С. Соціальна та правова держави: аналіз співвідношення

моделей. *Форум права.* 2010. № 1. С. 50–55

Рабінович П. Соціальна сутність держави: теоретико-методологічні засади дослідження. *Право України*. 2001. № 8. С. 41–44

Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практи- ки. До 10-річчя незалежності України : монографія / О. В. Скрипнюк. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.

Яковюк І. В. Соціальна і правова держава: співвідношення понять. *Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування Акад. прав. наук України.* 2001. № 1. С. 103–104.

Zinkevich. I., Kulish. K Social and legal state: peculiarities of interaction.

Summary: we examine an important aspect of the functioning of the state, namely the interaction between social and legal principles. We analyze the influence of social factors on the formation of legal norms, as well as the role of the legal system in ensuring social justice and protecting the rights of citizens. The research is aimed at understanding the relationship between social policy and the legal system in order to increase the efficiency of public administration and ensure the harmonious development of society.

Keywords: social state, legal state.

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

В. В. Йосак

Анотація. Розглядаються міжнародні механізми захисту прав та свобод дитини, їх значення та роль у сучасному світі. Акцентується увага на тому, що ці механізми є важливою складовою міжнародного права та спрямовані на забезпечення безпечного та сприятливого середовища для розвитку дітей, їхнього

доступу до освіти, медичного обслуговування, соціального захисту та участі в прийнятті рішень, які стосуються їхнього майбутнього.

Ключові слова: права дитини, захист прав дитини, міжнародні механізми захисту прав дитини.

Актуальність дослідження. У сучасному світі захист прав та свобод дітей є одним з найважливіших напрямків функціонування міжнародного права. Міжнародні механізми захисту дитячих прав створені для забезпечення повноцінного розвитку кожної дитини, захисту їхнього гідного життя та забезпечення відсутності будь-якої форми дискримінації чи насильства. Ці механізми відіграють ключову роль у формуванні стандартів та забезпеченні їхнього дотримання країнами-учасницями, щоб кожна дитина могла реалізувати свій потенціал у повному обсязі.

Мета дослідження. В зазначеному контексті важливо дослідити та розглянути основні міжнародні механізми захисту прав та свобод дитини, які сприяють формуванню безпечного та дружнього середовища для їхнього зростання та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Правовий захист прав дітей та підлітків на міжнародному рівні забезпечується низкою міжнародних організаційно-правових механізмів судового і несудового характеру. Загальне правило звернення за правовим захистом до міжнародних органів та організацій сформульовано у частині п’ятій статті 55 Конституції України: «Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1].

Ідея захисту прав дитини почала складатися через безпосередню участь дітей у «дорослих» [насамперед, у трудових] суспільних відносинах, що призвело до формування правосуб’єктності дітей, і, як наслідок, – до об’єктивної

необхідності захищати права дітей. З кінця 1700-х – початку 1800-х років в Європі (зокрема в Англії), а згодом і в США промислові машини почали заміняти ручну працю, а дітей почали розглядати як «маленьких дорослих» («small adults») і залучати їх до роботи на мануфактурах, заводах і фабриках. Роботодавці охоче брали дітей на свої підприємства, оскільки дитяча праця коштувала дешевше, дітьми було легше керувати і вони були менш схильні до страйків . Дітей залучали до різноманітних видів роботи: діти працювали у копальнях і на фермах, збирали бавовну і ловили устриць, розносили газети і доставляли повідомлення . При цьому умови праці для дітей були жахливими, наприклад, у США діти працювали від 12 до 18 годин на день, шість днів на тиждень, при цьому досить часто діти починали працювати у віці 7 років , а в деяких випадках – навіть із 4 років . [2, с. 40-41].

Після Другої світової війни припиняє своє існування Ліга Націй і на її зміну приходить Організація Об’єднаних Націй (ООН). Одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН в 1946 році, про утворення Дитячого фонду Організації Об’єднаних Націй (ЮНІСЕФ) як одного з органів ООН для надання допомоги дітям в Європі після Другої світової війни. Коли в 1950 році термін повноважень фонду фактично закінчився, за проханням країн Азії, Африки, Латинської Америки, Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про включення ЮНІСЕФ в систему Організації Об’єднаних Націй як постійно діючу структуру, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються. Із назви було вилучено слова “міжнародний” і “надзвичайний”, однак відома тоді абревіатура “ЮНІСЕФ” збереглась. За словами Буроменського М. В., найбільш «авторитетною» є сфера захисту прав дитини, зокрема Загальна декларація прав людини 1948 р. (Користування основними правами людини не залежить від віку, звертає увагу на доцільність особливого захисту матері та дитини, вперше встановлює основні вимоги щодо доступу до навчання час), де зазначено, що діти повинні бути об’єктом особливого нагляду та допомоги.

Інституції системи ООН, які найбільше залучені до захисту прав дітей та підлітків в Україні, це: ЮНІСЕФ, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, УВКБ ООН, ВОЗ і ЮНЕСКО [3, с. 198-200].

Крім того, до міжнародних документів, які спрямовані на забезпечення та захист прав дітей, слід віднести:

– Конвенція про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах, 1946 р. – «встановлює часові обмеження нічної праці неповнолітніх на непромислових роботах»;

– Конвенція про стягнення аліментів за кордоном, 1956 р. – «встановлює спрощену процедуру стягнення аліментів на користь дитини, у тому випадку коли позивач і відповідач проживають у різних країнах»;

– Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, 1975 р. – «дитина народжена поза шлюбом повинна забезпечуватися батьком й матерю так само, як і дитина, яка народжена в шлюбі»;

– Конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення, 1993 р. – «створення гарантій для того, щоб міждержавне усиновлення відбувалось в найкращих інтересах дитини»;

– Конвенція про контакт з дітьми, 2003 р. – «забезпечення прав дитини на спілкування з одним з батьків або близькими родичами, які проживають окремо»;

– Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, 2007 р. – «захист прав дітей, які стали жертвами сексуального насильства та сексуальної експлуатації»;

– Декларація прав дитини, 1959 р. – «дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально та духовно»;

– Конвенція ООН про права дитини, 1989 р. – «закріплює політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей до їх повноліття, забезпечує право дитини на захист цих прав та створення для цього необхідних умов».

Міжнародні механізми захисту прав і свобод дитини є важливою складовою сучасного світового порядку, оскільки вони спрямовані на забезпечення безпеки, захисту та гарантію правових норм для всіх дітей незалежно від їхнього походження, статі, релігії чи соціального статусу. Ці механізми включають в себе низку міжнародних конвенцій, угод, декларацій та програм, спрямованих на захист і підтримку прав та благополуччя дітей в усьому світі. Захист прав дитини вимагає спільних зусиль та координації між різними державами, міжнародними та неурядовими організаціями, а також громадським суспільством. Важливою складовою цього процесу є постійна увага до проблем, з якими стикаються діти в умовах збройних конфліктів, бідності, насильства та інших форм негативного впливу на їхнє життя.

Такі механізми створюють систему взаємної підтримки та координації дій, спрямованих на створення безпечного та сприятливого середовища для розвитку дітей, забезпечення їхнього доступу до освіти, медичного обслуговування, соціального захисту та участі в прийнятті рішень, які стосуються їхнього майбутнього.

Висновки. Отже, міжнародні механізми захисту прав і свобод дитини відіграють важливу роль у забезпеченні гідного та щасливого життя для всіх дітей світу. Їхнє успішне функціонування залежить від активної участі всіх зацікавлених сторін та зобов'язання до дотримання міжнародних стандартів і норм прав людини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Істина, 2018. 56 с.

2. Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навч. посібник. Харків : Право, 2019. 392 с.

3. Буроменський М.В. Міжнародне право: Навч. посібник . К.: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.

Yosak V. International mechanisms for the protection of the rights and freedoms of the child.

Summary: international mechanisms for the protection of children's rights and freedoms, their importance and role in the modern world are considered. Attention is focused on the fact that these mechanisms are an important component of international law and are aimed at ensuring a safe and favorable environment for the development of children, their access to education, medical care, social protection and participation in decision-making that affect their future.

Keywords: rights of the child, protection of the rights of the child, international mechanisms for the protection of the rights of the child.

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА ЗА СТАТУТАМИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО (1529, 1566 і 1588 років)

Д. О. Кривенко

Анотація. Історичний досвід, який Україна успадкувала від попередніх поколінь, є ключовим для розбудови та удосконалення сучасних правових і політичних систем. Не можна обмежуватися лише аналізом сьогодення, коли мова йде про вирішення проблем адвокатури. Більш точно й чітко зрозуміти стан сучасної адвокатури можна шляхом вивчення етапів її становлення та розвитку, зокрема становлення української адвокатури у польсько-литовський період (XIV-XVI ст.).

Ключові слова: адвокатура, історія, історія адвокатури, литовсько-польський період на Українських землях.

Зародження адвокатури було тісно пов’язане з розквітом соціально-економічного та політичного життя Великого князівства Литовського, а також з вагомими державними реформами, що відбулися у XVI столітті. Ці реформи, які

охоплювали перетворення у сфері правосуддя та судочинства, знайшли своє відображення у литовських статутах 1529, 1566, 1588 років, які представляли собою систематизовані кодекси законодавства країни. Ці документи демонструють послідовне формування та розвиток правил і норм, пов'язаних з адвокатурою та її особливостями [1].

У Литовському статуті 1529 року термін «адвокат» або латинською «адвокатус» використовувався для позначення міських урядовців, зокрема «війтів». Насправді, роль, яку сьогодні виконує адвокат, тоді припадала на «прокуратора», чия обов'язкова діяльність полягала в тому, щоб «вести слово і займатися справами**».** «Прокуратором», або ж «речником» міг стати не кожен, зокрема, у статті 10 розділу VI першого Литовського Статуту наводиться умова, за якою прокуратором у судах литовсько-української держави не міг бути іноземець, а лише чоловік "у Великом княжестве оселый". Також згадуються «заступники», які мали право представляти іншу особу у суді. При аналізі норм Статуту можна знайти нечітке розмежування у цих двох професіях, зокрема: послугами першого користувалися заможні шляхтичі, послугами другого – родичі, хворі та немічні люди. [2,3]

У Другому Статуті Великого князівства Литовського, датованому 1566 роком, встановлюється більш ясне відокремлення ролей «заступника» та «прокуратора». Термін «заступник» використовувався для опису особи, яка мала повноваження представляти відповідача, тоді як «прокуратор» означав професійного юридичного представника. [4] Також, було чітко визначений перелік справ, в яких може брати участь адвокат: 1) земельні спори 2) спори щодо рухомої власності 3) щодо маєтків 4) кримінальні справи де особа обвинувачувалась у вбивстві 5) справи про приниження честі. Цікаво, що законодавець деталізує причини, за яких особа могла скористатись послугами адвоката (артикули 32, 33 розділу IV). Такими причинами, наприклад, визнавалися хвороба, невміння кваліфіковано захистити свої права, «інші деякі причини і потреби». Характерно, що друга редакція Литовського Статуту встановлює порядок наділення

«прокураторів» правами адвоката. Зокрема, клієнт мав особисто засвідчити перед судом передачу адвокату ведення своєї справи. Деякі привілейовані групи шляхтичів (члени пани-Рада, великі магнати) могли це зробити і без особистої присутності: вони мали право надати листа із власним підписом і печаткою. [5]

Третій Статут Великого князівства Литовського, виданий у 1588 році, представляв собою добре організований законодавчий акт, він найдосконаліше встановлював порядок судового захисту, лише діяльності прокураторів було присвячено п'ять артикулів. Статут містив докладні правила щодо судового захисту та встановлював два типи юридичного представництва: повноправне представництво та помічника у судовому процесі. Прокуратор підтверджував свої повноваження за допомогою письмового доручення, яке було належним чином складене та підписане клієнтом, і відоме як «лист доручень» або «Прокурація». Якщо клієнт особисто брав участь у судовому засіданні, він міг усно підтвердити повноваження прокуратора. Статут також передбачав участь прокуратора у справах бідних, вдів та сиріт, які не мали змоги найняти захисника, тим самим визначаючи професійні права та обов’язки прокуратора, а також вперше вводячи в законодавство елементи адвокатської етики та принципи професійної діяльності [4]. Також, встановлювалося, що захисником могла бути кожна вільна людина (навіть не шляхтич), за винятком духовних осіб і судового персоналу замкових і земських судів у своїх округах. Тобто остання категорія осіб могла виконувати обов'язки захисника, але в судах інших округів.

Окремі норми Статуту передбачали санкції за порушення основ етики захисника. Так, прокуратор, який, виконуючи свої функції, з матеріалів справи довідувався про певні факти, корисні для протилежної сторони, й намагався стати її прокуратором, позбавлявся права адвокатської практики. Ще суворіші санкції передбачалися за свідоме заподіяння шкоди клієнтові. Зокрема, якщо прокуратор, маючи справу, без поважних причин не з'явився в судове засідання й не довів через присягу причину своєї відсутності перед судом, "такие прокураторы горлом корони быти мають". Тобто передбачалася смертна кара. [3]

Третя редакція встановлює вже і обмеження для здійснення адвокатської діяльності за суб'єктним колом. Так, заборонялось виступати у суді в якості прокуратора суддям, підсудкам, писарям, а також особам духовного звання (артикул 58 розділу IV). У третій редакції Литовського Статуту встановлюється кримінальна відповідальність за умисні протиправні дії адвоката. Так, ув'язненням на строк у чотири тижні буде покараний адвокат, який умисно своїми діями спричинив шкоду своєму підзахисному.

Висновки. Таким чином, протягом XVI ст. встановлюється і уточнюється правовий статус адвоката («прокуратора») в Україні. У різних редакціях Литовського Статуту закріплюється і розширюється коло справ, які могли бути у віданні адвокатів; організовується діяльність приватних та державних адвокатів; до адвокатської діяльності залучаються особи з різних соціальних верств населення; встановлюється для адвокатів коло заборонених та кримінальнокараних діянь; визначаються причини, за яких особа могла скористатись послугами адвоката; закріплюється у законодавстві процедура участі «прокуратора» у судових засіданнях; встановлюються обмеження на здійснення адвокатської діяльності. [5]

Список використаних джерел:

Євко В. Ю. Види презумпцій у сімейному праві України. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2017. С. 175-178.

Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики. К. : Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, 2011. 234 с.

Ткаченко І. І. Види презумпцій у сімейному праві України. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні і світі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молодих учених (м. Суми, 17 травня 2019 р.). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. С. 86-89.

Чернега В. Норми-презумпції сімейного права України. *Knowledge,*

Education, Law, Management. 2020. № 3 (31). Vol. 2. P. 265-271.

Kryvenko D. O. Rule of presumptions of family law of Ukraine.

Summary. Presumptions are important elements of social relations that are binding due to the codification of social practice in resolving situations in public life. They become norms, the violation or inappropriate application of which leads to sanctions. The need for a scientific study and generalization of the issues related to the effect of presumptions in family legal relations is determined by their important impact on the legal order.

Keywords: presumptions, presumptive rules, family law, presumptions in family law, types of presumptions, family legal relations.

CRIMINAL JUSTICE AND CRIMINAL STATISTICS IN UKRAINE AND IN GREAT BRITAIN

O. R. Kruk

Formulation of the problem. Crime is one of the most important problems of modern society, both in Ukraine and in Great Britain. Its growth negatively affects people's lives, harms the economy and undermines the authority of the state.

The fight against crime is one of the priority tasks of states. In both countries, criminal justice and criminal statistics systems are used for this purpose. However, these systems have their own characteristics that can affect the level of crime.

The aim of the study is to make a comparative analysis of the criminal justice systems and criminal statistics of Ukraine and Great Britain; to identify and analyze the similarities and differences in the structures and functioning of the criminal justice systems of both countries; to analyze the methods of collecting and processing crime data in both countries; to identify the impact of criminal justice systems and criminal statistics on the level of crime in Ukraine and Great Britain.

The Ukraine has a unified judicial system. Its criminal justice system is based on both the inquisitory and adversary justice principles. While preliminary investigations

follow an inquisitory scheme, the adversarial principle dominates when the case goes to trial [1].

The criminal justice system in Ukraine is based on the Constitution of Ukraine and other laws regulating criminal proceedings. It is called to protect human rights and freedoms, to ensure the inevitability of punishment for crimes and to promote the correction and resocialization of convicts.

The UK criminal justice system is the overall body responsible for administering justice in the UK and is made up of various agencies, including the police, prosecutors and the UK prison system. Like almost all government departments in the UK, the Ministry of Justice has had to struggle with resource shortages in the 2010s, with its budget reduced from 9.1 billion Egyptian pounds in 2009/10 to 7.35 billion Egyptian pounds in 2015/ 16 years old. Since 2015/16, the budget of the Ministry of Justice has gradually increased with the 2022 budget /23The 2022 budget /24 will reach 10.1 billion Egyptian pounds; Police cuts since 2010 are one of the most prominent effects of the cuts, while other important aspects of the justice system, such as criminal legal aid spending, have also fallen sharply [2].

The criminal justice system in Ukraine and the UK have much in common, but there are also a number of key differences.

Common features:

Purpose: Protection of human rights and freedoms, ensuring the inevitability of punishment for crimes and promoting correction and resocialization of convicts.

Stages: Pre-trial investigation, trial, appeal and cassation proceedings.

Principles: Legality, equality before the law, innocence, presumption of evidence, protection against self-incrimination, right to counsel, trial within reasonable time.

Differences:

The legal system: In Ukraine, the legal system is Continental one, and Great Britain has the Common Law System;

Judiciary: In Ukraine, the judicial system is three-tiered (local, appellate, Supreme Court), and in Great Britain - two-tiered (magisterial, royal);

Protection of human rights: There are certain problems in Ukraine, and in Great Britain there is a higher level of protection.

Ukraine crime rate statistics for 2021 was 3.84, a 0.62% decline from 2020. Ukraine crime rate statistics for 2020 was 3.87, a 6.06% decline from 2019. Ukraine crime rate statistics for 2019 was 4.12, a 8.61% decline from 2018. Ukraine crime rate statistics for 2018 was 4.50, a 26.88% decline from 2017 [3]. Due to the full-scale invasion of russia into Ukraine, crime has increased and its statistics are difficult to track.

There were just under 6.74 million crime offences recorded by the police in in England and Wales in 2022/23, which was the highest figure recorded since 2002/03. During the same time period, there were 289,352 crimes in Scotland, and a further 111,571 in Northern Ireland. Between 2003/04 and 2013/14 crime levels fell across England and Wales, from just over six million offences to a low of around four million. The trend was reversed after this point with significant yearly increases after 2013/14, leading to a peak of offences in the most recent year. Due to population growth, however, the crime rate in England and Wales for 2022/23 was slightly lower than it was in the early 2000s [4]. In conclusion, while the number of recorded crimes in England and Wales has reached its highest point since the early 2000s, it's important to consider the population increase. When accounting for this, the crime rate is actually slightly lower.

Conclusions. In a comparative analysis of the criminal justice system and criminal statistics in Ukraine and Great Britain, it can be concluded that each country has its own unique features in these areas. Ukraine, on the one hand, faces challenges related to reforming the judicial system and improving the quality of criminal and statistical data. On the other hand, Great Britain is known for its developed justice system and high level of trust in law enforcement agencies. The results of the comparative analysis can serve as a basis for further research and improvement of the legal and criminal justice systems in both countries.

References:

Chapkey S., Tochilovsky V. International Tribunal for the Former YougoslaviaWorld Factbook of Criminal Justice Systems – Ukraine . URL: https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/wfbcjsu.pdf.

Criminal justice system in the UK – Statistics & Facts. URL: https://www.statista.com/topics/6150/criminal-justice-system-in-the-uk/#topicOverview.

Ukraine Crime Rate & Statistics 1990–2024. URL: https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/UKR/ukraine/crime-rate-statistics.

Crime in the UK – Statistics & Facts. URL: https://www.statista.com/topics/3793/crime-in-the-uk/.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАРОДЖЕННЯ АДВОКАТУРИ В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ

С. Ю. Кузьмук

Анотація: Стаття присвячена дослідженню проблем зародження інституту адвокатури на українських землях у литовсько-польський період. Авторами наведено конкретні аргументи на користь того факту, що сам інститут адвокатури зародився ще за часів Київської Русі, однак виражених рис та характерних ознак професіоналізму набув саме у вищезгаданий період. Окрема увага присвячена поняттю «адвокат» та його значенню в описаний вище період історії.

Ключові слова: зародження адвокатури, литовсько-польська доба, адвокат, адвокатська діяльність.

Актуальність теми. XIV століття для українських земель було не дуже сприятливим, адже характеризувалось політико-економічним занепадом, у той час як сусідні з Києвом землі, а саме Литва і Польща, лише розпочинали своє становлення. Як наслідок, до кінця 70-х років XIV століття половина земель Київської Русі стала частиною Великого князівства Литовського. У той самий час,

на початку XIV століття, поляки розпочинали свою успішну експансію українських земель із заходу. Як наслідок, сучасні українські землі поринули в литовсько-польську добу, яка тривала аж до середини XVII століття. Прихід нових правителів на терени колишньої Київської Русі супроводжувався змінами в політичному, економічному, соціальному та культурному житті населення. Зокрема, правова сфера збагатилась численними польськими та литовськими правовими традиціями, які сприяли розвитку інституту захисту прав та представництва, а отже, за твердженнями істориків, саме в цей час на українських теренах формується інститут адвокатури. Однак, проблема визначення етапу зародження інституту адвокатури є багатогранною та потребує подальшого вивчення.

Мета. Метою даної статті є проведення детального аналізу процесів зародження інституту адвокатури на території українських земель в період литовсько-польської доби. Крім того, значна увага присвячена питанню передумов формування даного інституту, а також виокремленню характерних рис інституту адвокатури.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі побутує думка, що «адвокатура в сучасному розумінні цього явища виникла, як публічно-державний інститут у стародавньому Римі в період розквіту першої Римської республіки, урочистості прав і закону. Адвокатура стала тим інститутом, без якого, на думку суспільства і держави, неможливе здійснення справедливого судочинства» [1, с. 115]. На нашу думку, дана теза є дещо переоціненою, оскільки як в Стародавньому Римі, так і в Давній Греції терміни «адвокат» та «адвокатура» мали зовсім інше контекстуальне наповнення і не позначали той інститут, який існує в сучасному світі, хоча й мали значний вплив на майбутнє формування інституту адвокатури в країнах Європи.

Щодо українських земель, то побутує думка, яка висловлена М. Чубатим, про те, що «зародження адвокатури України необхідно досліджувати ще з часів Київської Русі, коли українське судочинство характеризувалося суцільним

пануванням звичаєвого права та повною його перевагою над писаним законом, а праця захисника в судах у цей період мала характер громадської, товариської, виключно моральної підтримки своєї сторони. [2, с. 25] З такою тезою важко не погодитись, адже саме у Київській Русі з'явились перші риси інституту адвокатури. У той час «адвокатами» в сучасному розумінні цього слова були лише родичі або ж приятелі осіб, так звані «послухи» та «видоки». Крім того, сторони могли залучати до процесу лише двох таких осіб, щоб їх надмірна кількість не впливала на прийняття рішення судом.

Однак, заради справедливості, варто зазначити, що у Київській Русі не існувало професійного представництва сторін в суді особами, які знають право та вміють його застосовувати. Саме через це існує точка зору, відповідно до якої «перші зародки станової професійної адвокатури на українських землях з'являються за часів перебування у складі Великого Князівства Литовського і Польського Королівства (XIV−XVII ст.). У цей період звичаєве право витісняється писаним законом у містах та загальнодержавних судах, де запроваджується магдебурзьке (німецьке міське) право (XV ст.). Справа судового захисту у міських та загальнодержавних судах цього часу набуває професійного характеру. За часів польсько-литовської доби на перший план у якості захисника виступає прокуратор» [3, с. 8]. З цим важко не погодитись, адже саме в литовсько-польську добу багато процесів (зокрема ведення господарства, митна та податкова справи, торгівля) потребували саме письмового правового регулювання, а в разі виникнення спорів – наявність суду та осіб, які надаватимуть належну правову допомогу. Таким чином, можна дійти висновку, що адвокатура на теренах України формувалась класичним (еволюційним) шляхом, як це було у Великій Британії чи Франції.

З іншого боку, слід відзначити й той факт, що становлення адвокатури на наших землях мало й ряд специфічних особливостей. Зокрема, однією з таких особливостей було те, що справи в судах вирішувались на підставі місцевого звичаєвого права. Це означало, що кожна із сторін могла залучити на свою

сторону князів, панів і земян, які по-факту виконували функції адвокатів – представляли інтереси сторін, здійснювали юридичний захист та, що найголовніше, слідкували за тим, щоб при вирішенні справи дотримувались всіх положень місцевого звичаєвого права, оскільки саме вищезгадані особи володіли ним найкраще.

Ще однією особливістю було те, що на теренах українських земель існувала так-звана прецедентна практика суду господаря і панів-ради. [4, с. 15]. Ця практика полягала в тому, що найвищий у князівстві суд своїми рішеннями пропонував стороні доручити справу комусь тоді, коли ця сторона не могла з тих чи інших причин особисто з'явитися на суд, або коли, знову ж таки, при вирішенні справи вимагалися знання місцевого звичаєвого права. Іншими словами, мало місце так зване залучення представника з ініціативи суду, хоча й в достатньо примітивному форматі рекомендації. Крім того, і надалі зберігалось представництво через рідних та приятелів, яке зародилось ще за Київської Русі. На початку XVI століття представниками у судових справах виступали також урядові писарі. Окреме регулювання інституту адвокатури мали міста з магдебурзьким правом, оскільки в них особи могли доручати представництво своїх інтересів у суді спеціальним особам – прокураторам.

Особливу увагу також потрібно звернути і на юридичну термінологію, що вживалась на той час. Зокрема, сучасний термін «адвокат» не згадується ні в жодному процесуальному документі, ні в законодавчих актах. Проаналізувавши положення Литовського статуту 1529 року, вчені дійшли висновку про те, що поняття «адвокат» не використовувалось з тих причин, що вже на той час терміном «advocatus» позначали адміністративних урядовців, а саме – війтів у селах. Більше того, з матеріалів тогочасних судових справ вбачається, що представники тієї чи іншої сторони згадувались лише в форматі прізвища та ім'я, навіть без зазначення того, яку зі сторін вони представляють. [5, с. 93].

Висновок. Підсумовуючи все вищезазначене, слід зазначити, що інститут адвокатури все ж таки розпочав своє зародження саме в період існування

Київської Русі, але справжнього становлення та юридичного оформлення зазнав у період литовсько-польської доби. Попри відсутність великої кількості формалізованих джерел та письмових згадок з тих часів, все ж слід погодитись з думкою вчених про те, що судове представництво було доволі розповсюдженим явищем в період XIV – XVI століття, хоча процесуальна роль адвокатури, її структура та повноваження чітко визначеними не були. Більше того, не існувало окремого прошарку людей, які б на професійній основі здійснювали представництво інтересів інших осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Яновська О.Г. Адвокатура України: навч. посібник / О.Г. Яновська. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 280 с.

Чубатий М. До історії адвокатури на Україні // Альманах Українських Адвокатів. – Львів, 1934. – С. 30-37.

Святоцька В.О. Інститут адвокатури України: становлення та розвиток: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.О. Святоцька. – Л., 2010. – 20 с.

Ващук Д. П. Адвокатура України у XV – І половині XVI століття (на прикладі Волинської землі) / Д. П. Ващук // Адвокатура України: історія і сучасність. – Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. – 153 с

Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2002. – 464 с.

Kuzmuk S. Y. The problems of the Advocacy emergence in the Lithuanian-Polish area.

Summary: The article is dedicated to the research of the emergence of the institution of advocacy in Ukrainian lands during the Lithuanian-Polish period. The author provides specific arguments in favor of the fact that the institution of advocacy

originated during the time of Kyivan Rus, but acquired the distinct features and characteristics of professionalism during the aforementioned period. Particular attention is devoted to the concept of "advocate" and its significance in the aforementioned period of history.

Key words: the emergence of advocacy, the Lithuanian-Polish era, advocate, advocacy practice.

ДЕРЖАВНО ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

М. М. Мартинюк

Анотація. Церковно-державні відносини в період козацької епохи в Україні є складним питанням, яке вимагає уваги та досліджень. Ця стаття присвячена аналізу взаємодії між церквою та державою в період козаччини. Вона досліджує роль православної та католицької церков, їхні взаємовідносини з козацьким військом, а також вплив церковних інституцій на формування політичних та соціальних процесів того часу. Зокрема, розглядаються питання влади церкви, впливу на формування козацької ідентичності, а також релігійно-культурного контексту, в якому розвивалися козацькі спільноти. Аналізуються конфлікти та співробітництво між церквою та козацькою владою, а також взаємовідносини з іншими релігійними та політичними силами того часу. Ця стаття спрямована на розширення розуміння культурного та історичного контексту козацької доби та ролі церковних інститутів у формуванні суспільства та політики в Україні.

Ключові слова: Церковно-державні відносини, козацька доба ,військо, право, релігійний контекст , релігія, церква, православ’я, Хмельниччина, Богдан Хмельницький, національно- визвольна війна.

Виклад основного матеріалу. В світосприйманні запорозького козацтва, що формувалось протягом кількох століть, поєднались елементи російського,

українського розуміння православ'я і оригінальних релігійних поглядів, що виникли в самому козацькому середовищі. Тому не можна вслід за історичною традицією категорично казати про запорожців ні як про лицарів православної віри, ні як про людей religionis nullius, "єретичних синів".

Безумовно має рацію О. М. Апанович, наголошуючи на тому, що в часи існування запорозького козацтва весь світ був віруючим [3; 14, 4; 208209]. Таке становище на той час було природнім і зрозумілим.

Релігія була основною формою світосприймання, і тому навіть атеїстичні ідеї носили форму релігійних сект. Національно визвольні рухи, політичні, військові конфлікти мали релігійний характер і форму. Релігія супроводжувала людину протягом всього її життя. На релігійних темах будувалося мистецтво, значна частина книг, що виходили в ті часи, мала релігійний характер.

Свята, під час яких люди відпочивали і спілкувалися зі своїми близькими, були релігійними. Тому світогляд запорозького козацтва теж мав релігійний характер і ззовні він проявлявся в формі православ’я.

В умовах, які склалися в українському суспільстві наприкінці XVI — першій половині XVII ст., етнічні та релійні чинники зіграли важливу роль спочатку в освітньому русі, а потім і у Визвольній війні, яка на думку І. Крип’якевича, в очах сучасників була в першу чергу боротьбою за віру!. [4.С.114.]

Слід відзначити, що в перших листах Б. Хмельницького до короля Владислава IV та коронного тетьмана Миколи Потоцького серед мотивів повстання релігійні поки що не згадувались. Але вже у червні 1648 р. в інструкції своїм послам він пише про права «стародавньої грецької релігії» та просить повернути православним захоплені уніатами церкви у Люблині, Красному Ставі та інших місцях. В міру розвитку подій релігійні питання стали відігравати все важливішу роль, а Хмельницький дедалі більше прагнув заручитися підтримкою православної церкви, розуміючи її вагу і вплив серед населення. Зі свого боку церква також потребувала допомоги у захисті власного майна та маєтків, оскільки у військовому круговерті збитків їй завдавали як польська, так, іноді, і українська

сторона. Про це з жалем зазначав Хмельницький: «ми от давних часов голови свої покладаєм за віру нашу православную і за цілост домов божих, а тепер, где би ім болший ратунок, яко от синов церковних бил, то єще барзій спустошене»?.[5.С. 56-57.]

Першими за допомогою до гетьмана звернулись іноки Прилуцького Троїцького Густинського монастиря, визнаючи таким чином його повноваження у захисті майнових та земельних прав церкви. Починаючи з червня 1948 р. Б. Хмельницький намагався всіляко забезпечувати права монастирів.У відповідь на звернення Густинського монастиря він видав кілька універсалів про недоторканість майна цього монастиря.В одному з ним, зокрема, зазначалося, що на прохання густинських іноків, їх «яко богомолцов своих , без жадного нарушеня гетьман з Військом Запорозским заховують под ласкою свосю»). А стосовно порушників цього «наноминаня» прилуцький полковних Іван Мельниченко отримав наказ «аби їх, яко неприятелей, громил і забиял, іначей не чинячих.

У перші роки Визвольної війни Хмельницький, охороняючи права церкви, головним чином обмежувався підтвердженням давніх земельних володінь монастирів. Протягом 1648—1650 рр. було видано принаймні 11 універсалів про недоторканість майна, підтвердження прав на послушенство селян і міщан Прилуцькому Густинському та Київським, Флорівському, Михайлівському, Пустинно-Микільському та Печерському монастирям. З початку 1631 р. гетьман починає сприяти зростанню монастирського землеволодіння та економічному посиленню церкви. За підрахунками В. С. Степанкова, до 1654 р. 8 монастирям було видано 10 універсалів про надання їм маєтків та угідь. Ще більша кількість універсалів про надання монастирям маєтків угідь і млинів була видана протягом 1654—1657 рр. Одинадцять монастирів отримало 10 універсалів на нові маєтки, 4 універсали на угіддя і 8— на млини та млинарські кола. Дев’ять найбільших монастирів за безпосереднім розпорядженням Хмельницького отримали від 4х до 14 ти маєтків кожний. І. Крип’якевич у пращі «Богдан Хмельницький» наводить дані, за якими в період з 1648 по 1657 рр. монастирі отримали понад 80 маєтків,

шляхта — близько 50, а старшина — до 20. Отже, серед усіх категорій українських власників монастирі отримали найбільше універсалів та надань. Цікаво, що такі універсали видавав не лише гетьман, а й полковники.[6. С.57.]

Так, наприклад, ніжинський полковник Іван Золотаренко 1-го грудня 1653 р. надав Ніжинському монастирю містечко Млин з приналежними до нього селами, а потім дозволив цьому монастиреві побудувати млин на річці Сеймі у Нових Млинах, у листопаді 1654 р. Хмельницький затвердив ці надання.

Розглядаючи питання про відносини церкви та козацької держави, слід окремо зупинитися на стосунках між Хмельницьким та київським митрополитом С. Косовим. З одного боку, державна політика гетьмана передбачала надання значних прав православній церкві. Ним, зокрема, обгрунтовувалась вимога представництва митрополита в Сенаті. З другого боку, сам митрополит напередодні Хмельниччини прагне унії з католицькою церквою. У 1651 р. коли польські війська увійшли в Київ, наляканий розмахом селянсько-козацької війни, останній поспішає завірити короля у своєму вірнопідданстві, скаржиться, що з початку повстання він разом з усім духовенством постійно перебував у страсі. У відносинах Хмельницького та Косова, очевидно, зіткнулись тенденції українського державотворення та митрополичі прагнення незалежності від світської влади. Слід відзначити, що за роки війни ми знаємо багато прикладів участі представників православного духовенства у визвольному русі, хоча у більшості випадків це були представники нижчого духовенства, найтісніше пов’язаного з селянськими та козацькими верствами. Проте церковні ієрархи також не залишилися осторонь. Ще влітку 1648 р. луцький єпископ надав допомогу Кривоносу, надіславши 70 гаківниць, порох, олово та значні кошти, щоб розпочати наступ на Олику і Дубно , Львівський єпископ закликав Хмельницького йти на Львів, а Кам’янець-Подільське вище духовенство просило його прямувати до Кам’янця, обіцяючи при цьому підтримку.

Участь представників православного духовенства у Визвольній війні, а також звернення їх до гетьманського правління за підтримкою у зміцненні своїх

прав та господарств, свідчить про визнання церквою гетьманської влади вже на початковому етапі Хмельниччини. Це не могло не зіграти позитивної ролі в процесі формування козацької держави. В свою чергу старшинський уряд намагався активно спиратись на авторитет церкви. Всіляко підтримуючи церкву і зміцнюючи її позиції, гетьманська влада забезпечувала свою легітимність і певною мірою створювала ідеологічні засади свого існування. Таким чином відносини церкви та козацької держави в період її становлення відзначались широкою заінтересованістю та взаємною підтримкою.

Висновки. Отже, На початку XVII століття етнічні та релігійні аспекти відігравали значну роль у формуванні українського суспільства. Відбувалися важливі зміни в політичному та релігійному житті, які впливали на хід подій, зокрема, у Визвольній війні. Богдан Хмельницький та його спільники виявляли стурбованість щодо захисту православної церкви в умовах військових конфліктів. Вони вчиняли акції, спрямовані на забезпечення прав монастирів та допомогу духовенству. Водночас, взаємини з київським митрополитом свідчать про конфлікт інтересів між церковною та світською владою, а також про спроби впливу католицької церкви на православне населення. Ці процеси свідчать про складність політичних та релігійних реалій в українському суспільстві того часу.

Список використаних джерел:

1. Апанович О. М. В якого бога вірила Січ // Людина і світ. 1990. N 6. С. 211.2.

2. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991.334 с.4.

3. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991.334 с.

4. Крип’якевич І.П. Богдан Хмельницький. - К, 1954. - С.114.

5. Документи Богдана Хмельницького - К, 1961 -С. 56-57.

6. Літопис Самовидця. - К, 1971 - С.57.

7. Плохій С.М. До історії Формування політичного секуляризму на Україні // Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму та Реформації. - К, 1991. - С. 78.

8. Мозалевський В. К характеристике отношений между монахами Мгарского монастыря и Лубенскими козаками в 1649-1661 гг. //

9. Киевская старина — Т. 92. — Км. 3-4. - К. 190б. — С. 65-66.

10. Крип'кевич І.П. Вказ. праця. - С. 283.

M.Martynyuk State-church relations in the period of Khmelnytskyi. Church-state relations during the Cossack era in Ukraine is a complex issue that requires attention and research. This article is devoted to the analysis of the interaction between the church and the state during the existence of the Cossack troops. She examines the role of the Orthodox and Catholic churches, their relationship with the Cossack Cossack troops, as well as the influence of church institutions on the formation of political and social processes of that time. In particular, the issues of church power, influence on the formation of Cossack identity, as well as the religious and cultural context in which Cossack communities developed are considered. Conflicts and cooperation between the church and the Cossack authorities, as well as relations with other religious and political forces of the time are analyzed. This article is aimed at expanding the understanding of the cultural and historical context of the Cossack era and the role of church institutions in the formation of society and politics in Ukraine.

Key words: Church-state relations, Cossack era, army, law, religious context, religion, church, Orthodoxy, Khmelnytskyi, Bohdan Khmelnytskyi, national liberation war.

HUMAN RIGHTS AND THE EUROPEAN UNION LAW

A. V. Marchuk

The European Union (EU) plays an important role in protecting human rights and

fundamental freedoms. This is done using a combination of different tools, including: Charter of Fundamental Rights of the European Union: This legally binding document enshrines a wide range of human rights, such as the right to life, freedom from torture, freedom of speech and religion, and the right to property. EU Treaties: The Treaties on which the EU is based also contain provisions on human rights. For example, the Treaty on the Functioning of the European Union obliges member states to respect human rights and fundamental freedoms.

Keywords: Human rights, EU law, European Parliament, Charter of Fundamental Rights.

Human rights are natural and inseparable from the individual, they extra-territorial and extra-national, exist regardless of anchoring in the legislative acts of the state, is the object of international legal regulation and protection. They are the most common and in the same time only the basic possibilities necessary for a normal human existence. In the case of enshrining human rights in legislative acts of a specific state, they become the rights of a citizen of that state [1, c. 9].

Today, four generations of rights can be distinguished. Civil and political rights, initiated as a result of bourgeois revolutions in Europe and America, then specified in the practice and legislation of democratic states, are traditionally recognized as the first generation of human rights. The second generation - socio-economic human rights - was formed in the 19th century during the struggle to improve the economic situation of the people. The third generation of human rights began to take shape in the period after the Second World War. The third generation of rights includes collective rights based on solidarity: the right to development, peace, independence, self-determination. The fourth generation of human rights began to take shape in the 1990s of the 20th century. According to F. Rudynskyi, these rights should protect a person from threats related to experiments in the field of human genetics, discoveries in the field of biology [1, c. 14].

Political and economic guarantees are provided in the European Union by the will and active actions of its members, aimed at securing the rights and freedoms themselves,

as well as the procedures for their implementation, protection and protection in international documents, the implementation of these provisions into national legislation, economic - by the participation of these states in ensuring activities of EU institutions designed to guarantee rights and freedoms. Legal guarantees are more protective and are most clearly manifested in the activities of such institutions as the European Court of Human Rights and the European Commission on Human Rights [4].

The main document defining human rights and freedoms and of a citizen in the EU, – the Charter of Fundamental Rights, which officially proclaimed at the summit in Nice on December 7, 2000. It was created on based on such important sources as: European Convention on protection of human rights and fundamental freedoms; general constitutional traditions and instruments of international law. The statute confirmed and emphasized the importance and importance of observing basic freedoms for EU citizens. It contains civil, political, economic and social rights, divided into chapters: dignity, freedom, equality, solidarity, citizens' rights, justice, etc [2, c. 426].

The Charter not only protects the rights of EU citizens, but also grants them by separate rights any natural person located on territory of the Union regardless of citizenship and place of residence. The majority of personal, as well as socio-economic rights are such rights. This means that the subjects of these rights can be citizens of Ukraine, if they are in any of the EU countries. The Charter grants individual rights not only to individuals, but also legal entities [3, c. 140].

The European Parliament is involved in the development, implementation and delivery assessment of the effectiveness of EU measures in the field of human rights through approval of resolutions, preparation of reports, sending of missions to of third countries, participation in events dedicated to human rights. In his the Subcommittee on Human Rights, which is the center of discussion, operates within the borders a wide range of human rights issues in the European Parliament. The subcommittee adopts parliamentary initiatives in this area and establishes a permanent forum for discussions with other institutions of the European Union [2, c. 428].

In March 2007, the independent Agency started its work of the European Union

on fundamental rights, which deals with issues observance of human rights in the EU and member states. Its purpose activities – provision to the bodies of the European Union and member states assistance, expertise on issues of basic human rights, when they fulfill the provisions of EU law within the limits of their competence in full compliance with the principle of respect for human rights.

References:

Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко, Є. М. Щербина. – Дніпро : ДДУВС, 2020. – 260 с.

Європейський Союз : навч. посіб. / [А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін.] ; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. –Київ : ФОП Маслаков, 2020. – 600 с.

Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навч. посібн. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. – 212 с.

Правовий статус людини і громадянина в Європейському Союзі. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/eulaw/info/lec6.html#:~:text=%D0%A1%D1%82.,%D0%B7%2012%20%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%20%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83.

Марчук А. Права людини та право Європейського Союзу.

Європейський Союз (ЄС) відіграє важливу роль у захисті прав людини та основних свобод. Це робиться за допомогою комбінації різних інструментів, зокрема, Хартія основних прав Європейського Союзу – юридично обов'язковий документ закріплює широкий спектр прав людини, таких як право на життя, свободу від тортур, свободу слова та віросповідання, і право власності. Договори, на яких базується ЄС, також містять положення про права людини. Наприклад,

Договір про функціонування Європейського Союзу зобов'язує країни-члени поважати права людини та основні свободи.

Ключові слова: права людини, право Європейського Союзу, Європейський парламент, Хартія основних прав Європейського Союзу.

GENERAL CHARACTERISTIC OF TYPES OF COURTS OF UKRAINE

S. V. Nazaruk

The court system of Ukraine is composed of several types of courts, each with specific role and jurisdiction. The Constitutional Court ensures the constitutionality of laws, while the Supreme Court is the highest judicial body responsible for ensuring uniform application of laws. Courts of Appeal review decisions of lower courts, District Courts handle local criminal, civil, and administrative cases, and Economic Courts specialize in economic disputes. Administrative Courts focus on public administration issues, and Military Courts handle military-related matters. Specialized High Courts, such as the High Anti-Corruption Court and the High Court on Intellectual Property, deal with specific types of cases. This diverse court system plays a crucial role in ensuring justice and the rule of law in Ukraine.

Keywords: local courts, appellate courts, high specialized courts, court of Cassation.

The local court is a key element in the system of general jurisdiction courts in Ukraine, as it handles a wide range of cases, including criminal, civil, economic, and administrative, except those falling under the jurisdiction of other courts. The legal principles of its organization and activities are defined by relevant regulatory acts, including the Constitution and the Law on the Judiciary and the Status of Judges. A local court is established in a district, city, or city district, and its name includes the name of the settlement where it is located. The composition of a local court includes

judges, a chairman, and a deputy chairman. The local court considers cases of first instance within its jurisdiction and is of significant importance for justice in the country[1].

Appellate courts play an important role in the judicial system of Ukraine. According to Article 125 of the Constitution of Ukraine, the judicial system in Ukraine is built on the principles of territoriality and specialization and is determined by law. Appellate courts in Ukraine are the second-instance courts within the general jurisdiction system, handling criminal, civil, economic, and administrative cases. They are either general or specialized. These courts analyze and summarize judicial practice, gaining practical experience to understand the application of legal norms and identify errors. Appellate courts are comprised of a chairman, deputy chairmen, and judges, elected by the Verkhovna Rada of Ukraine after at least three years of service as a first-instance judge. The number of judges is determined by the President of Ukraine. Appellate courts have judicial chambers, the composition of which is approved by the appellate court's presidium. The presidium also determines the number of deputy chairmen of the chambers. Appellate specialized courts include appellate commercial courts and appellate administrative courts [2].

The Supreme Court is the highest court in the judicial system of Ukraine, ensuring the stability and unity of judicial practice in accordance with the procedures established by procedural law.

The main aspects of jurisdiction of t he Supreme Court is to:

1. Administer justice as a court of cassation instance and, in cases specified by procedural law, as a court of first instance or appellate instance, in the manner prescribed by procedural law;

2. Analyze judicial statistics and summarizes judicial practice;

3. Provide conclusions on draft legislative acts related to the judicial system, judicial proceedings, the status of judges, the enforcement of court decisions, and other issues related to the functioning of the judicial system;

4. Provide an opinion on the presence or absence of signs of state treason or other

crimes in actions attributed to the President of Ukraine, and submit a written request to the Verkhovna Rada of Ukraine regarding the President of Ukraine's inability to perform his duties due to health reasons;

5. Appeal to the Constitutional Court of Ukraine regarding the constitutionality of laws, other legal acts, as well as for an official interpretation of the Constitution of Ukraine;

6. Ensure the uniform application of legal norms by courts of different specializations in the manner prescribed by procedural law;

7. Exercise other powers defined by law.

The Supreme Court of Ukraine comprises up to two hundred judges and includes the Grand Chamber, the Cassation Administrative Court, the Cassation Economic Court, the Cassation Criminal Court, and the Cassation Civil Court. Additionally, Ukraine's judicial system includes higher specialized courts, such as the Higher Court for Intellectual Property and the Higher Anti-Corruption Court, which serve as both first-instance and appellate courts for specific categories of cases. These courts operate within their jurisdiction as defined by procedural law [7].

Intellectual property law in Ukraine is a relatively new field, and many people are still unfamiliar with the importance of protecting intellectual property rights. This includes rights related to both tangible and intangible assets. Challenges in this area include identifying violations, determining offenders, and adapting to the impact of information technology development. Issues like piracy and plagiarism are prevalent in Ukraine. The establishment of the IP court was a response to these challenges.The High Court for Intellectual Property was established by the President's decree dated September 29, 2017, No. 299/2017 [5].

The High Court for Intellectual Property functions as a court of first instance and adjudicate disputes related to intellectual property rights according to commercial procedure rules. It hears cases involving patents, trademarks, trade names, author's rights, and related rights. The court's jurisdiction includes disputes over registration, recognition of invalidity, and termination of intellectual property rights, as well as

disputes over contracts regarding intellectual property rights [4].

The High Anti-Corruption Court started operating on September 5, 2019, and is a new specialized court in Ukraine's judicial system. Its establishment is one of the components of the 2016 judicial reform and meets the requirements of Ukraine's international partners. The court has jurisdiction throughout the country.

The cases considered by the High Anti-Corruption Court (HACC) include:

1. Embezzlement of state property through abuse of official position.

2. Abuse of influence, power, or official position.

3. Misappropriation of budget funds.

4. Expenditure of the budget or provision of loans without established budget allocations.

5. Offering or providing unlawful benefits to a public official and receiving such benefits by a public official.

The leadership of the High Anti-Corruption Court (HACC) includes: The Court's Chairperson; The Deputy Chairperson;The Chairperson of the Appeals Chamber [4].

The next type of court we consider is the Constitutional Court of Ukraine (CCU). The Constitutional Court of Ukraine (CCU) is the only institution responsible for constitutional justice in Ukraine, ensuring that the Constitution of Ukraine is the supreme law across the country. The CCU determines the compliance of laws and other acts with the Constitution, provides official interpretations of the Constitution, and performs other duties as outlined in the Constitution [6].

Thus, the judicial system of Ukraine consists of local courts of general jurisdiction, appellate courts, and the Supreme Court. It includes specialized courts such as the High Anti-Corruption Court and the High Court for Intellectual Property. There is also the Constitutional Court, which decides on the compliance of laws and other regulatory acts with the Constitution of Ukraine. Therefore, the judicial system aims to ensure justice, the rule of law, and the protection of rights and freedoms of citizens.

References:

1.Місцеві суди в судовій системі України. URL: https://studentam.net.ua/content/view/9068/93/

2. Система судів загальної юрисдикції. URL: https://pl.km.court.gov.ua/sud2213/pres-centr/news/8788/

3. Компетенція та нормативно-правові засади діяльності суду. Підсудність суду. URL: https://www.kas.gov.ua/wp-content/uploads/2015/09/kompeten.pdf

4. Вищий антикорупційний суд. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Brochure_HACC_UKR.pdf

5. Вищі спеціалізовані суди. URL: http://nkkep.com/wp-content/uploads/2020/10/OSPO-L-6-P-3132-19.10-1.pdf

6.Judiciary of Ukraine. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Ukraine#Courts_of_appeal

7.Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/competence/.

Назарук С. Загальна характеристика видів судів України.

Судова система України складається з кількох типів судів, кожен з яких має певні функції та юрисдикцію. Конституційний суд забезпечує конституційність законів, а Верховний суд є вищим судовим органом, відповідальним за забезпечення однакового застосування законів. Апеляційні суди переглядають рішення судів нижчих інстанцій, районні суди розглядають місцеві кримінальні, цивільні та адміністративні справи, а господарські суди спеціалізуються на господарських спорах. Адміністративні суди зосереджуються на питаннях державного управління, а військові суди розглядають справи, пов’язані з військовими. Спеціалізовані вищі суди, такі як Вищий антикорупційний суд і Вищий суд з питань інтелектуальної власності, розглядають окремі типи справ. Різноманітна судова система відіграє вирішальну роль у забезпеченні справедливості та верховенства права в Україні.

Ключові слова: місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди,

касаційний суд.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПОКАРАНЬ У СЕРЕДНІ ВІКИ

А. Ю. Оксентюк

Анотація: Стаття аналізує особливості розвитку та становлення процесу покарань у середньовічній Європі. Висвітлюються суворість покарань, вплив католицької церкви, застосування системи «випробувань богом», взаємозв'язок з феодальною структурою суспільства, принцип «око за око» та участь громади у визначенні покарань. Аналіз показує складність та суб'єктивність середньовічної системи правосуддя, що відрізнялася від сучасних стандартів справедливості і гуманності.

Ключові слова: покарання, середні віки, католицька церква, система «випробувань богом», гуманність

Актуальність теми. Актуальність теми «Особливості розвитку та становлення процесу покарань у середні віки» полягає в її значущості для розуміння історичного контексту формування системи правосуддя та покарань. Розкриття особливостей цього періоду дозволяє краще зрозуміти еволюцію суспільних цінностей, правових норм і практик, а також виявити вплив релігії, соціальних структур та культурних чинників на формування правосуддя. Також враховується актуальність вивчення цієї теми в контексті порівняльного аналізу з історією розвитку правосуддя у різних культурах та епохах.

Отож, актуальність теми полягає у: історичному аспекті: розумінні походження сучасних правових норм та інститутів через аналіз еволюції покарань у середні віки; соціальному вимірі: вивченні впливу історичних практик на сучасні цінності та оцінці сучасних правових систем; юридичному полі:

дослідженні розвитку кримінального права та ефективності різних методів покарання; практичному застосуванні: пошуку нових підходів до сучасних проблем правосуддя з використанням отриманих знань про історичний контекст покарань у середні віки.

Мета. Мета роботи «Особливості розвитку та становлення процесу покарань у середні віки» полягає у систематизації та аналізі історичних особливостей формування системи покарань у середньовіччі, зокрема: вивчення еволюції покарань в середні віки та їхнього впливу на сучасні правові системи; розкриття взаємозв'язку між релігійними, соціальними та культурними чинниками та процесом формування системи покарань, аналіз ефективності та гуманності різних методів покарань, використовуваних у середньовічній юстиції.

Виклад основного матеріалу. Середньовіччя (приблизно 5 століття – 15 століття) характеризувалося складним та динамічним розвитком системи покарань. Цей період відзначався значним впливом релігії, феодалізму та зародженням централізованих держав.

Еволюція системи покарань протягом Середньовіччя можна уявити як кілька етапів:

Раннє Середньовіччя (5-11 століття): вплив германських звичаїв: тілесні покарання, штрафи, ордалії (випробування вогнем, водою) були поширеними; вплив римського права: деякі римські правові принципи, такі як презумпція невинуватості, почали впроваджуватися; плив християнства: покарання часто розглядалися як спосіб спокутування гріхів.

Високе Середньовіччя (11-14 століття): зростання впливу церкви: церковні суди набули значної ваги, застосовуючи такі покарання, як відлучення від церкви; поширення феодалізму: феодали мали право карати своїх селян за допомогою тілесних покарань та штрафів; зародження централізованих держав: почалося формування централізованих державних систем покарань.

Пізнє Середньовіччя (14-15 століття): зміцнення королівської влади: королі посилили контроль над системою покарань, видаючи закони та створюючи

централізовані судові органи; зростання жорстокості; поява нових ідей: почали виникати нові ідеї про покарання, що ґрунтувалися на принципах гуманізму та справедливості [1, с. 99].

Важливо зазначити, що система покарань у Середньовіччя не була єдиною та однорідною. Її розвиток відрізнявся в різних регіонах та залежно від історичного періоду.

У середньовічній Європі процес покарань відрізнявся від сучасних підходів і мав свої особливості:

- суворість покарань;
- релігійний вплив;
- система «випробувань богом»;
- Феодальна система;
- Система «око за око» тощо.

Розглянемо кожну з цих особливостей більш детально. ***Суворість покарань*** у середні віки була надзвичайно високою і часто включала жорстокі та непропорційні форми покарань. Наприклад:

Публічні страти: публічні страти, такі як розп'яття, відрубування голови або розчленування тіла, були поширеними методами карання за найважчі злочини.

Тортури: Тортури були широко застосовані для отримання зізнань або примусу до визнання вини. Вони включали в себе методи, такі як вішання за руки, розтягування, використання різних інструментів катування.

Відрубування вух, носів, рук: Такі форми покарань, як відрубання вух, носів або рук, були застосовані як засіб позначення злочинців та попередження інших від злочинів.

Катування на колесі: Катування на колесі використовувалося для тяжких злочинів і включало в себе розбивання кісток катанням по колесу або кручення на колесі до смерті.

Ці форми покарань свідчать про високий рівень жорстокості та несправедливості, які характеризували судову систему середньовіччя [4].

Вплив католицької церкви. Церква відігравала значну роль у формуванні процесу покарань. Канонічне право та релігійні доктрини часто впливали на види покарань, призначених за певні злочини, і церковні суди мали юрисдикцію у справах моральних порушень.

Покарання часто розглядалися як спосіб спокутування гріхів та залякування людей. Широко використовувалися ордалії (випробування вогнем, водою) для визначення винуватості. Церква мала значний вплив на систему покарань, контролюючи тюремні заклади та проводячи інквізицію.

Система «випробувань богом»: Система випробувань богом, яка передбачала застосування фізичних випробувань для визначення вини або невинності, була розповсюдженою практикою. Це викликало суттєві проблеми, оскільки вона базувалася на вірі в божественну інтервенцію, а не на об'єктивних доказах [3, с. 155].

Феодальна система: Покарання часто відображали феодальну структуру суспільства. Наприклад, кара може бути різною для осіб з різним соціальним статусом.

Система «око за око»: В деяких випадках, покарання були засновані на принципі «око за око, зуб за зуб», де ступінь покарання залежала від тяжкості злочину.

Участь громади: Суспільство грало важливу роль у визначенні покарань. Часто покарання вирішувалися на рівні громади або місцевих влад, а не централізовано [2, с. 11].

Ці особливості створювали складну систему покарань, яка часто була суб’єктивною і може викликати застереження у сучасних стандартах справедливості і гуманності.

Висновки. Середньовічна система покарань відзначалася суворістю та жорстокістю, часто використовувалися публічні страти та тортури. Великий вплив на цей процес мала католицька церква через встановлення моральних норм, участь у судових процедурах та вплив на законодавство. Важливою особливістю

була система «випробувань богом», яка не завжди була справедливою. Феодальна структура суспільства також впливала на систему покарань. Таким чином, середньовічна система покарань була складною та суб'єктивною, відображала вірування, соціальну структуру та вплив церкви та феодальної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зінченко О. В. Петришин Х. Історія вчень про державу і право : [навч. посіб]. Х.: Право, 2012. 208 с.
2. Логвиненко, Є. С. Становлення та розвиток інституту покарання в праві держав Стародавнього світу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 23 с.
3. Нестеренко В. Історично-правовий нарис становлення кримінальної відповідальності за військові злочини західноєвропейських країн доби Середньовіччя. Conferința «Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene» Chişinău, Moldova, 27-28 martie 2020. С. 154-157.
4. Осауленко А. О. Юридична відповідальність та покарання: історико-правові аспекти взаємозвя’язку. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/a5e6ce94-1ca3-4eb4-8ee8-2f7b954024e0/content (дата звернення 03.05.2024).

Oksentiuk A. FEATURES OF THE DEVELOPMENT AND ESTABLISHMENT OF THE PUNISHMENT PROCESS IN THE MIDDLE AGES

Summary: The article analyzes the peculiarities of the development and establishment of the punishment process in medieval Europe. It highlights the severity of punishments, the influence of the Catholic Church, the application of the «trial by ordeal» system, the correlation with feudal societal structure, the principle of «an eye for an eye,» and community involvement in determining punishments. The analysis demonstrates the complexity and subjectivity of the medieval justice system, which

differed from modern standards of justice and humanity.

Keywords: punishment, Middle Ages, Catholic Church, trial by ordeal, humanity

THE UN INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE: HISTORY OF CREATION, FUNCTIONS AND MAIN ASPECTS OF WORK

A. V. Ostapuk

The history of formation and the main functions and aspects of the activity of the UN international court, whose main role is violated in the resolution of disputes in accordance with international law, and the submission of advisory and recommendatory opinions on legal issues that are within the jurisdiction of this body, are considered.

Keywords: international law, international court.

The relevance of the International Court of Justice lies in the fact that it is the principal judicial organ of the United Nations (UN). It resolves legal disputes between states and provides advisory opinions on legal issues referred to it by authorized UN bodies. The ICJ plays a vital role in maintaining international peace and security by providing a forum for the peaceful settlement of disputes between states. Key reasons why the ICJ remains relevant in the 21st century:

1. The increasing complexity of international law: The ICJ is well-equipped to handle the increasingly complex legal issues that arise in the modern world, such as those related to terrorism, climate change, and cyber warfare.

2. The growing importance of international cooperation: As the world becomes more interconnected, there is a greater need for effective mechanisms to resolve disputes between States. The ICJ provides a neutral and impartial forum for this purpose.

3. The commitment to the rule of law: The ICJ is a cornerstone of the international legal system and its work helps to uphold the rule of law at the international level. This is essential for maintaining peace and security and for

promoting the development of international law.

The purpose of this paper is to explore the very history of the creation of the international court; for what reasons and for what purpose it was created; its functions; methods of resolving cases; consideration of cases; and to analyze certain aspects of the work of this court.

Let's take a closer look at the history of this court. The creation of the Court represented the culmination of a long process of developing methods for the pacific settlement of international disputes, the origins of which can be traced back to classical times. Article 33 of the Joined together Countries Constitution records the taking after strategies for the pacific settlement of debate between States: transaction, enquiry, intercession, conciliation, discretion, legal settlement, and resort to territorial offices or courses of action, to which ought to moreover be included great workplaces. A few of these strategies include the administrations of third parties. For case, intervention places the parties to a debate in a position in which they can themselves resolve their debate much obliged to the intercession of a third party. Intervention goes encourage, within the sense that the debate is submitted to the choice or grant of an fair-minded third party, so that a authoritative settlement can be accomplished. The same is genuine of legal settlement (the strategy connected by the Universal Court of Equity), but that a court is subject to stricter rules than an arbitral tribunal, especially in procedural things.

As a matter of faith, intervention and discretion gone before legal settlement. The previous was known in antiquated India and the Islamic world, while various cases of the last mentioned can be found in old Greece, in China, among the Middle eastern tribes, in sea standard law in medieval Europe, and in Ecclesiastical hone. You'll be able moreover consider properties. The cutting edge history of universal discretion is by and large recognized as dating from the so-called Jay Arrangement of 1794 between the Joined together States of America and Extraordinary Britain. This Arrangement of Harmony, Commerce and Route given for the creation of three blended commissions, composed of break even with numbers of American and British nationals, whose assignment it would be to settle a number of extraordinary questions between the two

nations which it had not been conceivable to resolve by arrangement. Whereas it is genuine that these blended commissions were not entirely talking organs of third-party settling, they were planning to operate to a few degree as tribunals. They stirred intrigued within the prepare of intervention. All through the nineteenth century, the Joined together States and the Joined together Kingdom had response to them, as did other States in Europe and the Americas [1].

It is worth paying consideration to what precisely the court does. It includes a twofold part: to settle, in agreement with worldwide law, legitimate debate submitted to it by States (disagreeable cases) and to grant admonitory suppositions (counseling methods) on lawful questions alluded to it by appropriately authorized Joined together Countries organs and specialized offices.

In petulant procedures, when a debate is brought some time recently the Court by a one-sided application recorded by one State against another State, the names of the parties within the official title of the case are isolated by the truncation v. for the Latin versus (e.g., Cameroon v. Nigeria). When a debate is submitted to the Court on the premise of a extraordinary understanding between two States, the names of the parties are isolated by an angled stroke (e.g., Indonesia/Malaysia). The first case entered in the General List of the Court (Corfu Channel (United Kingdom v. Albania)) was submitted on 22 May 1947. Between 22 May 1947 and 11 April 2024, 194 cases were entered in the General List [2].

Cases in the ICJ are settled in one of three ways:

1) they can be settled by the parties at any time amid the procedures;

2) a state can suspend the procedures and pull back at any point;

3) the court can convey a decision.

The ICJ chooses debate in understanding with universal law as reflected in worldwide traditions, universal custom, common standards of law recognized by civilized countries, legal choices, and compositions of the foremost profoundly qualified specialists on worldwide law. In spite of the fact that the judges think in mystery, their verdicts—rendered in both English and French—are conveyed in open court. Any judge

who does not concur in entirety or in portion with the court's choice may record a partitioned supposition, and few choices speak to the consistent conclusion of the judges. The court's judgment is last and without offer.

The court's choices, numbering around 70 from 1946 to 2000, are official on the parties and have been concerned with issues such as arrive and oceanic boundaries, territorial sovereignty, conciliatory relations, the proper of refuge, nationality, and financial rights. The ICJ is additionally engaged to allow counseling suppositions on lawful questions at the ask of other organs of the UN and its specialized organizations when authorized to do so by the Common Get together. In spite of the fact that counseling opinions—numbering almost 25 over its to begin with 50 years—are not official and are as it were consultative, they are considered critical. They have been concerned with issues such as affirmation to the UN, the costs of UN operations, and the regional status of South West Africa (Namibia) and Western Sahara. The court may moreover be allowed locale over certain cases by arrangement or convention. By the late 1990s around 400 respective and multilateral settlements stored at the UN conferred obligatory locale to the ICJ [3].

Key discoveries of the Worldwide Court of Equity:

- the ICJ plays an critical part within the universal lawful framework. It gives a gathering for the tranquil settlement of debate between states and makes a difference to create worldwide law;

- the ICJ has been successful in settling a number of debate between states. In any case, it moreover faces certain challenges, such as issues of authenticity, autonomy and adequacy;

- there are numerous basic issues confronting the ICJ. These issues incorporate methods, case law and affect on the advancement of universal law;

- the ICJ has been compared to other universal courts and tribunals. These comparisons can offer assistance for us, the way better to get it the qualities and shortcomings of the ICJ;

- the verifiable improvement of the ICJ has been well recorded. This

documentation can offer assistance to how to us get it the advancement of the ICJ and its current part in worldwide relations.

As conclusion, we should say that the International Court of Justice is an important and complex institution that plays a significant role in international relations. The study of the ICJ has produced many valuable results that have helped us to better understand its role, functions, and impact. Continued research on the ICJ will be crucial to our understanding of international law and international relations in the 21st century.

References

1. History of the international court. URL: https://www.icj-cij.org/history

2. Cases of the international court. URL: https://www.icj-cij.org/cases

3.Ways to resolve cases by the court. URL: https://www.britannica.com/place/The-Hague

Остапюк А. Міжнародний суд ООН: історія створення, функції та основні аспекти діяльності.

Розглянуто історію становлення та основні функції та аспекти діяльності міжнародного суду ООН, основна роль якого полягає у вирішенні спорів згідно з міжнародним правом, та подання настановчих та рекомендаційних опіній з правових питань, які є у юрисдикції даного органу.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародний суд.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 Р.

Д. О. Сороколита, Д. І. Черевко

Анотація. У статті розглядаються питання проведення судової реформи 1864 року, її впровадження на українських землях. Описуються організаційно-

правові засади діяльності адвокатури під час проведення реформи та її значення для становлення адвокатури в Україні.

Ключові слова: *судова реформа, українські землі, адвокатура, судова система.*

Актуальність теми дослідження. Суд є гарантом прав людини і саме тому, на сучасному етапі розвитку суспільних відносин, в Україні велика увага приділяється судочинству та судоустрою. Дореформена судова система мала багато проблем та недоліків, а саме був ускладнений доступ до правосуддя, панувало хабарництво та громіздка система суддів. Багато суддів були неграмотними або малограмотними, не мали відповідної освіти, що в рази ускладнювало справедливе вирішення спірних питань і саме реформування судової системи дало поштовх до розвитку юриспруденції та адвокатури на українських землях зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. 20 листопада 1864 р. імператор Олександр ІІ ввів у дію одночасно чотири нові законодавчі акти, що змінили систему судоустрою російської імперії:

- установа судових установлень;
- статут кримінального судочинства;
- статут цивільного судочинства;
- статут про покарання, що накладаються мировими суддями [1, с. 107].

Для забезпечення прав та інтересів громадян реформою 1864 року засновувалась адвокатрура (присяжні повірені). Правовому статусу присяжних повірених було присвячено розділ ІІ глави ІХ Заснування судових установ. Згідно ст. 353 цього акта присяжні повірені перебувають при судових місцях для заняття за вибранням і дорученням позовників, обвинувачених і інших учасників справи, а також за призначенням в певних випадках радою присяжних повірених і голів судів.

Щодо земель сучасної України, то вони довгий час перебували у складі

різних держав, таких, як росія, Австро-Угорщина, Польща, УРСР. І наші талановиті українці по-можливості долучались до суспільно-політичного життя цих країн. Зокрема, Сергій Зарудний – юрист самоучка, який став одним з головних діячів судової реформи 1864 р.

Основні положення реформи будувалися з урахуванням як існуючої зарубіжної практики, і специфіки економічних, соціальних, політичних, демографічних, етнічних, релігійних та інших умов, що склалися в росії. Головною метою реформи було спрощення судової системи країни, її організаційне відокремлення від адміністративних органів, надання правоздатності широким верствам населення, а також зміцнення судової влади та забезпечення її незалежності.

Відповідно до статутів 20 листопада 1864 р. вводилася нова система судових органів: світова юстиція, інститут судових слідчих та адвокатура. Також було засновано суд присяжних та реорганізовано прокуратуру, що дозволило ввести у судовий процес змагальність сторін захисту та звинувачення. Судова влада відокремлювалася від виконавчої. Проголошувалась незалежність та незмінність суддів.

На час здійснення судової реформи, в російські імперії було вкрай мало фахівціх-правознавців. Згідно деяких джерел з 1821-1861 р.р. навчальні заклади випустили всього 9 тисяч фахівців. Водночас показники по українських губерніях щодо числа мирових суддів з вищою освітою: Катеринославська 61,5 %, Полтавська 63,5 %, Харківська 56,8 %, Чернігівська 68,6 % [2, с. 81].

Українські адвокати за час реформи відзначились демократичними принципами організації. До української адвокатури відносилась низка громадських діячів та прогресивних вчених, одні з них О. Гольденвейзер, М. Жученко, О. Александров та ін.

На українських землях «Положення про введення в дію Судових Статутів» було прийнято 19 жовтня 1865 р., воно встановлювало порядок проведення судової реформи. Згідно положення нагляд за роботою присяжних повірених був

доручений Раді присяжних повірених, яка ними обиралась при судовій палаті.

Саме під час судової реформи гостро постає питання етичних норм. В адкокатській діяльності виникають складні етичні, організаціні, професійні проблеми, в цей момент ради присяжних повірених відіграють важливу роль в їх вирішенні. Натомість формується дисиплінарна практика, категоріальний апарат, виникають правила професійної діяльності. Для прикладу, Харківська рада присяжних повірених, в постанові зазначила, що кожне слово адвоката має викликати довіру і громадське завдання кожного адвоката полягає у служінні правді.

Проте, початковим етапом формування етичних норм адвокатської професії є не створення інституту адвокатури в 1864 році, а створення і діяльність Рад присяжних повірених, адже принцип корпоративності організації адвокатури є гарантією виникнення, розвитку та дотримання правил адвокатської професії.

Присяжними повіреними організовувалась діяльність на засадах самоврядування, вони обирали раду присяжних повірених при округу судової палати, які, в свою чергу обирали голову ради та заступника голови ради. До Жовтневої революції на українських землях існували лише Харківських, Київський та Одеський округи судових палат при яких вели діяльність присяжні повірені. Створення округів в інших містах, царський уряд вважав «передчасним», тому дисциплінарні, адміністративні та контрольні функції виконували окружні суди.

В обов’язки ради присяжних повірених входило:

- прийняття та розгляд заяв про вибуття та вступ в лави присяжних повірених;

- нагляд за дотриманням правил та законів присяжних повірених;

- призначення присяжних повірених для надання безкоштовних юридичних консультацій;

- та ін [3, с. 21].

Висновки. Отже, створення професійної адвокатури на час судової реформи

вимагало розвитку діяльності кваліфікованих адвокатів, майстрів своєї справи, які здатні надавати фахову допомогу і захист в суді. На українських землях діяльність адвокатури придушували, проте компетентність та освіченість адвокатів була все-одно на високому рівні.

Список використаних джерел:

Костюченко О. Ю. Історія зародження та розвиток інституту апеляційного оскарження судових рішень на території України. *Судова апеляція*. 2016. № 2. С. 107-124.

Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи 1864 року. Наше право. 2010. № 2. Ч.1. С. 81-87.

Шигаль Д. А. Організаційні особливості інституту мировых суддів, введеного за судовою реформою 1864 року на території Українських губерній. Теорія і практика правознавства. 2011. Вип. 1. С. 21-27

Cherevko D., Sorokolyta D. Organizational and legal principles of advocate activities in Ukrainian lands in the context of the judicial reform of 1864. The article examines the issue of the judicial reform of 1864, its implementation on Ukrainian lands. The organizational and legal basis of the activity of the bar during the reform and its importance for the formation of the bar in Ukraine are described.

Key words: judicial reform, Ukrainian lands, advocacy, judicial system.

АДВОКАТУРА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ АНГЛІЇ

Г. В. Філіпович

Анотація: Дана дослідницька робота зосереджується на історії адвокатури середньовічної Англії. Аналізуються роль адвокатів, їхні функції та еволюція у правовій системі протягом цього періоду.

Ключові слова: Адвокат, Англія, Прецедентне право, Середньовіччя.

Мета дослідження: Мета даного дослідження полягає в розкритті особливостей діяльності Адвокатури середньовічної Англії, враховуючи періоди як англосаксонського, так і нормандського правління.

Виклад основного матеріалу: Насамперед, дослідження формування основ адвокатської діяльності, як діяльності, що передбачає представництво особи в судах середньовічної Англії, слід розмежувати на два основні періоди, а саме:

Англосаксонський період (до завоювання Англії норманами у 1066 році);

Нормандський період (після 1066 року).

Англосаксонський період. Становлення і розвиток феодальної держави і права в Англії пов'язані з англосаксонським і нормандським завоюваннями Британії. Після залишення острова у V ст. римськими легіонерами почалося масове вторгнення з континенту германських племен англів, саксів та ютів, які витіснили кельтське населення на північну і західну частини острова (Шотландію і Уельс). В VII ст. англосакси утворили сім ранньофеодальних королівств — Кент, Уессекс, Сассекс та ін, а на початку IX ст. королівство Уессекс підкорило собі усі інші. Була утворена єдина англосаксонська держава — Англія. [1]

Часи правління Англосаксів на території Англії припадають на період раннього середньовіччя. У цей період інститут адвокатури не був сформований, та професії не існувало як такої. На основні наявних досліджень, основні особливості вказаного періоду полягають у наступному:

1. Система самопредставництва: У період англосаксонського правління, судові процеси часто відбувалися на рівні місцевих судів, де сторони представляли свої справи самі або через представників, які не мали професійної освіти у даному напрямку. В цей час поняття професійного адвоката, як ми його розуміємо сьогодні, було менш розвиненим.

2. Володіння знаннями закону: Оскільки система правосуддя базувалася на місцевих звичаях і традиціях, адвокати у сучасному розумінні цього слова часто

відсутні. Замість цього, в якості судових представників, якщо такі залучались, були звичайні люди без спеціалізованої освіти, які мали знання місцевого права та звичаїв. [2, с. 18]

Нормандський період. В 1066 р. нормандський герцог Вільгельм з військом висадився на острів і, розгромивши англосаксонське ополчення, завоював Англію. Нормандське завоювання значно вплинуло на подальший розвиток феодальної держави в Англії, який пройшов в основному ті самі етапи, що й держави інших країн феодальної Європи. Водночас розвиток Англійської феодальної держави мав ряд відмітних ознак, пов’язаних насамперед з ранньою централізацією і неухильним посиленням в XI—XIII ст. королівської влади.[1]

Для адвокатури середньовічної Англії вказаний період відзначився наступними нововведеннями:

1. Розвиток професії адвоката: Під час нормандського правління було введено нові закони, адаптовані до феодальної структури суспільства, а також змінено організацію судової системи. Поступово виникла професія адвоката, хоча ця професія могла бути менш розвиненою та організованою, ніж у сучасному світі.

2. Кваліфікаційні вимоги: Значним чинником у розвитку адвокатури цього часу є поява кваліфікаційних вимог до адвокатів (представників), які, шляхом навчання в юридичних школах, служби під керівництвом досвідчених адвокатів або отримання спеціального дозволу від короля чи його представника могли отримати право захищати права та інтереси осіб в суді.

Щодо освітніх вимог для тогочасних адвокатів, слід зазначити, що в Англії, плчтнаючи з XI століття, кандидат до адвокатури мав пройти восьмирічний курс навчання в судовій колегії і через три роки отримував звання "внутрішнього адвоката" ("inner barrister"), бо не мав права виступати в суді, а ще через п'ять років навчання — "зовнішнього адвоката" ("outer, utter barrister"), і отримував право практикувати.[3]

В даному випадку постає питання, яким саме чином тогочасний юрист мав можливість ознайомитись із джерелами права, враховуючи систему прецедентного

права Англії та значні обмеження у доступі до інформації, порівняно із сучасністю.

Аналізуючи дане питання, можна виокремити такі шляхи вивчення права тогочасних адвокатів:

1) Усна передача: В основному, знання про прецедентне право передавалося усно від одного юриста до іншого або від старших колег до молодших. Юристи, які мали досвід роботи в судах або були більш досвідченими, могли ділитися своїми знаннями про судові рішення та їхній вплив на законотворчість та судочинство.

2) Письмові джерела: Деякі рішення судів, особливо ті, що мали велике значення або були прийняті вищими судами, могли бути зафіксовані в письмовій формі. Адвокати могли отримувати доступ до цих документів через свої взаємини з іншими правовими професіоналами або шляхом дослідження відповідних джерел.

3) Обмін інформацією на судових засіданнях: Під час судових засідань адвокати могли отримати інформацію про судові рішення, які стали прецедентами, від інших учасників судового процесу, таких як інші адвокати, судді, або навіть свідки.

4) Гільдії та об'єднання: У феодальній системі адвокати могли також входити до різних соціальних об'єднань або гільдій, де вони могли обмінюватися інформацією та досвідом з іншими членами професії.

Отже, хоча доступ до прецедентного права у феодальній Англії був менш структурованим та організованим порівняно з сучасними системами права, особи, які професійно здійснювали представництво в суді, були ознайомлені із наявними судовими рішеннями та їхнім впливом на судову практику. [4, 122]

Висновок: У даній роботі ми проаналізували процес становлення професії адвоката в середньовічній Англії, порівнюючи періоди англосаксонського та нормандського правління. Виявлені тенденції відображають рівень розвитку правових інститутів та правової свідомості населення середньовічної Англії, що дає можливість зробити висновок про те, що інститут адвокатури популяризувався

внаслідок вдосконалення культури та правової свідомості громадян.

Список використаних джерел:

1) “Особливості державного розвитку Англії в період раннього феодалізму”// [Електронний ресурс: https://studies.in.ua/dpzk_seminar/4066-osoblivost-derzhavnogo-rozvitku-anglyi-v-perod-rannogo-feodalzmu.html];

2) “English Legal History: A Bibliography and Guide to the Literature”// William Donald Hines, W. D. Hines, Richard Ireland, Philip Rawlings, Chris Rodgers, 1990 (201 c.);

3) “Адвокатура у середні віки”// [Електронний ресурс: https://studfile.net/preview/7091842/page:3/];

4) “The Common Legal Past of Europe, 1000-1800”// Manlio Bellomo, 1995 (273 c.).

Filipovich G. LAWYERS OF MEDIEVAL ENGLAND

Summary: This research paper focuses on the history of the bar in medieval England. It analyses the role of lawyers, their functions and evolution in the legal system during this period.

Keywords: Lawyer, England, Case law, Middle Ages.

ROLE AND FUNCTIONS OF INTERNATIONAL CRIMINAL COURT

Y. V. Furmanchuk

The theses highlight the concept of the international criminal court as an important tool for fighting impunity and promoting the rule of law. The competence and activity of this legal institution, its activity and importance in the legal system are analyzed.

Keywords: the international criminal court, Rome Statue of the international criminal court, crime.

The horrors of war and conflict in the 20th century forced countries to reach a consensus on the inadmissibility of impunity for illegal armed violence. The international community also agreed on the definitions of genocide, war crimes, and crimes against humanity. The Nuremberg and Tokyo trials dealt with war crimes, crimes against peace, and crimes against humanity committed during World War II. Subsequently, after the end of the Cold War, international tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda were called to combat impunity. However, all these courts had powers to investigate crimes committed during specific conflicts [1].

The International Criminal Court (ICC) was established in 1998 by the Rome Statute to prosecute the most serious crimes that threaten the international community, such as genocide, crimes against humanity and war crimes.The ICC has jurisdiction over crimes committed on the territory of member states of the Charter, as well as over crimes committed by citizens of member states.The court can start an investigation on its own initiative, at the request of a state party or at the request of the UN Security Council [2].

It is also necessary to emphasize the peculiarities of the establishment of the ICC: A discussion on the creation of a permanent body that would deal with criminal prosecution of persons responsible for committing international crimes began at the beginning of the 20th century. This question was raised on The Paris Conference of 1919 and the Geneva Conference of 1937, on the latter was approved by the convention, which provided for the permanent establishment of an active international court, which will hear cases about international terrorism. It did not enter into force because it was signed by 13 states, but it was ratified by only one country – India, its ratification was hindered disagreements between the member countries of the League of Nations regarding the articles on extradition This document is in the archives of the League, transferred in 1946 of the United Nations and is kept at the UN headquarters in Geneva

[3].

In 1948, the UN General Assembly in its resolution indicated the need creation of a special legal body that would deal with it on a permanent basis criminal prosecution of persons responsible for committing crimes of genocide and other crimes of similar gravity. Work on this issue was entrusted to the Commission of international law, which came to the conclusion that the creation of such a body is desirable and possible from the point of view of international law [4].

Justice is justice, a type of law-enforcement and law-enforcement state activity in which judicial power is exercised. In turn, an international criminal offense should be considered socially dangerous intentional acts that encroach on the international legal order, harm the peaceful cooperation of states. For the first time, the list of international crimes was provided by the Statute of the International Military Tribunal for the Trial and Punishment of Major War Criminals of European Countries in 1945 (Nuremberg Tribunal) and the similar Statute of the Tokyo International Military Tribunal for the Far East in 1946.International crimes:- are carried out by states, state officials using the state mechanism for criminal purposes, as well as ordinary executors; are carried out in direct connection with the state; - encroach on international peace and security, threaten the foundations of the international legal order [5].

Jurisdiction of the ICC. In order for the ICC to intervene in a particular case, several requirements must be met. First, the ICC deals with a limited range of crimes: genocide, crimes against humanity, war crimes and crimes of aggression. Secondly, countries that have ratified the Rome Statute can request the intervention of the ICC. If a state has not ratified the Statute, it can apply to the ICC to extend the jurisdiction of the Court to a specific crime. In addition to the member state, the UN Security Council and the Prosecutor of the International Criminal Court may initiate the case. Moreover, the Security Council can initiate a case even on the territory of a country that has not ratified the Rome Statute. Third, the crime must have taken place on the territory of the country applying to the ICC, or a citizen of that country is accused of committing the crime. Fourth, the ICC deals only with crimes committed after the entry into force of the

Rome Statute. Moreover, if a country ratified the Statute after July 1, 2002, the ICC can only investigate crimes against that country from the time of ratification [6].

The Court has jurisdiction over four categories of crimes under international law: genocide or the intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial or religious group; war crimes or serious violations of the laws of war, which include violations of the Geneva Conventions, torture, and attacks on civilian objects such as hospitals or schools; crimes against humanity or violations committed as part of large-scale and systematic attacks on civilians, including murder, rape, imprisonment, slavery and torture; the crime of aggression, the use or threat of use of armed force by a state against the territorial integrity, sovereignty or political independence of another state, as well as a violation of the UN Charter [7].

Structure and functioning the International Criminal Court. The list is specified in Article 34 of the Rome Statute of the International Criminal Court bodies of which it consists, namely: Presidium; Appellate Division, Trial Division and Preliminary Proceedings Division (preliminary consideration of cases); Prosecutor's office; Secretariat. The Presidium includes the President and two Vice-Presidents, who are elected collegially for a term of three years from among the 18 judges of the ICC. She is responsible for the general management of the Court, with the exception of the Office of the Prosecutor, with whom she interacts on all necessary cases by mutual agreement.

The Presidium is also entrusted with the performance of judicial and representative functions provided for by the statute. The court has eighteen judges, united in three departments - preliminary, trial and appeal. Judges are elected by the Assembly of States Parties, which assesses candidates for competence in matters of criminal justice and criminal procedural norms, as well as in the field of international law, in particular international humanitarian law and human rights law. Judges are responsible for ensuring that the process is conducted in accordance with fair trial standards. The Office of the Prosecutor is an independent body of the Court, headed by the Prosecutor, who is elected by the Assembly of States Parties. The office is

responsible for receiving and analyzing cases and information about genocide, war crimes and crimes against humanity, for their study and for carrying out investigations and criminal prosecutions in court. The Secretariat is a neutral body of the ICC headed by the Secretary and responsible for providing administrative and operational support to the Prosecutor and Judges. Importantly, the Secretariat is responsible for the development of witness protection mechanisms, provision of compensation and security aspects of the Court's operations. The Assembly of States Parties consists of representatives of countries that have signed and/or ratified the Rome Statute and is responsible for the general administration of the court and law-making. The Bureau of the Assembly includes the President, two Vice-Presidents and 18 members elected for a three-year term, taking into account the representation of geographic regions and major world legal systems. The Assembly decides on the adoption of regulatory documents, the budget, and also elects Judges, Prosecutor and Deputy Prosecutor. Ukraine signed the Rome Statute in 2000, but still has not ratified this founding document of the ISS. Thus, the jurisdiction of the ICC does not extend to the territory of Ukraine, as well as to its citizens [8].

Ukraine and the International Criminal Court. In 2014, the Verkhovna Rada of Ukraine turned to the court with a request to bring responsibility of Viktor Yanukovych and other officials for crimes against humanity during peaceful protest actions of citizens from November 30, 2013 to February 22, 2014. In 2015, Ukraine applied to the court for war crimes and crimes against humanity in the east of Ukraine and in the Crimea. The second statement was added to the first and at the end of 2020, after of the case, the prosecutors made a decision about the existence of grounds for initiation official investigation. In 2022, the prosecutor of the International Criminal Court in The Hague initiated an investigation war crimes committed by the russian federation during the invasion of Ukraine. On March 17, 2023, the International Criminal Court (ICC) in The Hague issued an arrest warrant for the President of the russian federation, vladimir putin, and the Commissioner for Children's Rights, Maria Lvova-Belova. Both are suspects in the illegal forced transfer of Ukrainian children

from the occupied territories of Ukraine to the russian federation during a full-scale invasion. The warrant against the Russian president is the first in history against a leader of a permanent member of the UN Security Council, and the third against a sitting head of state. Charges were brought against him against the President of Sudan, Omar al-Bashir, and the ruler of Libya, Muammar Gaddafi [6].

Conclusion. The International Criminal Court (ICC) is a permanent international court established to prosecute and punish those responsible for the most serious crimes of an international nature, such as genocide, crimes against humanity and war crimes. The ICC is an important tool for preventing genocide, crimes against humanity and war crimes.

References:

1. Історія та структура Міжнародного кримінального суду. URL: https://lb.ua/blog/amnesty_international/309362_istoriya_struktura_mizhnarodnogo.html

2. About the Court. URL: https://www.icc-cpi.int/about/the-court

3. League of Nations. Convention for the prevention and punishment of terrorism. URL: https://www.wdl.org/ru/item/11579/

4. Міжнародний кримінальний суд. URL: https://duan.edu.ua/images/staff/departments/law/Files/Prezentatsiyi/mizhnarodnij-kriminalnij-sud_ostapenko-anastasiya.pdf

5. Міжнародне співробітництво у сфері кримінальної юстиції: поняття, основні напрями та форми. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/kafedru/kmp/lectures/lekc1-mign-spivr.doc

6. Міжнародний кримінальний суд. URL: https://intent-press.cdn.ampproject.org/v/s/intent.press/amp/1/mizhnarodnij-kriminalnijsud/?amp_gsa=1&amp_js_v=a9&usqp=mq331AQIUAKwASCAAgM%3D#amp_tf=%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%3A%20%251%24s&aoh=17137958663743&referrer=https%3A%2F%2Fwww.goole.com&ampshare=https%3A%2F%2Fintent.press%2Fpublications%2Fworld%2F2023%2Fmizh

narodnij-kriminalnij-sud%2F

7. Міжнародний кримінальний суд: що це і яка його юрисдикція? URL: https://ihlaw.org/mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud/

8. Історія та структура Міжнародного кримінального суду. URL: https://lb.ua/blog/amnesty_international/309362_istoriya_struktura_mizhnarodnogo.html

Фурманчук Ю. Роль і функції міжнародного кримінального суду.

У тезах висвітлюється концепція міжнародного кримінального суду як важливого інструменту боротьби з безкарністю та сприяння верховенству права. Проаналізовано компетенцію та діяльність цього правового інституту, його діяльність та значення в правовій системі.

Ключові слова: міжнародний кримінальний суд, Римський статут міжнародного кримінального суду, злочин.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ

Х. В. Циплюк

Анотація: дослідження структури юридичного конфлікту дає нам ключ до розуміння його механізмів і прогнозування розвитку. Це знання необхідне для розробки ефективних стратегій вирішення конфліктів, захисту прав та інтересів учасників, а також вдосконалення системи юридичної освіти.

Ключові слова: юридичний конфлікт, структура юридичного конфлікту.

Юридичні конфлікти, що стають все більш поширеними в сучасному світі, мають значний вплив на суспільство. Вивчення їх структури є надзвичайно актуальним завданням, адже це дозволяє краще зрозуміти їх природу, розробити

ефективні методи запобігання та вирішення.

Зростання складності правових відносин, недосконаліть законодавства, збільшення кількості суб'єктів права та загострення соціальних проблем – все це веде до поширення юридичних конфліктів. Їх негативний вплив на суспільство, що виражається в порушенні прав та свобод громадян, загостренні соціальної напруженості та підриві авторитету державних органів, робить вивчення структури юридичного конфлікту надзвичайно актуальним завданням.

Розуміння змісту юридичного конфлікту передбачає необхідність аналізу його структури. В сучасній конфліктології існують різні погляди щодо структури конфліктів, але більшість конфліктологів як основні елементи структури виокремлюють: 1) учасники (сторони); 2) умови конфлікту; 3) предмет та об'єкт конфлікту; 4) образи конфліктної ситуації; 5) можливі дії учасників конфлікту; 6) результати конфліктної взаємодії. Застосовуючи цей підхід, потрібно враховувати, що специфіка сутності й змісту юридичного конфлікту певним чином впливає на його структуру.

Сторони (учасники) конфлікту — це суб'єкти соціальної взаємодії, які перебувають у стані конфлікту або явно чи неявно підтримують тих, хто конфліктує. В науковій літературі у деяких випадках також вживається поняття “опонент”, тобто супротивник у суперечці (з лат. — який заперечує). Протилежні сторони становлять стрижень конфлікту: якщо одна зі сторін виходить із конфлікту, такий конфлікт припиняється. Залежно від сфери перебігу конфлікту його учасниками (сторонами) можуть бути індивіди, соціальні групи, спільноти, органи та організації [1, с. 32-33]. До прикладу, громадянин Петренко звернувся до суду з позовом до сусідки Іванової про визнання права власності на земельну ділянку. Суперечка виникла внаслідок того, що обидві сторони вважали себе власниками даної ділянки. У даній ситуації сторонами є громадянин Петренко та його сусідка Іваненко.

Умови конфлікту — це обставини або фактори, які визначають характеристики конфлікту й можливість його виникнення. Зазвичай

конфліктологи розрізняють умови виникнення та умови перебігу конфліктів. Під умовами виникнення розуміють об'єктивні особливості зовнішньої ситуації, які є суттєвими для виникнення конфлікту. Так, Р. Дарендорф серед причин соціальних конфліктів називає “технічні” — поява керівних осіб у підгрупах, “політичні” — можливість організації протилежних інтересів та “соціальні” — можливість спілкування і збільшення кількості членів підгруп. До умов перебігу конфліктів належать фактори, що впливають на їхній розвиток. Зазвичай це просторові та часові межі конфліктної ситуації. Просторові межі конфліктів можуть бути незначними (квартира, садиба) і глобальними (території країн, міждержавних об'єднань, воєнно-політичних блоків). За допомогою часових меж досліджують початок та закінчення, виникнення окремих стадій перебігу конфлікту, тривалість участі в конфлікті окремих сторін. [1, с. 35]. Приміром: замовник (Зибін) і підрядник (ТОВ "Будмайстер") уклали договір на будівництво будинку. Підрядник припинив роботи, замовник вимагає їх продовження. У даній ситуації умовами конфлікту є недосконалий договір та недобросовісність підрядника.

Предметом конфлікту є проблема або протиріччя, через які власне виникає конфлікт. Традиційно конфліктологи, наприклад І. Ворожейкін, А. Кібанов, Д. Захаров, предметом конфлікту називають об'єктивно існуючу або уявну проблему, яка має бути вирішена і тому стає причиною розходження у поглядах опонентів. Окрім предмета неодмінним атрибутом конфлікту є його об'єкт. Юридична конфліктологія розглядає потенційний об'єкт (суспільні відносини, які підпадають під правове регулювання і на які спрямоване протиборство) й об'єкт реальний (конкретна матеріальна, соціальна або духовна цінність, що перебуває на перетині особистих, групових, державних або міждержавних інтересів і до володіння якою прагнуть конфліктуючі сторони).[1, с.37] Як-от, покупець (Сидоренко) купила телефон в магазині "Техніка для дому". Через тиждень він зламався. Покупець вимагає повернути гроші або замінити телефон, але магазин відмовляється. Тут предметом є виконання продавцем гарантійних зобов'язань щодо мобільного телефону, а об'єктом мобільний телефон.

Залежно від умов конфліктної ситуації та суб'єктивних особливостей учасників конфлікту сторони по різному сприймають предмет конфлікту, створюючи своєрідні образи конфліктної ситуації. Це сприйняття може істотно впливати на конфліктну поведінку сторін, динаміку, тривалість і напругу конфлікту. Образи конфліктної ситуації належать до суб'єктивної сторони юридичного конфлікту і полягають у відображенні предмета конфлікту в свідомості суб'єктів конфліктної взаємодії. [1, с.38] До прикладу, композитор звинувачує співака у виконанні його пісні без дозволу та вимагає виплати роялті. У цій ситуації образи юридичного конфлікту такі: композитор може вважати, що співак не мав права виконувати його пісню без його дозволу і що він зобов'язаний виплатити йому роялті, а співак може вважати, що він мав право виконувати пісню, оскільки він не отримав від композитора жодного попередження про те, що це заборонено.

Сама по собі розбіжність тих чи інших інтересів суб'єктів, якщо вона не реалізована у протиборстві, не матиме ефекту конфлікту. Лише протилежно спрямовані дії учасників (об'єктивна сторона юридичного конфлікту) як реалізація наявних суперечностей дають підстави говорити про наявність конфлікту. Саме дії суб'єктів протиборства як юридично значимі (правомірні й неправомірні), так і юридично нейтральні, котрі спричиняють збиток, призводять до конфліктної взаємодії. За традиційною у конфліктології класифікацією дії учасників юридичного конфлікту можна розглядати за такими основними критеріями: характер дій (наступальні, оборонні, нейтральні); ступінь активності дій (активні — пасивні, ініціюючі — у відповідь); спрямованість дій (на опонента, на третю особу, на самого себе).[1, с.38] У ситуації, де працівник вважає, що роботодавець не виплатив йому належну заробітну плату і відмовився від виконання роботи, дії працівника мають оборонний характер, за ступенем активності – пасивні, а за спрямованістю дій – на опонента.

Від правильного вибору стратегій і тактик поведінки в конфліктній ситуації залежать результати конфліктної взаємодії і навпаки — намагання досягти

бажаних результатів розв'язання конфлікту передбачає застосування оптимальних стилів і способів поведінки. Як зазначає Н. В. Грішина, “образ бажаного результату конфлікту стає регулятором конкретних дій учасників ситуації”. Конфліктологічна наука виокремлює чотири основних види завершення будь-яких, у тому числі юридичних, конфліктів: повне або часткове підкорення другої сторони; компроміс; переривання конфліктних дій; інтеграція та спільне вирішення конфлікту. [1, с.39] На зразок у ситуації, де сусіди конфліктують через гучну музику в результаті вони домовляються про наушники або беруші є спільне вирішення конфлікту.

Отже, процес конфлікту складається з багатьох структурних елементів, які взаємопов’язані і відіграють визначені ролі. Сторони конфлікту (суб’єкти) повинні ввійти в образ конфліктної ситуації через мотиви, об’єкт та предмет конфлікту. Визначальними у цьому процесі є позиції конфліктуючих сторін, які у підсумку формують напрямки і методи діяльності опонентів. Важливо зрозуміти, що конфлікт є відкритою соціальною системою, на яку прямо чи побічно можуть впливати інші суб’єкти. Кожна зі сторін перш ніж сформувати особисту конфліктну позицію приймає певний обсяг інформації із зовнішніх джерел (думки співробітників, погляди керівництва) і просіює її крізь призму власного розуму та особистої психологічної структури (темперамент, характер, ціннісні установки та ін.). Одна і таж сама конфліктна ситуація може визначатися різноманіттям позицій конфліктуючих сторін. [2, с.20]

Висновки. Знання структури дає розуміння юридичного конфлікту, дозволяє прогнозувати його розвиток, визначати способи вирішення та запобігати йому. Вивчення структури сприяє удосконаленню правового регулювання та забезпечує верховенство права.

Список використаних джерел:

1. Іванов В. М. Юридична конфліктологія : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Іванов, О. В. Іванова. — К. : МАУП, 2004. — 224 с.: іл. — Бібліогр. : с.

214–220.

2. Нагаєв В.М. Конфліктологія: курс лекцій (модульний варіант): Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2004. - 198 с.

Tsypliuk K. "Legal Conflict: Structure Features"

Summary: The exploration of the structure of a legal conflict reveals crucial insights into understanding its mechanisms and predicting its development. This knowledge is essential for developing effective conflict resolution strategies, protecting the rights and interests of participants, and improving the legal education system.

Keywords: "legal conflict," "structure of legal conflict."

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТА СУДДІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ В УКРАЇНІ.

Ширкова Ю. В.

Анотація. У статті проаналізовано основоположні питання щодо сутності та особливостей здійснення адвокатської та суддівської діяльності жінками та чоловіками . Наголошено на ролі та значенні Конституції України та міжнародно-правових актів. Підкреслено нерівність здійснення діяльності у сфері юриспруденції між жінками та чоловіками.

Ключові слова: правосуддя, доступ до правосуддя, бар’єри для доступу до правосуддя.

Гендерна рівність є основоположним принципом у системі захисту прав людини, який прямо закріплений у Статуті ООН. Україна підтвердила свою відданість забезпеченню прав жінок шляхом прийняття Цілей сталого розвитку ООН до 2030 р, та основних угод, присвячених гендерній проблематиці

(насамперед, Конвенції ООН з подолання всіх форм дискримінації щодо жінок). Окрім того, гарантії гендерної рівності чоловіків та жінок (зокрема, у сфері зайнятості, освіти, навчання, економічній, соціальній та сфері прийняття рішень) були закріплені Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС. На національному рівні українське законодавство гарантує рівність чоловіків та жінок в Основному законі (системне тлумачення ст. 21-24 Конституції України), Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» тощо.

Однак уряд, неурядові організації та суспільство все одно констатують наявність системних проблем у цій сфері. Згідно з даними ООН, Національної доповіді 2017 р. «Цілі сталого розвитку Україна» та Державної служби статистики України, частка жінок на ринку праці є низькою — 55.7%, у порівнянні з 69.0%, які припадають на чоловіків (дані переважно станом на/за підсумками 2017 р.).Чим вища посада, тим меншою є питома вага жінок. Приміром, кількість жінок у Верховній Раді складає близько 12.1%, у складі Кабінету міністрів України — 12.5%, серед державних службовців, які обіймають керівні посади (категорії А) — 16.7% [1]

Гендерна дискримінація також існує і у сфері правосуддя. Провівши опитування «Дослідження ґендерної дискримінації у професійному середовищі адвокатів та суддів» було встановлено, що у професійному середовищі є визначення сфер, де існує проблема рівності чоловіків і жінок. Обидві професійні групи із запропонованого переліку обрали найбільш проблемні з точки зору ґендерної рівності позиції.

Найчастіше обирали: доступ до керівних посад в органах державної влади, участь у політиці та прийнятті суспільно важливих рішень та сферу винагороди за працю.

На запитання в опитуванні, чи має значення:

1) стать адвоката – для клієнта та для суду;

2) стать судді (загалом чи для певної категорії справ);

3) стать сторони – для судді більшість адвокатів відзначають, що стать не має значення для клієнта, однак серед адвокатів-жінок таких суттєво менше (56%), аніж чоловіків (68%). Решта вважає, що клієнти так чи інакше обирають стать адвоката. Причому цей показник суттєво вище серед жінок – 12% вважають, що стать адвоката завжди має значення, і ще 31% – що має значення для певної категорії справ.

У цілому, адвокати-чоловіки більш схильні нівелювати значення статі для клієнта (відповідно, 6 % вважають, що стать має значення завжди, 26 % – для певної категорії справ). Відповідно, адвокати-жінки кажуть, що не стикались з тим, що клієнти наполягають на співпраці з адвокатом певної статі у 40%, чоловіки – у 64%. Тобто адвокати-жінки відчувають вплив своєї статі на професійне життя гостріше, аніж їхні колеги-чоловіки. У 21–27% випадків клієнт-чоловік віддає перевагу адвокатам-чоловікам і у 12– 13% випадків клієнт-жінка віддає перевагу адвокатам-жінкам. Клієнти-жінки у 8% наполягають на адвокатах-чоловіках, клієнти-чоловіки ніколи не наполягають на адвокаті-жінці. Такий дисбаланс свідчить про певні упередження з боку чоловіків-клієнтів – вони здебільшого формують попит на адвокатів-чоловіків – та про існування ґендерних стереотипів. Частина клієнтів віддають перевагу адвокатам-чоловікам, особливо у кримінальних справах, – через необхідність контактувати з правоохоронними органами. Вважається, що адвокатам-жінкам це робити важче. Крім того, досить поширені стереотипи, що чоловіки більш витривалі, наполегливі та дають більше впевненості клієнту. [2 с.47]

Загалом, на думку адвокатів, клієнти вважають, що:

• адвокати-чоловіки вселяють більшу впевненість клієнту, виглядають більш статусно й солідно;

• адвокати-чоловіки більш упевнені й цілеспрямовані; вони фізично витриваліші; їм притаманна більша психологічна стійкість, відповідно, вони менш

емоційні та їм легше знайти спільну мову з правоохоронцями; отже, їм легше довірити свою долю, зокрема захист в кримінальному провадженні, тоді як адвокат-жінка на певному етапі морально не витримає навантаження, особливо у складних справах, її емоції переважатимуть над розумом, і вона відмовиться захищати клієнта;

• адвокати-чоловіки більше можуть працювати в стресових ситуаціях і присвячують більше часу справі;

• адвокати-чоловіки не настільки заклопотані домашніми справами і дітьми, вони менше витрачають часу на себе, а більше на клієнта;

• адвокат-чоловік в розумінні клієнта є більш сильною особистістю;

• в суспільстві є стереотип, що адвокат – чоловіча професія, а розгляд «складних» справ – не жіноча справа;

• адвокат-жінка неспроможна захистити клієнта через свою слабкість, адже в роботі необхідно спілкуватися з правоохоронцями, які переважно є чоловіками; необхідно виїжджати за потреби в нічний час; бувати серед ув'язнених, у закладах тимчасового тримання;

Стосовно адвокатів-жінок респонденти запропонували менше варіантів, що зводяться, по суті, до двох основних мотивів: «жінка краще розуміє жінку», «жінка-клієнт не хоче бачити чоловіків у справах про розірвання шлюбу». Вважається, що адвокат-жінка:

• краще зрозуміє та співчуватиме клієнтці;

• легше порозуміється з клієнткою. [2 с.48]

Судді категорично заперечують значення статі адвоката – 95% стверджують, що стать адвоката не має жодного значення. Натомість адвокати вважають, що все не так ґендерно нейтрально, як думають судді, – 37% вважають, що стать має значення для певної категорій справ або завжди має значення (9%)[3 с.39]

Зокрема було висловлено, що жінки частіше потрапляють у ситуацію або є свідком упередженого ставлення, недружнього поводження, образливих узагальнень, висловлювань про поведінку та одяг.

Варто пригадати, що під час семирічної роботи над «Книгою судді» (2007–2014 рр.), що завершилася її публікацією, однією із центральних тем були якості судді, розглядувані, зокрема, крізь призму ґендеру. Автори зазначають, що часто на адресу суддів-жінок можуть звучати претензії, породжені суспільними упередженнями та стереотипами: твердість, яку виявляє жінка, можуть назвати грубістю; непримиренність – негнучкістю; емоційність – істеричністю; схильність до пошуку компромісів – слабкістю; скрупульозність – нерішучістю. Презумпція слабкості та некомпетентності, спірна думка про те, що перше місце в житті жінки, безперечно, належить сім'ї та побуту, – із цими вкоріненими століттями стереотипами і досі доводиться стикатися жінкам. Наведені у виданні цитати свідчать про широкий діапазон ґендерних стереотипів – як про жіночу надмірну емоційність, брак самоконтролю, жіночу інтуїцію, «яка іноді дозволяє ніби серцем людину відчути», більшу терплячість, виваженість і людяність жінок-суддів, так і про те, що «в професії має бути і витримка, і принциповість, і мужність, і рішучість – ці всі якості властиві більше чоловікам», і «скільки я знаю жінок, то терплячих із них – одиниці». [3 с.43]

Отже, можна зробити такі висновки, що гендерна нерівність є присутньою у наш час. У сфері праці є дискримінація обох статей, а особливо жіночої. На даний час в Україні діють закони, що захищають гендерні права людини, і в разі їх порушення можна звернутися за захистом до суду. Проте і в системі правосуддя відіграє роль статевий та людський фактори. У ній також є частково присутніми гендерний фактор не лише до сторін судового процесу, але й серед суддів та адвокатів. Можливістю вирішення зменшення людського фактору у справі є чітке регулювання норм законодавства.

Список використаної літератури:

1. Жінки в законі: нюанси гендерної (не) рівності. Юридична газета URL : https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zhinki-v-zakoni-nyuansi-gendernoyi-ne-rivnosti.html

2. Корень М. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ ТА ПРИ

ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА», м. Острог, 12 трав. 2020 р.ст 46-49

URL:https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8393/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B5%20%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%20%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97.pdf#page=46

3. Фулей Т. Ґендерна рівність при здійсненні правосуддя. 2016. 180 с

URL: https://www.osce.org/files/f/documents/a/5/249271.pdf

Shirkova Yu. Regarding the implementation of advocacy and judicial activities for women and men in Ukraine.

The article analyzes the fundamental questions regarding the essence and peculiarities of women's and men's legal and judicial activities. The role and importance of the Constitution of Ukraine and international legal acts are emphasized. The inequality of activities in the field of jurisprudence between women and men is emphasized.

Key words: justice, access to justice, barriers to access to justice.

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО, ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ; СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

КОНЦЕПЦІЯ «GOOD GOVERNANCE» ЯК БАЗИС РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ, ПРАВОВОЇ, ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

О. К. Антонюк

Анотація: досліджено концепцію «Good Governance» та доцільності її впровадження в Україні, оскільки дана концепція є базисом для розбудови правової та демократичної держави.

Ключові слова: належне врядування, управління, економіка, демократизм, права та свободи людини.

Головним завданням суб'єктів публічного адміністрування є забезпечення публічних та приватних прав особи. На жаль, модель управління в Україні містить чимало радянських мотивів, які потрібно змінювати, оскільки вона не є ефективною та не виконує свої функції. Особливо необхідним це стало після того, як Україна обрала європейський вектор руху.

Тому нам необхідно змінювати модель публічної адміністрації з метою належного забезпечення прав людини і громадянина у відповідності до європейських стандартів, а саме запровадження концепції «доброго врядування».

Україна, будучи членом Ради Європи взяла на себе чимало зобов'язань, передбачених Висновком Парламентської Асамблеї Ради Європи № 190 (1995) [3]. Тому, впровадження в Україні концепції «Good Governance» не є новим, адже питання щодо затвердження належного врядування поставали ще на початку становлення незалежності. Проте, активно обговорюватися почали лише після 2014 року, коли Україна взяла курс на європейську інтеграцію [4].

Європейська стратегія інновацій та належного управління на місцевому рівні закріплює основні принципи концепції «належного врядування», які

визначають її переваги. Зокрема, такими принципами є: чесне проведення виборів, представництво та участь; чуйність; ефективність та результативність; відкритість та прозорість; верховенство права; етична поведінка; компетентність та ємність; інновації та відкритість до змін; стійкість та довгострокова орієнтація; правильний фінансовий менеджмент; права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість; підзвітність [6, с.50-51; 5]. Як бачимо, у цих дванадцяти основних принципах «належного урядування» втілено основні положення демократизму.

Оскільки згідно із ст. 1 Конституції України Україна є демократичною, соціальною, правовою державою [1], то, на нашу думку, впровадження концепції «належного врядування» є цілком доцільним, адже в сфері публічного адміністрування буде втілено ідеї демократизму. В результаті цих змін будуть належно та достатньо забезпечені права та свобод громадян.

Зазначимо, що більшість вищезазначених принципів уже активно впроваджуються в Україні. Наприклад, визначальним принципом діяльності Кабінету Міністрів України є принцип верховенства права. Це положення закріплене в ст. 113 Конституції України, відповідно до якої Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також нормативними актами Президента України та Верховної Ради України[1]. Аналогічне положення закріплене і у ст. 3 Закону України « Про Кабінет Міністрів України» [2].

Крім того, на думку науковців концепція «доброго врядування» сприяє розвитку економіки і забезпечують рівність доходів суспільства. Так, Семюел Адамс і Берхану Менгісту у своїй праці «Приватизація, управління та економічний розвиток у країнах, що розвиваються» взаємозв’язок економіки та належного врядування пояснюють тим, що ефективне управління сприяє розвитку інституцій, що підтримують ринок, а це призводить до рівномірного розподілу ресурсів [7, с.427].

Таким чином, концепція «Good Governance» є базисом для розбудови

соціальної, демократичної, правової держави, оскільки її впровадження позитивно впливає на забезпечення прав людини через інститут управління.

На нашу думку, впровадження концепції «належного врядування» в Україні є цілком доцільним, оскільки ми обрали європейський вектор руху, який передбачає дотримання усіх основоположних прав людини і громадянина.

Запозичення концепції «Good Governance» в модель управління України буде ефективним, оскільки призведе до здійснення основних принципів демократизму та забезпечить можливість стабілізувати економіку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4947

2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 року № 794-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#n21

3. Висновок N 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи. Страсбург, 26 вересня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text.

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015/ Президент України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text

5. The Council of Europe Strategy on Innovation and Good Governance at Local Level, MCL-15(2007)8, adopted on 16 October 2007. URL: https://rm.coe.int/1680701699

6. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах: збірник наук.- аналіт. та навч.-метод. матеріалів, нормативно-правових актів з питань впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні; упоряд. В.С. Куйбіда, В.В. Толкованов. К.: ТОВ «Поліграфічний Центр «Крамар»», 2010. 258 с.

7. Samuel Adams and Berhanu Mengistu. Privatization, Governance and

Economic Development in Developing Countries // Journal of Developing SocietiesVolume 24, Issue 4// October/December 2008// p. 415-521. URL: Privatization, Governance and Economic Development in Developing Countries (sagepub.com)

Antoniuk O. THE CONCEPT OF "GOOD GOVERNANCE" AS A BASIS FOR BUILDING A SOCIAL, LEGAL, DEMOCRATIC STATE

Summary: The article is devoted to the study of the concept "" and the feasibility of its implementation in Ukraine, since this concept is the basis for the development of a public service state.

Keywords: good governance, management, economy, democracy, human rights and freedoms.

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕФОРМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ НА ОСНОВІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ

А.В. Білан

Анотація: досліджуються проблеми та перспективи трансформації системи публічного адміністрування у ході проведення адміністративної реформи, аналізується досвід реформування органів виконавчої влади. Обґрунтовуються шляхи комплексного підходу до вирішення проблем здійснення владних повноважень і надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та самоврядування.

Ключові слова: публічне адміністрування, адміністративна реформа, інструменти адміністративного реформування.

Сутність адміністративної реформи, як реформи виконавчої влади, втілюється в системі заходів, які повинні бути чітко узгоджені з проведенням

адміністративно-правової реформи, реформи адміністративно-територіального устрою, державно-правової реформи (включає в себе також парламентську, муніципальну та судову реформи) та конституційної реформи (визначає конституційно-правові засади організації та проведення адміністративної реформи, встановлює нові баланси повноважень вищих органів державної влади, як у виконавчій системі влади, так і тих органів, які перебувають поза межами цієї системи – Президента, законодавчої, судової влади, органів місцевого самоврядування тощо). Державно-правова та адміністративна реформи співвідносяться між собою як загальне (родове) та часткове (видове) поняття [1].

В адміністративній реформі, як різновиді правової реформи, суб'єкт і об'єкт реформи діалектично поєднуються: часто виникає сам орган адміністративної влади як суб'єкт реформування та змін цілей цієї реформи. Головним об'єктом адміністративної реформи є не сама система влади, а система державного управління всієї країни. За своїм змістом адміністративна реформа є системою інструментів, за допомогою яких запроваджується якісно нове адміністрування, що включає в себе: а) управління; б) надання послуг; в) забезпечення правопорядку; г) законності в діях адміністрації.

Адміністративна реформа передусім передбачає трансформацію функцій і структури адміністративних органів та поступове посилення функціональних принципів управління, децентралізації та делегування повноважень, реорганізувати державний контроль, побудувати вертикаль управління, послабити та спростити систему управління державною владою та обслуговуванням на всіх рівнях, реформувати систему державної служби.

Адміністративна реформа має сприяти становленню нової системи державного управління в Україні, що стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтерес [2].

Проблема комплексного реформування державного управління має принаймні два ключових аспекти. По-перше, аспект чіткого визначення і

збереження притаманних саме державі функцій та передачу решти функцій іншим суб'єктам суспільно-економічної діяльності. По-друге, запровадження сучасних стандартів здійснення державного управління (демократичність, відкритість, прозорість, професійність, підзвітність тощо) [3].

Адміністративна реформа, започаткована у 1998 р., була спрямована, з одного боку, на комплексну перебудову наявної в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя, а з іншого – на розбудову інститутів державного управління, яких Україна ще не створила як суверенна держава [4]. Основними причинами незадовільного стану системи публічної влади в Україні є незавершеність трансформації Кабінету Міністрів України в орган політичного керівництва; неефективна організація діяльності міністерств; нераціональна система органів виконавчої влади на центральному рівні; неефективна організація публічної влади на регіональному та місцевому рівнях; неефективне місцеве самоврядування; відсутність паритетних засад у відносинах особи з такими органами [5].

У проект Концепції реформування публічної адміністрації, підготовленому у 2005 р., робиться спроба не лише визначити стратегію проведення адміністративної реформи з метою формування ефективної системи державного управління, а й узгодити в одному документі напрями розвитку всіх форм публічної адміністрації [6].

Суть реформи державного управління полягає у здійсненні комплексних змін в управлінській системі на користь громадян з метою покращення взаємодії між органами управління та громадянами та надання людям якісних управлінських послуг у сфері економіки, права, соціально-культурній та інших галузях.

Головною метою реформи є формування ефективної системи публічної адміністрації, що надаватиме якісні публічні послуги громадянам на рівні європейських стандартів, забезпечуватиме оптимальне використання публічних коштів та буде здатна вчасно й адекватно реагувати на соціально-економічні,

зовнішньополітичні та інші виклики. На основі мети визначені пріоритетні завдання реформування публічної адміністрації – поетапне створення нової моделі публічної адміністрації, формуванні ефективної організації виконавчої влади на центральному, регіональному та місцевому рівнях і сучасної системи місцевого самоврядування, яка б сприяла створенню самодостатніх територіальних громад. Адміністративна реформа виступає інструментом створення якісно нової системи органів публічної влади, зміст якої полягає, з одного боку, в комплексній перебудові чинної в Україні системи управління всіма сферами суспільного життя, з іншого – у розбудові інститутів державного управління та самоврядування.

Проект Концепції реформування публічної адміністрації спрямовує зусилля держави в першу чергу на утвердження партнерських відносин між державою та громадянином. Реформування публічної адміністрації має здійснюватись за кількома напрямами. Перш за все здійснення реформи потребує більш чіткого її правового забезпечення. Це стосується прийняття низки відповідних законів, які нададуть системності, комплексності і, що головне, забезпечать успішне її проведення.

Міністерством регіонального розвитку та будівництва підготовлено Закону України “Про засади державної регіональної політики”, Концепцію реформи адміністративно-територіального устрою України та Концепцію реформи місцевого самоврядування.

Внесені зміни до Бюджетного кодексу України, змінилася структура та принцип формування бюджету. Нагальною потребою є прийняття Закону України “Про комунальну власність”, оскільки досі на законодавчому рівні залишаються до кінця не врегульовані питання розмежування державної і комунальної власності. Одним із пріоритетних напрямів здійснення реформи публічної адміністрації є реформування Кабінету Міністрів, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що передбачає, перш за все, забезпечення конституційного статусу Кабінету Міністрів як вищого органу в системі органів

виконавчої влади, вдосконалення системи та структури центральних органів виконавчої влади шляхом перегляду їх статусу, кількісного складу, уточнення функцій центральних органів виконавчої влади, підвищення відповідальності органів державної влади за виконання покладених на них функцій, посилення контролю громадськості за їх діяльністю [7].

Здійснення реформи публічної адміністрації є передумовою розвитку реформ в інших сферах суспільного життя. Активне втілення в практику проекту Концепції реформування публічної адміністрації дасть можливість впровадити нові ефективні моделі публічної адміністрації, створити раціональну та стабільну систему органів виконавчої влади, здійснити ефективний розподіл функцій і повноважень між органами публічної влади та рівнями публічної адміністрації, надавати широке коло якісних управлінських та адміністративних послуг громадянам, забезпечити розвиток місцевого самоврядування, створити професійну, політично нейтральну, відповідальну та авторитетну публічну службу та утвердити партнерські відносини між державою та громадянами. Інтегрованим показником ефективності реформування публічної адміністрації має бути рівень довіри громадян до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування та його стабільне підвищення. Основним інструментом проведення адміністративної реформи є функційне обстеження органів виконавчої влади та розробка рекомендацій і пропозицій щодо приведення їх системи та структури у відповідність з функціями, які на них покладено, що є одним з основних пріоритетів Центру.

Список використаних джерел:

1.Король В. Адміністративна реформа та перспективи розвитку місцевого самоврядування URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11531/1/Statia%2012.pdf.

2. Ґенеза територіальної організації України: конституційно- правові аспекти. В. С. Куйбіда, І. Я. Заєць. Х.: Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2020. 480 с.

3.Авер'янов В. Б. Адміністративна реформа і правова наука. Право України. 2022. № 3. С. 20–27.

4.Добкін М. М. Реформування місцевого самоврядування и удосконалення діяльності виконавчих органів місцевих рад як невідкладне URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09dmmjnz.pdf.

5.Білозерська Т. О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. Форум права. 2017. № 2. С. 11–19. URL: http://www.nbuv. gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07btodei.pdf.

6.Проект Концепції реформування публічної адміністрації в Україні. URL: http://www.pravo.org.ua/files/ administr/Koncepciya_reform_publ_admin_2.doc.

7. Кудряченко А. Шляхи удосконалення надання публічних послуг громадянам у контексті децентралізації владних повноважень. URL: http://www.niss.gov.ua/Monitor/Juni/8.htm

Bilan A. Transformation of the public administration system based on theadministrative reform toolkit.

Summary: the problems and prospects of the transformation of the publicadministration system in the course of the administrative reform are investigated, theexperience of reforming the executive authorities is analyzed. Ways of an integrated approach to solving theproblems of exercising power and providing administrative services by the bodies ofexecutive power and self-government are substantiated.

Keywords: public administration, administrative reform, tools of administrativereform.

ІНСТРУМЕНТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Д. А. Бойко

Анотація: аналізується загальне поняття інструментів діяльності публічної адміністрації, аналізується сутність інструментів діяльності публічної

адміністрації, визначається зміст інструментів. Наведено різні визначення поняття «форми діяльності публічної адміністрації» та «інструменти діяльності публічної адміністрації». Визначено загальне поняття «публічного адміністрування».

Ключові слова: інструменти діяльності публічної адміністрації, публічне адміністрування, суб'єкти публічної адміністрації.

У науці адміністративного права, як і в правозастосовній діяльності, важливою є така категорія, як інструменти діяльності публічної адміністрації. Дуже частими та вживаними є також поняття, як форми діяльності публічної адміністрації й інструменти публічного адміністрування. Інструмент публічного адміністрування - це зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного публічного результату [4].

Більшість учених до інструментів публічного адміністрування відносять форми і методи адміністративної діяльності публічної адміністрації. При цьому форми публічного адміністрування поділяються на: видання адміністративних актів (видання підзаконних нормативно-правових актів і видання індивідуальних адміністративних актів); укладення адміністративних угод; 3) учинення інших юридично значущих адміністративних дій; 4) здійснення матеріально-технічних операцій. Основними методами публічного адміністрування є заохочення, переконання і примус. У теорії адміністративного права продовжується дискусія щодо змісту й наповнення інструментів публічного адміністрування[6].

На думку деяких науковців, публічне адміністрування має прийти на зміну терміну «державне управління» як такий, що свідчить про «людино-центристську» спрямованість сучасного адміністративного права. Насправді ж обидва терміни вказують на різну управлінську сутність структур, які здійснюють таке управління.

Раніше термін «державне управління» говорило про управлінську діяльність органів виконавчої влади. Загалом це визначалось як діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для як найповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами[1]. Виконавча діяльність (реалізація поставлених задач) була основним призначенням публічного управління. Разом з тим, для того, щоб органи, які здійснюють управлінську діяльність могли здійснювати поставлені перед ними задачі, вони наділені розпорядчими повноваженнями (постановка задач підпорядкованим структурам, контроль, корегування та ін.). Така діяльність являла собою другу сторону публічного управління. Виконавча і розпорядча діяльність органів виконавчої влади − це відносини влади і підпорядкування, координації, регулювання, здійснення юридично-владних повноважень.

Термін «публічне адміністрування» в теперішньому часі дещо ширший за попередній і включає управлінську діяльність не тільки органів виконавчої влади, а й органів місцевого самоврядування, недержавних структур, яким держава делегує владні управлінські повноваження. Під публічним адмініструванням розуміють форму діяльності розгалуженої системи суб’єктів, які здійснюють функції публічної адміністрації, спрямовані на застосування законів, підзаконних актів та реалізацію політичних рішень із метою утвердження й забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Тому в даній характеристиці слід використовувати новішу категорію «публічне адміністрування(управління)».

Характерними рисами публічного адміністрування є: а) загальнодержавний характер, оскільки воно охоплює найбільш важливі сторони життя держави та суспільства; б) спрямованість на виконання Конституції та законів України (підзаконна діяльність), утвердження прав і свобод людини; в) юридично-владний, розпорядчий характер; г) здійснення уповноваженими суб’єктами; ґ) активність і цілеспрямованість, оскільки воно має безпосередніми об’єктами свого впливу

галузі економічного, соціального та адміністративно-політичного будівництва; д) безперервне і постійне здійснення тощо[3, с.394].

За думкою науковців, основними елементами названого інституту є такі: підзаконні нормативні акти, адміністративні акти, адміністративні договори, адміністративні акти-дії та акти-плани[2].

Поняття форм управлінської діяльності відображає способи зовнішнього вираження її змісту, оскільки публічне адміністрування виявляється в конкретних діях і взаємозв'язках органів і посадових осіб, завдяки яким управлінська діяльність набуває певних форм. Відтак публічне управління, переважний обсяг якого втілено в діяльності органів виконавчої влади, виражається у певних формах. Саме через форми публічного управління (далі також – форми управління, управлінської діяльності, діяльності органів виконавчої влади) відбувається реалізація компетенції органів.

З допомогою форм публічного управління забезпечуються: вираження вольових положень держави в реальній дійсності; реалізація публічних інтересів; додержання встановленого порядку управління; гласність і прозорість діяльності; зміцнення законності й дисципліни.

По формах можна судити про те, що і як робиться в державних органах відповідно до їхньої компетенції. Правильне розуміння форм управлінської діяльності сприяє глибшому усвідомленню змісту цієї діяльності[7]. Щодо інструментів(форм) публічного адміністрування, використання яких дає змогу публічним адміністраторам належним чином відповідно до настанов та приписів закону реалізувати покладені на них функції та завдання, в науковій літературі останнього часу згадується зокрема наступне: «...інструменти публічного адміністрування – зовнішньо виражені засоби (форми), способи та прийоми впливу (методи) адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, які становлять механізм публічного адміністрування та сукупно використовуються в межах повноважень суб'єктами публічної адміністрації з метою врегулювання правовідносин у певній сфері». Таке визначення привертає увагу передусім через

те, що на відміну від інших авторських позицій, не заперечує, що інструменти публічного адміністрування – це і є в сукупності форми та методи публічного адміністрування (раніше – державного управління). Переважна більшість науковців схильна застосовувати визначення «інструменти публічного адміністрування»[5].

Отже, сутність інструментів діяльності публічної адміністрації полягає в тому, що вони є засобами, за допомогою яких органи публічної адміністрації реалізують свої повноваження та виконують покладені на них завдання. Інструменти діяльності публічної адміністрації є зовнішнім проявом однорідних за своїм характером та змістом груп адміністративно-правових дій публічної адміністрації, які реалізуються у визначених у законодавстві формі, у межах повноважень відповідних суб'єктів, за встановленою процедурою з метою реалізації завдань та функції публічної адміністрації, забезпечення прав, свобод та інтересів осіб у сфері публічно-правових відносин. Інструменти діяльності публічної адміністрації є зовнішнім проявом її діяльності: вони встановлюються нормами законодавства, їх юридична природа та вибір зумовлюються повноваженнями публічної адміністрації, а реалізація відбувається за встановленими адміністративними процедурами.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 8: Публічне врядування наук.-ред. кол. : В. С. Загорський [та ін.]. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 712 с. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/uploads/2021/02/tom1_1.pdf .

2. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст, Патерило І.В.

URL:file:///C:/Users/%D0%BA%D0%B2/Downloads/nvuzhpr_2014_27(2)__45.pdf .

3. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.]; [Вид. 2-е, доп.] Львів:

СПОЛОМ, 2021. 616 с.

4. Каміль Примаков «Сучасні підходи до розуміння інструментів діяльності публічної адміністрації» URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/NV_4/NV_4-2022-188-193.pdf .

5. Адміністративний розсуд та інструменти діяльності публічних адміністрацій: адміністративно-правовий та юридико-деонтологічний вимір П. П. Білик І. А. Осадча URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/245077 .

6. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

7. Кравцова Т.М. Петрова Н.О. Інструменти публічного адміністрування у сфері державної допомоги суб’єктам господарювання. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_2/17.pdf .

Boiko D. Tools of public administration: essence and content.

Summary: the article analyzes the general concept of public administration instruments, analyzes the essence of public administration instruments, and defines the content of instruments. Different definitions of "forms of public administration" and "instruments of public administration" are given.

Keywords: instruments of public administration, public administration, subjects of public administration.

ЕЛЕКТРОННИЙ УРЯД (E-GOVERNMENT) І ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ (E-GOVERNANCE): ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

К. В. Валащук

Анотація. Мета дослідження полягає в систематичному аналізі та розумінні концепцій електронного урядування (e-governance) та електронного уряду (e-

government), зокрема, їхнього впливу на покращення ефективності та прозорості діяльності органів публічної адміністрації.

Ключові слова: електронний уряд, електронне урядування, e-governance, e-government, управління.

У сфері електронного урядування в Україні відчутна перспектива, але є ряд проблем. Прозорість в діяльності державних установ через електронне урядування важлива для підвищення довіри громадян до влади, але є проблеми з доступністю та повнотою інформації. Швидкий розвиток технологій вимагає постійного оновлення електронних систем урядування.

Для кращого розуміння ключових понять, варто звернути увагу на правове визначення поняття електронного урядування, що передбачене в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». Електронне урядування – є однією з форм організації державного управління, яка безпосередньо сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [4].

Електронне урядування включає надання електронних послуг громадянам та підприємствам, автоматизацію процесів управління, підвищення рівня прозорості та відкритості діяльності державних органів, а також сприяння інноваційному розвитку та покращенню співпраці з бізнесом та громадськістю [5].

Важливими факторами, що впливають на розвиток концепції e-governance, є залучення кваліфікованих фахівців для реалізації та підтримки технологій електронного урядування, а також забезпечення безпеки даних, включаючи персональні. Зокрема, питання захисту персональних даних є важливою проблемою, оскільки недостатній рівень кібербезпеки може призвести до порушення конфіденційності та відмови користувачів у використанні електронних

ресурсів уряду. Для успішного функціонування електронного урядування також необхідна стабільна та актуальна нормативно-правова база, яка регулює його діяльність [2].

Для досягнення необхідного рівня ефективності розвитку електронного урядування, Концепція, яку запровадив Кабінет Міністрів України, повинна базуватися на певних принципах. Зокрема, найбільш ефективними можна вважати такі принципи функціонування, як: залучення та орієнтація на громадян, інформаційна безпека, доступність, прозорість, підзвітність, відкритість, зручність і простота використання, інклюзивність [3].

Влада зобов'язана регулярно звітувати перед громадськістю про свою діяльність та результати роботи, в той час, як діяльність державних органів має бути відкритою для усіх громадян, та знаходиться під пильним контролем суспільства. Громадяни, в свою чергу, мають можливість впливати на прийняття рішень та діяльність влади, що є основою створення довіри громадян до органів державної влади. Усі громадяни, незалежно від їхнього доходу, освіти чи навичок володіння інформаційно-комунікаційних технологій, повинні мати можливість користуватися електронними урядовими послугами [6].

Виявлення послуг, які мають практичне значення для населення, та ідентифікація категорій громадян, які будуть безпосередньо користуватися ними, є складним завданням для держави. Нерідко інтернет-платформи не досягають свого потенціалу через неповноту інформації та нерегулярність її оновлення. Обмежений доступ до Інтернету, особливо з територіальних та фінансових міркувань, ставить під сумнів ефективність електронного урядування. Задля подолання усіх можливих перешкод у запровадженні електронного урядування, варто дотримуватись вище перелічених принципів [2].

Яскравим прикладом впровадження електронного урядування в Україні є онлайн-платформа «Дія». За допомогою цього додатку громадяни з легкістю можуть завантажувати та подавати заяви до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ або

організацій, що належать до сфери їх управління. «Дія» є прозорим та відкритим застосунком, адже дає змогу громадянам особисто взаємодіяти з електронною системою органів виконавчої влади, та системами електронного документообігу суб'єктів розгляду звернень [1].

Отже, важливо забезпечити швидке впровадження електронних технологій в державні структури, посилити заходи з кібербезпеки та захисту даних, а також забезпечити доступність та інклюзивність електронних послуг для всіх груп населення. Крім того, важливо постійно вдосконалювати електронні системи урядування з урахуванням новітніх технологічних розробок та потреб громадян.

Список використаних джерел:

1. Веб-платформа «Дія». URL: https://se.diia.gov.ua/

2. E-Government в україні: слабкі місця – юридична газета. Юридична газета – онлайн версія. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/egovernment-v-ukrayini-slabki-miscya.html

3. Погребняк І. Є. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування. Право та інновації. 2014. №3. С. 26-35.

4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text

5. Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 року № 220-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2012-%D1%80#Text

6. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text

Valashchuk K. Electronic government (e-government) and electronic governance (e-governance): concepts and principles of operation.

Summary: The purpose of the study is to systematically analyze and understand the concepts of electronic governance (e-governance) and electronic government (e-government), in particular, their impact on improving the efficiency and transparency of public administration bodies.

Keywords: electronic government, electronic governance, e-governance, e-government, governance.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

М.А. Вітичук

Анотація: досліджується досвід європейських країн у впровадженні та функціонуванні механізмів публічного управління. Проведено аналіз різноманітних підходів, які застосовуються в державах Європейського Союзу, з метою вдосконалення системи публічного управління та підвищення її ефективності. Акцентується увага на принципах прозорості, підзвітності та участі громадян , які є ключовими аспектами сучасних європейських підходів до функціонування публічного управління.

Ключові слова: публічне управління, європейська інтеграція, моделі публічного управління, принципи публічного управління, методи публічного управління, інструменти публічного управління.

Публічне управління відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку держави та задоволенні потреб суспільства. В контексті євроінтеграційних прагнень України та необхідності імплементації європейських стандартів у цій

сфері, дослідження європейських підходів до функціонування механізмів публічного управління набирає особливої ваги. Необхідність вирішення даної проблеми полягає у радянському соціалістичному минулому України, зокрема, в "надбаннях" вітчизняної системи публічного адміністрування. Зокрема, наша держава перейняла від Радянського Союзу негативні риси у процесі здійснення суб'єктами публічного управління своїх повноважень. Серед таких рис науковці виділяють громіздкий і, як наслідок, неефективний державний механізм, ускладнений надмірною політизацією сфери публічного управління, коли кожен чиновник намагається реалізувати свої повноваження в так званому "ручному управлінні на власний смак і розсуд" або керуючись інтересами партії, якій він завдячує своєю посадою. З цим твердженням важко не погодитись, адже у сучасній вітчизняній доктрині яскраво описується таке явище, як дія посадових осіб в інтересах політичної партії, яку вони погодились представляти. Наприклад, можна взяти до уваги твердження Кобржицького, який характеризує такий випадок як "продаж партіями місць у своїх виборчих списках", що є проблемою наявної нині пропорційної виборчої системи [1].

Якщо говорити про формування механізмів публічного управління в країнах Європи, то необхідно звернути увагу на процес її формування. Вперше про необхідність реформувати публічну адміністрацію заявив Макс Вебер, який створив власну модель такого управління. На думку Ісаєнко, ця концепція стала "вирішальним орієнтиром для аналізу сфери публічного адміністрування". Таким чином, ця модель включала в себе: ієрархічну організацію, окреслені лінії повноважень з фіксованими сферами діяльності, дії, вжиті на підставі письмових правил і ті, які є зафіксованими, наявність бюрократичних чиновників з експертною підготовкою, правила, що реалізуються нейтральними чиновниками і просування по службі залежно від технічної кваліфікації, оціненої організацією, а не фізичними особами. Основний акцент при розробці цієї концепції був зроблений на бюрократичний механізм управління, який згодом вжився в сучасне розуміння адміністративного управління. [6, с.115] Хоча, в нинішніх тенденціях

набуло актуальності застосування модернізованої варіації концепції Вебера – так званої нововеберівської моделі, про необхідність якої говорив Г. Букерт. Ця модель передбачає зміну моделі роботи адміністративних структур із внутрішньо орієнтованої, тобто, орієнтованої на дотримання внутрішніх правил, на модель, спрямовану на задоволення потреб громадян. Таким чином, роблячи співвідношення між первинним варіантом веберівських ідей та сучасним їх застосуванням, можна з впевненістю стверджувати, що нині необхідними умовами нормального функціонування механізмів публічного управління є чітке розмежування компетенцій та відповідальності за ухвалення рішень, ієрархічна структура посад, принцип письмової фіксації, професійний адміністративний персонал з довічним прийомом на роботу і можливостями просування по службі залежно від результатів роботи тощо [5, с.87].

Поряд із загальним тлумаченням функціонування механізмів публічного адміністрування у країнах Європи, поступово з'явилась необхідність закріпити в правових актах основні напрями діяльності зазначених держав у сфері адміністрування. До прикладу можна зазначити Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Першочерговий принцип, який закріплений у даному документі – ефективне правозастосування. Зазначається, що дана концепція є "суттєвою для належного функціонування Союзу (Європейського Союзу)". Для належного здійснення публічного адміністрування також Європейським Союзом було обрано: 1) сприяння обміну інформацією державними службовцями; 2) підтримку навчальних програм (Ст.197 консолідованої версії Договору про функціонування Європейського Союзу) [2].

На необхідності належного управління звертає увагу Хартія Європейського Союзу про основоположні права. Основний акцент у цьому документі зроблено на захист порушеного права людини у сфері публічного адміністрування. Цей принцип включає: 1) неупереджений, справедливий та зроблений у відповідні терміни розгляд своєї справи; 2) отримання від Європейського Союзу будь-яких збитків, завданих її установами або її службовцями під час виконання своїх

обов'язків відповідно до принципів, загальних для законодавства держав-членів. (ст. 41 Хартії) [4].

Першочерговість надання якісних послуг підтверджує і Директива про послуги №2006/123/ЕС, де більш обширно надане тлумачення розуміння даного принципу. В загальному, країни – члени Європейського Союзу зобов'язані: 1) усувати адміністративні недоліки, які перешкоджають наданню послуг найвищого рівня; 2) сприяти спрощенню процедури надання процедури надання таких послуг задля кращого функціонування бізнес – структур; 3) надавати адміністративні послуги за принципом "єдиного вікна" – видачі дозвільних документів виключно через державного адміністратора [3].

Питання про необхідність закріплення основних принципів публічного управління у нормативних актах Європейського Союзу стає все більш актуальним з огляду на те, що з часом ЄС набуває все більших повноважень у сфері публічного управління, що робить необхідним чітке визначення та уніфікацію принципів, на яких ґрунтується функціонування його механізмів. У державах-членах ЄС існують різні системи публічного управління, що може призвести до неузгодженості та конфліктів при тракнскордонному співробітництві, тому узагальнення підходів до здійснення публічного управління необхідне для уникнення таких непорозумінь. Також громадяни країн Європейського Союзу очікують від його інституцій прозорого та підзвітного управління, що потребує чіткої регламентації принципів їхньої роботи.

Таким чином, у ході дослідження європейської інтерпретації застосування механізмів публічного управління було з'ясовано, що європейські країни мають різні підходи до публічного управління, але всі вони ґрунтуються на таких принципах, як демократія, законність, публічність, відповідальність, ефективність та субсидіарність. Також було визначено, що одним із ключвоих елементів європейських підходів до публічного управління є пріоритетність надання якісних послуг приватним особам.

Важливу роль у публічному управлінні в Європі відіграє громадянське

суспільство, яке залучається до процесів прийняття рішень та реалізації публічної політики. Європейські країни постійно вдосконалюють свої системи публічного управління, шукаючи нові способи покращити якість надання публічних послуг та покращення роботи механізмів, за допомогою яких здійснюється їхнє публічне управління.

Список використаних джерел:

1. Кобржицький В. Мажоритарна і пропорційна виборчі системи: переваги та недоліки. / Український науковий журнал "Освіта регіону: Політологія, психологія, комунікації" . №2, 2009. URL: https://social-science.uu.edu.ua/article/73

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу станом на 30.03.2010 р. (2010/С 83/01). URL: file:///C:/Users/7/Downloads/f450346n12.pdf

3. Директива 2006/123/ЄС Європейського парламенту та Ради від 12 грудня 2006р р. про послуги на внутрішньому ринку. URL: https://insat.org.ua/files/nav/law/3/dir_2006_123_uk.pdf

4. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/

5. Bouckaert G. Modernizing the Rechtsstaat: Paradoxes of the Management Agenda. Berlin: Duncker & Humblot. 2002

6. Ісаєнко І. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. Наукова стаття. Журнал "Інвестиції: практика та досвід" №5 2012. с. 114 – 117.

Vitychuk M. European approaches to the functioning to the functioning of public administration mechanisms

Summary: The experience of European countries in the implementation and functioning of public administration mechanisms is studied. The author analyses various approaches used in the European Union countries to improve the public administration

system and increase its efficiency. Attention is focused on the principles of transparency, accountability and citizen participation, which are key aspects of modern European approaches to functioning of public governance.

Keywords: public administration, European integration, models of public administration, principles of public administration, methods of public administration, instruments of public administration.

ДЕЛЕГОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ В СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ю. В. Войтович

Анотація: висвітлено правову природу делегованих повноважень у сфері місцевого самоврядування з урахуванням вітчизняного законодавства. Виділено проблеми, пов'язані з регулюванням делегованих повноважень в сфері місцевого самоврядування**.**

Ключові слова: делеговані повноваження, місцеве самоврядування, органи виконавчої влади.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», делеговані повноваження - повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад [1].

Зміст делегування повноважень полягає в переданні суб’єктами публічної адміністрацій своїх повноважень іншим суб’єктам. Делегування є вторинним способом набуття повноважень, адже делегувати можна лише ті, які вже належать суб’єктові публічної адміністрації. Делегування повноважень може здійснюватися з метою підвищення ефективності урядування, зменшення організаційного навантаження на суб’єкт або залучення громадськості до процесу адміністрування.

У будь-якому разі результатом делегування має стати підвищення ефективності задоволення публічного інтересу [2].

Питання делегування повноважень в сфері місцевого регулюється Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», Законом України «Про місцеві державні адміністрації», Законом України «Про органи самоорганізації населення» а також міжнародними актами. Основоположним міжнародним правовим актом, який заклав основи створення та розвитку місцевого самоврядування є Європейська хартія місцевого самоврядування. Норми Європейської хартії місцевого самоврядування є іманентними нормам Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» в частині діяльності інституту місцевого самоврядування в Україні.

В рамках здійснення міжнародної комплементарності було підписано ряд міжнародних угод, які передбачають делегування органам місцевого самоврядування повноваженнями від центральних органів виконавчої лади. Так, Угодою між Урядом України та Європейською Комісією про фінансування заходу «U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку – друга фаза» [3].

Конституцією України передбачено право надання повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування та делегування повноважень органів місцевого самоврядування органам виконавчої влади. Варто зазначити, що у першому випадку, встановлено обов'язок держави в повному обсязі фінансово забезпечувати здійснення повноважень органів виконавчої влади органами місцевого самоврядування. Що стосується фінансового забезпечення процесу делегування повноважень органами місцевого самоврядування органам виконавчої влади, у Конституції України відповідна норма відсутня. Норма про передачу місцевим державним адміністраціям повноважень інших органів, яка супроводжується передачею їм відповідних фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для здійснення цих повноважень, передбачена

частиною 3 ст. 14 Закону України «Про місцеві державні адміністрації». Це означає, що відповідне ресурсне забезпечення має бути передбачене в межах бюджетного фінансування або за наявності підстав, які не суперечать чинному законодавству [4].

Делегування окремих повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування може здійснюватися в Україні з урахуванням декількох вимог: по-перше, у системі органів публічної влади делегування повноважень може мати місце у тому випадку, якщо така можливість прямо передбачена на законодавчому рівні. Інститут делегування повноважень органам місцевого самоврядування має конституційну основу – він прямо передбачений ст. 143 Основного Закону; по-друге, делегування повноважень повинно відповідати встановленій Конституцією України та законами України системі організації публічної влади, схемі розподілу функцій і повноважень між органами публічної влади різних рівнів та видів; по-третє, делеговане повноваження не може бути, у свою чергу, переделеговане будь-якій третій особі (умова неприпустимості субделегування); по-четверте, делегування повноважень має, як це прямо передбачено Конституцією, супроводжуватися передачею необхідних для їх здійснення матеріальних і фінансових засобів. Це надзвичайно важлива умова, що гарантує у першу чергу здійснення повноважень, а також продовження виконання місцевим самоврядуванням властивих йому основних функцій; по-п’яте, ще однією вимогою, пов’язаною з делегуванням органам місцевого самоврядування окремих державних повноважень, є можливість контролю з боку держави за їхньою реалізацією [5].

Класифікація делегованих повноважень здійснюється переважно за принципом, який застосований у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», – за предметною підвідомчістю в різних сферах. У рамках статей з 27 по 38 Закону виділені повноваження у різноманітних сферах: від сфери соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку (п. б ч. 1 ст. 27 Закону) до сфери підтримання законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних

інтересів громадян (п. б ч. 1 ст. 38 Закону) [6].

Варто зазначити, що в регулюванні делегованих повноважень в сфері місцевого самоврядування є прогалини, а саме неврегульованість порядку набрання чинності актами з питань делегованих повноважень, а також виду та обсягу відповідальності за невиконання або неналежне виконання делегованих повноважень [4].

Крім того, законодавство України, зокрема Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" та Закон України "Про органи самоорганізації населення", не дають чіткого розуміння кількості повноважень що можуть бути делеговані від одного рівня місцевого самоврядування на інший. Відсутні вичерпні вказівки стосовно можливості делегування окремих повноважень. Існування диференціації повноважень місцевого самоврядування на власні та делеговані стосуються перш за все делегування від органів державної влади, в той час як і самі органи місцевого самоврядування делегують частину функцій державі. Все це вимагає визначеності та деталізації, зокрема щодо закріплення чіткого переліку повноважень, які можуть бути передані з одного рівня місцевого самоврядування на інший.

На сьогодні існує потреба закріплення на рівні законодавства механізму делегування повноважень у системі місцевого самоврядування на одному рівні ієрархії. Так, Закон України "Про співробітництво територіальних громад" закріплює делегування в якості одного із механізмів реалізації моделі співробітництва . Однак не передбачені чіткі механізми реалізації. Це вимагає розробки додаткових адміністративно-правових інструментів забезпечення процесу взаємодії органів місцевого самоврядування в аспекті розподілу та виконання делегованих повноважень [7].

Отже, делеговані повноваження в сфері місцевого самоврядування існують для швидкого та ефективного вирішення і врегулювання певних питань, що виникають в суспільстві на місцевому рівні. Зміст цього інституту полягає в переданні повноважень органів виконавчої влади органам місцевого

самоврядування законом, а також в передані повноважень органів місцевого самоврядування відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад. Делегування можливе лише за дотримання певних умов. Варто зазначити, що на сьогодні існують прогалини в законодавчому регулюванні цього явища, які необхідно вирішити.

Список використаних джерела:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n16

2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. С. 173-186

3. Міжнародні акти як основа правового регулювання делегування повноважень органам місцевого самоврядування. Титикало Р. С. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023 № 62. С. 43-46. URL: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.62.9

4. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій з питань реалізації делегованих повноважень. Т. Ященко. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 2. С. 183-189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_2_26

5. Окремі питання визначення правової природи делегованих повноважень органів місцевого самоврядування. А. О. Новак. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2014. №27. С.173-186.

6. Литвиненко І. Л., Рижук І. В. Зміст та практика реалізації органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади. Юридичний науковий електронний журнал–електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2021. №8. С.52-56. URL: https://irlykhuml.univer.km.ua/handle/123456789/243

7. Давидова В. А. Правове регулювання щодо делегування повноважень у

системі місцевого самоврядування в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 20. С. 97–101. URL : http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2017/22.pdf

Voitovuch Y. Delegated powers in the field of local government

Summary: the legal nature of delegated powers in the sphere of local self-government, taking into account domestic legislation, is illuminated. Problems associated with regulating delegated powers in the sphere of local self-government are highlighted.

Keywords: delegated powers, local self-government, yxecutive authorities.

РІЗНОВИДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР ТА КАТЕГОРІЇ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

О. В. Гіргіль

Анотація: досліджено поняття адміністративної процедури, визначено критерії класифікації адміністративних процедур на види та запропонована їх класифікація за різними критеріями.

Ключові слова: адміністративна процедура, адміністративний орган, критерії класифікації, класифікація адміністративних процедур.

Ухвалення Закону «Про адміністративну процедуру» у такі складні для нашої держави часи є надзвичайно великим досягненням для практики та адміністративно-правової науки. Це крок у напрямку європейської інтеграції України, адже суть цього закону полягає у тому, щоб встановити загальні прозорі, передбачувані й інклюзивні правила взаємодії держави в особі адміністративних органів з фізичними та юридичними особами[4].

Для позначення правового порядку реалізації функцій суб'єктів публічного адміністрування у спеціальній літературі, а також і у численних нормативних

актах, зокрема й Законі України «Про адміністративну процедуру», застосовуються поняття «процедури», «адміністративні процедури»[2]. Адміністративна процедура - визначений законом порядок розгляду та вирішення справи[5].

Розмежування адміністративних процедур здійснить поліпшення забезпечення здійснення реалізаційних заходів щодо гарантування регулювання правовідносин держави й громадян. Так, єдиних критеріїв задля класифікацій адміністративних процедур наразі немає, і, безумовно, досить істотною постає проблематика розмежування процедур адміністративної природи за сферами функціонування. Стосовно класифікації категорії «адміністративна процедура» наразі є різноманітні підходи вчених, що використовували різні критерії. Аби виділити окремі види процедур та їхню змістову характеристику, застосовуються різноманітні наукові підходи, таким чином вирізняються і умови їхньої типологізації, оскільки класифікація процедур, котрі існують в цій сфері правових відносин, відбувається за великою кількістю різноманітних основ[6].

Найбільшу теоретичну та практичну цінність має поділ адміністративних процедур за змістом – залежно від того, яку з правових форм діяльності органів публічного адміністрування вони опосередковують. За змістом адміністративні процедури розподіляються, насамперед, на адміністративні правотворчі та адміністративні правозастосовчі процедури.

Адміністративні правотворчі процедури упорядковують підготовку та прийняття органами публічного адміністрування особливого різновиду правових актів, а саме нормативних актів.

Адміністративні правозастосовчі процедури спрямовано на застосування органами публічного адміністрування правових норм щодо конкретних суб’єктів і конкретних життєвих обставин (юридичних фактів) та мають вираження у виданні адміністративних актів.

Залежно від спрямованості та меж здійснення адміністративні процедури поділяють на внутрішні (внутрішньо організаційні) та зовнішні (зовнішньо

організаційні).

Залежно від кількості процедурних дій, що становлять адміністративну процедуру, можна виокремити складні та прості адміністративні процедури[2].

Поряд із цим навіть у - державах, де діє загальний акт (закон або кодекс) про адміністративну процедуру, існують спеціальні законодавчі акти із вмістом адміністративно-процедурних норм, а тому виділяємо відповідні спеціальні адміністративні процедури для певних сфер публічного адміністрування або ж для окремих видів суб'єктів публічного адміністрування. Приклад, у сфері оподаткування процедура оскарження рішень контролюючих органів в адміністративному порядку регламентована нормами чинного Податкового кодексу України.

За обсягом та детальністю правового регулювання спеціальні адміністративні процедури можна поділити на:

1. повні, або ж комплексні, що визначають усі аспекти порядку діяльності суб’єктів публічного адміністрування у певній сфері та прямо виключені зі сфери дії загального закону чи кодексу. Приклад, відповідно до п. 5 ст. 1 Закону України «Про адміністративну процедуру», його дія не поширюється на відносини, що виникають під час оскарження процедур публічних закупівель. Тобто у цій сфері повністю застосовують положення спеціального Закону України «Про публічні закупівлі»;

2. часткові, або ж фрагментарні, що містять окремі складові елементи правового регулювання адміністративної процедури та доповнюються процедурними нормами загального акта (закону чи кодексу). Приклад, Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» регламентовано порядок прийняття уповноваженими суб’єктами публічного адміністрування дозвільних документів під час здійснення будівництва, але не визначено усіх аспектів адміністративної процедури, зокрема відкликання виданих дозволів чи порядку їх оскарження в адміністративному порядку, тому щодо названих та деяких інших питань безпосередньо діятимуть положення Закону України «Про адміністративну

процедуру» [3].

Залежно від того, хто є ініціатором адміністративної процедури, виокремлюють:

1. заявні адміністративні процедури, які виникають виключно за наявності заяви правосуб'єктної особи до суб'єкта публічного адміністрування з метою забезпечення реалізації своїх прав і свобод або сприяння в реалізації законних інтересів. Приклад: процедури, що виникають у зв'язку із заявою про надання адміністративної послуги;

2. втручальні адміністративні процедури, які виникають за ініціативи суб'єкта публічної адміністрації, за наявності для цього правових підстав. Приклад: інспекційні процедури притягнення осіб до адміністративної відповідальності.

Залежно від складності здійснення адміністративної процедури виділяють:

1. прості адміністративні процедури, що полягають у вчиненні суб'єктом публічного адміністрування певних одноразових дій, які дозволяють завершити процедуру й ухвалити адміністративний акт. Приклад: реєстрація за місцем проживання;

2. складні адміністративні процедури, які потребують здійснення складних нелінійних дій із можливим залученням спеціалістів, експертів, перекладачів тощо. Приклад: порядок вибору особою лікаря, який надає первинну медичну допомогу, через подання декларації в електронній системі охорони здоров'я.

Залежно від кількості осіб, які претендують на отримання певного соціального результату: одноособові (напр., призначення пенсії за віком) і конкурсні процедури. Приклад: порядок проведення конкурсу з добору кандидатів на посади членів Національного агентства з питань запобігання корупції.

Залежно від сутності адміністративні процедури бувають: реєстраційні, дозвільні, інспекційні, екзаменаційні, акредитаційні, ліцензійні тощо[1].

Будь яку процедуру націлено на ефективне запровадження прав приватних осіб й задоволення потреб суспільства. Прийняття загального нормативно-

правового акту, в рамках котрого закріплено базові принципи адміністративних процедур, права фізичних та юридичних осіб в межах будь-якої процедури є позитивним та допомагає підняти рівень довіри до публічно-адміністративної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за заг. ред. В. Галунько, О. Правоторової; вид. 4-те. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2022. 584 с.

2. Загальне адміністративне право України: підручник. за заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2023. 792 с. (372, 379 до 383).

3. Загальне адміністративне право: підручник за загальною редакцією Р. С. Мельника. Видання друге. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2023. 688 с.

4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру». авт. колектив: Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.; за заг. ред. Тимощука В. П. Київ, 2023 545 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/856/lap_commentary_web.pdf

5. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5203-17

6. Сущенко Д.В. Різновиди адміністративних процедур та категорії їх класифікації URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34544/1

Hirhil O. Types of administrative procedures and categories of their classification

Summary: the author examines the concept of administrative procedure, identifies the criteria for classifying administrative procedures into types and proposes their classification according to various criteria.

Key words: administrative procedure, administrative body, classification criteria, classification of administrative procedures.

МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Д.О. Дмитрук

Анотація: проведено аналіз та оцінку ролі місцевих державних адміністрацій у системі суб'єктів публічного адміністрування. Акцентується увага, щодо повноважень та завдань, які покладені на місцеві державні адміністрації, як орган виконавчої влади, що є суб'єктом публічного адміністрування.

Ключові слова: місцеві державні адміністрації, публічне адміністрування, органи виконавчої влади.

Місцеві державні адміністрації є органами виконавчої влади, що здійснюють публічне адміністрування, яке є зовнішньою формою реалізації влади на відповідній адміністративно-територіальній одиниці, та забезпечують задоволення основних потреб та інтересів суспільства.

Для більш глибокого розуміння даної теми слід почати із самого визначення ключового поняття, а саме суб'єкт публічного адміністрування. Поняття «суб'єкт публічної адміністрації» використовується при позначенні органу державної виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, або інших суб'єктів, яких наділено публічними владно-розпорядчими повноваженнями для забезпечення публічних інтересів у державі [1, с. 57].

Відповідно до ст.1 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» місцева державна адміністраціє є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади [2]. З даного визначення можна беззаперечно сказати, шо місцеві державні адміністрації виступають одним із суб'єктів публічного адміністрування.

Окрім того, що місцеві державні адміністрації є органом виконавчої влади, підтвердження їх, як суб'єкта публічного адміністрування відображено у

повноваженнях та завданнях даного органу.

Місцеві органи виконавчої влади реалізують два види повноважень: 1) власні: виконання Конституції та інших нормативно-правових актів; забезпечення законності та правопорядку, додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку; підготовки та виконання відповідних бюджетів і програм; взаємодія з органами місцевого самоврядування; 2) делеговані: а) повноваження органів виконавчої влади вищого рівня; б) повноваження органів місцевого самоврядування (делегуються районними чи обласними радами)[3, с.338].

Для вирішення своїх завдань і виконання функцій місцеві державні адміністрації наділено повноваженнями: проводити перевірки стану дотримання Конституції та законів України, інших актів законодавства органами місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ незалежно від форм власності і підпорядкування; давати обов'язкові для виконання розпорядження керівникам підприємств, установ, організацій і громадянам з питань, пов'язаних зі здійсненням державного нагляду; отримувати необхідну статистичну інформацію та інші необ- хідні дані від державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських і релігійних організацій, підприємств, установ; порушувати питання про дострокове припинення повноважень відповідних рад: сільських, селищних і міських голів згідно з чинним законодавством тощо [2].

Здійснення публічного адміністрування місцевими державними адміністраціями передбачає задоволення основних потреб суспільства, наявності балансу між правами й інтересами тих, на кого спрямовані дії публічної адміністрації, та інтересами суспільства в цілому [4, с. 23].

Публічне адміністрування місцевими державними адміністраціями здійснюється шляхом виконавчо-розпорядчої (публічної управлінської) діяльності та надання адміністративних послуг [4, с.15].

Виконавчо-розпорядча діяльність місцевих державних адміністрацій полягає у забезпеченні виконання законодавства України на території відповідної

адміністративно-територіальної одиниці, законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян, виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, підготовку та схвалення прогнозів відповідних бюджетів, підготовку та виконання відповідних бюджетів; реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень. До відання місцевих державних адміністрацій у межах і формах, визначених Конституцією і законами України, належить вирішення питань: забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; соціально-економічного розвитку відповідних територій; бюджету, фінансів та обліку; управління майном, приватизації, сприяння розвитку підприємництва та здійснення державної регуляторної політики; промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку; науки, освіти, культури, охорони здоров'я, фізкультури і спорту, сім'ї, жінок, молоді та дітей; використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля; зовнішньоекономічної діяльності; оборонної роботи та мобілізаційної підготовки; соціального захисту, зайнятості населення, праці та заробітної плати [2].

Місцеві державні адміністрації є суб'єктами публічного адміністрування, що відображається у їх повноваженнях та завданнях, передбачених відповідними нормативно-правовими актами. Публічне адміністрування місцевими державними адміністраціями здійснюється шляхом виконавчо-розпорядчої (публічно-управлінської) діяльності. Поряд з цим, здійснення діяльності з реалізації державної політики та загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля на відповідній адміністративно-територіальній одиниці є пріоритетним завданням ефективної діяльності вищезазначених органів.

Список використаних джерел:

1. Білоус-Осінь Т.І. Публічне адміністрування у сфері наукової діяльності.

Juris Europensis Scientia. 2021. № 3. С. 57–60.

2. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text (дата звернення: 18.04.2024).

3. Маслова Я.І. Суб'єкти публічного адміністрування: муніципальний рівень. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №. 2. Р. 337–339. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/78 (дата звернення: 18.04.2024).

4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

Dmytruk D. Local state administrations as subjects of public administration.

Summary: the analysis and assessment of the role of local state administrations in the system of public administration subjects was carried out. Attention is focused on the powers and tasks assigned to local state administrations as a body of executive power that is a subject of public administration.

Keywords: local state administrations, public administration, bodies of executive power.

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

К. О. Долонська

Анотація: проведено аналіз щодо визначення правового статусу територіальних громад як суб'єктів адміністративного права України, розглянута їх роль та місце у системі місцевого самоврядування, а також їхня взаємодія з органами місцевого самоврядування. Досліджена можливість вступу

територіальних громад у різноманітні правовідносини, зокрема адміністративні, для ефективного забезпечення реалізації публічного інтересу на місцевому рівні.

Ключові слова: територіальна громада, суб'єкт адміністративного права, адміністративні правовідносини, місцеве самоврядування.

Під суб'єктом адміністративного права слід розуміти особу або осіб, які мають встановлені адміністративно-правовими нормами суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, передбачені цими нормами, і мають потенціал вступати в адміністративні правовідносини. Щодо їх правової природи, в адміністративно-правовій науці зазвичай розглядають урегульовані адміністративно-правовими нормами суспільні відносини між суб'єктами публічної адміністрації та іншими суб'єктами, які мають за мету забезпечення реалізації публічного інтересу [3, с. 67].

Основними характеристиками адміністративних правовідносин можна вважати такі: регулювання адміністративно-правовими нормами, які визначають модель поведінки їх учасників; участь двох чи більше суб'єктів, з яких одним є суб'єкт публічної адміністрації; розвиток у сфері публічного адміністрування; пріоритет публічного інтересу, з метою забезпечення якого суб'єкти вступають у ці правовідносини[4, с.102].

Територіальна громада – це спільнота мешканців, які проживають у межах сіл, селищ або міст, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями. Це також може бути добровільне об'єднання мешканців кількох населених пунктів з одним адміністративним центром, як передбачено Законом України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [2]. У другій частині статті цього Закону наголошується, що місцеве самоврядування не лише є правом, гарантованим державою, але й передбачає реальну можливість для територіальних громад самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування приймати рішення з питань місцевого значення в межах Конституції та законів України. Стаття 140 Конституції України також

визначає територіальну громаду як жителів сіл, селищ або міста, або як добровільне об'єднання жителів кількох сіл у сільську громаду [1].

Отже, у контексті місцевого самоврядування законодавець визначив для територіальних громад не лише суб’єктивні права, але й передбачив їхню реальну можливість вступати в різноманітні правовідносини, зокрема адміністративні, з метою вирішення найважливіших питань місцевого значення в рамках правового простору України.

Місцеве самоврядування, подібно до державної влади, є публічним, проте функціонує тільки в межах конкретно визначеної адміністративно-територіальної одиниці України.

Після прийняття Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», правовий статус територіальних громад, як одного з носіїв публічної влади на місцевому рівні, у контексті адміністративного права не був належним чином розроблений [2]. Аналіз Конституції та Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 № 280/97-ВР дає підставу зробити висновок, що територіальні громади складаються з жителів, що проживають на території населених пунктів або добровільних об'єднань таких населених пунктів. Закон про місцеве самоврядування характеризує цих жителів як основних суб'єктів місцевого самоврядування, основних виконавців його функцій та повноважень. Ці самі жителі населених пунктів або їхніх добровільних об'єднань мають право на місцеве самоврядування.

Органи місцевого самоврядування виступають як суб'єкти адміністративного права, або, щоб бути точнішими, як суб'єкти публічної адміністрації, оскільки вони в межах визначеної законом компетенції здійснюють публічні владні повноваження з метою забезпечення реалізації публічного інтересу. Наприклад, ці органи відповідають за надання широкого спектру публічних послуг у сферах транспорту, спорту, культури, охорони природних ресурсів та інших, а також виконують інші повноваження у сфері місцевого самоврядування в інтересах жителів, що складають територіальну громаду [4,

с.103].

Згідно з частиною першою статті 75 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР, органи та посадові особи місцевого самоврядування є обов'язково підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Відповідно до встановленого в першій частині статті 73 того ж Закону, територіальні громади виконують юридичний обов'язок на відповідних територіях шляхом виконання актів органів і посадових осіб місцевого самоврядування, які прийняті в межах їхніх повноважень [2].

Погоджуюсь з думкою А. Лісніченко у тому, що територіальні громади не можуть існувати окремо від адміністративно-територіальних одиниць, таких як населені пункти або їх добровільні об'єднання, які становлять основу для функціонування органів місцевого самоврядування. Вони постійно знаходяться у взаємодії з цими органами у різних суспільних відносинах, що регулюються адміністративно-правовими нормами. У зв'язку з цим можна стверджувати, що територіальні громади завжди виступають як учасники адміністративних правовідносин з органами місцевого самоврядування, які є суб'єктами публічної адміністрації [3, с. 70].

Отже, територіальні громади, як суб'єкти адміністративного права України, є спільнотою мешканців, що проживають на території села, селища, міста або їх добровільних об'єднань. Вони, відповідно до адміністративно-правових норм, мають суб'єктивні права і юридичні обов'язки та можуть потенційно вступати в адміністративні правовідносини з органами місцевого самоврядування з метою захисту свого публічного інтересу.

Локальний характер місцевого самоврядування і віднесення територіальних громад до суб'єктів адміністративного права України дає можливість перетворити місцевих жителів у головних суб'єктів місцевого самоврядування. Кожен може брати участь у виконанні публічної влади на місцевому рівні, контролювати діяльність органів і посадових осіб місцевого самоврядування, а також впливати

на забезпечення реалізації публічного інтересу територіальних громад і розвиток їхніх територій, що сприяє демократизації всіх інститутів української держави.

Територіальні громади відіграють ключову роль у системі місцевого самоврядування в Україні. Вони є суб'єктами адміністративного права, що мають встановлені суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, спрямовані на забезпечення реалізації публічного інтересу на місцевому рівні. Істотним є їхня взаємодія з органами місцевого самоврядування, що регулюється адміністративно-правовими нормами, та їхня здатність вступати в адміністративні правовідносини з метою вирішення найважливіших питань місцевого значення. Це сприяє демократизації та розвитку місцевих громад, забезпечуючи активну участь їхніх жителів у прийнятті рішень та вплив на формування публічної політики на рівні конкретних територій.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text.

3. Лісніченко А. Територіальні громади як суб’єкти адміністративного права України. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2019. №9. С. 67-71.

4. Попрошаєва О.А., Шулепова О.О. Характеристика правового статусу територіальної громади як первинного суб’єкта місцевого самоврядування. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 101-105.

Dolonska K. Territorial communities as subjects of administrative law of Ukraine

Summary: the author analyzes the legal status of territorial communities as subjects of administrative law of Ukraine, considers their role and place in the system of local self-government, and also their interaction with local self-government bodies. The

author investigates the possibility of territorial communities entering into various legal relations, including administrative relations, to ensure effective realization of the public interest at the local level.

Keywords: territorial community, subject of administrative law, administrative legal relations, local self-government.

СУБ'ЄКТИ ІНСПЕКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Д. Р. Кантор

Анотація: охарактеризовано поняття суб'єкта інспекційної діяльності, визначено суб'єктів інспекційної діяльності в сфері публічного адміністрування, їх повноваження та проаналізовані основні проблеми їх діяльності.

Ключові слова: суб'єкт інспекційної діяльності, повноваження, адміністративний примус.

Суб'єкт інспекційної діяльності в сфері публічного адміністрування - це носії владних повноважень та виконавці функцій публічного адміністрування, які через відповідальну діяльну участь, закріплену на законодавчому рівні реалізують політику в сфері інспекційної діяльності.

Адміністративний примус - характеризується своєю нормативно-правовою базою, особливостями, суб'єктами застосування і наслідками. Він полягає в адміністративному схиленні суб'єкта до виконання прийнятого рішення незалежно від (а то й усупереч) його волі шляхом застосування до нього заходів організаційного, особистого, майнового чи психологічного тиску. Примус завжди покликаний забезпечити виконання прийнятих рішень шляхом застосування певних заходів (попереджувальних, запобіжних чи заходів юридичної відповідальності) [1, с. 363-364].

Усталеним є підхід, що адміністративний примус складається з трьох елементів: запобігання, припинення і відповідальність. Досліджуючи інспекційну діяльність варто розглядати перший елемент адміністративного примусу а саме запобігання, до якого відносять: перевірку документів; огляд; відвідування підприємств, установ та організацій, входження на земельні ділянки, у житлові та інші приміщення громадян; внесення подання про усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень; тимчасове обмеження доступу громадян на окремі ділянки місцевості; обмеження руху транспорту й пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів; безоплатне використання транспортних засобів і засобів зв'язку, які належать підприємствам, установам і організаціям; адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі; обмеження прав громадян, пов'язаних із станом здоров'я, та інші заходи[2].

Суб'єкти інспекційної діяльності реалізовують свої функції тільки на ті об'єкти інспекції які законодавчо установлені в межах їх повноважень і не мають прав здійснювати таку діяльність на інші об'єкти, які відносять до відання вже інших суб'єктів.

Також досліджуючи інформацію стосовно цієї теми були виялені проблеми, характерні для публічної адміністрації у сфері інспекційної діяльності, а саме:

1. Неоднорідність статусу адміністративних органів. Інспекційні повноваження виконують центральні органи виконавчої влади, урядові органи, «спеціально уповноважені органи виконавчої влади», «спеціальний центральний орган держав ного управління», «органи державного контролю і нагляду», «органи управління», «незалежні, позавідомчі державні органи», державні організації, державні підприємства, некомерційні самоврядні організації. Зазначена різниця може впливати на дотримання прав осіб, оскільки Конституція України зобов'язує діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений нею та Законами лише органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб (частина друга статті 19).

2. Змішання повноважень в діяльності одного адміністративного органу. Це

проявляється в тому, що один адміністративний орган наділений повноваженням вироблення політики, в тому числі прийняття нормативних актів та здійснення перевірок. Саме в цьому поєднанні є загроза виписування органом адміністративних правил «під себе».

3. Відсутність належної процедури реалізації інспекційних повноважень. Нормативні акти здебільшого передбачають право відповідних адміністративних органів вчиняти певні дії та обов'язок осіб дотримуватися вимог цих органів. Не існує цілісного регулювання порядку здійснення перевірок або виконання владних повноважень. Лише в окремих підзаконних положеннях та інструкціях робиться спроба виписати зразок такої процедури.

4. Дублювання в діяльності інспекційних органів. Здійснення діяльності у певній сфері може перевірятися кількома адміністративними органами, що на практиці перетворюється на стан безкінечних перевірок. Це стає на заваді економічній активності громадян, оскільки є хорошим ґрунтом для корупції.

В Україні на даний момент діють 102 суб'єкта інспекційної діяльності в сфері публічного адміністрування. Саме через велику їх кількість наявна проблема дублювання повноважень в діяльності інспекційних органів.

Перелік деяких суб'єктів інспекційної діяльності в сфері публічного адміністрування та їх повноваження:

1. Міністерство юстиції України: інспекційні повноваження, передбачені законами: здійснювати контроль за організацією нотаріату України, перевіряти організацію діяльності приватних нотаріусів та виконання ними правил нотаріального діловодства; здійснювати державний контроль за діяльністю політичних партій, за додержанням політичного партією вимог Конституції України та законів України, а також статуту політичної партії. Додаткові інспекційні повноваження, передбачені підзаконними актами: контролювати законність вчинення нотаріальних дій державними і приватними нотаріусами, використання спеціальних бланків нотаріальних документів[3].

2. Державна інспекція цивільного захисту та техногенної безпеки:

інспекційні повноваження, передбачені законами: призупиняти до усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту експлуатацію підприємств, об'єктів, окремих виробництв, цехів, дільниць, машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, а також роботи, якщо ці порушення створюють загрозу життю або здоров'ю людей. Вносити в установленому порядку пропозиції щодо зупинення дії видних дозволів на експлуатацію об'єктів підвищеної небезпеки у разі недотримання умов цих дозволів або порушення законодавства у сфері цивільного захисту та давати обов'язкові для виконання приписи щодо усунення таких порушень.

Обмежувати, зупиняти в установленому законодавством порядку роботи з будівництва, реконструкції, розширення об'єктів, що проводяться з порушенням вимог законодавства у сфері цивільного захисту. Здійснювати відповідно до закону в межах своєї компетенції контроль за діяльністю аварійно рятувальних служб[4].

Здійснювати державний нагляд і контроль за розробленням та реалізацією заходів у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Здійснювати контроль за проведенням аварійно рятувальних та інших невідкладних робіт у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенно го та природного характеру[5].

3. Державна технічна інспекція: державного департаменту страхового фонду документації: інспекційні повноваження, передбачені законами: здійснювати контроль за додержанням законодавства України у сфері сформування та ведення страхового фонду документації України суб'єкта ми державної системи страхового фонду документації. Додаткові інспекційні повноваження, передбачені підзаконними актами: проводити перевірки суб'єктів державної системи страхового фонду документації з питань дотримання; вимог законодавства про страховий фонд; порядку формування та ведення страхового фонду; термінів формування страхового фонду та порядку внесення змін до документів страхового фонду; науково технічного рівня виготовлення, зберігання та відтворення

документів страхового фонду[6].

Досліджуючи тему можна запропонувати основні напрями реформування інспекційної діяльності в сфері публічного адміністрування, а саме кодифікація інспекційної процедури, зменшення кількості інспекційних органів (їх об'єднання або ж ліквідація) і обмеження повноважень інспекційних органів.

Список використаних джерел:

1. Загальне адміністративне право України: підручник / за заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 792 с.

2. Проблеми теорії та практики інспекційної діяльності публічної адміністрації в Україні. Автор-упорядник О.А. Банчук. К.: Конус-Ю, 2009. 272 с.

3. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3425-12

4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17

5. Про страховий фонд документації України: Закон України від 22.03.2001 № 2332-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2332-14

6. Про затвердження Положення про проведення інспекційних перевірок у сфері страхового фонду документації України: наказ Міністерства юстиції від 29.11.2013 № 2541/5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2047-13#Text

Kantor D. Subjects of inspection activity in the field of public administration

Summary: the article characterizes the concept of the subject of inspection activity, identifies the subjects of inspection activity in the field of public administration, their powers and analyzes the main problems of their activities.

Key words: subject of inspection activities, powers, administrative coercion.

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН

Є. А. Кирилюк

Анотація: проаналізовано нормативно-правові акти, які регулюють процедуру розгляду звернень громадян, а також розглянуто основні поняття, що безпосередньо стосуються даного інституту.

Ключові слова: звернення громадян, механізм адміністративно-правового регулювання, адміністративна процедура, процедура розгляду звернень громадян.

Стаття 40 Конституції України гарантує право на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів[1].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює інститут звернення громадян є Закон України «Про звернення громадян». Він закріплює засади звернення, порядок розгляду та відповідальність за порушення вимог даного закону. Положення про цей інститут містить і Закон України «Про адміністративну процедуру», зокрема, він закріпив право на звернення до адміністративного органу та порядок його подання.

Звернення громадян має подвійну правову природу. З одного боку, є адміністративно-правовим інститутом, функціональним призначенням якого є захист прав, свобод і законних інтересів людей та створення адміністративно-правових механізмів відображення прав людей, а з іншого боку, є формою громадського контролю за діяльністю органів державної влади загалом і окремих посадових осіб чи державних службовців зокрема, за допомогою якої формується правове регулювання.

Науковці М. Коротюк, О. Коротюк та С. Лисенко під зверненням громадянина визначають подану в державний орган, орган місцевого самоврядування або посадовій особі в письмовій чи усній формі або у формі

електронного документа пропозицію, заяву або скаргу до державного органу, органу місцевого самоврядування[5].

З даної дефініції можна виокремити такі форми звернень громадян, як пропозиція, заява та скарга. Відповідно до статті 3 Закону України «Про звернення громадян» пропозиція - це звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства. Заява (клопотання) - звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб[3].

Серед ознак звернень науковці виділяють такі: 1) суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються внаслідок подання звернень громадян, регламентовано нормами публічного права (конституційного, адміністративного); 2) суб’єктами подання звернення є фізична особа (громадяни України, іноземці, особи без громадянства); 3) суб’єктами розгляду звернень громадян є органи державної влади, місцевого самоврядування, об’єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, засоби масової інформації, посадові особи та посадові особи цих органів; 4) предмет звернення громадян стосується сфери функціонування суб’єкта розгляду конкретного звернення та/або соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів

суб’єкта подання звернення.

В цілому, сутність звернення полягає в тому, що між громадянином та органом публічної влади виникають відносини у зв’язку з реалізацією публічною адміністрацією управлінських функцій. Тому надходження до відповідного органу публічної влади звернення громадян, є підставою для початку здійснення певних юридичних дій, тобто – адміністративних процедур розгляду звернень громадян, що є визначальним елементом адміністративно-правового регулювання звернень громадян.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справи[2]. Якщо ж застосувати це визначення до інституту звернення громадян, то адміністративна процедура - це визначений законом порядок розгляду звернення громадян та повідомлення осіб, які звернулись до публічного органу про результати такого розгляду.

Як показує чинне законодавство критерієм розмежування адміністративних процедур розгляду звернень громадян є лише вид такого звернення. Тобто, в адміністративно-правовому порядку розглядаються лише заяви з вимогою прийняти адміністративний акт з метою забезпечення реалізації її права, свободи або законного інтересу, виконання нею визначеного законом обов’язку, відповідно, не підлягають розгляду пропозиції, рекомендації щодо формування державної політики, вирішення питань місцевого значення, а також щодо врегулювання суспільних відносин.

Як зазначає Дніпров. О., механізм адміністративно-правового регулювання процедури розгляду звернень громадян зводиться до сукупності правових засобів, які впливають на суспільні відносини, що виникають у процесі звернення громадян та їх безпосереднього розгляду[4].

Основними елементами даного механізму є адміністративно-правові норми, адміністративно-правові відносини та суб’єкти.

Адміністративно-правові норми виступають ключовим елементом механізму

адміністративно-правового регулювання процедури розгляду звернень громадян, оскільки саме вони здійснюють безпосередній вплив на суспільні відносини пов'язані з розглядом звернень громадян.

Щодо адміністративно-правових відносин, то, фактично, за допомогою правовідносин завдання та розпорядження правових норм переносяться на суб'єктивні права та обов'язки суб'єктів.

Суб'єкти відіграють ключову роль у сфері розгляду звернень громадян. Оскільки, для існування такої процедури необхідна одна сторона, що подає звернення та інша – що розглядає та повідомляє про результати такого розгляду. Усіх суб'єктів адміністративно-правової процедури розгляду звернень громадян можна поділити на обов'язкових та факультативних. До обов'язкових суб'єктів належать фізичні особи, які подають звернення та орган публічної влади або його посадова особа, що здійснює розгляд даного звернення. А до факультативних слід віднести осіб, в інтересах яких подається звернення; осіб, чиї дії або бездіяльність оскаржується та осіб, які сприяють розгляду звернення.

Отже, механізм адміністративно-правового регулювання процедури розгляду звернень громадян як і сам інститут звернення громадян відіграє важливу роль у забезпеченні та захисті прав, свобод і законних інтересів людей. Використовуючи засоби, що входять до даного механізму він реалізує права громадян та гарантує ефективну взаємодію з адміністративними органами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96 ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Дніпров О. С. Механізм адміністративно-правового регулювання

процедури розгляду звернень громадян. URL: https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/30/20

5. Коротюк М. Г., Коротюк О. В., Лисенко С. М. Про звернення громадян: Закон України: наук.-практ. коментар, судова практика, зразки документів. К.: ОВК, 2017. 398 с.

Kyryliuk E. Mechanism of administrative and legal regulation of the procedure for consideration of citizens' appeals

Summary: the normative legal acts that regulate the procedure for consideration of citizens' appeals were analyzed, as well as the main concepts directly related to this institute were considered.

Key words: citizens' appeals, mechanism of administrative and legal regulation, administrative procedure, procedure for consideration of citizens' appeals.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ ТА ЇХ ЮРИДИЧНА ПРИРОДА

К. В. Ковальчук

Анотація: проведено аналіз юридичної природи адміністративних послуг у сучасному українському суспільстві. Висвітлено класифікацію, ознаки, принципи надання та розмежування адміністративних послуг від інших, а також суб'єктів звернення та надання.

Ключові слова: адміністративні послуги, суб’єкт публічної адміністрації ,адміністративна процедура.

Сучасний стан українського суспільства характеризується зміною концептуальних підходів до визначення сутності держави. Якщо раніше державу розглядали як механізм забезпечення влади, то на сьогодні пріоритетним напрямком є створення умов, які забезпечують гідний рівень життя людини, адже

правова демократична держава надає суспільству адміністративні послуги[1, с.229].

Адміністративні послуги - це основний елемент взаємовідносин держави з людиною. Ними слід розуміти численні обов'язки державних органів щодо виконання різного роду дозвільно-реєстраційних дій за відповідними зверненнями фізичних і юридичних осіб.

Ключовим етапом у розвитку законодавства у сфері надання адміністративних послуг було ухвалення Закону України від 6.09.2012 р. № 5203-VI «Про адміністративні послуги». З моменту набуття чинності цього нормативно-правового акта здійснюються різні заходи щодо формування якісної та доступної системи надання адміністративних послуг. Стаття 1 визначає, що адміністративна послуга - це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону[4].

До характерних ознак адміністративної послуги варто віднести такі:

1. адміністративна послуга надається виключно суб'єктом публічної адміністрації та у передбаченому законом порядку;

2. адміністративна послуга є одночасно й адміністративною процедурою і результатом, що має прояв як у створенні реальних умов для подальшої реалізації споживачем послуги своїх прав, свобод, законних інтересів без втручання публічної адміністрації, так і у безпосередній реалізації указаних прав, свобод, інтересів через виконання нею кореспондуючих юридичних обов'язків. У такій бінарній природі виявляється соціально-правове значення адміністративної послуги, що становить умовно самостійне благо, характеризується корисністю;

3. надається виключно за зверненням фізичної чи юридичної особи;

4. має чітку правову регламентацію підстав, умов та порядку надання з мінімальною дискрецією уповноважених публічною адміністрацією посадових та/або службових осіб;

5.адміністративна послуга може бути як оплатною, так і безоплатною;

6. має індивідуалізований характер та завжди пов'язана з виданням адміністративного акта - рішення або юридично значущої дії індивідуального характеру, що приймається (вчиняється) уповноваженим суб'єктом публічної адміністрації[2, с.529].

Адміністративні послуги можна класифікувати за такими критеріями: за критерієм платності - платні та безоплатні; за джерелом фінансування - послуги, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, та послуги, що фінансуються за рахунок коштів місцевого бюджету; за порядком надання - послуги, що надаються суб'єктами надання адміністративних послуг безпосередньо; послуги, що надаються через центри надання адміністративних послуг; послуги, що надаються через Єдиний державний портал адміністративних послуг; залежно від суб'єктів надання - державні та муніципальні. Державні послуги - це послуги, що надаються органами державної влади (насамперед виконавчої) та державними підприємствами, установами, організаціями. Муніципальні послуги - послуги, що надаються органами місцевого самоврядування та комунальними підприємствами, установами, організаціями; за змістом адміністративної діяльності - видання дозволів; реєстрація з веденням реєстрів; легалізація актів; соціальні послуги; послуги, які визначаються іншими видами адміністративної діяльності; за суб'єктом отримання - послуги, спрямовані на задоволення інтересів фізичних осіб; послуги, спрямовані на задоволення інтересів юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців; послуги, спрямовані на задоволення як фізичних, так і юридичних осіб та інші [1, с.173-174].

У ст. 4 Закону України «Про адміністративні послуги» закріплено десять найбільш важливих взаємопов'язаних принципів, на яких має ґрунтуватись функціонування всієї системи адміністративних послуг і яким мають відповідати організація та порядок надання таких послуг, а саме: верховенства права, зокрема законності та юридичної визначеності; стабільності; рівності перед законом;

відкритості та прозорості; оперативності та своєчасності; доступності інформації про надання адміністративних послуг; захищеності персональних даних; раціональної мінімізації кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для отримання адміністративних послуг; неупередженості та справедливості; доступності та зручності для суб'єктів звернень. Ці принципи базуються на відповідних нормах Конституції та ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України[3; 4].

Суб'єктом звернення щодо надання адміністративної послуги можуть бути: фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства); фізична особа-підприємець; юридична особа. Суб'єктом надання адміністративної послуги є орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, державний реєстратор, суб'єкт державної реєстрації, що уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги (ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги») [4].

Слід зазначити, що більшість адміністративних послуг надаються через Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП). ЦНАП - це постійно діючий робочий орган або структурний підрозділ місцевої державної адміністрації чи органу місцевого самоврядування, в якому надаються адміністративні послуги через адміністратора шляхом його взаємодії із суб'єктами надання адміністративних послуг. Адміністратор, будучи посадовою особою органу, що утворив ЦНАП, організовує надання адміністративних послуг шляхом взаємодії із суб'єктами надання адміністративних послуг. Отже, суб'єкт звернення для отримання адміністративної послуги звертається до адміністратора[2, с.534].

Отже, у сучасних умовах суспільство переосмислює концепцію ролі держави, віддаючи перевагу створенню умов для гідного життя кожного громадянина. Адміністративні послуги стають ключовим елементом спілкування між державою та населенням. Дослідження їх юридичної природи та ролі в суспільстві свідчить про необхідність чіткої регламентації та забезпечення

гарантій громадянам. Враховуючи найважливіші принципи та класифікацію адміністративних послуг, необхідно продовжувати розвивати систему їх надання, забезпечуючи ефективність та доступність для кожного громадянина.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. - 656 с.

2. Загальне адміністративне право України: підручник / за заг. ред.: акад. С. Ківалова і проф. Л. Білої-Тіунової; Нац. ун-т«Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2023. 792 с.

3. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

4. Про адміністративні послуги: Закон України від 6.09.2012 р. № 5203-VI . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text

Kovalchuk K. Administrative services and their legal nature

Summary: the article analyses the legal nature of administrative services in modern Ukrainian society. The article highlights the classification, features, principles of provision and distinction of administrative services from other services and subjects of application and provision.

Keywords: administrative services, public administration entity, administrative procedure.

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Л.В. Колінець

Анотація: досліджено специфіку правового регулювання адміністративної процедури з урахуванням дискреційних повноважень органів адміністративної влади, їх підстав та меж; проаналізовано значення дискреційних повноважень в

адміністративному праві.

Ключові слова: адміністративна процедура, дискреційні повноваження, правове регулювання, адміністративне право.

Проведення адміністративних реформ, зміни законодавства щодо правового регулювання адміністративних процедур в останні десятиліття, вдосконалення правозастосовної практики органів публічного управління поставили перед адміністративно-правовою наукою ряд нових завдань. Серед них особливе місце посідає проблема дискреційних повноважень, які розглядають як право суб'єкта у конкретній ситуації вибрати один із альтернативних варіантів дій, кожен із яких вважається правомірним.

Тематика регулювання адміністративних процедур є предметом наукового інтересу В. Авер'янова, Ю. Битяка, О. Бандурки, Д. Бахраха, Т. Коломоєць, І. Бойко, В. Тимощука, Ю. Цвіркуна та інших дослідників.

Згідно частиною 1 статті 2 закону України «Про адміністративну процедуру» адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справи [4]. Дещо ширше розглядає дане поняття І. Бойко, яка визначає адміністративну процедуру як структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління [1, с. 7]. Природа адміністративних процедур обумовлена насамперед циклічністю публічного управління, яка і визначає адміністративно-правову форму регулювання окремих груп суспільних відносин, що виникають на різних етапах (циклах) управлінської діяльності.

Наявність чітко встановленої, регламентованої правом адміністративної процедури забезпечує права, свободи та можливості суб'єктів адміністративних правовідносин шляхом чіткої регламентації адміністративного нормотворення та правозастосовчої діяльності органів публічного управління й посадових осіб; забезпечує ефективність управління та регламентує компетенцію виконавчо-

розпорядчих органів, а також закріплює порядок здійснення функцій органів публічного управління.

Водночас адміністративні процедури сприяють ефективній реалізації конституційних прав громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, а також юридичних осіб. У ході правозастосовчої діяльності органів публічного управління за допомогою адміністративних процедур забезпечується конкретизація норм актів управління.

Дискреційні повноваження законодавець визначає як «повноваження, надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано» [4]. Єдиною метою, якої повинен дотримуватися адміністративний орган, на який покладено дискреційне повноваження, є тільки мета, для здійснення якої дане повноваження надано. Тобто по суті, це право адміністративного органу на варіативність дій з дотриманням ряду обов'язкових умов:

- дискреційне повноваження має бути закріплене в законі;

- адміністративний орган має діяти в межах і способах діяльності;

- вибір варіанту дій має бути спрямованим на досягнення мети діяльності;

- адміністративний орган не може відступати від попередніх рішень в однакових чи подібних справах, має спиратися на аналогічні рішення Верховного Суду України, щодо типових справ [2, с. 15].

Така свобода передбачає прояв представниками публічної адміністрації свого (адміністративного) розсуду (дискреції). Більшість адміністративних актів пов'язані з використанням адміністративними органами права на адміністративний розсуд. Також слід враховувати, що за умови, що адміністративний акт завдає побічних наслідків, які не відповідають цілям для здійснення дискреційного повноваження, такі побічні наслідки не враховуються при оцінці законності такого адміністративного акту [3, с. 45].

Наявність дискреційних повноважень є особливістю адміністративного права, оскільки законодавці не можуть передбачити всі можливі ситуації, з якими

стикаються державні органи під час повсякденного адміністративного регулювання і, отже, неспроможні прописати у законі готові рішення на всі випадки життя. Водночас наявність дискреційних повноважень створює ризик того, що їх використання може призвести до незаконних дій чи порушень прав людини. Тобто, дискреційні повноваження адміністративних органів повинні мати чітко визначені правові кордони та відповідати ряду стандартів конституційного та адміністративного права – таким, як об'єктивність та послідовність у застосуванні. Крім цього, влада повинна використовувати адміністративні дискреційні повноваження з дотриманням прозорості.

Виділяють три основні види дискреції:

1. дискреція щодо рішення або дії (коли адміністративний орган самостійно вирішує чи буде він діяти в конкретній ситуації чи ні);

2. варіативна дискреція (коли законодавцем визначено два законних варіанти рішення чи дії щодо ситуації);

3. дискреція щодо способу (коли дискреційний орган вирішує яким способом буде діяти в конкретній ситуації) [5, с. 13].

На сьогодні немає єдиного розуміння співвідношення «підстав» та «меж» дискреційних повноважень. При врегулюванні питань будь-якого роду, пов'язаних з публічно-правовими відносинами, органи влади повинні керуватися лише законом, вони не можуть змінювати, доповнювати чи розширювати його зміст. Дискреційні повноваження адміністративних органів повинні мати чітко певні правові рамки та відповідати заздалегідь встановленій адміністративній процедурі, щоб уникнути корупції, адже наявність широких можливостей свободи дії, як і бездіяльності, відкриває широке поле ризикам використання таких повноважень посадовими особами у своїх інтересах, нерідко з корисливими цілями. Крім цього, дискреційні повноваження слід застосовувати об'єктивно, послідовно та з дотриманням прозорості, адже на реалізацію дискреційних повноважень посадовою особою можуть впливати ґендерні стереотипи чи норми – наприклад, у справах про опіку над дітьми, виплату аліментів, успадкування чи насильства на

ґендерному ґрунті.

Резюмуючи викладене, слід відзначити, що дискреційні повноваження дозволяють забезпечити якісне та доцільне реагування адміністративними органами (рішення або дії) щодо конкретної ситуації, адже законодавчо неможливо передбачити всі можливі ситуації, що складаються в процесі правового регулювання. Проте адміністративний розсуд буде правомірним лише за умови закріплення такого повноваження у законі, дотримання мети, меж, способів діяльності та послідовності рішень адміністративного органу.

Список використаних джерел:

1. Адміністративна процедур: конспект лекцій. І. В. Бойко, О. Т. Зима, О. М. Соловйова; за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.

2. Закон «Про адміністративну процедуру»: загальні прозорі правила взаємодії між державою та громадянами й бізнесом: посібник для публічних службовців. В. Тимощук, І. Бойко, А. Школик, Є Школьний. К.: 76 с. URL: https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/639/869/365/639869365bc4b326564355.pdf

3. Науково-практичний коментар до проекту Закону України «Про адміністративну процедуру». Авт. колектив (Андрійко О. Ф., Бевзенко В. М. та ін.), за заг. ред. Тимощука В. П. К.: ФОП Мишалов Д. В., 2019. 460 с.

4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року№ 2073-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text. (дата звернення: 01.04.2024).

5. Целлер Е., Куйбіда Р., Мельник Р. Звіт: Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією. 2020. 54 с. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/sud4857/zvit_dyskreciia.pdf

L. Kolinets DISCRETIONARY POWERS IN THE CONTEXT OF LEGAL REGULATION OF ADMINISTRATIVE PROCEDURE

Abstract: the article examines the specifics of legal regulation of administrative procedure with regard to the discretionary powers of administrative authorities, their grounds and limits; analyzes the importance of discretionary powers in administrative law.

Keywords: administrative procedure, discretionary powers, legal regulation, administrative law.

АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО РОЗСУДУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

І. В. Корінецька

Анотація: досліджено адміністративний розсуд в діяльності публічної адміністрації, охарактеризовано поняття адміністративного розсуду. Проаналізовано судову практику застосування адміністративного розсуду та виділено ключові аспекти його застосування.

Ключові слова: розсуд, адміністративний розсуд, публічна адміністрація.

Поняття "розсуду" є важливою ідеєю як в адміністративному праві, так і в адміністративному процесі. Це означає, що органи державного управління та суди мають повноваження приймати власні рішення на основі фактів та обставин кожної справи. Коли суб’єкти державного управління приймають рішення, вчиняють дії чи бездіяльність, вони зазвичай перевіряються адміністративним судом. Вкрай важливо, щоб рішення суду відповідало закону та принципам права, оскільки рішення суду є остаточним результатом публічно-правового спору

Оскільки адміністративний суд, який має повноваження переглядати рішення, дії чи бездіяльність відповідальних осіб — “адміністративний розсуд”, є

джерелом поняття розсуду адміністративного суду. Кодекс адміністративного судочинства України визначає правила та порядок застосування адміністративним судом власного рішення у певних справах. Важливість осмислення поняття адміністративного розсуду та його теоретичної основи набуває через трансформацію органів державної влади та законів, що регулюють їх дії. “Визнання основних принципів і встановлення точних меж адміністративного розсуду має вирішальне значення для успішного виконання завдань державного управління та служить стримуючим фактором проти свавільних дій проти окремих осіб”. Адміністративні суди, які перевіряють адміністративний процес і дії, вжиті державною адміністрацією, також повинні перевіряти адміністративний розсуд публічної адміністрації, наприклад, сумнівний, дотримання дозволених меж під час процесу та видачу постанови. адміністративний акт [1].

Адміністративний суд встановив, що баланс повноважень, особливо між виконавчою та судовою владою, має вирішальне значення для дотримання адміністративного процесу, адміністративного акта та адміністративного розсуду. Підсумовуючи, адміністративний розсуд – це вид інтелектуальної та творчої діяльності, який використовують органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадові особи для прийняття самостійних рішень та вибору варіантів своїх дій, що мають правові наслідки.

Поняття “адміністративний розсуд” пов’язане з “дискреційними повноваженнями”, оскільки обидві концепції описують спосіб використання компетенції в державному управлінні”. У цьому реченні суб’єкт управлінської діяльності має право вирішувати,як діяти, коли існують різні способи дотримання закону по відношенню до інших суб’єктів правовідносин. “Коли у суб’єкта влади є вибір, він може щось робити чи ні, або робити щось інше”. Це означає, що не існує єдиного переліку правил, які б визначали, чи може орган державного управління використовувати власне судження в деяких ситуаціях, що надає йому певну гнучкість у прийнятті рішень. У параграфі стверджується, що адміністративний розсуд, тобто можливість вибору з різних правових варіантів,

має бути чітко визначений законом,щоб уникнути негативних наслідків, таких як корупція, конфлікти або фаворитизм [2].

Ознайомившись із судовими рішеннями, можна виділити такі ключові аспекти застосування адміністративного розсуду:

• межі адміністративного розсуду: суди визнають, що адміністративний розсуд не є безмежним. Він має ґрунтуватися на нормах права та відповідати принципам законності, справедливості та розумності. Рішення, прийняті з порушенням цих принципів, можуть бути скасовані судом.

• фактори, які беруться до уваги: при прийнятті рішень з використанням адміністративного розсуду органи влади повинні враховувати всі relevantні обставини справи, включаючи інтереси сторін, суспільні інтереси, а також інші фактори, що мають значення для справи.

• мотивація рішень: рішення, прийняті з використанням адміністративного розсуду, повинні бути належним чином мотивовані. Це означає, що орган влади має чітко викласти причини та підстави, на яких ґрунтується його рішення.

• судовий контроль: суди мають право перевіряти законність рішень, прийнятих з використанням адміністративного розсуду. При цьому суди не можуть підміняти собою орган влади та приймати власні рішення по суті справи.

Приклади з судової практики:

• Справа № 686/1586/18: Верховний Суд України скасував рішення органу місцевого самоврядування про відмову у видачі дозволу на будівництво, визнавши, що таке рішення ґрунтувалося на невиправданих та нерозумних міркуваннях [3];

• Справа № 826/1654/17: Шостий апеляційний адміністративний суд визнав законним рішення органу ліцензування про накладення штрафу на суб'єкта господарювання [4];

• Справа № 504/1118/16: Окружний адміністративний суд м. Києва скасував рішення органу державної податкової служби про донарахування податкового зобов'язання [5].

Судова практика відіграє важливу роль у розвитку правового регулювання

адміністративного розсуду. Завдяки судовому контролю забезпечується законність та обґрунтованість рішень органів влади, прийнятих з використанням дискреційних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Цвіркун Ю. Деякі особливості процесуального розсуду суду за результатами оцінки рішень, дій чи бездіяльності колегіальних суб'єктів публічної адміністрації. Право С. 208–214. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/39769/1/ДЕЯКІ%20ОСОБЛИВОСТІ%20ПРОЦЕСУАЛЬНОГО.pdf.

2. Савранчук Л. Сутність адміністративного розсуду у діяльності органів публічної адміністрації. С. 199–202. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/39.pdf.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/71748616

4. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/72323130

5. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/59182049

Korinetska I. Analysis of court practice of the application of administrative judgment in the activities of public administration

Summary: administrative discretion in the activity of public administration was investigated, the concept of administrative discretion was characterized. The judicial practice of applying administrative discretion is analyzed and the key aspects of its application are highlighted.

Key words: discretion, administrative discretion, public administration.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

С. М. Котельчук

Анотація: проведено аналіз та оцінку сучасних правових механізмів вирішення конфліктів в контексті публічного адміністрування. Досліджуються ефективність та перспективи розвитку різних методів вирішення конфліктів. Акцентується увага, щодо необхідності подальшого удосконалення правового регулювання у цій області з урахуванням сучасних тенденцій та викликів публічного адміністрування.

Ключові слова: публічне адміністрування, органи влади, адміністративні послуги, інтернет-технології.

Під поняттям “електронний уряд”, яке походить від англійського “e-government”, спочатку розуміли футуристичний уряд “електронних громадян”, що регулює життя і безпеку комп’ютерної мережі в цілому й електронний бізнес зокрема. У сучасному розумінні термін “e-government” тлумачиться не лише як “електронний уряд”, а й “електронне управління державою”, тобто використання в органах державного управління сучасних технологій, у тому числі й Інтернет-технологій [1, с. 138].

Електронне урядування - форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [2]. Це суттєвий крок у розвитку сучасного суспільства. Завдяки впровадженню нових технологій, воно робить роботу влади доступнішою, прозорою та ефективною. Це, в свою чергу, веде до кращого розуміння та співпраці між владою та громадянами.

Перспективи впровадження електронного урядування є наступними: 1)

якість публічних послуг покращується за рахунок стандартизації та автоматизації процесів; 2) зниження рівня корупції — громадяни можуть легко й безперешкодно отримати доступ до інформації про діяльність влади, подати скарги та пропозиції, що, в свою чергу, робить чиновників більш відповідальними за свої дії; 3) підвищення економічного зростання — зменшення бюрократії та адміністративних бар'єрів може зробити український бізнес конкурентоспроможнішим на ринку; 4) забезпечення ефективного моніторингу, що дозволить швидко реагувати на потреби та виклики суспільства; 5) спрощення та уніфікація процедур отримання е-послуг; 6) легкий обмін даними між органами в електронній формі; 7) розвиток електронної комерції та цифрової економіки; 8) забезпечення рівного доступу до е-послуг для різних верств населення; 9) адаптація е-сервісів для людей з особливими потребами — можливість змінювати розміри шрифтів, контрастність, використовувати екранні ридери тощо; 10) виявлення закономірностей та прогнозування попиту на послуги; 11) можливість використання мобільної ідентифікації та біометричних технологій.

Таким чином, розбудова системи електронного урядування дозволить Україні вивести на новий рівень взаємодію між державою, бізнесом та громадянами, підвищити ефективність державного управління в цифрову епоху.

На шляху розбудови ефективної системи е-урядування в Україні також існує низка серйозних викликів та перешкод, які потребують невідкладного системного вирішення. Ключовими проблемними аспектами є: 1) низький рівень кібербезпеки — ймовірність недостатнього захисту інформації в системах електронного документообігу, можливі кібератаки та витоки даних; 2) недостатня цифрова грамотність населення; 3) часткова відсутність або низька швидкість інтернет-покриття в окремих населених пунктах; 4) наявність застарілих бюрократичних процедур, що створюють перешкоди для діджиталізації.

Недоліки ж походять від слабких місць даної системи, які за умови гіпотетичного використання у злочинних цілях або банального зловживання службовим становищем з боку зацікавлених осіб можуть заподіяти шкоди

інтересам держави або громадян [3, с. 36].

Розглядаючи “електронне урядування” як ідею, науковці звертають увагу на її певну суперечливість, що обумовлена наявністю двох протилежних точок зору.

Перша з них полягає в тому, що широке застосування комп’ютерних технологій може спричинити зменшення ролі органів влади в процесі прийняття управлінських рішень, бо в умовах “електронної демократії” забезпечується можливість участі в прийнятті управлінських рішень широким верствам населення.

Друга, навпаки, засвідчує що впровадження on-line технологій може призвести до збільшення ролі державних установ, підвищення результативності їх діяльності і відповідного збільшення значимості [4].

Розбудова системи електронного урядування – це довгостроковий процес, який потребує політичної волі, системного підходу та значних ресурсів. Однак, це інвестиція, яка окупиться кращим життям українців.

На цей час в Україні зроблено багато щодо впровадження інформаційних технологій в діяльність органів виконавчої влади. На зміну величезних черг за отриманням державних послуг прийшла форма електронного запису через портал державних послуг. Час, що витрачається на отримання ряду послуг, значно скоротився за рахунок впровадження системи «єдиного вікна». Спрощено порядок отримання державних послуг [5].

Важливо пам'ятати, що електронне урядування – це не лише про технології, а й про зміну культури та стилю роботи влади. Для успішної реалізації цієї реформи необхідна активна участь та підтримка з боку громадян.

Список використаних джерел:

1. Коліушко І. Б. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління Інформаційне суспільство. Шлях України. К.: Бібліотека інформ. суспільства, 2004. С. 138–143.

2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні:

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text

3. Дубов Д. В. Інформаційна безпека в умовах впровадження електронного урядування. Вісник книжкової палати. 2006. № 7. С. 36.

4. Проблеми та перспективи впровадження системи електронного урядування в Україні. В. В. Єганов. Державне будівництво. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_7

5. Мазур О. Г. Сучасні тенденції упровадження електронного урядування в публічному управлінні: зарубіжний досвід. Аспекти публічного управління. 2019. Т. 7. № 12. С. 147.

Kotelchuk S. Problems and prospects of implementing the e-government system in Ukraine

Summary: analysis and evaluation of modern legal mechanisms of conflict resolution in the context of public administration are carried out. The effectiveness and prospects for the development of various methods of conflict resolution are investigated. Attention is focused on the need for further improvement of legal regulation in this area, taking into account current trends and challenges of public administration.

Keywords: public administration, authorities, administrative services, Internet technologies.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

С. В. Кошулинська

Анотація: проаналізовано правове забезпечення цифровізації адміністративних процедур в Україні. Висвітлено переваги цифровізації адміністративних процедур та їх вплив на здійснення публічного адміністрування загалом.

Ключові слова: цифровізація, адміністративна процедура, цифрові технології.

У сьогоднішніх умовах важко уявити якусь окрему сферу життєдіяльності людини, у якій би не застосовувалися інформаційно-комунікаційні технології. Перевагами їхнього використання є: підвищення продуктивності праці; економія часу та ресурсів; забезпечення спрощення й відкритості спілкування з громадськістю; зниження корупційних ризиків.

Цифрові технології проникають не лише у приватні відносини, а й стали важливим інструментом комунікації влади з фізичними та юридичними особами. Прослідкувати їхній вплив на публічно-правову сферу можливо в межах адміністративної процедури, правила якої регламентують набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб) [1].

Розгорнуте визначення цифровізації запропоновано Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р, відповідно до якої цифровізація – це насичення електронними цифровими пристроями, засобами, системами фізичного світу та налагодження між ними обміну електронним зв'язком, що фактично дозволяє інтегрувати взаємодію віртуального та фізичного, тобто створення кіберфізичного простору. Пов'язана з цифровізацією трансформація суспільних відносин зачіпає різні сфери буття сучасного суспільства, зокрема й відносини стосовно реалізації публічної влади, в тому числі й через здійснення публічного адміністрування. Наведене обумовлює необхідність адаптації відповідних правових інститутів, у тому числі й адміністративних процедур, до суспільних відносин які складаються із застосуванням цифрових технологій [2, с. 27].

Відповідно до п. 3 ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» (далі - ЗАП) адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справи [3]. Електронна комунікація між суб'єктами процедурних правовідносин обумовлює необхідність використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають

особу (електронна ідентифікація). Така ідентифікація, зокрема, відбувається за електронним підписом, який прирівняний до власноручного, та електронною печаткою: простими, удосконаленими та кваліфікованими, що базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа, виданому кваліфікованим надавачем електронних довірчих послуг. Надання окремо або в сукупності різноманітних послуг, що пов'язані з обслуговуванням електронних підписів та печаток, а також правові засади здійснення електронної ідентифікації врегульовано Законом України «Про електронні довірчі послуги». Електронна ідентифікація може проводитися також і іншими засобами, зокрема з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Портал Дія), віддаленого кваліфікованого електронного підпису «Дія. Підпис» («Дія ID»), а також системи BankID Національного банку України [2, с. 28-29].

ЗАП також містить положення щодо можливості застосування цифрових технологій в адміністративному провадженні , зокрема:

1) Можливість подання заяви або скарги в електронній формі, що закріплено в ч. 5 ст. 39 та в ст. 81 ЗАП. Така заява чи скарга повинні відповідати вимогам Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Якщо заява або скарга подані в електронній формі, то їх реєстрація підтверджується автоматично надісланим електронним повідомленням (ч. 3 ст. 42 ЗАП) [3].

2) Забезпечення реалізації права особи на участь в адміністративному провадженні з використанням цифрових технологій. Так, відповідно до ч. 5 ст. 31 ЗАП допускається можливість уповноваження на представництво інтересів особи в адміністративному провадженні за письмовим клопотанням фізичної особи (довірителя), поданим в електронній формі. Так само адміністративний орган за можливості забезпечує учасникам адміністративного провадження безоплатний віддалений доступ у режимі реального часу до всіх матеріалів справи, що зберігаються в електронній формі, у тому числі з використанням засобів Порталу Дія (ч. 4 ст. 51 ЗАП) [1].

Заслуховування особи у випадках, коли адміністративний орган прогнозує прийняття несприятливого рішення щодо особи, здійснюється через надання особою пояснень та/або зауваження у справі. У відповідності до ч. 4 ст. 54 ЗАП особа може надавати пояснення та/або зауваження в режимі відеоконференції поза межами приміщення адміністративного органу, за умови наявності в адміністративного органу відповідної технічної можливості, крім випадків, якщо присутність особи згідно із законом є обов'язковою. Відеоконференція відбувається за клопотанням особи [4, с. 14].

3) Цифровізація дозволяє кардинально спростити встановлення фактичних обставин, необхідних для прийняття адміністративного акта, шляхом отримання інформації про них у вигляді електронних даних, яким наданий офіційний статус, що презюмує достовірність відповідної інформації та зумовлює відсутність необхідності її додаткової перевірки. Збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення таких даних та надання відповідної інформації заінтересованим особам здійснюється через такі інформаційно-комунікаційні системи, як публічні електронні реєстри. Правові засади створення та функціонування зазначених реєстрів врегульовано Законом України «Про публічні електронні реєстри» [2, с. 29].

4) Розгляд і вирішення справи в автоматичному режимі. Відповідно до ч. 1 ст. 62 ЗАП у випадках та порядку, визначених законом, адміністративне провадження повністю або частково здійснюється адміністративним органом в автоматичному режимі (за допомогою програмних засобів, без втручання людини).

5) Прийняття адміністративного акта в електронній формі. У ч. 2 ст. 70 ЗАП зазначено, що якщо рішення у справі може бути прийнято на підставі електронних документів у машинозчитувальному форматі та/або даних національних електронних інформаційних ресурсів, адміністративний акт може бути прийнято в автоматичному режимі у випадках, передбачених законом [3].

Такі положення безумовно сприяють оперативності прийняття рішень, можливості їх належного виконання та контролю, раціональному використанню

матеріальних ресурсів та мінімізацію часових витрат.

Важливо зазначити, що до системи правового забезпечення застосування цифрових технологій в адміністративних процедурах належить Закон України від 02.10.1996 р. «Про звернення громадян», яким передбачається реалізація громадянами свого права участі у діяльності органів державної влади шляхом внесення пропозицій щодо удосконалення їх діяльності, оскарження рішень або дій посадових осіб тощо. Для звернень передбачена, крім інших, також електронна форма (ст. 5 Закону), закріплено можливість складання та подання електронних петицій (ст. 23-1 Закону) [5].

Слід зауважити, що сьогодні Україна активно впроваджує цифрові технології у сфері публічного адміністрування. Зокрема, концептуальне бачення цифровізації процесів управління Кабінет Міністрів України відобразив у Концепції розвитку електронного урядування в Україні та схваленій ним Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року [4, с. 12].

Отже, цифровізація адміністративних процедур створює нові можливості для забезпечення взаємодії та співпраці органів влади, громадян і бізнесу, відкритості в діяльності органів публічної влади, високоякісного обслуговування фізичних та юридичних осіб державою. Саме цифровізація адміністративної процедури є одним із найбільш важливих кроків щодо впровадження «електронного урядування».

Список використаних джерел:

1. Цифровізація адміністративної процедури: сучасний стан і перспективи розвитку. URL: https://uplan.org.ua/analytics/tsyfrovizatsiia-administratyvnoi-protsedury-suchasnyi-stan-i-perspektyvy-rozvytku/

2. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за

загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – Т. 2. – 828 с.

3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 №2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n16

4. Бойко І. Цифрові технології в адміністративній процедурі. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-369-9-2

5. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 №393/96 – ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#n145

Koshulynska S. Digitalization of administrative procedures

Summary: the legal support for digitization of administrative procedures in Ukraine is analyzed. The advantages of digitization of administrative procedures and their impact on public administration in general are highlighted.

Keywords: digitalization, administrative procedure, digital technologies.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

І.О.Крисик

Анотація: досліджено сферу цифрової трансформації. Проаналізовано, що змінилося та покращилося в публічному адмініструванні під впливом цифрової трансформації.

Ключові слова: цифрові технології, цифрова трансформація, діджитальні технології, адміністративні послуги.

Цифрова трансформація суттєво впливає на всі сфери життя, включаючи публічне адміністрування. Впровадження нових технологій та інноваційних рішень дає можливість: підвищити ефективність та прозорість роботи органів влади, покращити доступність публічних послуг для громадян, збільшити рівень довіри до влади, стимулювати розвиток електронної демократії.

Цифрові технології є динамічним явищем. Вони постійно змінюються, вдосконалюються, охоплюють усе нові сфери потреб суспільства і держави. При цьому, сфера використання цифрових технологій постійно розширюється.

Цифрова трансформація – це не просто впровадження нових технологій, а й глибока зміна принципів роботи та взаємодії органів влади з громадянами та бізнесом.

Впровадження цифровізації адміністративних послуг дозволять суттєво знизити рівень бюрократії та налагодити взаємовідносини між різними виконавчими органами всіх рівнів, а також удосконалити саму процедуру надання адміністративних послуг [1].

За твердженням Т. Биркович, В. Биркович, О. Кабанця, ефективне управління у сучасних умовах, неможливе без широкого застосування сучасних інструментів електронного урядування, у тому числі автоматизації обробки великих обсягів даних та інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень, оптимізації та автоматизації адміністративних процесів, запровадження електронних форм взаємодії [2].

Основними здобутками Мінцифри України, наразі, є: впровадження та розвиток застосунку «Дія». Впроваджені такі опції як: Дія.Підпис; єМалятко; Допомога по безробіттю; «єПідтримка»; «Податки ФОП» тощо.

Її призначення полягає у можливості фізичними та юридичними особами отримання інформації, яка є необхідної для звернення до центрів надання адміністративних послуг. Та підвищення якості надання адміністративних та інших публічних послуг.

Дія. City — унікальний простір, який поєднує комплекс інструментів для розвитку та масштабування IT-бізнесу.

Дія. портал - онлайн-сервіс державних послуг, де все швидко, чітко й зрозуміло. Тут можна отримати послугу там і тоді, коли потрібно.

Центри надання адміністративних послуг у кожному куточку України. У

майбутньому Центри Дії. Її призначення полягає у можливості фізичними та юридичними особами отримання інформації, яка є необхідної для звернення до центрів надання адміністративних послуг. Та підвищення якості надання адміністративних та інших публічних послуг [3].

Аналіз постанови Кабінету Міністрів України «Про питання Міністерства цифрової трансформації» дає змогу констатувати те, що перед ним поставлені достатньо амбітні завдання у частині цифрової трансформації України.

Слідуючи за сучасним світовим тенденціями, впровадження та використання цифрових технологій у роботі органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні стає все більш поширеними. Мінцифри відповідно до покладених на нього завдань: розробляє пропозиції щодо визначення основних напрямів розвитку системи надання публічних (електронних публічних) послуг, зокрема адміністративних послуг, здійснює заходи з її реформування; формує та веде Реєстр адміністративних послуг; сприяє розвитку мережі центрів надання адміністративних послуг, формує пропозиції щодо надання державної підтримки (у тому числі фінансової) такому розвитку [4].

Наразі в Україні вже є позитивні приклади використання діджитальних технологій, наприклад у сфері державних закупівель, системи електронного документообігу та надання адміністративних послуг[5].

У контексті цифрової економіки, що розвивається, коли громадяни стають справжніми користувачами технологій, державні установи повинні стратегічно інвестувати в ІКТ. Без виконання зазначених кроків, вони не готові до нових моделей взаємодії та послуг, держава стає заручником старих, неактуальних моделей управління.

Список використаних джерел:

1. Бігняк П. І.; Михальчук В. М. Реформування державного управління: цифровізація. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 15. С. 107-113.

2. Биркович Т. І., Биркович В. І., Кабанець О. С. Актуальні питання щодо

запровадження електронного урядування у сфері екології та природних ресурсів URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2019/13.pdf

3. Міністерство цифрової трансформації України: офіційний сайт URL: https://thedigital.gov.ua/projects

4. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text

5. Чередніченко Н. С. Цифровізація державного управління. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 57-58.

I. Krysyk PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF DIGITAL TRANSFORMATION

Summary: the article analyses the sphere of digital transformation. It analyses what has changed and improved in public administration under the influence of digital transformation.

Keywords: digital technologies, digital transformation, digital technologies, administrative services.

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ (ФОНДИ) ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

В.С. Литвинчук

Анотація: проаналізовано особливості діяльності публічних фінансових установ як суб'єктів публічного адміністрування та складові механізму адміністративно-правового регулювання управління публічними фінансовими установами.

Ключові слова: публічні фінанси, публічні фінансові установи, публічні фонди, публічне адміністрування, механізм адміністративно-правового

регулювання управління публічними фінансовими установами.

Публічні фінансові установи є важливими складниками економічного та соціального розвитку держави, адже від них залежить виконання функцій держави та забезпечення суспільних благ. Вони охоплюють суспільні відносини, щодо утворення управління, розподілу та використання публічних фондів коштів держави. Питання формування збалансованої якісної системи публічних фінансів в Україні не втрачає своєї актуальності. В умовах воєнного стану та кризових явищ в економіці, спричинених російською агресією, особливо відчутні негативні тенденції у функціонуванні та розвитку публічних фінансових установ, а якісне адміністрування публічних фінансів дозволить забезпечити реалізацію їх цілей та завдань та забезпечить оптимальний вибір правових засобів і способів регулювання.

В адміністративному та фінансовому праві проблемі публічних фінансових установ присвячують увагу Л. Воронова, О. Горбунова, А. Нечай, Ю. Ровинський, Л. Савченко, Н. Хімічева, Н. Пришва, С. Клімова та інші дослідники.

Публічні фінанси є сукупністю суспільних відносин, які підпорядковуються публічним інтересам та спрямовані на утворення управління, розподіл та використання публічних фондів коштів держави загалом та її територіальних утворень [1, с. 22]. Фінансова система держави загалом включає фонди суб'єктів господарювання й державні фінанси та фінанси органів місцевого самоврядування, яка складається із публічних централізованих та децентралізованих фондів. Публічні фонди коштів – це мобілізовані (переважно в імперативному порядку) грошові кошти, що акумулюються на різних ланках фінансової системи держави з метою задоволення публічного інтересу [2]. Тому публічні фінанси є системою організованих державою та муніципальними суб'єктами фінансових відносин, у процесі яких відбувається формування публічних фондів грошових коштів, а також розпорядження коштами цих фондів з метою фінансового забезпечення завдань та функцій публічної влади.

Умовно публічні фонди можна розділити на централізовані й децентралізовані. Вони перебувають у тісному взаємозв'язку, зберігаючи самостійність. До централізованих фондів належить Державний бюджет України, місцеві бюджети та фонди соціального призначення (публічні бюджетні й позабюджетні фонди цільового призначення та фонди обов'язкового соціального страхування. До децентралізованих фондів належать фонди, що утворюються на державних чи комунальних підприємствах, в установах, організаціях з метою задоволення публічного інтересу.

Т. Семенчук розглядає публічне адміністрування як механізм, який з одного боку забезпечує надання суспільству послуг щодо законодавства, з іншого боку – реалізацію обраного типу політики» [3, с. 389]. Виходячи з цього ми можемо зробити висновок, що публічні фінансові установи як суб'єкти публічного адміністрування є носіями владних повноважень та виконавцями функцій публічного управління, через відповідальну діяльну участь, закріплену на законодавчому рівні реалізують політику у сфері фінансів. Об'єктом адміністрування в цьому контексті є фінансові ресурси фондів, з допомогою яких публічна фінансова установа виконує свої функції та завдання.

Як в окремого виду управління ми можемо виділити наступні особливості діяльності публічних фінансових установ як суб'єктів публічного адміністрування:

1. владний характер повноважень публічних фондів,

2. діяльність врегульована адміністративним та фінансовим законодавством (загальнодержавним та місцевим),

3. забезпечують задоволення інтересів, управління, розподілу та використання публічних коштів держави чи місцевої громади, підприємства чи установи.

Механізм адміністративно-правового регулювання управління публічними фінансовими установами включає адміністративно-правові норми, що регламентують їх діяльність, фінансово-управлінські відносини в межах фондів та акти публічного адміністрування фондів. Опосередковують другорядні елементи

цього механізму другорядні складники (не є обов'язковими). Зокрема, принципи управління публічними фінансами, юридичні факти та спеціальні правові режими управління фінансами публічних фінансових установ [4, с. 181].

Резюмуючи слід відзначити, що публічне адміністрування публічними фінансовими установами дозволяє реалізовувати владні повноваження та виконувати функції публічного управління, через відповідальну діяльну участь, реалізовувати політику держави та органів місцевого самоврядування у сфері фінансів.

Список використаних джерел:

1. Пришва Н. Публічні доходи: поняття та особливості суспільного регулювання. К.: КНТ, 2018. 200 с.

2. Маринчак Є. С. Правова природа публічних фондів коштів. Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як сили економічного зростання держави XXI ст. Європейська наукова платформа. 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/357255842_Marincak_ES_PRAVOVA_PRIRODA_PUBLICNIH_FONDIV_KOSTIV.

3. Семенчук Т. Б. Сутність категорії «публічне адміністрування» та передумови її формування. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. Вип. 42. С. 385-390.URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2013_42_64

4. Клімова С. М. Адміністративно-правове регулювання та організаційне забезпечення управління публічними фінансами України: монографія. Харків: ТОВ «ПЛАНЕТА-ПРИНТ», 2018. 360 с.

V. Lytvynchuk Public financial institutions (funds) as subjects of public administration.

Abstract: The article analyzes the peculiarities of public financial institutions as subjects of public administration and the components of the mechanism of administrative and legal regulation of public financial institutions management.

Keywords: public finances, public financial institutions, public funds, public administration, mechanism of administrative and legal regulation of management of public financial institutions.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ ЯК ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Ю.О. Літвинчук

Анотація: у статті досліджено сутність та особливість адміністративних актів як основних інструментів діяльності публічної адміністрації; розглянуто поняття та його ознаки; проаналізована класифікація адміністративних актів.

Ключові слова: адміністративний акт, публічна адміністрація, адміністративне право, суб'єкти публічної адміністрації.

Адміністративний акт є основним інструментом діяльності публічної адміністрації. Оскільки, у більшості випадків на підставі адміністративних актів виникають, змінюються, припиняються адміністративно-правові правовідносини. Погляди вчених на розуміння терміну "адміністративний акт" дещо різняться між собою. Наприклад, Тимощук розглядає "адміністративний акт" як волевиявлення адміністративного органу щодо вирішення адміністративної справи, спрямоване на виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків конкретних фізичних або юридичних осіб[1, с.33].

Р. Мельник та В. Бевзенко виділяє адміністративний акт як категорію загального порядку, у межах якої об'єднуються різноманітні та різнопланові заходи (рішення) суб'єктів публічної адміністрації, спрямовані на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків конкретних осіб[2, с.261].

У Законі України "Про адміністративну процедуру" вказано, що адміністративний акт - рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення

конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб) [3].

З вище викладених позицій щодо розуміння поняття "адміністративний акт" слід вказати ознаки. Серед ознак адміністративних актів, виділяють такі:

а) є юридичним актом індивідуальної дії, адже ці акти стосуються конкретних осіб та їхніх відносин, їх головною рисою є конкретність;

б)ухвалюється суб'єктом публічної адміністрації в установленому (процедурному) порядку, порушення якого може призвести до недійсності адміністративного акта;

в) спрямований на створення, зміну чи припинення прав та обов'язків фізичної або юридичної особи (осіб) [4, с.159].

Ці ознаки визначають ключові характеристики адміністративних актів як основних інструментів діяльності публічної адміністрації. Тобто, адміністративний акт прямо впливає на конкретних осіб та їх відносини і може бути оскаржений лише особами, права чи інтереси яких було порушено таким актом. Адміністративний акт має право приймати суб'єкт, якому надані такі повноваження, з дотриманням установленого порядку. Для адміністративних актів характерна зовнішня спрямованість його дії. Зовнішня дія відрізняє адміністративний акт від внутрішньо організаційних актів: доручень та наказів, що спрямовані на підрозділ органу.

І. Патерило досліджуючи сутність і особливість адміністративних актів як основних інструментів діяльності публічної адміністрації вказує, що до адміністративних актів публічної адміністрації не можуть бути віднесені такі:

- акти-дії суб'єктів публічної адміністрації, а також інші самостійні види інструментів діяльності публічної адміністрації (наприклад, акти-плани, нормативні акти, адміністративні договори);

- проміжні рішення суб'єкта публічної адміністрації (наприклад, рішення про необхідність подання приватною особою додаткових документів, необхідних для надання дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки), оскільки

вони не мають кінцевого регулюючого впливу;

- офіційні документи, які засвідчують певні факти (наприклад, диплом про вищу освіту, довідка про реєстрацію заяви про втрату оригіналів установчих документів, виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців);

- юридично значуще волевиявлення суб'єкта публічної адміністрації, яке не має регулюючого характеру (наприклад, встановлення строку для сплати штрафу)[5, с,12].

Розглядаючи особливості адміністративних актів, варто зупинитись і на їх видах. Зокрема, у науковій літературі виділяють такі критерії для їх класифікації:

1) за формою волевиявлення (або способом оформлення): письмові, усні, у формі дій;

2) за дією в часі: разові (наприклад, рішення про виплату одноразової компенсації) та постійні (наприклад, ліцензія на зайняття певним видом господарської діяльності);

3) за змістом:

– наказові (зобов'язуючі), зміст яких становить наказ або заборона, тобто такий акт зобов'язує приватну особу вчинити певну дію або утриматись від неї (наприклад, розпорядження про примусове знесення будівлі, розпорядження про зупинення функціонування суб'єкта господарювання); – правовстановлюючі, змістом яких є встановлення, зміна або припинення певних правовідносин (наприклад, рішення про надання громадянства, рішення про призначення особи на публічну службу тощо);

– підтверджуючі, змістом яких є підтвердження наявності в особи певного права або певної властивості;

4) за характером впливу на приватних осіб:

– обтяжуючі, якими обмежуються права, свободи, законні інтереси приватних осіб, тобто якими покладаються на них додаткові обтяження (наприклад, будь-які наказові (зобов'язуючі) адміністративні акти або ж рішення

про відмову у видачі ліцензії тощо);

– сприяючі, які надають приватній особі певне право, спричиняє для неї настання певних позитивних наслідків (наприклад, рішення про видачу ліцензії, рішення про надання фінансової допомоги та інші)[5,с.13].

Запропонована класифікація є більш всебічною та чітко структурованою, що дозволяє краще зрозуміти природу та правові особливості адміністративних актів. Наведені в статті підходи до класифікації, зокрема за формою волевиявлення, за дією в часі та за змістом, мають свої переваги, але також можуть викликати певні недоліки, особливо у випадках, коли вони не враховують специфіку адміністративних актів. Наприклад, у разі класифікації за характером впливу на приватних осіб важливо розрізняти обтяжуючі та сприяючі акти, оскільки вони можуть мати різний вплив на права та інтереси громадян. Такий аналіз є важливим для забезпечення законності, правомірності та ефективності діяльності державних органів у сфері адміністративного права.

З урахуванням вище викладеного, слід відзначити, що адміністративний акт виступає основним інструментом діяльності публічної адміністрації, оскільки на його основі формуються, змінюються та припиняються адміністративно-правові правовідносини. Погляди на те, що відноситься до поняття "адміністративний акт", можуть відрізнятися, але загалом він включає в себе характеристики, такі як: юридична дія, яка застосовується до конкретної особи, прийняття в установленому порядку та спрямованість на створення, зміну або припинення прав і обов'язків. Адміністративні акти прийняті відповідно до Конституції України та Законів України є обов’язковими для застосування. Такі адміністративні акти є основною формою реалізації завдань та функції органів публічної адміністрації та юридичною основою для виникнення, зміни чи припинення адміністративно-правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Тимощук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: монографія. Київ: Конус-Ю, 2020. 296 с.

2. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: навч. посіб. / за заг. ред. Р.С. Мельника. Київ: Ваіте, 2018. 376 с.

3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text. (дата звернення: 01.04.2024).

4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

5. Патерило І.В. Сутність та особливості адміністративних актів як основних інструментів діяльності публічної адміністрації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 31(3). С. 10–14.

Litvunchyk Y. The essence and features of administrative acts as the main instruments of public administration

Abstract: the article examines the essence and peculiarities of administrative acts as the main instruments of public administration; the concept and its features are considered; the classification of administrative acts is analyzed.

Keywords: administrative act, public administration, administrative law, subjects of public administration.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ ДО ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Є.М. Максимук

Анотація: досліджено актуальні проблеми забезпечення реалізації права громадян на звернення до органів виконавчої влади в Україні. Розглянуто правові та практичні аспекти реалізації зазначеного права. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює право на звернення громадян до органів виконавчої

влади в Україні.

Ключові слова: право на звернення, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, реалізація права.

Право на звернення до органів виконавчої влади є одним із фундаментальних прав громадян, закріплених у Конституції України, зокрема в статті 40 зазначається, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк[1].

Проблеми реалізації права на звернення громадян набувають особливої актуальності в контексті демократичних реформ та децентралізації влади, адже ефективна система звернень громадян є запорукою підзвітності та прозорості влади на всіх рівнях.

Звернення громадян є однією з форм участі населення в публічному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, можливістю активного впливу громадянина на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Також варто зазначити, що звернення громадян є одним із засобів захисту їх прав та законних інтересів. Від правильного функціонування адміністративно-правових механізмів реалізації прав громадян, від чіткого й ефективного реагування влади на їхні звернення залежить здатність держави забезпечувати належний захист законних інтересів громадян[3].

Цей механізм слугує важливим інструментом для забезпечення демократичного контролю за діяльністю влади, а також сприяє розвитку громадянського суспільства. Незважаючи на закріплення права на звернення у законодавстві, на практиці громадяни часто стикаються з низкою проблем при його реалізації.

Законодавство України про звернення громадян не обмежується лише

Конституцією, а й включає інші нормативно-правові акти, зокрема важливе значення має Закон України «Про звернення громадян». Цей Закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення[2].

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Реалізація особою визначеного у статті 40 Конституції України права на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб являє собою заснований на осмисленому волевиявленні її акт вступу у правовідносини (шляхом особистого звернення чи направлення письмового звернення за передбаченими законом правилами компетенції, із зазначенням у ньому прізвища, ім’я, по батькові, місця проживання, викладенням суті порушених питань, підписаного та складеного відповідно до вимог, закріплених у статті 5 Закону) із зазначеними суб’єктами публічної влади для досягнення певної мети. Щоб звернення за формою та змістом відповідало вказаним вимогам Закону, суб’єкт звернення при реалізації названого права має усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними[4].

З метою забезпечення реалізації та гарантування закріплених Конституцією України права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, права громадян на участь в управлінні державними справами, а також підвищення ефективності роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування зі зверненнями громадян Президент України видав

Указ «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування». В указі запропоновані заходи для покращення роботи зі звернення громадян, зокрема Кабінету Міністрів, міністерствам та іншим органам виконавчої влади доручено вжити заходів щодо: недопущення надання неповних або необґрунтованих відповідей на звернення; створення умов для участі заявників у перевірці їхніх звернень; взяття під особистий контроль керівниками відповідних органів розгляду звернень; запровадження постійного контролю за роботою зі зверненнями; створення гарячих ліній та телефонів довіри.

Також запроваджено постійний моніторинг додержання законодавства з питань звернень громадян місцевими державними адміністраціями[5].

Проте у ході дослідження були зроблені висновки, що законодавство України потребує удосконалення в контексті відкритості та прозорості влади стосовно звернення громадян. Існуючі на разі механізми залучення громадських звернень сформовані владою, нажаль, є неефективними і не працюють належним чином. На мою думку, головною причиною цієї ситуації є небажання або невміння представників владних структур та державних службовців використовувати в своїй роботі процедури публічної політики, керуватися принципами відкритості та прозорості, проводити з громадянськими організаціями бесіди, консультації, та визнавати їх рівними партнерами в управлінні державним сектором. Наразі в Україні відсутня система оцінки роботи державних службовців органами державної влади, а також відсутні нормативно-правові акти, які б зазначали відповідальність кожного окремого державного службовця за невиконання чи недовиконання такої роботи[6].

Серед основних проблемних питань та недоліків законодавчого регулювання процедури розгляду та вирішення звернень громадян, зокрема: 1) відсутність Адміністративно-процедурного кодексу України, який би чітко врегулював порядок реалізації права на звернення та діяльності органів державної

влади й місцевого самоврядування; 2) необхідність визначення Законом України «Про звернення громадян» у ст. 3 таких понять, як «петиція», «зауваження»; 3) визначення в Законі України «Про звернення громадян» порядку розгляду та вирішення різних за сутністю правових категорій, тобто «пропозиції», «заяви», «скарги». Адже, як видається, пропозиції та заяви є інструментом безконфліктної реалізації права громадянина перед державою, натомість скарга є інструментом захисту права і, таким чином, є функціонально спорідненою із позовом до суду; 4) наявність обмеження юридичних осіб щодо права на загальне звернення до суб'єктів владних повноважень; 5) відсутність у Законі України «Про звернення громадян» положень щодо визначення переліку правопорушень у сфері розгляду та вирішення звернень громадян та системи стягнень, що застосовувалася б за їх вчинення; 6) наявність недоліків у визначенні механізму здійснення контролю щодо звернень громадян; 7) відсутність законодавчого визначення права заявника на інформаційну безпеку[7].

Важливо зазначити, що вирішення проблем реалізації права на звернення громадян потребує комплексного підходу, який має включати в себе як законодавчі зміни, так і заходи з підвищення кваліфікації працівників органів влади, посилення контролю за їх діяльністю та залучення громадян до участі в управлінні державою**.**

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 01 січня 2020 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про звернення громадян: Закон України від 31 грудня 2023 року № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Щодо конституційного права громадян на звернення до органів державної влади: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 04 квітня 2012 року № n0006323-12. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006323-12#Text

4. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за

конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України „Про звернення громадян“ (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018**.** URL:https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/438-pravo-na-zvernennya-gromadyan

5. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування: Указ Президента України « від 07 лютого 2008 року № 109/2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109/2008#Text

6. Кравцов М.О. Звернення громадян як чинник взаємодії влади і суспільства: світові системи та проблеми застосування. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1268

7. Котляревська Г. М. Щодо питання удосконалення законодавства про звернення громадян. URL:http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/2/33.pdf

Maksymuk Y. ACTUAL PROBLEMS OF ENSURING THE EXERCISE OF THE RIGHT OF CITIZENS TO APPEAL TO THE EXECUTIVE AUTHORITIES

Summary: the article examines the current problems of ensuring the realization of the right of citizens to appeal to executive authorities in Ukraine. The legal and practical aspects of this right are considered. The legal framework regulating the right of citizens to appeal to executive authorities in Ukraine is analyzed.

Keywords: right to appeal, executive authorities, local self-government bodies, realization of the right.

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ОСНОВА ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ

Х.В. Маринчак

Анотація: метою дослідження є право на інформацію як основа інституту електронного врядування, та його вплив на демократичне суспільство.

Ключові слова: електронне врядування, право на інформацію, право на доступ до публічної інформації, органи публічного адміністрування.

Повсякденне життя громадян стає дедалі все більш “цифровим”, що передбачає високий рівень очікувань від діяльності органів влади, зокрема розвитку сучасних електронних форм взаємодії, прозорості та відкритості діяльності, залучення громадян до прийняття управлінських рішень. Однією із основних тенденцій розвитку світового суспільства є його трансформація до інформаційного суспільства на основі активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в усі сфери життєдіяльності суспільства та держави. Серед усіх можливих сучасних ІКТ, що визначають цей процес, особливе місце, зокрема й в Україні посідає технологія “електронного урядування”.

В сучасному інформаційному суспільстві право на інформацію відіграє ключову роль у функціонуванні демократичних інституцій та забезпеченні прозорої та підзвітної діяльності влади. Це право є особливо важливим у контексті розвитку електронного урядування, адже воно дає змогу громадянам брати активну участь у прийнятті рішень, контролювати діяльність органів влади та отримувати якісні послуги. Теоретичні засади права на інформацію ґрунтуються на принципах відкритості та прозорості діяльності державних органів. Це право закріплено у міжнародних пактах про права людини, зокрема у статті 19 Загальної декларації прав людини та статті 10 Європейської конвенції з прав людини. В Україні право на інформацію гарантується Конституцією України та низкою

законів, зокрема Законом України "Про доступ до публічної інформації" та Законом України «Про інформацію». Натомість, практичною стороною електронного урядування це створення нових можливостей для реалізації права на інформацію. Завдяки онлайн-платформам та інструментам громадяни можуть легко отримувати доступ до публічної інформації, подавати запити на інформацію, брати участь в електронних опитуваннях та обговореннях. Це сприяє підвищенню рівня обізнаності громадян про діяльність влади, посилює їхню участь у прийнятті рішень та робить діяльність влади більш підзвітною.

Право на інформацію є конституційним правом людини та громадянина, положення якого закріплено у ч. 2 ст. 34 Основного Закону України[1].

Саме поняття інформації нормативно закріплено у ст. 1 Закону України «Про інформацію», цей термін визначений як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді[2]. Доступ громадян до інформації є основою інституту електронного врядування, у ст. 3 Закону України « Про інформацію» зазначено, що основними напрямами державної інформаційної політики є створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування.

Натомість, в сучасних умовах парламентсько-президентської моделі управління значну роль відіграють політичні важелі впливу на уряд та технологію прийняття рішень з основних питань розвитку суспільства. За цих умов збільшується роль та участь громадян, як електорату політичних сил, що в свою чергу передбачає організацію діалогу влади та суспільства, створення адекватних механізмів такої взаємодії. Модель “Електронного урядування”, завдяки впровадженню та можливостям інформаційних технологій, найбільше відповідає новим вимогам суспільного розвитку. Ефективне управління в таких умовах, для збереження злагоди у суспільстві та тенденцій розвитку, повинно базуватися на достовірній, достатній та неупередженій інформації. З іншого боку, державні органи повинні інформувати суспільство щодо поточного стану справ у державі, забезпечувати можливість участі громадян в обговоренні питань розвитку та

проектів рішень з різних напрямів життєдіяльності. Адекватне до сучасних вимог інформаційне забезпечення процесів державного управління є ключовим питанням побудови ефективної моделі управління в умовах електронного урядування[3].

Також, як зазначається в Концепції розвитку електронного урядування в Україні, електронне урядування - форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян[4].

Зокрема, програмний потенціал, який закладено в Інтернет і відповідних технологіях, може стати потенціалом для трансформації структур і операцій уряду. Відправною точкою проекту “е-уряд” є переконаність у тому, що е-уряд потенційно виступає основним джерелом адаптації кращих управлінських практик[5].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене електронне врядування як частина сучасного суспільства не може існувати без права на інформацію, яке і є тим самим містком між громадянами та органами владних повноважень, задля забезпечення нормального функціонування демократичного суспільства та держави, зокрема.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30,
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4291

2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня1992 № 2657-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

3. Міжнародний науковий фаховий журнал “Електронне урядування” URL: https://ktpu.kpi.ua/wpcontent/uploads/2016/02/ZHurnal_Elektronne-

uryaduvannya_1_2010.pdf

4. Концепція розвитку електронного урядування в Україні від 20 вересня 2017 № 649-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text

5. Науково-практичний довідник «Електронний уряд» Чукут С.А., Клименко І.В.URL:https://ktpu.kpi.ua/wpcontent/uploads/2016/02/Elektronnijuryad_nauk_prak-dovidnik_CHukut_Linov_Klimenko.pdf

Marynchak K. The right to information as a basis for the institution of e-governance. The purpose of the study is the right to information as the basis of the institution of e-governance and its impact on a democratic society.

Keywords: e-governance, right to information, right to access to public information, public administration bodies.

УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ДЛЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ІЗ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Є. Ю. Морєва

Анотація: досліджено питання застосування медіації у спорах з органами публічної влади, викладено умови для застосування медіації, розглянуто законодавче закріплення застосування медіації до адміністративних спорів.

Ключові слова: медіація, публічно-правовий спір, органи публічної влади.

Звертаючись до досліджень застосування альтернативних способів вирішення правових спорів, можна вважати, що одним із найвдаліших варіантів є застосування медіації. Такий спосіб вирішення правових конфліктів має низку переваг, а саме економія часу та коштів, збереження позитивних відносин між сторонами конфлікту, розвантаження судових органів тощо.

Згідно Закону України «Про медіацію» медіація - це позасудова добровільна,

конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Застосування медіації в Україні набуло поширення в більшості на вирішення цивільно-правових та господарських конфліктів. Медіація конфлікту, у якому однією із сторін є орган публічної влади, підпадає під регулювання адміністративного законодавства. Сучасне адміністративне законодавство спонукає до застосування альтернативних шляхів примирення в публічно-правових спорах, зокрема у низці статей КАСУ.

Застосування медіації до такого спору має низку складнощів, які необхідно враховувати до початку вирішення конфлікту. Перш за все, слід розуміти, що у публічно-правовому спорі суб'єкти є нерівноправними, адже однією із сторін є орган публічної влади, тобто виникають відносини з підпорядкуванням. Також однією із передумов медіації є прагнення сторін до мирного вирішення ситуації, а у випадку публічно-правового спору орган влади керується публічним інтересом, а не власним волевиявленням, тому для ініціювання та врегулювання великого кола справ з адміністративної медіації не достатньо лише добровільної згоди сторін, необхідна законна погоджувальна процедура. Також, застосування медіації має обмеження щодо суб'єктів такого спору. Застосування медіації стає неможливим, коли суб'єктом спору є вищі органи державної влади та посадові особи, такі як Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, тощо, адже компетенція цих суб'єктів владних повноважень не може відповідати окремим індивідуальним вимогам заявників в адміністративному судочинстві [2, с. 241].

Окрім того, необхідно зважати на принцип верховенства права який закріплений у ст. 8 Конституції України, за яким громадяни здійснюють свої права за принципом "дозволено все, що прямо не заборонено законом", а державні органи та їх посадові особи — за принципом "дозволено лише те, що прямо визначено законом». З цього випливає, що медіація у публічно-правових спорах

може бути застосована лише тоді, коли вона має пряме законодавче закріплення. В українських правових реаліях, застосування медіації стає можливим завдяки закріпленню можливості застосування медіації у частині 5 статті 47 КАС України [3].

Підсумовуючи вище сказане, можна погодитись із думкою думку Красіловської З. В, що межі застосування медіації при вирішенні публічно – правових спорів мають бути обумовленими суб'єктним складом та предметом спору [4].

Аналізуючи праці вчених у, таких як: Верба І. О., Васечко Л.О., Муза О. В., Ростовська К. В., Гришина Н. В., можна сказати, що єдиної думки щодо умов застосування медіації для врегулювання спорів із органами публічної влади немає.

Загальними умовами для застосування медіації у правових спорах є: добровільність участі всіх сторін; наявність реального спору; законність предмета спору: медіація не може використовуватися для врегулювання спорів, що виникають з незаконних правовідносин; компетенція медіатора: медіацію повинен проводити кваліфікований медіатор, який пройшов відповідну підготовку та має досвід роботи в цій сфері.

Проте аналізуючи вищевикладене важливо виділити такі специфічні умови для застосування медіації у спорах із органами публічної влади:

наявність законодавчого закріплення права на альтернативне врегулювання спорів для органів влади;

відсутність суперечності між компетенцією органу публічної влади, який є суб'єктом спору та окремими індивідуальними вимогами заявників;

предметом такого спору можуть бути суб'єктивні права та інтереси фізичних та юридичних осіб, які не суперечать публічному інтересу.

Таким чином, можна вважати, що питання застосування медіації у спорах із органами публічної влади є питанням дискусійним та недостатньо врегульованим у законодавстві. Звертаючись до досвіду зарубіжних країн можемо виокремити велику кількість переваг у застосуванні медіації до вирішення публічно-правових

спорів: економічність, простота і зручність, результативність, оперативність та конфіденційність. В українському правовому просторі виникає необхідність в чіткішому законодавчому регулюванні альтернативних способів вирішення спорів з урахуванням особливостей компетенції органів публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Деякі аспекти використання медіації в адміністративному судочинстві України . О. В. Муза. Університетські наукові записки. 2011. № 4. С. 239-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2011_4_36

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

4. Умови застосування медіації для врегулювання спорів із органами публічної влади: вітчизняний та зарубіжний аспект. З. В. Красіловська. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 4. С. 200-207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2015_4_31

Morieva Y. Terms for using mediation to settle disputes with public authorities.

Summary: The article examines the use of mediation in disputes with public authorities, sets out the conditions for the use of mediation, and considers the legislative framework for the use of mediation in administrative disputes.

Keywords: mediation, public law dispute, public authorities.

DZIAŁANIE PRAWA ADMINISTRACYJNEGO: SILNE I SŁÓABE STRONY

B. Olbryska

Wprowadzenie

W każdej zbiorowości ludzkiej, w celu efektywnego i skutecznego działania powinna być odpowiednia administracja wyposażona w odpowiednie instrumenty. Do jej konstrukcji należą:

struktury organizacyjne, działalność statutowa, zadania, kompetencje i ludzie. Dobra administracja opiera się na rzetelnej wiedzy i umiejętności podejmowania właściwych decyzji. Zasadniczo w teorii organizacji i zarządzania (TOZ) kładzie się nacisk na działania zespołowe, a działania indywidualne są możliwe, tylko wtedy, gdy wynika to z ustalenia zespołowego i wyraża to interesy całości.

Wydaje się, że i podobnie powinno być w wykonywaniu władzy rządzenia przez organy centralne, rządowe, jak i samorządowe. Prawo jest budowane nie przez jedną osobę, tylko przez cały sztab ludzi tzw. ekspertów, dlatego powinno zwracać się uwagę na rzetelną współpracę i wspólnotę interesu dla dobra państwa i rozwoju obywateli[1].

Słowa kluczowe: administracja, Prawo administracyjne, stosunki społeczne

Administrator musi mieć własną wizję procesu administrowania i według niej tworzyć, działać, podejmować decyzje i wydawać polecenia, dobrze zarządzać i organizować życie społeczności, a przede wszystkim sukcesywnie organizować szkolenia. Pracy wytężonej pracy organów administracji musi towarzyszyć uczciwość i rzetelność. Dla właściwego zarządzania i administrowania ludźmi potrzebna jest przede wszystkim zorganizowana struktura władzy od góry w dół. Władza dzieli się na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, w organizmie państwa [2] . W teorii administracji należy wyróżnić cztery podstawowe grupy zagadnień: a) zagadnienia organizacji aparatu administracyjnego; b) zagadnienia dotyczące personelu wykonującego działania tzw. władzy publicznej; c) zagadnienia ogólnych metod pracy administracji w szerokim wymiarze ujętych; d) zagadnienia technicznej strony funkcjonowania administracji zarówno państwowej jak i innej organizacji publicznej.

Cechą administracji państwa jest jej jedność i zwarta całość. Żaden organ indywidualnie wzięty nie określa samodzielnie swego podstawowego celu istnienia.

Jeżeli chodzi o pojęcie administracji, to nazwa ta pochodzi od słowa łacińskiego «administratio» – czyli zarządzanie i kierowanie, wytyczanie drogi działania. Administrację możemy rozpatrywać w sensie podmiotowym i przedmiotowym. Administracja publiczna jest to przejęte przez państwo i z odpowiedzialnością realizowane przez jego zawisłe organy, jak również przez organy samorządu terytorialnego zaspokajanie zbiorowych i indywidualnych potrzeb obywateli wynikających ze współżycia ludzi w społeczeństwie [3].

Jeżeli chodzi o Prawo administracyjne, to jest to zespół norm regulujących działalność administracyjną (chodzi tu o administrację w znaczeniu przedmiotowym), lub prawo administracyjne jest to, które normuje administracje publiczną. Inne ujęcie prawa administracyjnego uwzględnia jego specyficzną cechę, a mianowicie cechę «władztwa» obrazującej możliwość jednostronnego rozstrzygania sytuacji indywidualnych rozstrzygnięcia trwałego i obowiązującego wszystkie podmioty prawne w organizmie państwa oraz zabezpieczonego przymusem państwowym, w razie gdy treścią rozstrzygnięcia jest konieczność nałożenia obowiązku. Prawem administracyjnym jest ten rodzaj prawa, który zawiera element «władztwa», realizowany przez kompetentne organy władzy centralnej i samorządowej. Według F. Longchampsa: prawo administracyjne dotyczy administracji publicznej, pojętej jako pewna dziedzina kultury społecznej i jest dla niej swoiste, tj. obejmuje to, co jest wytworzone właśnie dla organizacji i działania administracji publicznej, a nie zarazem dla innych dziedzin kultury społecznej [4]. Należy podkreślić, że w państwie prawa administracja publiczna pojmowana jest jako ustrojowa funkcja państwa i samorządu terytorialnego, która polega na wykonywaniu zadań publicznych określonych za pomocą prawa [5].

Ewidentnie można dostrzec dystynkcję pomiędzy koncepcją prawa cywilnego a kierunkiem działania systemu prawa administracyjnego. Prawo cywilne, zwłaszcza jego interpretatorzy, podkreślają w każdym niemalże działaniu podmiotu popadającego pod

regulacje prawa swoistego rodzaju skutek działania tego prawa na linii podmiot prywatny – podmiot prywatny. Wyrazem tego mogą być przepisy o spółkach handlowych [6]. Jest to jasne, że każdy obywatel w państwie podlega pod obowiązywalność prawa cywilnego, nawet, jeśli nie ma znajomości przepisów prawa. Do źródeł prawa należą Dyrektywy Prawa Unii Europejskiej, Konwencje Prawa Międzynarodowego, Konstytucja RP z 1997 roku, Kodeks prawa cywilnego, Kodeks postępowania cywilnego, Kodeks postępowania administracyjnego, Kodeks pracy, orzecznictwo, doktryna, polskie ustawodawstwo w ustawach i rozporządzeniach, prawo miejscowe, które trzeba brać pod uwagę w systemowej wykładni prawa. Konieczna w tym miejscu jest refleksja o stosunku cywilistów do administratywistów zajmujących się administracją publiczną i prawem administracyjnym, którzy nie zawsze odnoszą się ze zrozumieniem, a pamiętać należy, iż prawo administracyjne ma swój rozwój historyczny, swoje koleje losu i wkład w funkcjonowanie aparatu państwowego, jego instytucji, zarządzaniu administracji centralnej państwa, samorządu terytorialnego: województwa, starostwa, gminy, osiedli i dzielnic. Administracja to w jakimś uproszczonym sensie decyzyjność, to podejście jednostronne ze strony władzy do obywatela – petenta w wykonywaniu władzy publicznej na szczeblach struktury administracyjnej.

Wskażemy na silne cechy prawa i na jego funkcje. Jest kodeks postępowania administracyjnego, ale nie mamy ani Kodeksu materialnego prawa administracyjnego, ani Kodeksu ustrojowego prawa administracyjnego, jest to poważna trudność i przyczyna słabości tego systemu prawnego. Na pewno prawo administracyjne jest potrzebne na szczeblach administracji publicznej zarówno w wykonywaniu władzy przez organy władzy centralnej, rządowej i samorządu terytorialnego [7] .

Właściwy kształt życia publicznego w społeczności państwa, zakłada odpowiednie elacje pomiędzy konkretnym obywatelem a państwem. Takie relacje regulują normy prawne w organizmie i wyznaczonym granicą terytorium państwa. Ustawy prawne zawsze były tworzone ze względu na człowieka, jego wolność i rozwój, stanowiono je zawsze jako prawo obowiązujące, dla uregulowania ludzkich relacji

społecznych.

Przy dokonywaniu charakterystyki prawa administracyjnego trzeba zwrócić uwagę na podstawowe wady prawa polskiego. Zupełnie otwarcie można powiedzieć, że jest ono prawem inflacyjnym, gdyż staje się podobne do taśmy produkcyjnej, która została zaprogramowana niejako na «ilość» a nie na «jakość». Ta uwaga odnosi się nie tylko do prawa administracyjnego, ale w ogóle do całego systemu prawa polskiego. Można także kusić się o ocenę prawa Unii Europejskiej, ale nikt nie ma odwagi skrytykować chociaż taką czy inną dyrektywę, która ma pierwszeństwo w obowiązywalności przed własnym prawem w danym państwie. W literaturze można spotkać wiele uwag pod adresem współczesnego prawa stanowionego. Słabości prawa to: multiplikacja przepisów; przerosty formalizacji; przelegalizowanie, przeinstruowanie; blankietowe przepisy, które potrafią jedynie regulować cokolwiek, byle były; nieracjonalnie skonstruowane instytucje prawne obecne w przepisach, które działają nieskutecznie; powstaje prawo niezgodne z Konstytucją RP; prawo, które ma być instrumentem do zamykania ust i ograniczania wolności mediów; Ostania cecha negatywna prawa to partykularyzm w stosowaniu i wykładni prawnej [8].

Stanowienie prawa jest z natury długofalowym procesem i powstawać powinno powoli, nie można w krótkim czasie, tworzyć norm prawnych jedynie dlatego, że dana dziedzina nie jest dostatecznie uregulowana.

Cechą specyficzną prawa, które służy funkcjonowaniu administracji jest władztwo. Żaden administratywista nie ma z tym problemu, za to z kolei inni prawnicy, którzy są reprezentantami innych gałęzi prawa maja jakieś nieuzasadnione wątpliwości co do konstrukcji prawa administracyjnego. Charakteryzując choć ogólnie materialne prawo administracyjne, trzeba stwierdzić, że jego szczególną i swoistą cechą – jednocześnie różniąc się od prawa sądowego – jest fakt, iż nie posiada ono ściśle wyznaczonego zakresu rzeczowego (przedmiotowego) z przyczyn braku kodyfikacji tego systemu prawa, ale jednak przepisy w wystarczającym zakresie istnieją w wielu dziedzinach życia. Jakimś fundamentalnym zagadnieniem jest tu zapewnienie spójności rozległego zakresu regulacji prawnej [9].

Powodem tego chaosu lub nieprecyzyjności w tworzeniu prawa, jest na pewno istnienie wielu ośrodków projektowania prawa materialnego, np. ośrodki resortowe czy lokalne, a także stwarzanie prawa materialnego w różnych okresach [10]. Wydaje się, że w tej charakterystyce siły czy słabości prawa administracyjnego (ustrojowego i materialnego) ma to swoje podłoże także i przede wszystkim w tzw. transformacji politycznej państwa, przechodzenie ze socjalizmu do kapitalizmu. Ten proces jeszcze nie zakończył się. To zjawisko w znacznym stopniu przyczynia się do ciągłych zmian prawa materialnego administracyjnego, to z kolei wprowadza dezorientację ogólną, gdyż nowe przepisy trzeba poznać i poddać wykładni oraz odpowiedniej interpretacji. Trzeba też stwierdzić, że największą słabością jest wadliwa technika legislacyjna tworzenia i stanowienia prawa, a później jego stosowania.

Podsumowanie

Prawo będąc instrumentem zapewniania porządku publicznego w demokratycznym państwie prawnym, utrwala także stosunki społeczne pomiędzy obywatelami, jest promulgowane, by państwo mogło stawać się coraz bardziej państwem kultury i państwem przyjaznym obywatelom. Rola prawa, nie może się sprowadzać jedynie do ochrony wolności obywateli i regulacji bezkolizyjnych relacji społecznych. Ustawodawstwo w sferze socjalnej i ekonomicznej, ma wspierać aktywność obywatelską w sferze działalności gospodarczej i ma stymulować rozwój gospodarczy państwa.

System prawa ulega procesowi erozji, zwłaszcza poprzez ignorowanie wartości niesionych przez zasadę demokratycznego państwa prawnego, jest to jakiś poważny uszczerbek dla prawa i jego jakości w ogóle. Trzeba wiedzieć, że podmioty administrujące stosują regulacje prawne ze świadomością niszczenia lub lekceważenia wartości za każdym razem, gdy podejmują rozstrzygnięcie oparte na wadliwych przepisach prawnych. Poszanowanie do prawa ulega rozluźnieniu.

Bibliografia:

1. Por. S. Wrzosek, Wpływ teorii organizacji i zarzadzania na rozwój nauki administracji, w: Gaudium in litteris. Księga Jubileuszowa ku czci księdza Arcybiskupa

Profesora Stanisława Wielgusa, red. S. Janeczek, W. Bajor, M. Maciołek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009, s. 603–609.

2. Por. J. Starościak, Zarys nauki administracji, Warszawa 1971, s. 262–273.

3. J. Boć (red.), Prawo administracyjne, wyd. 6, Kolonia Limited 2000, s. 16.

4. J. Boć (red.), Prawo administracyjne, wyd. 6, Kolonia Limited 2000, s. 35–36.

5. Por. A. Błaś, J. Boć, J. Jeżewski, Administracja publiczna, pod red. J. Bocia, wydanie 4, Kolonia Limited 2004, s. 32.

6. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w myśl art. 151 i n. Kodeksu Handlowego, jest utworzoną w jakimkolwiek prawnie dopuszczalnym celu kapitałową spółką handlową, wykazującą również pewne właściwości spółki osobowej, w której uczestniczą indywidualnie oznaczeni wspólnicy, a uczestnictwo to związane jest ze zbywalnymi udziałami odzwierciedlającymi ułamkową część pierwotnego majątku spółki. Udziały nie mogą być inkorporowane w dokumentach stanowiących przedmiot obrotu; Kodeks handlowy z dnia 27 czerwca 1934 roku (Dz.U z 1934, Nr 57, poz. 502 i Ustawa z dnia 15 września 2000 Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2000 roku, Nr 94, poz. 1037 ze zmian; zob. A. Koch, J. Napierała (red.), Prawo handlowe spółki handlowe, umowy gospodarcze, Zakamycze 2002, s. 279-280.

7. Zob. W. Wytrążek, Samorząd terytorialny w XX wieku w Polsce, Wyd. KUL Lublin 2009, s. 149–167.

8. A. Habuda, Prawo jako instrument ograniczenia patologii w demokratycznym państwie prawnym, w: Patologie w administracji publicznej, red. P.J. Suwaj, Dariusz J. Kijowski, Warszawa 2009, s. 58-71.

9. Z. Leoński, Materialne prawo administracyjne, 9 wydanie, Warszawa 2009, s. 8.

10. Tamże, s. 8–9.

НЕФОРМАЛІЗОВАНІ ЮРИДИЧНІ РЕГУЛЯТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

І. Я. Павляк

Анотація: досліджено значення неформалізованих юридичних регуляторів адміністративного права та вплив юридичної доктрини на формування правової бази та правозастосовну діяльність у сучасному правовому просторі.

Ключові слова: адміністративне право, неформальні джерела права, юридична доктрина, Конституційний суд, правозастосовна діяльність.

Поміж документарними джерелами адміністративного права, які мають офіційний характер, важливо виділяти й неформальні джерела, що можуть також включати норми адміністративного права. Ці неформальні акти можуть містити норми адміністративного права, хоча деякі з них раніше не вважалися юридичними регуляторами [1]. Сучасна правова теорія та практика визнають їх значення, оскільки норми, закріплені в цих актах, часто відповідають принципам справедливості, свободи і рівності, що є основою правопорядку.

Норми адміністративного права можуть бути визначені у неформалізованих джерелах права, таких як моральні принципи, традиції, звичаї, основні принципи права та правова доктрина. Для того, щоб такі неформалізовані джерела було можливо застосувати, необхідно врахувати кілька умов: наявність тривалої та загальної практики їх застосування як об'єктивний елемент; загальна переконаність у їх правомірності як суб'єктивний елемент; і можливість формулювання їх у вигляді юридичних норм як змістовна характеристика.

Дозволеність включення неформальних актів до системи юридичних регуляторів була підтверджена у рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року [3]. У цьому рішенні було відзначено, що показником верховенства права є те, що юридичні норми не обмежуються лише законодавством, а охоплюють інші соціальні регулятори, такі як норми моралі, традиції, звичаї та інші. Ці неформальні регулятори мають підтримку у

суспільстві та обумовлені історично визначеним культурним рівнем суспільства.

Наразі, норми моралі, традиції та звичаї, як джерела права, переважно згадуються у приватному праві. Наприклад, стаття 7 Цивільного кодексу України зазначає, що цивільні відносини можуть бути регульовані звичаєм, включаючи звичай ділового обороту [4]. Це вказує на можливість включення норм адміністративного права до неформалізованих джерел. Проте, за сучасних умов, коли діяльність суб'єктів публічного адміністрування регулюється конституційними нормами та законами України, існує обмеження на використання таких неформалізованих джерел.

Щодо норм моралі, традицій і звичаїв, вони можуть бути визнані юридичними регуляторами за умови наявності тривалої та загальної практики їх застосування (об'єктивний елемент), загальної переконаності у тому, що їх застосування є правомірним (суб'єктивний елемент) і можливості сформулювати відповідне правило поведінки у вигляді юридичної норми (змістовна визначеність) [2].

В останні часи, питання про норми моралі, традиції та звичаї як потенційні джерела права зазвичай висвітлюється у сфері приватного права.

Цей витяг розглядає роль юридичної доктрини у формуванні правової бази та розв’язанні ключових правових питань. Доктрина являє собою систему основних поглядів правознавців, які визначають стратегічні напрямки правового розвитку держави, обгрунтовують важливі правові проблеми для їх ефективного вирішення та можуть впливати на суспільні відносини. Цей підхід, хоча не приймається всіма управлінськими кадрами, все ж набуває популярності. Важливе питання стосується можливості використання наукових підходів у формуванні та застосуванні законодавства, що може мати позитивний вплив на розробку нормативних актів. Крім того, відомо, що наукові дослідження можуть впливати на процес розробки законопроєктів та їх підтримку серед народних депутатів. Також, вчені можуть брати участь у розробці підзаконних актів, допомагаючи забезпечити наукову обґрунтованість їх змісту.

Стаття 48 «Консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи, утворені Кабінетом Міністрів України» Закону України «Про Кабінет Міністрів України» встановлює, що Кабінет Міністрів України формує Національну раду України з питань розвитку науки і технологій, а також тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

У роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів можуть брати участь державні службовці, а також народні депутати України, науковці та інші фахівці за їх згодою.

Частина 5 статті 50 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» передбачає, що до підготовки проєктів актів Кабінету Міністрів України можуть залучатися народні депутати України, науковці та інші фахівці за їх згодою [5].

Повертаючись до питання про регулювання правозастосовної діяльності за допомогою доктринальних (наукових) положень, варто зазначити, що судді активно користуються цим регулятором, часто обгрунтовуючи свої рішення, в тому числі з посиланням на відповідні наукові праці або теорії. Ця практика поширена як на рівні Конституційного Суду України, так і на рівні Верховного Суду та судів нижчих інстанцій.

У частині 2 пункту 4.3 Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 вказано: "Словосполучення "власник (співвласник) транспортного засобу", використане у статті 14-1 Кодексу, означає, що таким власником (співвласником) може бути як фізична, так і юридична особа."

Основні концепції адміністративного права (ст. 2 та 318 Цивільного кодексу України) розглядаються Конституційним Судом України в контексті принципу індивідуалізації юридичної відповідальності (ч. 2 ст. 61 Конституції України) [3], а також правової доктрини. У своїх рішеннях суди посилаються на доктрину, навіть коли вони розходяться з попередніми позиціями, що свідчить про вплив доктрини на їх внутрішнє переконання та пошук справедливих та законних рішень [6].

Судові рішення формуються не стільки на основі формалізованих правил поведінки, а скоріше за допомогою доктринальних положень, які

використовуються для підкріплення їхніх позицій і допомагають у пошуку справедливого рішення. Зараз суддям рекомендується активніше звертатися до наукової літератури та посилатися на неї у своїх рішеннях, що допомагає їм в підтримці обґрунтованості своїх рішень. Однак, на відміну від давніх часів, коли доктрини мали нормативну силу, сучасна юридична література не є джерелом права, хоча її часто цитують у судових рішеннях [2].

Суб'єкти публічного адміністрування та інші учасники правозастосовної діяльності повинні діяти з розумінням, безпристрасно, чесно та обдумано. Вони мають можливість та повинні використовувати юридичну доктрину для обґрунтування своїх рішень, особливо в ситуаціях, коли чинні закони залишають прогалини або регулюють відносини недостатньо докладно.

Такі принципи, як lex specialis derogat generali (спеціальний закон переважає загальний закон) або lex posterior derogat priori (новіший закон переважає попередній), використовуються суб'єктами публічного адміністрування у випадках суперечок між нормами адміністративного права. Ці принципи розглядаються як норми права і використовуються для ухвалення рішень та регулювання поведінки.

Правова доктрина може бути застосована в діяльності суб'єктів публічного адміністрування при існуванні прогалин у законодавстві, при розробці та прийнятті нормативно-правових актів, для обґрунтування судових та/або адміністративних рішень (за формулюванням "відповідно до думки, яка панує у науковій літературі..."), а також для безпосереднього регулювання суспільних відносин у випадку відсутності або недоліків формалізованих юридичних актів.

Список використаних джерел:

1. Загальне адміністративне право: підручник / за загальною редакцією Р. С. Мельника. Видання друге. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 688с.

2. Публічне адміністрування: навчальний посібник / О. М. Ястремська, Л. О. Мажник. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. - 132 с.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України

(конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституц. Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text

4. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

5. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху): Рішення Конституційного Суду України від 22.12.2010 р. № 23-рп/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10#Text

Pavliak I. Informalized legal regulators of activities of public administration entities. The importance of informal legal regulators of administrative law and the influence of legal doctrine on the formation of the legal base and law enforcement activities in the modern legal space are investigated.

Keywords: Administrative law, informal sources of law, legal doctrine, Constitutional Court, law enforcement.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРОЮ ОБОРОНИ В УКРАЇНІ

О. В. Парейчук

Анотація: проаналізовано специфіку та мету публічного адміністрування сферою оборони в Україні, ключові аспекти надання адміністративних послуг органами публічної адміністрації з урахуванням вимог воєнного часу.

Ключові слова: публічне адміністрування сферою оборони, суб'єкти публічної адміністрації, воєнний стан, прозорість, підзвітність.

Дотримання вимог прозорості у сферах, пов'язаних з відповідальністю та підзвітністю – одна з ключових складових демократії. Однак у сфері оборони та безпеки є своя специфіка, адже збройні сили відрізняються від інших державних організацій тим, що вони мають монопольне право на застосування військової сили, а також наявністю добре підготовленої військової організації яка має власну структуру та засоби для забезпечення інтересів національної безпеки та оборони держави. Військова сфера є другорядною стосовно політичної сфери, а не навпаки, і це визнається майже в усьому світі. Але гармонія інтересів між цими двома сферами потребує певного балансу довіри, коли після того, як політики затвердили стратегічні документи та оборонні завдання, а збройні сили взяли на себе відповідальність за шляхи їх реалізації, політики утримуються від спроб втручання у справи військової організації, коли в цьому немає необхідності. Це особливо важливо в період воєнного стану, коли завдяки сучасним засобам зв'язку та необхідності мобілізації зусиль для відсічі російської агресії, публічне адміністрування сферою оборони розвивається у швидкому темпі,проте має враховувати вимоги воєнного часу.

Публічне адміністрування сферою оборони являє собою комплекс адміністративно-правових засобів, які в сукупності дозволяють здійснювати трансформацію суспільних відносин для досягнення вищого рівня захищеності прав і свобод людини та громадянина, зміцнення обороноздатності держави і зменшення впливу загроз національній безпеці [1, с. 135]. Це комплексна сфера, яку варто розглядати як систему суспільних відносин, а також правові стани [2, с. 5]. Кінцевою метою публічного адміністрування сферою оборони є забезпечення, захист і поновлення у випадку порушення національних інтересів та загроз безпеці нашої держави поряд із дотриманням прав і свобод фізичних та юридичних осіб, врахуванням інтересів більшості та удосконаленням системи

військового управління.

Власне, структуру адміністративно-правового статусу публічних органів управління у сфері оборони в Україні складають:

1) цільовий блок (принципи, мета, завдання та функції публічної адміністрації);

2) структурно-організаційний блок (нормативне регулювання, структура, чисельність, забезпечення);

3) компетенційний блок (повноваження та компетенції публічної адміністрації в сфері оборони) [3, с. 18].

Державні та недержавні структури публічної влади є суб'єктами публічної адміністрації та реалізують державну політику забезпечення національної безпеки і оборони України (Президент України, Верховна Рада, Рада національної безпеки і оборони, Кабінет Міністрів, Міністерство оборони, Генеральний штаб Збройних Сил України та інші військові й спеціалізовані (поліція, національна гвардія, прикордонна служба тощо) формування, що діють в межах законодавства України; органи місцевого самоврядування).

В. Сокуренко у дисертаційному дослідженні визначає три аспекти надання адміністративних послуг органами публічної адміністрації у сфері оборони:

1) послуги надані органами та їх структурними підрозділами, що здійснюють безпосереднє управління у сфері оборони;

2) послуги надані органами інших сфер, наділеними повноваженнями у сфері оборони в Україні;

3) послуги надані допоміжними суб'єктами які виконують регулюючу функцію під час прийняття рішення основним суб'єктом надання адміністративної послуги, наділеним повноваженнями у сфері оборони в Україні [3, с. 30].

Разом з тим, слід враховувати, що в умовах воєнного стану, публічне адміністрування сферою оборони не може і не повинно враховувати всі інтереси фізичних та юридичних осіб та покладатися на оцінку дій громадськістю, права

якої можуть бути обмежені правовим режимом воєнного стану чи мати негативні суб'єктивні реакції (наприклад, щодо мобілізації деякі особи негативно реагують не на порушення правової процедури, а власне, на факт призову на військову службу). Адже дані заходи є умовою забезпечення незалежності та територіальної цілісності держави.

Відповідальність та підзвітність у сфері оборони має реалізовуватися відповідно до загальних принципів, що існують у всіх інших сферах державної діяльності, зокрема, коли йдеться про надання інформації щодо використання бюджетних коштів. Але з цього правила є дуже суттєві винятки. Наприклад, у бюджеті можна передбачити статті витрат на фінансування розвідувальних служб, новітні розробки озброєння, але інформація про їх діяльність має бути секретною. Ця вимога набуває ще більшої актуальності з урахуванням правового режиму воєнного стану.

Також, публічне адміністрування допомагає приділяти увагу ефективності процесу функціонування оборонної сфери, оцінки швидкості та якості здійснення адміністративних процедур завдяки громадському нагляду, контролю та моніторингу, залученню неурядових організацій, альтернативної експертної оцінки урядової політики безпеки, оборонного бюджету, питань ресурсів і постачання [4, с. 40].

Специфіка публічного адміністрування сферою оборони в умовах воєнного стану має враховувати необхідність публічності, прозорості та підзвітності у межах, що не шкодять національній безпеці та обороні. Адже публічне адміністрування дозволяє не лише забезпечити дотримання ключових принципів демократії, а й мобілізувати зусилля суб'єктів публічної адміністрації для мобілізації зусиль та оперативного реагування щодо відсічі зовнішньої агресії.

Список використаних джерел:

1. Шопіна І. М. Поняття та цілі публічного адміністрування в секторі безпеки і оборони. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне

правознавство», 2021. №3, С. 133-136. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/252495/249786

2. Бондаренко К.В. Публічне адміністрування національно-безпековою сферою в Україні: теоретичні, правові та організаційні засади : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 404 с.

3. Сокуренко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07 Харків: [б. в.], 2016. 40 с.

4. Пилипчук В. Г., Будаков М. О., Гірич В. М. Система організації управління і правового забезпечення діяльності спецслужб (досвід країн Європейського Союзу та Північної Америки): аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2012. 56 с.

Pareichuk O. PUBLIC ADMINISTRATION OF THE DEFENSE SECTOR IN UKRAINE

Summary: the specifics and purpose of the public administration of the defense sphere in Ukraine, the key aspects of the provision of administrative services by public administration bodies in accordance with the requirements of wartime are analyzed.

Key words: public administration in the field of defense, subjects of public administration, martial law, transparency, accountability.

ПОДАТКОВА МЕДІАЦІЯ: НА МЕЖІ АДМІНІСТРАТИВНОГО РОЗСУДУ

Д.М.Петрук

Анотація: проаналізовано сутність та перспективи впровадження податкової медіації в податкових правовідносинах. Досліджено стратегію, покладену в основу медіації, позитивний досвід успішних країн, зокрема рекомендації Європейського Співтовариства про її впровадження.

Ключові слова: податкові спори, податкова медіація, публічна влада, позасудова процедура, податковий спір.

На сьогодні медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів у розвинених країнах світу, що передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувавши конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору. Вона успішно використовується у багатьох галузях права.

Наразі, в Україні процедура медіації регламентована на законодавчому рівні Законом України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX «Про медіацію», що визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов’язані з цією процедурою. Цей закон створює законодавче підґрунтя для успішного розвитку медіації як правового і соціального інституту в Україні [1].

Варто зазначити, що сфера саме податкових правовідносин завжди характеризувалася підвищеною конфліктністю інтересів її учасників, що зумовлювало велику кількість податкових спорів. Статистика свідчить, що лише у 2022 році на розгляді адміністративних судів першої інстанції перебувало 352 960 позовних заяв, з яких 28 533 з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства [5]. І хоча завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення спорів, проте не в кожному такому спорі суд може усунути суперечності між його учасниками і досягти взаємоприйнятного результату для обох сторін. Як правило, в будь-якому судовому процесі сторони намагаються перемогти, а результат для іншого учасника для них не має особливого значення. Кожен хоче бути переможцем і ніхто не хоче програвати. Ми звикли сприймати

стратегію «win-lose» як закон природи, як єдине можливе правило соціальної взаємодії.

Проте, ми досить часто забуваємо про стратегію «win-win», яка покладена в основу медіації, під час якої знаходиться безпрограшний сценарій творчого рішення, що поліпшить становище обох сторін. Податкова медіація активно застосовується в багатьох країнах світу: США, Австралія, Німеччина, Австрія, Великобританія та ін.

Ефективність медіаційної процедури визнана Європейським Співтовариством, яке рекомендує її впровадження в якості основного методу альтернативного вирішення спорів на досудовому етапі та під час судового розгляду, що знаходить своє відображення в підписаній Україною Угоді про Асоціацію України з Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [6].

На європейському просторі поширення медіації при вирішенні спорів у сфері публічно-правових відносин пов'язують з Рекомендацією Rec(2001)9 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами – приватним особами [7]. На думку Комітету Міністрів Ради Європи засоби, альтернативні судовому процесу, мусять забезпечувати дотримання принципів рівності, неупередженості й прав сторін, а широке використання альтернативних засобів урегулювання спорів наблизить адміністративні органи до громадськості

Ми погоджуємося з думкою О. Заверухи про те, що медіація має потенціал стати ефективним інструментом для вирішення податкових спорів між контролюючими органами і платниками податків та може допомогти сторонам швидше і більш ефективно вирішити конфлікт, зберігаючи при цьому відносини та уникаючи складних і тривалих судових процесів [4, с. 7].

Волощук Р. також зазначає, що податкова медіація як спосіб взаємодії контролюючих органів і платників податків на сьогоднішній день є досить своєчасним і необхідним процесом, використання якої може поліпшити взаємодію

суб'єктів податкових відносин, а також посилити оперативність розгляду справ, за якими сторони не прийшли до єдиного рішення [3, с. 15].

Також поділяємо висновки команди проєкту Право-Justice [2], про те, що адміністративні спори можуть успішно вирішуватись шляхом медіації. Вважаємо, що за допомогою процедури медіації в податковій сфері можливе врегулювання спору шляхом переговорів між платником податків та контролюючим органом при сприянні незалежної особи (медіатора). Більш того, медіація як альтернативний метод при вирішенні податкових спорів, здатна мінімізувати корупційну складову внаслідок відкритих для обговорення і контролю погоджувальних процедур, знизити витрати з податкового адміністрування. В цілому, застосування процедури медіації в податковій сфері в Україні сприятиме відновленню довіри платників податків до податкових органів і, як наслідок, формуванню їх партнерських відносин, а також надходженню узгоджених донарахованих сум до бюджету.

Активне застосування процедури медіації в податковій сфері в Україні, зокрема й в умовах воєнного стану, сприятиме підвищенню ефективності роботи судових органів через їх істотне розвантаження, удосконаленню правових механізмів забезпечення захисту прав платників податків, їх законних інтересів та приведення чинного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Берт Маан, Ремко ван Рі, Сергєєва А., Сергєєва С., Романадзе Л., Родченко В. Gap-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. Проект ЄС Право-Justice. 2020. 93 с.

3. Волощук Р. Є. Податкова медіація та перспективи її впровадження в Україні. In: Abstracts of XVII International Scientific and Practical Conference "Science 2021: Research and Innovation" (29–30 March, 2021) USA, Philadelphia: Primedia E-launch LLC, 2021. P. 11–16.

4. Заверуха О. Правова природа медіації та практика її застосування у процесі вирішення податкових спорів. Law. State. Technology, 2023. № 2. С. 3–10.

Зведений по Україні звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2022 рік (Форма № 1-а). Офіційний веб-портал Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30 листопада 2015 року № 984_011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

6. Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties: Recommendation, adopted by the Committee of Ministers on 5 September 2001 / Committee of Ministers. URL: https://rm.coe.int/16805e2b59.

Petruk D. Tax mediation: on the border of administrative discretion.

Summary: the article analyzes the essence and prospects for the introduction of tax mediation in tax relations. The strategy based on mediation, the positive experience of successful countries, in particular the recommendations of the European Community on its implementation, were studied.

Keywords: tax disputes, tax mediation, public authority, out-of-court procedure, tax dispute.

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Д. В. Пилипчук

Анотація: проведено аналіз, щодо діяльності суб'єктів адміністративного права під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. Досліджується

адаптація суб’єктів під сучасні реалії життя нашої держави, розширення або звужнення їх пововажень. Зусереджується увага на розширенні повноважень суб’єктів перед приватними особами та забезпечення нормального рівня жиитя, відповідно до наданих їм повноважень у межах законодавства України.

Ключові слова: суб’єкти, воєнний стан, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадянин.

Війна, яка триває по сьогодні внесла дуже багато корективів в сучасне життя кожного суб’єкта адміністративного права, і змінила сучасне законодавство назавжди і буде постійно змінювати поки будуть тривати воєнні дії на нашій території.

Введення в Україні воєнного стану змінило функціонування та розвиток суспільних відносин в усіх сферах суспільного життя і в тому числі публічного адмінстртування (управління). Особливу відповідальність за таких умов було покладено на органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Воєнний стан вплинув на адміністративно правовий статус не тільки представників влади, а й приватних суб’єктів адміністративного права. В надзвичайних умовах, пов’язаних із військовою агресією та окупацією частини території України, опинилися і фізичні та юридичні особи приватного права, які є суб’єктами адміністративного права. Тисячі громадян України постраждали внаслідок агресії росії: втратили рідних і близьких, зазнали фізичного чи психологічного насильства, залишилися без житла, були позбавлені майна, а також можливостей отримувати соціальний захист, працювати, навчатися, тощо. Те саме можна сказати про іноземців та осіб без громадянства, що проживали в Україні, на момент початку бойових дій[3].

Професор П.В. Діхтієвський пропонує класифікувати усіх суб’єктів адміністративного права, на такі групи:

- фізичні особи – громадяни України, іно-земці, особи без громадянства;
- юридичні особи - органи виконавчої влади, будь-які інші державні органи,

органи місце-вого самоврядування;

- інші юридичні особи публічного права (підприємства, установи, фонди тощо);

- громадські об'єднання;

- колективні суб'єкти (утворення), які не мають ознак юридичної особи, але нормами адміністративного права тією чи іншою мірою наділені певними правами та обов'язками: структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ та організацій, деякі інші громадські утворення (наприклад, загальні збори громадян за місцем утворення)[4, с.77].

Можна стверджувати, що воєнний стан в Україні зумовив покладення на органи публічної влади додаткових обов'язків, пов'язаних із вирішенням проблем, що виникають під час воєнного стану. Стосовно приватних осіб, то вони отримали від держави, в особі представницьких органів на місцях додаткові гарантії, пов'язані з реалізацією їхніх прав та свобод за умов воєнного стану, але певні права приватних щодо здійснення свої повноважень були обмеженні, до прикладу згідно Конституції України ст. 38 громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування[1].

Проте, згідно Закон України «Про правовий режим воєнного стану» ст. 19 в умовах воєнного стану забороняються: проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, проведення страйків, масових зібрань та акцій[2].

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування є ключовими суб'єктами адміністративного права, без яких приватна особа не зможе існувати. Інститут суб'єктів адміністративного права, своєю чергою, є одним із фундаментальних елементів у механізмі правового регулювання адміністративного права.

Таким чином, аналізуючи діяльність суб’єктів адміністративного права під час дії правового режиму воєнного стану в Україні, можна дійти висновку, що їх діяльність в незалежності від ситуації в державі не переривається а повністю адаптується під сучасні реалії життя, і отримавши більше повноважень щодо здійснення публічного адміністрування (управління), саме органами виконавчої влади і це сприяє розвитку держави, та не допущення стагнації що є над важливим явищем для розвитку держави у напрямку євроінтеграції держави і в тому числі забезпечення потреб приватних осіб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Про правовий режим воєнного стан: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

3. Вплив правового режиму воєнного стану на правовий статус суб'єктів адміністративного права. Аналітично-порівняльне правознавство. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/290723/284354.

4.Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

Pylypchuk D. SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE LAW UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

Summary: The article analyses the activities of administrative law subjects during the legal regime of martial law in Ukraine. The author examines the adaptation of subjects to the modern realities of life in our country, the expansion or narrowing of their powers. The author focuses on the responsibility of subjects to individuals, in

accordance with the powers granted to them under Ukrainian legislation.

Keywords: subjects, martial law, public authorities, local self-government bodies, citizen.

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

О. В. Радзій

Анотація: охарактеризовано поняття дискреційних повноважень суб'єктів публічної адміністрації та проаналізовано Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи та законодавство України.

Ключові слова: дискреційні повноваження, свобода адміністрації, власний розсуд.

Існує безліч об'єктивних причин, чому закони не можуть детально описувати всі дії, які повинні робити органи публічної адміністрації та їхні посадові особи у всіх можливих ситуаціях. Тому їм надається можливість приймати самостійні рішення в рамках закону. Це дає їм гнучкість, необхідну для вирішення проблем, які виникають у їхній роботі.

Поняття «дискреційні повноваження» також широко використовуються у міжнародному законодавстві. Так, у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2, прийнятої Комітетом Міністрів 11.03.1980 року на 316-й нараді: зазначено, що дискреційні повноваження – це повноваження, які залишають адміністративному органу певний ступінь свободи щодо прийняття рішення, дозволяючи йому обирати з-поміж кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає більш відповідним [1, с. 232].

Вищенаведений документ передбачає, що адміністративний орган під час

здійснення дискреційних повноважень:

- при здійсненні своїх повноважень, орган влади зобов'язаний діяти виключно в межах наданих йому компетенцій і не виходити за їх межі.
- рішення має ґрунтуватися на неупередженому та об'єктивному аналізі виключно фактичних обставин, що стосуються конкретної справи.
- рішення не повинне ґрунтуватися на будь-яких упереджених міркуваннях та має відповідати принципу рівності перед законом.
- при прийнятті рішення важливо зважити можливі негативні наслідки для прав, свобод та інтересів осіб з метою, яку воно переслідує.
- рішення має бути прийняте вчасно, з урахуванням складності питання, що розглядається.
- будь-які загальні адміністративні практики мають застосовуватися послідовно, з урахуванням усіх обставин кожного випадку [2].

В законодавстві України визначення поняття «дискреційне повноваження» зазначено в Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 №1395/5. Відповідно до цієї Методології, під дискреційними повноваження запропоновано розуміти сукупність прав та обов’язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта [3].

Дискреція не є довільною, вона завжди здійснюється відповідно до закону, оскільки згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

З даної норми Конституції України можна зробити висновки, що: 1) компетенція будь-якого суб'єкта публічного адміністрування має бути чітко визначена в нормативних актах; 2) кожне повноваження має бути детально розписаним; 3) нормативні акти повинні містити повний перелік повноважень конкретного суб'єкта публічного адміністрування; 4) діяльність суб'єкта публічного адміністрування за межами його компетенції є незаконною і суперечить Конституції та принципу верховенства права [4, с. 83].

На сьогодні сфера застосування дискреційних повноважень значно розширилась. Їх використовують у різноманітних сферах, включаючи політику, дипломатію та військову справу. У сфері управління дискреційні повноваження проявляються при виборі назви вулиці або населеного пункту, а також при визначенні висотності будівель у планах містобудування. При призначенні на посаду тієї чи іншої особи або при встановленні цін на товари (в рамках загальної регламентації ціноутворення) також використовуються гнучкі повноваження [5, с. 154].

Отже, можна зробити висновок, що можливість прийняття рішень суб’єктами публічної адміністрації на власний розсуд, відіграє важливе значення у їх діяльності. Суб’єкти публічної адміністрації наділені дискреційними повноваження, у зв’язку з тим, що законами неможливо передбачити всі дії, які потрібно вчинити в тій чи іншій ситуації. Хоча це і дає певну свободу, проте варто розуміти, що дана свобода не є безмежною. Існують чіткі правила, які потрібно дотримуватись, зокрема, що дані дії не повинні виходити за рамки закону та компетенцій, які надані суб’єктам публічної адміністрації.

Список використаних джерел:

1. Бевзенко В. М., Панова Г. В. Сутність та підстави втручання адміністративного суду у розсуд суб’єкта публічної адміністрації». Київ: Дакор, 2018. 232 с.

2. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R(80)2: Рек. від

11.03.1980 р. № R (80) 2. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rada_yevropy_rekomendaciya_r_80_2_3.pdf.

3. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи». Наказ міністерства юстиції України. № 1380/5 від 23.06.2010 р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/v1380323-10#Text.

4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с

5. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.]; [Вид. 2-е, доп.] Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.

Radzii O. V. Discretionary powers of subject public administration

Summary: the concept of discretionary powers of subject of public administration was characterized and the Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe and the legislation of Ukraine was analyzed.

Keywords: discretionary powers, freedom of administration, discretion.

ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ОЗНАКИ ФАКТИЧНИХ ДІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Д. М. Саврацький

Анотація: проведено аналіз та досліджено поняття, значення та ознаки фактичних дій як інструментів публічного адміністрування. Акцентується увага, щодо необхідності подальшого удосконалення правового регулювання у цій області з урахуванням сучасних тенденцій та викликів публічного адміністрування.

Ключові слова: інструмент публічного адміністрування, фактична дія, ознаки, значення.

Установлення норм права для публічного адміністрування так би і залишилися не реалізованими благими намірами, якби в арсеналі суб'єктів публічної адміністрації не було належних правових інструментів. Практично можна говорити, що як для теслі рубанок (теслярський інструмент), так для суб'єкта публічної адміністрації нормативно-правовий акт є професійним знаряддям праці.

Інструменти публічного адміністрування – це комплекс заходів, які використовують суб'єкти публічного адміністрування з метою забезпечення (охорони) прав, свобод і законних інтересів приватних осіб публічного інтересу держави й суспільства загалом [1, с.164].

В юридичній літературі існують два підходи для розкриття видів інструментів публічного адміністрування. Перший підхід: науковці Р. Мельник, С. Мосьондз та інші відносять: видання нормативно-правових актів, видання індивідуальних актів, укладення адміністративних договорів, використання актів-планів та актій-дій, обумовлюючи це тим, що їх використання суб'єктами владних повноважень може бути оскаржено до адміністративних судів в порядку КАСУ.

Другий підхід більш ширший, його прихильниками є В. Галунько, О. Правоторова та інші, які до складу інструментів публічного адміністрування відносять широке коло елементарних та комплексних заходів (способів) адміністративної діяльності публічної адміністрації. Вони вважають, що суб'єкти публічного адміністрування можуть використовувати такий арсенал інструментів публічного адміністрування: 1. Форми публічного адміністрування (нормативно-правовий акт, індивідуальні акти, адміністративні договори, юридично значущі дії, матеріально-технічні операції). 2. План. 3. Фактична дія. 4. Методи публічного адміністрування (метод заохочення, переконання, адміністративного примусу, стягнення. 5. Адміністративно-правовий режим. 6. Контроль (нагляд). 7. Електронне врядування [1, с. 165-166].

Фактична дія як інструмент публічного адміністрування - різновид активної

адміністративної діяльності публічної адміністрації, що має свідомо-вольовий характер із метою отримання фактичного результату для приватних осіб під час надання адміністративних послуг і проведення перевірок, що не призводить до виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин [2, с.63].

Наприклад: у результаті надання адміністративної послуги особа отримує довідку «про відсутність судимості», яка сама по собі не породжує зміни правового статусу чи правовідносин цієї особи з іншими суб'єктами права, проте є необхідним документом, що дає право претендувати на вступ на державну службу.

Ознаки фактичної дія як інструмента публічного адміністрування:

1. Виникає об'єктивно в тих сферах, де приватні особи забезпечити свої потреби не в змозі чи в цій сфері встановлена державна монополія.

Тобто люди не можуть самостійно вирішити проблему. Державна монополія означає, що лише держава має право здійснювати певну економічну діяльність, наприклад: випускати гроші, виготовляти зброю тощо. Прикладом до цієї ситуації може бути наступне. Уявіть, що сталася аварія на електростанції. Більшість приватних осіб не зможуть самостійно забезпечити свої потреби у електроенергії. Для усунення цієї проблеми потрібно швидко відновити подачу електроенергії. Тому Міністерство енергетики України від імені «Укренерго» разом з державною службою з надзвичайних ситуацій (ДСНС) виконує фактичну дію: вони ремонтують лінії електропередач та відновлюють електропостачання. Це не створює нових адміністративно-правових відносин між суб'єктами публічного адміністрування та приватними особами.

2. Є різновидом активної адміністративної діяльності публічної адміністрації. Вона спрямована на досягнення цілей та завдань публічної адміністрації, здійснюється з використанням владних повноважень.

3. З боку суб'єктів публічної адміністрації відзначається публічний свідомо-вольовий характер. Це означає, що суб'єкти публічної адміністрації усвідомлюють мету та наслідки своїх дій і діють цілеспрямовано, по-перше. Цілі та завдання визначаються законодавством та іншими нормативно-правовими актами, по-друге,

та по-третє вони вчиняються в інтересах суспільства, а не в особистих інтересах суб'єктів публічної адміністрації.

Приклад: ДСНС гасить пожежу. Вона свідомо приймає рішення про гасіння пожежі, адже це відповідає її цілям та завданням – рятувати життя та майно людей. Гасіння пожежі має публічний характер, адже воно спрямоване на захист суспільства від шкоди.

4. Здійснюється з метою отримання фактичного результату для приватних осіб у процесі надання адміністративних послуг і при проведенні перевірок.

Приклад: При вчинення фактичної дії людина отримує документ, який посвідчує її особу. Реєстрація права власності на нерухоме майно: в результаті цієї фактичної дії людина отримує підтвердження того, що вона є власником майна. Надання соціальної допомоги: в результаті цієї фактичної дії людина отримує матеріальну допомогу від держави. При проведенні перевірок, можуть бути виявлено порушення законодавства, санітарних чи інших норм, правил тощо, які власник повинен буде усунути.

5. Не призводить до виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин [3, с.182].

Значення фактичних дій:

1. Досягнення цілей та завдань публічної адміністрації, за допомогою фактичних дій суб'єкти публічної адміністрації виконують свої функції та завдання.

2. Забезпечення загального блага, фактична дія сприяє створенню умов для нормального життя та діяльності людей. Наприклад, забезпечення громадського порядку, захист навколишнього середовища, тощо.

3. Задоволення потреб приватних осіб, фактична дія допомагає вирішити конкретні проблеми приватних осіб шляхом надання адміністративних послуг, проведення перевірок, тощо.

4. Доповнення інших інструментів публічного адміністрування, так фактична дія може використовуватися у поєднанні з нормативно-правовими

актами, адміністративними актами та договорами для досягнення цілей публічного адміністрації та задоволення інтересів як держави так і приватних осіб.

Фактична дія може проявлятися у інформуванні населення, проведення перевірки, здійснення моніторингу, надання довідок, виплата грошових коштів, адміністрування реєстрів [1, с.197].

Фактична дія – це один із вагомих інструментів публічного адміністрування – це різновид активної адміністративної діяльності публічної адміністрації. Слід зауважити, що такі дії не створюють нового юридичного положення, не змінюють наявних правовідносин, однак стають важливими умовами для настання зазначених правових наслідків, незалежно від того, були вони спрямовані на ці наслідки чи ні. Не менш важливим є і значення фактичної дії, яке спрямоване на досягнення інтересу як приватного так і публічного. Фактична дія також доповнює і інші інструменти публічного адміністрування, тим самим виконуючи допоміжну роль задля утвердження і забезпечення прав, свобод та законних інтересів кожного.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

2. Адміністративне право: навч. посіб. Гонтар З. Г., Купчак М. Я., Харчук А. І. Львів : СПОЛОМ, 2019. 172 с.

3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

Savratsky D. CONCEPT, MEANING AND SIGNS OF ACTUAL ACTIONS AS TOOLS OF ACTIVITY OF PUBLIC ADMINISTRATION SUBJECTS

Summary: The concept, meaning and signs of actual actions as tools of public

administration were analyzed and studied. Attention is focused on the need for further improvement of legal regulation in this area, taking into account modern trends and challenges of public administration.

Key words: Tool of public administration, actual action, signs, meaning.

АДМІНІСТРАТИВНІ ЕЛЕКТРОННІ ПОСЛУГИ: ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

А.О. Смирнова

Анотація: досліджено адміністративні електронні послуги та умови їх впровадження в Україні у зв'язку з прогресивністю забезпечення прав та інтересів людей в світі.

Ключові слова: адміністративна послуга, електронна послуга, інформаційно-комунікаційні технології, документообіг, концепції, впровадження.

Людина, її права та свободи в Україні визнані головною соціальною цінністю, а головним завданням органів виконавчої влади визначено саме надання якісних послуг громадянам. Надання адміністративних (управлінських) послуг населенню органами виконавчої влади, зокрема, є пріоритетним напрямком їх діяльності.

Європейський вибір України означає, зокрема, активніше впровадження електронних послуг у діяльність публічної адміністрації, без якої не можуть нормально розвиватися підприємницька, наукова і громадська діяльність, інші форми суспільної активності громадян, міжнародні зв'язки тощо[2].

Проте, для того, щоб електронні послуги набули максимальної ефективності, потрібно слідкувати за впровадженням в дію багатьох концепцій і принципів.

Згідно ст.1 Закону України «Про адміністративні послуги», адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання

адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону[5].

Електронні послуги є формою надання публічних послуг. Основною ознакою електронних публічних послуг є використання при їх наданні інформаційно-комунікаційних засобів. Отже, до електронних послуг можна віднести ті публічні послуги, які надаються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Завдяки інформаційно-телекомунікаційним технологіям сьогодні в нашій державі створені і функціонують програма «Електронний Уряд», центри надання адміністративних послуг, веб-сайти публічної адміністрації, дозвільні центри тощо. Ці технології дозволяють надавати публічні послуги за принципом «єдиного вікна».

В Україні сформовано нормативно-правову базу, що регулює питання поширення в мережі Інтернет інформації про соціально-економічну діяльність у державі та регіонах, нормативно-правову діяльність органів влади, процедуру надання адміністративних послуг.

До законодавчих актів можна віднести такі правові норми: Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про концепцію Національної програми інформатизації», Закон України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності", Закон України "Про доступ до публічної інформації" тощо.

Однією з головних перешкод на шляху впровадження надання населенню адміністративних послуг в електронній формі в Україні є низький рівень розвитку електронного документообігу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Так, наприклад, попри наявність автоматизованих систем документообігу в органах виконавчої влади (в 100 % центральних органів виконавчої влади та у 80 % обласних державних адміністрації), при останньому аналізі використання

електронних послуг, їх використовувала лише третина працівників (34 % працівників центральних органів виконавчої влади та 36 % – обласних державних адміністрації) [1].

Здійснюючи заходи щодо розбудови електронних послуг, сьогодні Український уряд також повинен враховувати проблеми, з якими зіткнулися й уряди інших країн, а саме необхідно: вживати заходів щодо покращення професіоналізму посадових осіб публічної адміністрації, а також розвивати навички громадян з оволодіння технологіями, що надають змогу використовувати електронні послуги (сьогодні ці заходи вживаються в усіх країнах ЄС); створити відповідну національну систему ідентифікації фізичних осіб з використанням стандартів, які передбачені законодавством ЄС (Естонія, Польща, Грузія та інші); створити єдиний зручний та доступний у використанні портал, з використанням можливостей якого особа може отримати будь-які послуги, що надаються публічною адміністрацією, у тому числі в електронному вигляді (Грузія, ОАЕ); запровадити електронну взаємодію між суб'єктами публічної адміністрації, взявши за зразок систему Європейської Структури сумісності (European Interoperability Framework), яка використовується у ЄС та Грузії, завдяки можливостям якої забезпечуються єдині стандарти електронних послуг та електронна взаємодія.

У процесі запровадження електронних послуг важливо враховувати потреби різних цільових груп споживачів адміністративних послуг, зокрема їхні можливості та преференції щодо способу отримання адміністративних послуг. Оскільки не всі види адміністративних послуг можуть бути переведені в електронний формат, а також через те, що частина споживачів послуг надає перевагу персональному спілкуванню в процесі отримання послуги, у більшості країн світу основними каналами надання державних послуг залишається безпосереднє обслуговування громадян у центрах надання послуг та по телефону.

Щодо вироблення критеріїв якості електронних послуг, то тут можуть слугувати критерії, які визначені в Концепції розвитку системи надання

адміністративних послуг органами влади, «які повинні слугувати взірцем для адміністративних послуг в електронному вигляді» [3].

Такими критеріями, згідно з Концепцією, є: результативність – задоволення потреби фізичної або юридичної особи в адміністративній послузі; своєчасність – надання адміністративної послуги в установлений законом строк; доступність – фактична можливість фізичних та юридичних осіб звернутися за адміністративною послугою; зручність – урахування інтересів та потреб утримувачів послуг у процесі організації надання адміністративних послуг; відкритість – безперешкодне одержання необхідної для отримання адміністративної послуги інформації, яка розміщується на інформаційних стендах в адміністративних органах, на їхніх веб-сайтах друкується в офіційних виданнях та буклетах; професійність – належний рівень кваліфікації працівників адміністративного органу та ін. [4].

Таким чином, електронні адміністративні послуги слугують ефективним засобом для реалізації прав та інтересів громадян. Наразі, такі послуги не до кінця розроблені та опрацьовані, проте, при концентрації уваги на проблемах запровадження електронних послуг та їх вирішення, такі послуги стануть фундаментом для концепції доброго (належного) адміністрування.

Список використаних джерел:

1. Адміністративна процедур: конспект лекцій. І. В. Бойко, О. Т. Зима, О. М. Соловйова; за заг. ред. І. В. Бойко. Харків: Право, 2017. 132 с.

2. Адміністративні послуги, що надаються міліцією громадської безпеки: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Легеза Євген Олександрович. Дніпропетровськ, 2011. 263 с.

3. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження. О. А. Баранов, І. Б. Жиляєв, М. С. Демкова та ін.; за ред. І. Г. Малюкової. К.: ООО «Поліграф-Плюс», 2007. 254 с.

4. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами

виконавчої влади: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 90-р URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=90-2006-%F0.

5. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 року № № 5203-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

Smyrnova A. ADMINISTRATIVE ELECTRONIC SERVCES: CONCEPT AND CONDITIONS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Summary: administrative e-services and the conditions for their implementation in Ukraine are studied in connection with the progressive protection of the rights and interests of people in the world.

Key words: administrative service, electronic service, information and communication technologies, document management, concepts, promotion.

ZARZĄDZANIE ZASOBAMI WODNYMI W UJĘCIU PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ

M. Sobczuk

Wstęp

Woda, obok powietrza i gleby, jest jednym z najważniejszych komponentów środowiska naturalnego. Nie trzeba tłumaczyć jak wiele funkcji w życiu człowieka pełni woda, jest niezbędna nie tylko dla życia ludzi i zwierząt, ale także konieczna do funkcjonowania m.in. przedsiębiorstw, czy zakładów przemysłowych [1]. Należy ona do wyczerpywalnych, aczkolwiek odnawialnych zasobów środowiska. Z punktu widzenia epidemiologicznego woda powinna spełniać określone wymagania, aby była w pełni przydatna człowiekowi, który jest głównym sprawcą zanieczyszczenia tego cennego zasobu. Z tego względu konieczna jest odpowiednia reglamentacja korzystania

z omawianych zasobów. W tym celu wprowadza się szereg przepisów zarówno na szczeblu międzynarodowym, jak i krajowym.

Założeniem niniejszego opracowania jest wskazanie i omówienie regulacji tworzonych przez Unię Europejską w celu ochrony jakości i liczebności zasobów wodnych. W głównej mierze będą to dyrektywy, ponieważ przepisy dotyczące zasobów wodnych przyjmowane są zazwyczaj w takiej formie. Dokonamy także analizy źródeł prawa pierwotnego, z których wywodzą się główne założenia funkcjonowania Unii Europejskiej.

Akty prawa pierwotnego

Akty prawa pierwotnego stanowią podstawę funkcjonowania Unii Europejskiej i z nich wywodzą się wszelkie reguły ogólne. Nie inaczej wygląda kwestia ogólnie pojętej ochrony środowiska.

Zasady, które brane są pod uwagę przy tworzeniu aktów prawnych dotyczących ochrony środowiska, czyli także ochrony i gospodarowania zasobami wodnymi, wywodzą się z Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [2]. Właśnie w tym akcie zamieszczono dział zatytułowany „Środowisko naturalne" i w nim sformułowano ogólne wytyczne dotyczące omawianych zagadnień [3]. W dziale tym wymieniono cele, do których dąży polityka Unii w dziedzinie środowiska naturalnego. Są one następujące:

1. zachowanie, ochrona i poprawa jakości środowiska naturalnego,
2. ochrona zdrowia ludzkiego,
3. ostrożne i racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych,
4. promowanie na płaszczyźnie międzynarodowej środków zmierzających do rozwiązywania regionalnych lub światowych problemów środowiska naturalnego, w szczególności zwalczania zmian klimatu [4].

W kontekście tematu opracowania istotny jest cel trzeci podanego powyżej zestawienia. W tym sformułowaniu zawarto generalną zasadę stosowaną w gospodarowaniu zasobami środowiska, również wodą. Z przywołanego przepisu wynika, że motywem przewodnim w gospodarowaniu zasobami naturalnymi jest ostrożność i racjonalność w ich wykorzystywaniu. Jest to prawidłowy kierunek, który należy

kojarzyć z inną fundamentalną zasadą przyjętą w prawodawstwie unijnym (i nie tylko)- zasadą zrównoważonego rozwoju. W myśl tej zasady wszelkie działania człowieka mają być oparte na dbałości o zachowanie równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń. W punkcie drugim cytowanego powyżej przepisu wskazano także inne zasady wyznaczające politykę ochrony środowiska, jakimi są:

1. zasada ostrożności,
2. zasady działania zapobiegawczego,
3. zasada naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła,
4. zasada „zanieczyszczający płaci" [5], [6].

Z przeprowadzonej analizy wynika, że Unia Europejska w swoich działaniach dąży do ograniczenia marnotrawienia zasobów naturalnych, co może przynieść wyłącznie korzyści.

Kolejnym aktem prawa pierwotnego stanowiącym podstawy polityki ochrony środowiska, a co za tym idzie również gospodarki zasobami wodnymi jest Karta Praw Podstawowych [7]. W artykule 37 tegoż dokumentu zamieszczono następujące słowa: „Wysoki poziom ochrony środowiska i poprawa jego jakości muszą być zintegrowane z politykami

Unii i zapewnione zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju" [8]. Cytowany przepis jest potwierdzeniem opisanego już wcześniej celu, do jakiego dąży unijna polityka ochrony środowiska. Warto również zauważyć, że ochrona naturalnych zasobów środowiska jest bardzo ważna w polityce Unii Europejskiej, ponieważ prawo do ochrony środowiska umieszczono w dokumencie, jakim jest Karta Praw Podstawowych.

Akty prawa pochodnego - dyrektywy

Aktami prawa wtórnego regulującymi sprawy związane z zasobami wodnymi są

w głównej mierze dyrektywy. Zgodnie z art. 288 TFUE : „W celu wykonania kompetencji Unii instytucje przyjmują rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia i opinie. […] Dyrektywa wiąże każde Państwo Członkowskie, do którego jest kierowana, w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty, pozostawia jednak organom krajowym swobodę wyboru formy i środków”[9]. Organy UE poprzez wybór dyrektyw jako jednego ze środków ochrony zasobów wodnych podkreśliły poszanowanie autonomii państw członkowskich, ponieważ do państwa członkowskiego należy decyzja, czy i w jaki sposób wdrożą przepisy dotyczące ochrony wód [10].

Unia Europejska uchwaliła szereg dyrektyw dotyczących gospodarowania zasobami wodnymi. Najważniejszą z nich jest Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki Wodnej [11], zwana Ramową Dyrektywą Wodną. Akt ten, jak sama nazwa wskazuje, ustanawia ramy działania państw w zakresie polityki wodnej, a tym samym wyznacza podstawowe zasady gospodarki wodnej, którym podporządkowano przepisy pozostałych dyrektyw [12]. Podstawowym celem dyrektywy jest osiągnięcie dobrego stanu wszystkich rodzajów wód do roku 2015 [13]. W doktrynie wskazuje się, że cele dyrektywy w znaczeniu ogólnym można rozumieć dwojako, tzn. z formalnego punktu widzenia głównym celem dyrektywy jest osiągnięcie określonych efektów w ochronie wód (o czym mowa poniżej), natomiast celem praktycznym jest harmonizacja wszystkich wspólnotowych przepisów dotyczących ochrony wód i dostosowanie ich do określonych kryteriów [14]. Poparciem podanej tezy jest art. 1 omawianego dokumentu, który stanowi, że głównym celem dyrektywy jest ustalenie ram dla ochrony wód. W dalszej części tego artykułu uszczegółowiono to sformułowanie wskazując poprzez jakie działania cel ma zostać osiągnięty. Do działań tych należy:

1. zapobieganie dalszemu pogarszaniu oraz ochrona i poprawa stanu ekosystemów wodnych, ekosystemów lądowych i terenów podmokłych,
2. promocja zrównoważonego korzystania z wód oparta na długoterminowej ochronie dostępnych zasobów wodnych,

3. dążenie do zwiększonej ochrony i poprawy środowiska wodnego

4. zapewnianie stopniowej redukcji zanieczyszczenia wód podziemnych i zapobieganie ich dalszemu zanieczyszczaniu,

5. zmniejszanie skutków powodzi i susz [15].

W dalszej części dokumentu zostały wskazane bardziej szczegółowe oczekiwania związane z wprowadzeniem dyrektywy. Cele dyrektywy osiągane są stopniowo poprzez wprowadzanie coraz nowszych i bardziej restrykcyjnych przepisów i wdrażanie ich do systemu prawnego państw członkowskich [16].

Ciekawą formą popularyzacji omawianych przepisów są liczne kampanie społeczne na rzecz ochrony środowiska realizowane przez różnego rodzaju organizacje. W moim przekonaniu przynoszą one niejednokrotnie o wiele lepsze efekty niż samo wprowadzanie określonych przepisów, dlatego że odpowiednio przygotowana kampania bardziej działa na wyobraźnię przeciętnego człowieka niż formalne akty prawne, które nie zawsze są dla niego zrozumiałe.

Rzeczą oczywistą jest, że nie można wykluczyć działań sformalizowanych na rzecz akcji promocyjnych, jednakże warto je wykorzystać jako narzędzie wspomagające dane działania, wtedy wszyscy będą rozumieli sens wprowadzanych ograniczeń.

Pozostałe dyrektywy można podzielić ze względu na szczegółowe kwestie, które regulują. Wyróżnia się dyrektywy o ochronie jakości wody i o ochronie przed zanieczyszczeniami [17]. W pierwszej grupie znajdują się następujące akty prawne:

1. Dyrektywa Rady 98/83/WE z dnia 3 listopada 1998 r. w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi [18],

2. Dyrektywa 2006/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 lutego 2006 r. dotycząca zarządzania jakością wody w kąpieliskach i uchylająca dyrektywę 76/160/EWG [19],

3. Dyrektywa 2006/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 r. w sprawie jakości wód słodkich wymagających ochrony lub poprawy w celu zachowania życia ryb [20],

4. Dyrektywa 2006/113/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia

2006 r. w sprawie wymaganej jakości wód, w których żyją skorupiaki [21],

5. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/105/WE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie środowiskowych norm jakości w dziedzinie polityki wodnej, zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy Rady 82/176/EWG, 83/513/EWG, 84/156/EWG,84/491/EWG i 86/280/EWG oraz zmieniająca dyrektywę 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady [22].

Powyższa grupa przepisów reguluje w sposób szczegółowy kwestie związane z ochroną jakości wody. Doprecyzowują i rozszerzają zagadnienia ochrony jakości wody, które zasygnalizowano w Dyrektywie Ramowej. Omawiane przepisy mają na celu ochronę jakości wody w kontekście jej przydatności dla człowieka i zwierząt, a więc dotyczą podstawowej funkcji wody, czyli substancji niezbędnej do życia organizmom żywym. Zawierają one przede wszystkim normy regulujące określone standardy wody w zależności od celu jej użytkowania. Dyrektywy wymienione w drugiej grupie można scharakteryzować jako przepisy regulujące korzystanie z zasobów wodnych w procesach związanych z ogólnie pojętą gospodarką. Normy w nich zawarte można scharakteryzować jako normy prewencyjne lub naprawcze.

W grupie przepisów dotyczących ochrony wód przed zanieczyszczeniami można wyróżnić następujące dokumenty [23]:

1. Dyrektywa Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotycząca oczyszczania ścieków komunalnych [24],

2. Dyrektywa Rady z dnia 12 grudnia 1991 r. dotycząca ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego [25],

3. Dyrektywa 2005/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie zanieczyszczenia pochodzącego ze statków oraz wprowadzenia sankcji w przypadku naruszenia prawa,[26]

4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) [27],

5. Dyrektywa 2006/11/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 lutego

2006 r. w sprawie zanieczyszczenia spowodowanego przez niektóre substancje niebezpieczne odprowadzane do środowiska wodnego Wspólnoty [28],

6. Dyrektywa 2006/118/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie ochrony wód podziemnych przed zanieczyszczeniem i pogorszeniem ich stanu [29].

Na potrzeby niniejszego opracowania można utworzyć trzecią grupę zbiorczą, w której znajdują się dyrektywy nie odpowiadające kryteriom podziału podanego powyżej. Nie oznacza to, że są one mniej ważne od omawianych wcześniej, trudno jedynie znaleźć dla nich jedno konkretne kryterium. Wśród tych przepisów można wymienić następujące:

1. Dyrektywa 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim [30],

2. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/32/WE z dnia 11 marca 2008 r. zmieniająca dyrektywę 2000/60/WE ustanawiającą ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej, w odniesieniu do uprawnień wykonawczych przyznanych Komisji [31],

3. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/56/WE z dnia 17 czerwca 2008 r. ustanawiająca ramy działań Wspólnoty w dziedzinie polityki środowiska morskiego (dyrektywa ramowa w sprawie strategii morskiej) [32],

4. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/54/WE z dnia 18 czerwca 2009 r. w sprawie wydobywania i wprowadzania do obrotu naturalnych wód mineralnych [33],

5. Dyrektywa 2004/17/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 31 marca 2004 r. koordynująca procedury udzielania zamówień przez podmioty działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych [34].

Na uwagę zasługuje Dyrektywa w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim. Generalnym założeniem dokumentu jest wdrażanie działań zabezpieczających przed powodzią, a jeżeli już taka wystąpi – maksymalnego zmniejszenia jej skutków. Ten proces obejmuje następujące działania:

1. prewencję powodziową,
2. bezpośrednią ochronę przed powodzią,
3. informowanie o ryzyku powodziowym i postępowaniu w razie jej wystąpienia,
4. wprowadzenie i rozwój planów reagowania na wypadek powodzi,
5. odbudowę po powodzi i wyciąganie wniosków na przyszłość [35].

Dyrektywa powodziowa spełnia bardzo ważną rolę w systemie gospodarowania zasobami wodnymi [36].

Podsumowanie

Zasoby wodne są wykorzystywane w wieloraki sposób i z tego względu istnieje duże ryzyko marnotrawstwa oraz zanieczyszczenia wody substancjami szkodliwymi dla środowiska, dlatego konieczna jest reglamentacja korzystania z wód. Jest ona realizowana na różnych szczeblach, także na szczeblu Wspólnoty Europejskiej. Kwestia ochrony i zarządzania zasobami wodnymi zajmuje ważne miejsce w jej prawodawstwie, o czym świadczy dość pokaźna ilość europejskich aktów prawnych z tej dziedziny, jak i ich ranga. Należy zauważyć, że kwestie ochrony środowiska, a tym samym gospodarki wodnej zostały poruszone w najważniejszych aktach wspólnoty, jakimi są chociażby Traktaty założycielskie. Jeżeli chodzi o prawo pochodne, to zarządzanie zasobami wodnymi jest regulowane w większości poprzez akty prawnie wiążące, jakimi są dyrektywy. Celem omawianych dokumentów jest w głównej mierze prewencja, bo w wielu przypadkach szkody wyrządzone środowisku są nieodwracalne, dlatego tak konieczna jest ochrona przed wystąpieniem takich zjawisk i zapobieganie im. W oparciu o omówione powyżej przepisy realizuje się również obowiązek naprawczy w przypadku zaistnienia niepożądanych zjawisk. Z tego wynika, że regulacje są szczegółowe i w sposób kompleksowy regulują omawianą problematykę.

Bibliografia:

1. Szczegółowo o właściwościach wody: U. Szymańska, E. Zębek, Prawo i ochrona środowiska-prawne, ekonomiczne, ekologiczne i techniczne aspekty ochrony środowiska naturalnego,Olsztyn 2008, s. 43 i n.

2. Dz. Urz. UE C 83 z 2010 r., s. 47; dalej również: TFUE.

3. Kwestie związane z działaniami na rzecz środowiska naturalnego zalicza się do jednej z polityk Unii Europejskiej. Oznacza to, że państwa członkowskie UE harmonizują swoje działania w zakresie danego obszaru tematycznego, a UE ma w tym zakresie tyle kompetencji, ile powierzyły jej państwa członkowskie. Zob. szerzej na ten temat: A. Kuś, Podstawowe założenia rynku wewnętrznego Unii Europejskiej, [w:] Prawo materialne Unii Europejskiej w zarysie, A. Kuś (red.), Lublin 2011.

4. Zob. art. 191 TFUE.

5. Kwestie szczegółowe związane z zasadą „zanieczyszczający płaci" reguluje dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu (Dz. Urz. UE L 143 z 2004 r., s. 56). Przepisami tej dyrektywy wprowadzono obowiązek ponoszenia odpowiedzialności finansowej przez podmiot odpowiedzialny za szkody środowiskowe. Warto zauważyć, że omawiana zasada jest uzupełnieniem pozostałych zasad, tj. zapobiegania i zaradzania szkodom w środowisku.

6. Na temat zasad prawa ochrony środowiska w prawie wspólnotowym i prawie polskim P. Korzeniowski, Zasady ogólne prawa ochrony środowiska, [w:] Prawo ochrony środowiska, M. Górski (red.), Warszawa 2009.

7. Dz. Urz. UE C 83 z 2010 r., s. 389.

8. Karta Praw Podstawowych jest kolejnym dokumentem, w którym przywołano zasadę zrównoważonego rozwoju. W przywołanym przepisie podkreślono również, że ochrona środowiska powinna być respektowana w każdym zakresie działań UE.

9. Dyrektywy do swojej skuteczności wymagają prawidłowej i terminowej implementacji do porządku krajowego. Szerzej na temat dyrektyw: A. Szachoń, Źródła prawa Unii Europejskiej [w:] Prawo Unii Europejskiej z uwzględnieniem Traktatu z Lizbony, A. Kuś (red.), Lublin 2010.

10. Dyrektywy, jak wspomniano powyżej pozostawiają państwom członkowskim swobodę jedynie, co do wyboru formy i środków implementacji. Niestety częstą praktyką jest brak implementacji przepisów dyrektyw. O tym i innych problemach z

wdrażaniem przepisów unijnych na przykładzie Polski: L. Karski, Wybrane problemy dostosowania polskiego prawa ochrony środowiska do prawa wspólnotowego, „Prawo i Środowisko" 2009, nr 1.

11. Dz. Urz. WE L 327 z 2000 r., s. 1.

12. W opracowaniu najszerzej zostanie omówiona właśnie Ramowa Dyrektywa Wodna ze względu na to, że jest ona aktem, do którego dostosowywane są pozostałe przepisy z zakresu szeroko pojętej gospodarki wodnej.

13. B. Poskrobko, T. Poskrobko, K. Skiba, Ochrona biosfery, Warszawa 2007, s. 135 i n.

14. J. Rotko, Podstawy prawne gospodarki wodnej, Wrocław 2006, s. 44 i n.

15. Zob. art. 1 omawianego dokumentu.

16. Jednym z instrumentów służących osiąganiu celów dyrektywy jest planowanie w gospodarowaniu wodami. O planach gospodarki wodnej, ich skutkach i funkcjonowaniu w ustawodawstwie polskim: M. Roliński, Instrumenty planistyczne gospodarki wodnej w świetle dyrektywy ramowej 2000/60/WE, [w:]Dekada harmonizacji w prawie ochrony środowiska, M. Rudnicki, A. Haładyj, K. Sobieraj (red.), Lublin 2011.

17. Podział zaczerpnięto z : M. Górski, A. Kaźmierska- Patrzyczna, Gospodarowanie wodami śródlądowymi, [w:] Prawo ochrony środowiska, M. Górski (red.), Warszawa 2009, s. 388 i n.

18. Dz. Urz. WE L 330 z 1998 r., s. 32.

19. Dz. Urz. UE L 64 z 2006 r., s. 37.

20. Dz. Urz. UE L 264 z 2006 r., s. 20.

21. Dz. Urz. UE L 376 z 2006 r., s. 14.

22. Dz. Urz. UE L 348 z 2008 r., s. 84.

23. M. Roliński wskazuje na ochronę czystości wód jako jeden z najstarszych i najlepiej rozwiniętych elementów polityki ekologicznej UE. Patrz: M. Roliński, Konstrukcja prawna ochrony wód przed zanieczyszczeniem w prawie wodnym w wybranych krajach Unii Europejskiej, „ Rocznik Wyższej Szkoły Handlowej w

Radomiu” 2008, t. IV.

24. Dz. Urz. WE L 135 z 1991 r., s. 40.

25. Dz. Urz. WE L 375 z 1991 r., s. 1.

26. Dz. Urz. UE L 255 z 2005 r., s. 11.

27. Dz. Urz. UE L 334 z 2010 r., s. 17.

28. Dz. Urz. UE L 064 z 2006 r., s. 52.

29. Dz. Urz. UE L 372 z 2006 r., s. 19.

30. Dz. Urz. UE L 288 z 2007 r., s. 27.

31. Dz. Urz. UE L 081 z 2008 r., s. 60.

32. Dz. Urz. UE L 164 z 2008 r., s. 19.

33. Dz. Urz. UE L 164 z 2009 r., s. 45.

34. Dz. Urz. UE L 134 z 2004 r., s. 1.

35. Systematyzację czynności zaczerpnięto z : E. Nachlik, Gospodarowanie wodami w świetle wymagań europejskiej polityki wodnej, [w:] Zarządzanie środowiskiem ISO 14000, A. Tabor (red.), Kraków 2008, s. 226.

36. Zob. szerzej: A. Erechemla, W Unii Europejskiej, „ Prawo i Środowisko” 2010, nr 2.

ЕЛЕКТРОННА ПЕТИЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Д. В. Стрільчук

Анотація. Метою дослідження є електронної петиції, як інструмент звернення громадян, а також правове регулювання такого виду звернень.

Ключові слова: електронна петиція, право на звернення, колективне звернення, органи публічної адміністрації.

В сучасних реаліях виникає багато запитань до реалізації конституційних

прав громадян, особливо під час дії правового режиму воєнного стану, право на звернення громадян набуло нового значення особливо щодо створення нового формату звернень – електронних петицій. Даний вид звернень стає все актуальнішим, адже є частиною електронної демократії яка спрощує взаємодію громадян з органами публічної адміністрації.

В дослідженні даної теми варто звернутись до спеціального законодавства яке дає правове визначення поняття електронної петиції, а саме закон України «Про звернення громадян». Електронна петиція - це особлива форма колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, яка подається та розглядається в порядку, передбаченому статтею 23^{-1} ЗУ «Про звернення громадян»[2].

Право громадян на звернення закріплене в статті 40 Конституції України, тобто право бути почутим. Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Відповідно до статті 23-1 Закону України "Про звернення громадян" громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована[2].

В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім’я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського об’єднання, що здійснює збір підписів, обов’язково зазначаються дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію[2].

Виходячи з змісту статті 23-1 ЗУ "Про звернення громадян", електронна петиція це такий інструмент звернень який дозволяє без бюрократизму та з використанням інтернет технологій реалізувати своє право на звернення.

Яскравим прикладом реалізації електронних петицій є сервіс e-DEM «Єдина платформа місцевої електронної демократії», який забезпечую зручний доступ до інструментів електронної інформації.

Сервіс «Місцеві електронні петиції», який дає можливість мешканцям міст впливати на розвиток своїх громад через звернення до органів влади з петиціями. Ці петиції розглядаються органами місцевого самоврядування у встановленому законом особливому порядку за умови підтримки тексту петиції визначеною кількістю мешканців[3].

Даний сервіс створений з метою покращення та спрощення діалогу громадян то місцевого самоврядування. Що дає кожному з жителів територіальної громади впливати на її розвиток та благоустрій загалом.

Електронна петиція може бути інструментом звернень громадян не лише на місцевому рівні, а й до Президента України (Указ Президента Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України). Цей Порядок відповідно до статті 23^{-1} Закону України "Про звернення громадян" визначає порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України, на підтримку якої зібрано не менш як 25000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня її оприлюднення [4].

Також до Кабінету Міністрів України (Постанова КМУ від 22 липня 2016 р. № 457 «Про затвердження Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України»). Громадяни можуть звернутися з петиціями до Кабінету Міністрів України безпосередньо через офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади) або через веб-сайт громадського об’єднання, яке здійснює збір підписів громадян на підтримку петиції [5].

Отже, виходячи з вище викладеного електронна петиція є сучасним

відображенням права на звернення громадян, адже є частиною електронної демократії, яка набуває популярності в Україні та спрощує взаємодію громадян з органами публічної адміністрації.

Список використаних джерел:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4291

2. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Веб-платформа «Єдина платформа місцевої електронної демократії»(скорочено – e-DEM) URL: https://e-dem.ua/about_us

4. Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України: Указ Президента від 28 серпня 2015 року № 523/2015 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523/2015#Text

5. Про затвердження Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 22 липня 2016 р. № 457 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2016-%D0%BF/paran8#n8

Strilchuk D. Electronic petition as a tool for citizens' appeals to public administration bodies.

Summary: The purpose of the study is the electronic petition as a tool of citizens' appeal, as well as the legal regulation of this type of appeal.

Key words: electronic petition, right to appeal, collective appeal, public administration bodies.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

І.М. Фінюк

Анотація: проведено аналіз та оцінку сучасних правових механізмів вирішення конфліктів в контексті публічного адміністрування. Досліджуються ефективність та перспективи розвитку різних методів вирішення конфліктів. Акцентується увага, щодо необхідності подальшого удосконалення правового регулювання у цій області з урахуванням сучасних тенденцій та викликів публічного адміністрування.

Ключові слова: публічне адміністрування, конфлікт, медіація, адміністративне оскарження.

Очевидно, що соціально значущі суспільні відносини потребують упорядкування. Насамперед це стосується відносин, нормальному функціонуванню та стійкому розвитку яких загрожують соціальні конфлікти.

Конфлікти в публічному адмініструванні є поширеним явищем і майже завжди призводять до адміністративних або судових спорів.

Коли ми говоримо про вирішення конфліктів у сфері публічного адміністрування, то основною метою виступає захист прав приватної особи, але звернімо увагу, що спори можуть виникати не лише між приватною особою – учасником даних правовідносин, та суб’єктом який здійснює владні, управлінські функції, а іноді трапляються випадки, коли правові конфлікти виникають між двома суб’єктами владних повноважень.

Якщо ми звертаємось до Кодексу адміністративного судочинства України, то він передбачає судовий спосіб вирішення конфліктів, зверненням до аадміністративного суду, в порядку визначеному цим законом. Так, юрисдикція аадміністративних судів поширюється, зокрема, на такі публічно-правові спори: коли одна сторона є суб’єктом владних повноважень і спір виникає на основі

невиконання цією стороною своїх функцій; коли одна сторона, відповідно до закону, зобов'язана надати адміністративні послуги та спір виникає на підставі ненадання або неналежного виконання цих послуг; коли спір виник у зв'язку з порушенням прав суб'єкта, який є стороною у виборчому процесі або референдумі [1].

Розглядаючи позасудові способи вирішення спорів, можна виокремити саме такі:

1) Адміністративне оскарження: воно полягає у тому, що особа може звернутись до вищого органу, із скаргою про порушення її законних прав, на дію чи бездіяльність суб'єкта публічного адміністрування. Зокрема таке правило закріплене у Законі України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року. [2]. У Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року, містяться положення які визначають порядок оскарження певного адміністративного акту, вимоги, хто є суб'єктом розгляду скарги та інше. Скарга має подаватися у письмовій формі; з найменуванням адміністративного органу до якого, власне, подається ця скарга; мають бути вказані відомості в обсязі, достатньому для встановлення особи скаржника, та контактні дані; вимоги скаржника та дата складення скарги [3].

2) Оскарження, коли скаржник, безпосередньо може звернутися до органів(осіб) які в міру своїх повноважень, можуть вжити заходів для визнання протиправними рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта публічного управління. Таке оскарження називають – опосередковане. До цих органів (суб'єктів опосередкованих повноважень) належить: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Він має право, відповідно до пункту 11, статті 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року, направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів. Таким актом є подання. Таким чином, вживаються відповідні заходи у місячний строк, щодо виявлення і усунення

порушених прав [4].

3) Медіація – це альтернативний спосіб вирішення спорів. Медіатор – це спеціальна, нейтральна та незалежна особа, яка здійснює медіацію, таким чином, врегульовуючи та допомагаючи, сторонам спору у вирішенні такого конфлікту. У листопаді 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію». Відповідно до цього закону, медіатором має бути дієздатна особа, яка не має судимості та яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Медіація проводиться з дотриманням закону, договору, правил проведення медіації та норм професійної етики [5; 6, с.105].

Таким чином, можна сказати, що сьогодні врегулювання спорів у сфері публічного адміністрування зазнає значної трансформації, незважаючи на війну. Національне законодавство поєднується з європейським. Саме такі закони як «Про адміністративну процедуру», «Про медіацію» спрямовані на встановлення нових шляхів для вирішення спорів, вдосконалення досудових процедур врегулювання та зменшення судової тяганини.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 06 липня 2005 року № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

3. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року №776/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text

6. Мельниченко А. А. Імплементація інструментів медіації у практику

публічного управління та адміністрування. Публічне управління та митне адміністрування.2020. № 2(25). С. 104 – 110.

Finiuk I.LEGAL REGULATION OF METHODS OF CONFLICT RESOLUTION IN THE FIELD OF PUBLIC ADMINISTRATION

Summary: The article is devoted to the analysis and assessment of modern legal mechanisms for conflict resolution in the context of public administration. The effectiveness and prospects of the development of various conflict resolution methods are studied. Attention is focused on the need for further improvement of legal regulation in this area, taking into account modern trends and challenges of public administration.

Key words*: p*ublic administration, conflict, mediation, administrative appeal.

ПРО АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДОГОВІР: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Я.В. Широчук

Анотація: досліджено сучасні проблеми правового регулювання адміністративного договору. Акцентується увага, щодо необхідності подальшого удосконалення правового регулювання у цій області з урахуванням сучасних тенденцій та викликів публічного адміністрування.

Ключові слова: адміністративний договір, правовий акт, суб’єкт владних повноважень.

Протягом останніх десятиліть проблема правового регулювання договорів у адміністративному праві стає дедалі більш актуальною, хоча вона і не є новою.

Проблема, вирішення якої значиме для розвитку доктрини адміністративного права, є визначення змісту та характеристики правової природи

адміністративних договорів. Чинне законодавство України, яким визначено зміст терміну «адміністративний договір», підстави його укладення містяться тільки в КАСУ. Очевидно, що проблема вдосконалення порядку захисту прав, свобод, законних інтересів в адміністративних судах не може бути вирішена без розвитку доктринальних основ адміністративного права.

Вперше термін «адміністративний договір» в українському законодавстві був запроваджений КАСУ. Визначення, зафіксоване у першій редакції КАСУ, звучало так: адміністративний договір – дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що випливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією зі сторін угоди[2].

Р. Куйбіда цілком переконливо стверджував, що адміністративному договору притаманно лише дві обов'язкові ознаки: обов'язкова сторона (суб'єкт владних повноважень) та обов'язковий елемент предмету (до нього мають входити права та обов'язки, пов'язані з реалізацією управлінських функцій суб'єкта владних повноважень) [1, с. 83].

Нова редакція КАСУ від 15.12.2017 істотно змінила визначення адміністративного договору. Нині це - спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону: (а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; (б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; (в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; (г) замість видання індивідуального акта; (ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг.

КАСУ визнає адміністративними п'ять видів договорів, причому чотири з них є договорами, які укладаються в межах публічної адміністрації і майже виключив можливість укладення адміністративних договорів між приватною

особою та суб'єктом публічного адміністрування[2].

Але деякі автори, а саме: С. Скворцов стверджує, що адміністративний договір – це договір суб'єктів адміністративного права, один з яких наділений владними повноваженнями. При цьому необхідно, щоб владними повноваженнями був наділений один із них та схиляються до думки, що адміністративний договір – це договір між суб'єктом публічного адміністрування (носієм адміністративних владних повноважень) та приватною особою, хоча визнають можливість укладення адміністративних договорів між суб'єктами публічного адміністрування[3, с.5].

К. Афанасьєв запропонував таке поняття: адміністративний договір – угода між суб'єктами адміністративного права, а не між суб'єктами публічної адміністрації [4, с. 51].

Договори, які підпадають під визначення КАСУ, не врегульовані нормами адміністративного права. Стосовно ж перспектив комплексної правової регламентації видаються обґрунтованими пропозиції щодо розроблення окремого Закону «Про адміністративні договори» [5, с. 205]. Цей нормативний акт повинен врегулювати комплекс питань, зокрема дати визначення адміністративного договору, встановити загальні засади його застосування, визначити порядок укладення, виконання та розірвання, передбачити засоби забезпечення транспарентності при застосуванні адміністративних договорів тощо [6].

Підводячи підсумки дослідження, можна сказати про такі перспективні напрямки розвитку доктрини адміністративного права, що обумовлені прийняттям Кодексу адміністративного судочинства. Головними питаннями тут постають – законодавче визначення категорії та терміну «адміністративний договір, розроблення окремого закону, а також оцінка поняття адміністративними судами під час захисту публічних прав, свобод та інтересів громадянами.

Список використаних джерел:

1. Куйбіда Р.О. Проблеми адміністративного договору у законодавстві, теорії

на практиці. Право України. 2009. № 3. С. 76–86.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15.

3. Скворцов С.С. Адміністративний договір як засіб управлінської діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеса, 2004. 18 с.

4. Афанасьєв К. К. Адміністративний договір як форма державного управління (теоретико-правовий аспект): дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Луганськ, 2002. 18 с.

5. Тимчишин Т.М. Адміністративно-правовий договір як акт правового застосування. Загальна характеристика. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2018. № 2. С. 199–207.

6. Константий О.В. До проблеми визначення поняття адміністративного договору в законодавстві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 2. С. 133–137. URL: http://www.lsej.org.ua/ 2_2019/37.pdf

Shirochuk Y. ON ADMINISTRATIVE CONTRACTS: CURRENT ISSUES OF LEGAL REGULATION

Summary: the article examines the current issues of legal regulation of administrative contract. The author emphasizes the need for further improvement of legal regulation in this area, taking into account current trends and challenges of public administration.

Keywords: administrative contract, legal act, subject of authority.

PROBLEMATIC ASPECTS OF CHILD RIGHTS PROTECTION UNDER MARTIAL LAW

O.K. Antoniuk

Every child has integrant rights that have been violated in war period, in particular, the right to life, freedom, personal inviolability, the right to education and proper upbringing, etc. The article analyzes the legislative framework that regulates the protection of children's rights under martial law, in particular in Ukraine.

Keywords: child rights, martial law, war, war period, Ukraine.

In international and national law, a special place is occupied by the rights of the child and the mechanisms for their protection. Therefore, there is a whole range of legal acts regulating the protection of children in conditions of war and armed conflicts. Such legal acts are as follows: United Nations Convention on the Rights of the Child, 1989; Geneva Conventions for the Protection of Victims of War 1949, Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction 1980, etc.

The main legal act regulating the protection of children's rights under martial law is the Law of Ukraine, «On the Protection of Childhood» of April 26, 2001. This law, similar to international norms, protects the rights of children in war, namely: it prohibits the participation of children in hostilities and armed conflicts [1].

After the annexation of the Crimea and the beginning of the armed conflict of the Russian Federation in the eastern territories of Ukraine, but despite this, in the first months of the war there was no sufficient legal regulation of the protection of the rights of the child.

However, on March 17, 2022, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted Resolution No. 302 «On the Establishment of the Coordination Headquarters for the

Protection of the Rights of the Child under Martial Law». This Resolution defines the main tasks of the Coordination Headquarters, in particular: identifying ways to solve problematic issues of protecting the rights of the child under martial law; making operational decisions to protect the rights of children; monitoring of cases of violence against internally displaced children, etc. [2].

In addition, with the martial law introduction in Ukraine on February 24, 2022, the question arose as to the protection of the rights of children left without parental care due to the armed aggression of the Russian Federation. Therefore, on March 22, 2022, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted a Resolution, «On Amending Certain Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the Protection of the Rights of Children for the Period of Emergency or Martial Law» No. 349. This resolution made appropriate changes to the legal regulation of the protection of the rights of the child for the period of state of emergency or martial law on issues: the temporary placement of children in foster families; temporary placement of children living or enrolled in institutions of various types, forms of ownership and subordination for round-the-clock stay in other institutions in which round-the-clock stay of children is provided; as well as with the forgiven procedure of taking the child into custody and care [3].

We share the opinion of Svitlana Nikolaichuk, PhD in Law, that Ukrainian legislation does not sufficiently protect the rights of children, especially those who do not have Ukrainian citizenship or identity documents. In addition, the state should guarantee and ensure the protection of children regardless of where they live [100, 4].

Therefore, at the legislative level, it is necessary to guarantee the protection of all children in the territory of Ukraine, regardless of citizenship and the availability of identity documents.

Conclusions. Thus, the Ukrainian state protects the rights of children under martial law, by implementing the norms of international legislation and establishing prohibitions on the participation of children in war and armed conflicts, granting special status to affected children, etc.

In our opinion, the state takes care of the rights of the child and provides for their

provision and protection as much as possible. In addition, we consider it expedient to simplify the adoption procedure introduced by the state for the period of martial law, since it is necessary to act to ensure the rights of the child and their proper protection. Also, we consider it necessary to regulate legislatively the protection of the rights of children, regardless of their citizenship, place of residence, the child's special status and the availability of identity documents.

References:

1. On protection of childhood: Law of Ukraine of April 26, 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

2. On the establishment of the Coordination Headquarters for the Protection of the Rights of the Child under Martial Law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 17, 2022 No. 302. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-п#Text

3. On Amendments to Certain Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on Protection of Children's Rights for the Period of State of Emergency or Martial Law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 349 dated 22 March 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-п#Text

4. Protection of children's rights under martial law: problems of theory and practice // Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs//p.94-105//2022.- No. 4 URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/NV_4/NV_4-2022-94-105.pdf

УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Р. С. Безносюк

Анотація. Усиновлення є одним з найдавніших інститутів сімейного права, що походить ще з Риму. З того часу даний інститут не одноразово змінювався та

удосконалювався, адаптуючись до суспільних змін. На сьогодні, в умовах воєнного стану, діти є однієї з найбільш уразливих категорій населення, оскільки через військову агресію російської федерації кількість дітей, що потребують усиновлення різко збільшилась. Отож, вище зазначений інститут усиновлення та його удосконалення, потребує розгляду крізь призму сьогодення, про що і йдеться у даній доповіді. У даній роботі розглядається проблема усиновлення в умовах воєнного стану, а також

Ключові слова: усиновлення, воєнний стан, зміни у законодавстві, неповні сім'ї, діти позбавлені батьківського піклування, сироти, усиновлювач, сімейне право, цивільне право.

Основний виклад матеріалу: Усиновленням є прийняття усиновлювачем до своєї сім'ї особи на правах сина або дочки. Усиновлення здійснюється на підставі рішення суду окрім випадків, що зазначені у ст. 282 СКУ, а саме: у випадках, коли усиновлювачем не є громадянин України – тоді необхідним є погодження органу центральної виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту та усиновлення прав дітей, у випадках усиновлення громадянином України дитини, що є громадянином України, та проживає за межами України, здійснюється в дипломатичних представництвах або ж консульських установах України, у випадках усиновлення іноземцями дітей, що є громадянами України, здійснюється у відповідних органах держави, на території якої проживає дитина, є дійсним за умови попереднього одержання дозволу центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері захисту та усиновлення прав дітей. [3]

На сьогодні статистичні дані, що стосуються усиновлень в Україні до та після початку повномаштабного вторгнення РФ свідчать про загострення проблеми усиновлення в Україні а саме:

«Відповідно до даних Національної соціальної сервісної служби України у період з 24 лютого 2022 року по 1 квітня 2023 року регіональні служби у справах

дітей виявили 8512 дітей, які з тих чи інших причин залишилися без батьківського піклування в умовах воєнного часу. З них 1476 дітей стали сиротами у зв'язку з обставинами військової агресії рф проти України, через що, логічно постає питання про усиновлення, але й тут статистика невтішна й попри збільшення кількості сиріт паралельно спостерігається зменшення кількості усиновлень, тобто, що продовжує стрімку падати з 2014 року. Якщо у 2014 році загальна кількість усиновлених дітей з інтернатів, дитячих будинків та притулків становила 1358, то за весь 2022 рік та перший квартал 2023 року їх було усиновлено лише 435.» [2]

З одного боку , існує необхідність забезпечити дітей підтримкою, захистом, піклуванням, стабільними умови життя. Відповідно до Конвенції про права дитини, діти, які знаходяться без сімейного оточення, мають право на особливий захист і допомогу з боку держави, яка включає в себе можливість їх усиновлення з урахуванням найкращих інтересів дітей

В той же час умови воєнного стану обмежують можливості контролю державою процесу усиновлення та забезпечення безпеки та інтересів дітей. Чинне законодавство потребує внесення змін, адаптованих до особливих умов такого стану. При цьому, як справедливо зазначається в юридичній літературі, «усиновлення дитини за якоюсь спрощеною чи пришвидшеною процедурою, особливо в умовах воєнного стану, може лише порушити найвищі інтереси дітей, тому саме зараз вкрай важливо ретельно перевіряти кандидатів в усиновлювачі та статус дитини, яку бажають усиновити» [4]

Усиновлення в умовах воєнного стану – це складне та багатогранне питання, яке потребує системного підходу та спільних зусиль усіх зацікавлених сторін. Це вимагає швидких дій та змін у законодавстві для забезпечення безпеки та інтересів дітей, а також ефективного управління процесом усиновлення. [1]

З метою адаптації усиновлення до умов воєнного стану були внесені відповідні зміни до законодавства, а саме:

До Порядку про провадження діяльності з усиновлення та здійснення

нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей було внесено зміни постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. No907 та доповнено розділом «Особливості провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану» [5]

Було внесено зміни до «Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Також були внесені зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення. Постановою Кабінету Міністрів України № 618, які урегульовують забирання дитини в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Нині громадяни України мають можливість подати заявку на консультацію з усиновлення дитини на порталі ***Дія*** у розділі «Сім'я». Знедавна в «Дії» також з'явилася можливість подати заяву для отримання статусу кандидата на усиновлення, про що повідомили в Мінцифри.

Відповідно до роз'яснень Мінсоцполітики, документи будуть подаватися в електронному вигляді через особистий кабінет на Єдиному державному веб-порталі електронних послуг. Частина документів формується самою системою з різноманітних баз даних, інформаційних систем та державних реєстрів. Крім того, документи, що майбутні усиновлювачі отримують під час процедури усиновлення (наприклад, довідка про проходження навчання з питань опікування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування), автоматично з'являться в особистому кабінеті усиновлювачів. Це означає, що отримувати та подавати такі документи окремо немає необхідності.[7]

Вище наведені зміни мають на меті спрощення процедури усиновлення та прискорення процесу усиновлення за допомогою цифрових технологій. Впровадження електронної передачі документів та автоматичного відображення необхідних документів в особистих кабінетах сприятиме зручності та ефективності для потенційних усиновлювачів. Ці нововведення роблять процес усиновлення більш доступним і менш складним, сприяючи майбутньому благополуччю усиновлених дітей та їх прийомних батьків. [6]

Висновок: Отже, в умовах воєнного стану діти, що позбавлені оточення сім'ї, є однією з найбільш незахищених категорій населення. В свою чергу, проблема усиновлення, пов'язана з повномасштабним вторгненням потребує особливого делікатного підходу та адаптації законодавства, що дозволить зробити процес усиновлення більш доступним, але водночас слід ретельно перевіряти кандидатів-усиновлювачів та статус усиновлюваних дітей аби забезпечити у повній мірі права та інтереси-сиріт.

Список використаних джерел:

1. Крикун В. В. Особливості усиновлення дітей в умовах воєнного стану. *Захист прав дитини в умовах військової агресії*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23 червня 2022 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 160-164.

2. Штокалюк Ю. Війна і сирітство: скільки дітей в Україні залишилися без батьків та як змінився рівень їхнього усиновлення. *Юридична Газета*. № 5. 2023. С. 1-4.

3. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. Дата оновлення: 19.02.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення 28.04.2022)

4. Васильєва Д. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес. *Юридична газета*. № 8, 2023. С. 1-4.

5. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 р. № 905. *Офіційний вісник України*, № 79, 2008. С.126.

6. Мирза С. С. Особливості усиновлення дітей під час воєнного стану за законодавством України. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 29 верес. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 117-118.

7. Усиновлення в Україні: що змінилося за воєнного стану. *Безоплатна*

правова допомога. Юридичні консультації. 30.09.2022. 6 с.

Beznosyuk R. ADOPTION UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Adoption is one of the oldest institutions of family law, dating back to Rome. Since then, this institution has been repeatedly changed and improved, adapting to social changes. Today, in the context of martial law, children are one of the most vulnerable categories of the population, as the number of children in need of adoption has increased dramatically due to the military aggression of the Russian Federation. Therefore, the above-mentioned institution of adoption and its improvement needs to be considered through the prism of the present, which is the subject of this report.

Key words: adoption, martial law, changes in legislation, single-parent families, children deprived of parental care, orphans, adoptive parents, family law, civil law.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПОТЕРПІЛОМУ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РФ

І. І. Бондар

Анотація. В тезах розглядаються питання відшкодування шкоди в результаті військової агресії, які є вкрай актуальними і мають значення як на національному, так і на міжнародному рівні. зв’язку з цим, вкрай актуальними на сьогоднішній день є дослідження процесуальних особливостей компенсації зазначеної шкоди, а саме питань міжнародної підсудності вказаної категорії справ, складу учасників, їхньої процесуальної правосуб’єктності, засобів доказування тощо.

Ключові слова: відшкодування шкоди завданої агресією РФ, компенсація шкоди потерпілому, майнова та моральна шкода, процесуальна підсудність, належність доказів, цивільна процесуальна правосуб’єктність, конвенція, фонд відшкодування шкоди, завданої агресією.

Метою дослідження є визначення та окреслення процесуально-правового механізму захисту та відновлення порушених прав громадян України та інших осіб, які зазнали матеріальної та моральної шкоди внаслідок військового нападу росії, зокрема встановлення підсудності цих спорів, належного відповідача, необхідних і достатніх засобів доказування тощо.

Виклад основного матеріалу. У XXI столітті в Україні через підступне вторгнення російських військ та варварське ведення ними агресивної війни постраждали мільйони людей. Воєнними діями з боку рф продовжується завдання майнової та моральної шкоди громадянам України, які втрачають своїх рідних, потерпають від фізичних і моральних страждань, несуть майнові збитки від знищення та ушкодження майна.

Як відомо, у Верховній Раді на опрацюванні знаходиться проект Закону «Про відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації», яким передбачено створення спеціального органу – Фонду відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації та розроблено механізм відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю потерпілого або у зв'язку з його смертю, шкоди, заподіяної майну постраждалих осіб та моральної шкоди. Впровадження позасудової процедури отримання компенсації постраждалими від війни особами є беззаперечно прогресивним кроком на шляху відновлення порушених прав, проте у разі виникнення спорів під час розгляду заяв та доданих документів остаточне вирішення питань щодо розміру такого відшкодування все одно буде здійснюватися саме органами судової влади. Крім того, визначення розміру моральної шкоди, наявності підстав для її відшкодування, як правило, носить спірний характер, а тому не може бути вирішене Фондом. У зв'язку з цим, вкрай важливим та актуальним є окреслення процесуального алгоритму дій, спрямованих на отримання належної компенсації постраждалими особами, розкриття окремих процесуальних особливостей захисту прав, порушених внаслідок військових дій російської федерації, саме в судовому порядку.

Перш за все, варто визначитися з відсутністю перешкод для залучення росії як відповідача. Класичний поділ на абсолютний та функціональний імунітет набуває нових рис у зв'язку зі специфічністю тих відносин, які виникли у зв'язку з заподіянням громадянам України матеріальної та моральної шкоди внаслідок військових дій на території України. Як зазначає О. Борщевська, за умови діяльності держави як суверенної одиниці, як суб'єкта міжнародного права вона завжди має абсолютний імунітет, і навпаки, якщо держава діє як приватна особа в рамках дії міжнародного приватного права, зовнішньоекономічного права, то йдеться про її комерційну діяльність, і тому в такому разі вона абсолютного імунітету не має; їй у такому разі притаманний функціональний (обмежений) суверенітет [1, с. 79]. У нинішній ситуації російська федерація створила нову реальність, у якій вона виступила одночасно порушником і норм міжнародного публічного права, і норм приватного права. Як відомо, конвенції про імунітет держав, а саме Європейська конвенція про імунітет держав 1972 р. [2] (ст. 11) та Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети та їх власності 2004 р. [3] (ст. 12) з відносною тотожністю вказують на те, що держава не може посилатися на імунітет від юрисдикції іншої держави, якщо судовий розгляд стосується відшкодування шкоди за смерть, тілесне ушкодження чи майнову шкоду, викликані фактом, що мав місце на території держави суду, і якщо особа, що заподіяла шкоду, знаходилась там у момент заподіяння шкоди. Ці досить загальні норми вказують на допустимість участі російської федерації як відповідача у судових процесах на території України з приводу відшкодування шкоди. Однак, ні Україна, ні росія не є учасником цих конвенцій. У зв'язку з цим, дане питання було з'ясовано та роз'яснено Верховним Судом у постанові КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 [4], у якій вказувалося: «Суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено рф, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії рф, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни». В аналізованому рішенні Верховний Суд зробив висновок, що

незважаючи на наявність перепон у застосуванні цих міжнародних актів, правила, які в них сформульовані та стосуються меж заподіяння шкоди, неприпустимості посилання на судовий імунітет (у разі, якщо та чи інша держава переходить «червону лінію»), зобов'язані виконувати абсолютно всі держави, бо ці норми є нормами jus cogens (норми міжнародного права, обов'язкові до виконання всіма учасниками цивілізованого світу) [5].

Бойові дії тривають, жертв та об'єктів руйнувань з кожним днем стає все більше, проте готуватися до судових процесів варто вже сьогодні. Вкрай актуальним і одним з першорядних є питання визначення належного відповідача. Перший суб'єкт - це країна-агресор, однак такий підхід породжує нові питання. Хто саме є відповідачем? Держава-агресор в цілому, її органи влади, командири, які віддавали накази чи конкретні виконавці цих наказів? Питань набагато більше, ніж відповідей.

Можна по-різному надавати визначення такому учаснику цивільних процесуальних правовідносин як відповідач, але спираючись на доктрину цивільного процесуального права, очевидним та беззаперечно істинним залишається твердження про те, що відповідачем є особа, яка, на думку позивача, порушила його право. Відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [6]. У досліджуваній категорії справ не Україна, не її державні органи чи посадові особи завдавали ракетних, бомбових та артилерійських ударів і наносили непоправну шкоду Україні та її громадянам, а саме країна-агресор в цілому, яка діяла через конкретних виконавців. У частині 2 ст. 48 ЦПК України зазначено, що стороною в цивільному процесі може бути зокрема держава [7]. Саме тому вважаємо за доцільне в якості належного відповідача у цій категорії справ вказувати саме російську федерацію як основного заподіювача шкоди. Аналогічної позиції дотримується С. Ярош,зазначаючи, що у цивільному праві

більшості країн (у тому числі і в цивільному праві рф) діє принцип, згідно з яким держава несе майнову відповідальність за шкоду, спричинену її службовими особами; цей принцип цивільного права слід конкретизувати: держава повинна нести повну майнову відповідальність за всю шкоду, заподіяну будь-якими збройними формуваннями, що перебувають під її контролем чи юрисдикцією [8]. Вважаємо, що подальше виконання судових рішень має здійснюватися не самою державою-терористом як відповідачем (боржником), а за процедурою виконавчого провадження відповідно до законодавства України за рахунок коштів спеціального Фонду, який буде сформовано на основі заарештованих та конфіскованих активів російської федерації.

Варто зауважити, що у разі порушення кримінальної справи проти конкретного військовослужбовця російської федерації цивільний позов може бути пред'явлено саме до нього, як в межах кримінального провадження, так і окремо, проте стягнення заподіяних збитків буде ще більш ускладненим, ніж у разі пред'явлення позову до росії, через наявність окремої процедури визнання та виконання рішень на території іноземної держави. До того ж, у зв'язку з розірванням дипломатичних стосунків з росією, така процедура може виявитися такою, що її неможливо буде виконати.

Набагато складнішою є процедура доведення розміру моральної шкоди. Як відомо, розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань тощо (ч. 3 ст. 23 ЦК України). Достатніми доказами на підтвердження самого факту наявності моральних (душевних) страждань є усі ті документи, які фіксують завдання шкоди майну особи, оскільки втрачаючи своє майно, фізична особа зазнає душевного болю. А от визначення ступеню цих страждань та розміру належної компенсації за ці страждання є задачею надскладною, тому ці питання потребують окремого наукового дослідження.

Висновки. Таким чином, судова форма захисту порушених внаслідок збройної агресії рф прав фізичних та юридичних осіб, особливо щодо питань

визначення спірних питань розміру завданої моральної шкоди чи неотриманих прибутків, є на сьогодні найбільш ефективною та доцільною, з огляду на те, що зазначені питання за своєю природою, не можуть бути визначені у позасудовому порядку. Виконання ж судових рішень у цих справах має здійснюватися за рахунок активів Фонду відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації. Належним відповідачем у справах цієї категорії має бути держава-агресор в цілому. Постраждалі особи в порядку цивільного судочинства не повинні відшукувати в межах іншої держави конкретних осіб, винних у вчиненні конкретних злочинних дій на території України. Ці питання мають ставати предметом регресних позовів в рамках судових процесів рф. Саме тому, питання особливостей відшкодування збитків, завданих суб'єктам підприємницької діяльності, шкоди, завданої особистим немайновим правам фізичних осіб, визначення розміру моральної шкоди та інші процесуальні питання потребують подальшого, більш глибокого, наукового опрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борщевська О. Судовий імунітет держави в розгляді приватноправових спорів за участю іноземних осіб. Підприємництво, господарство і право. № 3. 2021. С. 77-82. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/14.pdf

2. Європейська конвенція про імунітет держав 1972 р. URL: http://www.europeancivillaw.com/eurconvstateimmunity.htm

3. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети та їх власності 2004 р. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/ conventions/4_1_2004.pdf

4. Постанова КЦС ВС від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210772_vs-vislovivsyashchodo-sudovogo-muntetu-rf-u-sprav-pro-vdshkoduvannya-shkodi-zavdano-derzhavoyu-agresorom

5. Харитонов О. Росія заплатить: нова правова позиція Верховного Суду стосовно відповідальності держави-агресора. URL: https://lb.ua/blog/alexei_kharitonov/515566_rosiya_zaplatit_nova_pravova.html

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. База

даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

7. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004,№ 40-41, 42, ст. 492). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

8. Ярош С. І знову про відшкодування шкоди, завданої агресією рф. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovupro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf.html

I. Bondar COMPENSATION FOR DAMAGE CAUSED BY THE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

Summary. The thesis deals with the issues of compensation for damage as a result of military aggression, which are extremely relevant and important both at the national and international levels. in this regard, it is extremely important to study the procedural features of compensation for this damage, namely, the issues of international jurisdiction of this category of cases, the composition of participants, their procedural legal personality, means of proof, etc.

Keywords: compensation for damage caused by the aggression of the Russian Federation, compensation for damage to the victim, property and moral damage, procedural jurisdiction, relevance of evidence, civil procedural legal personality, convention, fund for compensation for damage caused by aggression.

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ РФ

В.В.Ващук

Анотація: Тези присвячені питанню про відшкодування моральної шкоди завданої збройним конфліктом російської федерації. Збройна агресія, яка розпочалась ще у 2014 р. й переросла в повномасштабне вторгнення рф у 2022 р. завдала й продовжує спричиняти на території нашої держави шкоду цивільному

населенню, яка викликана протиправними діями й носить як майновий так і немайновий характер. 14 квітня 2022 року Верховна Рада України визнала дії, вчинені збройними силами рф та її політичним і військовим керівництвом геноцидом Українського народу.

Ключові слова: моральна шкода, підстави відшкодування моральної шкоди, судова юрисдикція справ по відшкодуванню шкоди, збройна агресія рф, фонд відшкодування шкоди завданої збройною агресією рф.

Розгляд зазначеного питання є досить актуальним і його варто розпочати із з’ясування значення поняття “моральна шкода”. Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [4].

Ст.23 ЦКУ встановлює, що моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [8].

Оскільки йдеться про відшкодування шкоди, то очевидно, що має бути сторона, яка нестиме зобов’язання зі сплати завданої шкоди тому відповідно до ч.1 ст.79 Закону України «Про міжнародне приватне право» щоб залучити іноземну державу як відповідача у справі потрібна згода компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України й в даному випадку мова йде про посольства рф [5].

Проте 14.04.2022 р Верховним Судом було прийнято постанову у справі №308/9708/19 у якій він встановив підстави для висновку про те, що починаючи з 2014 року відсутня необхідність у направленні до посольства рф в Україні запитів

щодо згоди рф бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди у зв`язку з вчиненням рф збройної агресії проти України та ігноруванням нею суверенітету та територіальної цілісності Української держави. А починаючи з 24 лютого 2022 року таке надсилання неможливе ще й у зв`язку із розірванням дипломатичних зносин України з рф. В даній справі розглядався позов до рф про відшкодування моральної шкоди у сумі 5 104 800 грн, завданої у зв'язку із загибеллю на війні чоловіка, позовні вимоги обгрунтовувались тим, що з огляду на особливий цинізм, з яким рф порушуються основоположні права й свободи людини в Україні, сім'я загиблого відчуває безперервний, невгамовний душевний біль і страждання. Вони втратили душевний спокій і віру в майбутнє, постійно відчувають незахищеність та розчарування, що не дає можливості підтримувати нормальний спосіб життя [3]. Дана постанова посприяла наданню можливості національним судам визнавати відповідачем саму державу-агресора у категорії справ про відшкодування шкоди.

Прикладом щодо відшкодування моральної шкоди також є рішення Солом`янського районного суду м. Києва № 760/12807/22 від 23.03.2023 р у якому на користь позивача було задоволено стягнути 1 000000 грн, оскільки в середині квітня 2014 року через початок воєнних дій й у зв'язку з окупацією з метою уникнення загрози своєму життю, здоров`ю, свободи та уникнення загрози членам родини, разом з родиною змушений був залишити свій дім у м. Слов`янську й в кінці липня 2014, після того, як місто було звільнене вони повернулись. Проте після повномасштабного вторгнення через постійні ракетні обстріли знову залишили свій дім та переїхали до м. Дніпро, потім до с. Заріччя Надвірнянського району і потім до м. Київ [7].

Однак, постає питання, яким чином суд визначає розмір відшкодування? Щодо цього в ЦКУ передбачається, що розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з

урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості [8].

Стосовно цього, позивач у справі № 760/12807/22 зазначав, завдана моральна шкода полягає у значному погіршенні морально-психологічного благополуччя, внаслідок негативного впливу наслідків військової агресії російської федерації, та має наступні негативні прояви, зокрема постійне відчуття страху, паніки, відчаю; постійні головні болі, які серйозно непокоять; наявність неприємних відчуттів зі сторони серця - різке серцебиття, відчуття стискання в області серця, поколювання, болі в області серця; різке загострення чутливості, відволікання, фіксація на сторонніх подразниках та інші [7].

Зазвичай, позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди супроводжують вимоги про відшкодування матеріальної шкоди, тому наявність у справі достатнього обсягу належних та допустимих доказів, що підтверджуватимуть заподіяння збройною агресією рф матеріальної шкоди здоров'ю чи майну особи, будуть з максимальною вірогідністю доводити і наявність факту душевних страждань від такої агресії та заподіяних матеріальних збитків і втрат. Серед таких доказів можна назвати акт про пожежу, складений представниками ДСНС, у якому має бути вказана причина пожежі, наприклад, вибух унаслідок артобстрілу російськими військовими підрозділами; протоколи огляду місць обстрілу чи вибуху, складені органами поліції, з відповідною реєстрацією зазначених кримінальних правопорушень в ЄРДР; акт обстеження технічного стану житлового приміщення, складений Комісією представників від місцевих органів влади, наприклад у разі, коли сталася пожежа чи обвал, проте ДСНС не виїжджала на місце події; висновок будівельно-технічної експертизи про ступінь руйнувань, про можливість відновлення та подальшого використання приміщень; звіт про оцінку вартості пошкодженого майна, складений відповідним суб'єктом оціночної діяльності; будь-які електронні докази [1, с. 58].

Найскладнішим фактом, з точки зору його доведення, у предметі доказування буде розмір душевних страждань. На думку Колісника О.В. найбільш

переконливим для суду засобом доказування буде висновок психологічної експертизи. Лише за наявності у судовому рішенні відповідних розрахунків та обґрунтування розміру психологічних страждань та мотивів стягнення певної грошової суми із заподіювача шкоди таке рішення можна вважати таким, що відповідає вимогам законності, обґрунтованості та вмотивованості [1, с. 59].

Відшкодування даної шкоди має здійснюватись відповідно до законодавства проте чітко визначеного механізму такого відшкодування немає, про те є зареєстровано законопроєкт щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії російської федерації, а саме: законопроєкт №7385 від 17 травня 2022 року «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації», в якому щодо моральної шкоди зазначається, що вона розраховується з урахуванням моральних переживань у зв'язку з ушкодженням здоров'я; порушень права власності; порушень нормальних життєвих зв'язків; порушення стосунків з оточуючими людьми; при настанні інших негативних наслідків і таке відшкодування надається на підставі заяви про отримання відшкодування моральної (немайнової) шкоди, яка подається постраждалою особою особисто або її законним чи уповноваженим представником до Фонду відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії російської федерації [2].

Висновки. Як вбачається, вирішення питання про відшкодування завданої військовою агресією шкоди, зокрема цивільному населенню, є нагальним і потребує якнайшвидшого вирішення національним законодавством. Проаналізувавши судові рішення по справах про відшкодування моральної шкоди й визначивши, що судові рішення приймаються в переважній більшості на користь позивача й тому постає питання про фактичне її відшкодування. Такий механізм відшкодування моральної шкоди спричиненої внаслідок збройної агресії не є ще чітко визначеним в Україні, оскільки він потребує низки змін до наявних нормативних актів, які б конкретно врегульовували питання відшкодування шкоди, завданої збройною агресією іншої країни. Проте вже відомо, що відповідачем у

даній категорії справ має бути сама держава-агресор. На мою думку, дане відшкодування найбільш доцільно здійснювати у примусовому порядку за рахунок активів рф, які знаходяться на території України, для такого вилучення було подано Проект Закону «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», проте даного майна може бути недостатньо. Для цього потрібно буде звернутись у стягненні на майно рф, що знаходиться на території іноземних держав, реалізуючи принцип взаємності.

Список використаних джерел:

1. Колісник О. В. Проблеми доказування у справах про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії рф. Матеріали круглого столу, присвяченого 19-й річниці Європейського дня цивільного правосуддя. 2022. С. 59. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/25.10.2022.pdf

2. Колісник О. В. Процесуальні особливості відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії росії. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 118–120. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/26.pdf.

3. Постанова Касаційного цивільного суду в складі Верховного Суду України від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19. Верховний Суд України : вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064

4. Постанова Верховного Суду від 31.03.1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової шкоди)» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text

5. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text

6. Проєкт Закону України «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 17 травня 2022 р. № 7385. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/130606915.

7. Рішення Солом`янського районного суду м. Києва від 23.03.2023 р. у справі № 760/12807/22. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/113360978

8. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

V. Vashchuk . Compensation of moral damage caused by the armed conflict of the russia.

Summary: The article is devoted to the issue of compensation for moral damage caused by the armed conflict of the russian federation. The armed aggression, which began back in 2014 and turned into a full-scale invasion of the russian federation in 2022, caused and continues to cause damage to the civilian population on the territory of our state, which is caused by illegal actions and is both property and non-property in nature. On April 14, 2022, the Verkhovna Rada of Ukraine recognized the actions committed by the armed forces of the russian federation and its political and military leadership during the last phase of armed aggression against Ukraine, which began on February 24, 2022, as genocide of the Ukrainian people.

Key words: non-pecuniary damage, grounds for compensating non-pecuniary damage, judicial jurisdiction in cases of compensating damage, armed aggression of the russian federation, fund for compensation for damage caused by armed aggression of the russian federation.

ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

В.О. Дацюк

Анотація. У статті розглянуто актуальні питання соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні, внесено загальні пропозиції щодо основних напрямків подальшого розвитку та удосконалення цієї

сфери.

Ключові слова: соціальний захист, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування

В умовах воєнного стану кількість дітей, які втрачають батьківське піклування та стають сиротами, зростає. У 2023 році в Україні було до 70 тисяч таких дітей [1]. Захист прав та інтересів дитини є одним з першочергових завдань держави. Система заходів соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні є досить розвиненою, проте потребує актуалізації з огляду на ризики, які посилились в умовах війни.

Правові стандарти у сфері захисту прав дитини закріплено як на міжнародному (Конвенція ООН про права дитини), так і на національному рівні. Відповідно до частини третьої статті 52 Конституції України утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу [2]. Засади державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа визначено низкою нормативно-правових актів, серед яких Закони України “Про охорону дитинства” [3] та “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [4].

Система соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування включає в себе не тільки грошові виплати, а й соціальні пільги та послуги, надання медичної допомоги тощо. Влаштування таких дітей в сім'ї або спеціалізовані заклади є невід'ємною складовою системи заходів їх соціальної підтримки. Відповідно до чинного законодавства, формами влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є: усиновлення; опіка та піклування; патронат над дитиною; прийомна сім'я; дитячий будинок сімейного типу; спеціалізовані заклади для дітей. Станом на вересень 2023 року на цілодобове перебування до закладів в Україні було

влаштовано близько 92 тис. дітей [5].

Пріоритетними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є сімейні. Забезпечення дітей, які залишилися без піклування батьків, сімейними формами виховання або умовами догляду та виховання, наближеними до сімейних, з метою запобігання потраплянню таких дітей до закладів інституційного догляду та виховання дітей, а також реінтеграції вихованців закладів інституційного догляду та виховання у суспільство є однією з основних цілей, визначених у Національній стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки [6].

Задля оптимізації процедури сімейного влаштування дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування систематично оновлюється нормативно-правова база. Зокрема, 22 березня 2024 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову “Деякі питання провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального захисту дітей, залишених без батьківського піклування” [7], відповідно до якої було запроваджено виплату тимчасової допомоги на дітей, щодо яких встановлено факт відсутності батьківського піклування та які тимчасово влаштовані в сім’ю родичів, знайомих, прийомну сім’ю або дитячий будинок сімейного типу, “Дитина не одна”, а також внесено зміни до чинного законодавства. Нововведення дозволять скоротити період очікування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування на свої нові родини.

Встановлення опіки чи піклування, влаштування в сім'ю патронатного вихователя, прийомну сім'ю чи дитячий будинок сімейного типу є формами тимчасового влаштування дитини, пріоритетною формою влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є усиновлення. Задля забезпечення стабільних та гармонійних умов життя дітей, усиновлювачі на підставі рішення суду можуть прийняти їх у свою сім’ю на правах дочки чи сина.

Задля спрощення та пришвидшення процесу усиновлення багато послуг

було цифровізовано. Зараз на порталі Дія.Державні послуги онлайн доступні такі послуги щодо усиновлення: консультація з усиновлення дитини; усиновлення: реєстрація кандидатом; допомога при усиновленні дитини; усиновлення: продовження кандидатства; усиновлення: зняття з обліку. Також було цифровізовано ряд послуг у сфері інших форм сімейного влаштування дітей. Зокрема, на Порталі Дія доступні такі послуги: прийомні батьки, батьки-вихователі: реєстрація кандидатом; опіка, піклування над дитиною: реєстрація кандидатом; стати другим з батьків-вихователів чи прийомних батьків.

Процес цифровізації соціальної сфери загалом та соціальної підтримки дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, триває. Незабраром планується запуск цифрового медичного висновку для тих, хто хоче взяти дитину в сім'ю, відбудеться оптимізація медогляду для цих цілей. Цифровий медичний висновок уможливить обмін інформацією між медичною та соціальною стороною, що виключить необхідність подавати зайві папери. Відповідно, сам медогляд пришвидшиться. Водночас Уряд працює над удосконаленням процесу щорічного огляду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і впровадженням відповідного цифрового медичного висновку [8].

Заходи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа гарантуються, забезпечуються та охороняються державою, тому законодавством встановлено єдині державні соціальні стандарти незалежно від того, де така дитина або особа перебуває на утриманні та вихованні, на рівні, не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку.

Варто зазначити, що соціальний захист через недержавні організації є важливою складовою системи соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Наприклад, недержавні організації надають психологічну та соціальну підтримку для таких дітей, що включає консультування, групові заняття, психосоціальну реабілітацію та іншу

психологічну та соціальну підтримку. Також, серед іншого можна виокремити і програми виховання, професійної підготовки та підтримки дітей після завершення системи опіки, зокрема, це програми з виховання та професійної підготовки, що допомагають вихованцям здобути навички, необхідні для самостійного життя в майбутньому, також, вказані програми можуть допомагати дітям знайти житло, роботу та інші ресурси для успішної адаптації у дорослому житті.

Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є одним із найважливіших напрямів державної соціальної політики в Україні. Діти, які втратили батьків, знаходяться у складних життєвих обставинах та є особливо вразливою категорією, тому соціальний захист таких дітей допомагає забезпечити їм необхідну підтримку та захист їхніх прав та інтересів. Діти, які залишилися без батьків, потребують особливої соціального сприяння та психологічної допомоги для подолання емоційних травм та стресу, пов'язаного з втратою рідних, перебуванням у складних умовах і саме соціальний захист може забезпечити цю підтримку. Важливим елементом системи соціальної підтримки цієї категорії дітей є їх влаштування в сім'ї або спеціалізовані заклади, що дозволяє забезпечити дітям їхні права та законні інтереси в суспільстві, в тому числі право на життя, освіту, охорону здоров'я тощо. Для удосконалення системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, вважаємо за доцільне: подальше спрощення процедур через цифровізацію; посилення інформаційної складової, а саме створення онлайн-платформи, мобільного додатку для усіх зацікавлених сторін; впровадження соціальних послуг в онлайн-форматі; посилення персоналізації соціальної підтримки з врахуванням індивідуальних потреб кожної дитини з використанням сучасних технологій для збору та аналітики даних.

Список використаних джерел:

1. Створюємо умови для бажання жити та повертатися до України. URL:

https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3746089-oksana-zolnovic-ministerka-socialnoi-politiki.html

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

4. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text (дата звернення: 06.05.2024).

5. Проект Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 р. URL: https://www.msp.gov.ua/projects/870/ (дата звернення 20.04.2024)

6. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#n23

7. Деякі питання провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального захисту дітей, залишених без батьківського піклування: постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2024 р. № 331. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2024-%D0%BF#Text

8. Медичний висновок для тих, хто хоче взяти дитину в сім’ю, стане цифровим, а сам медогляд оптимізується. URL: https://www.msp.gov.ua/news/23683.html

V.O. Datsyuk. On the question of social protection of orphans and children deprived of parental care. The article examines the current issues of social protection of orphans and children deprived of parental care in Ukraine, general proposals are made regarding the main directions of further development and improvement of this

area.

Key words: social protection, orphans, children deprived of parental care.

ІНСТИТУТ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Колінець Л. В., Литвинчук В.С.

Анотація. Розглянуто ключові підходи та методики визначення розміру компенсації моральної шкоди в цивільному праві в Україні.

Ключові слова: інститут моральної шкоди, відшкодування моральної шкоди, методики визначення розміру моральної шкоди.

Інститут моральної шкоди є пріоритетним серед зобов’язань щодо відшкодування шкоди у цивільному праві, оскільки проблема її відшкодування стосується насамперед захисту майнових та немайнових прав фізичних та юридичних осіб.

У науковій літературі достатньо уваги приділяється цій темі. Її розробкою в Україні займаються І. Бірюков, О. Дзера, О. Грищук, Д. Луспеник, Р. Лідовець, В. Кучер, Л. Корчемна, С. Поляк, В. Луць, О. Кокун, Т. Мальцева, В. Примак, Н. Павловська, Є. Солодко, С. Рабінович, В. Паліюк, Р. Стефанчук, І. Тімуш, В. Савко, В. Чернадчук та інші дослідники. Проте, відсутність єдиного нормативного акту, що регулював би функціонування інституту відшкодування моральної шкоди та алгоритм обрахунку розміру компенсації на законодавчому рівні, зумовлює необхідність постійного наукового пошуку, аналізу спектру проблем щодо визначення розміру компенсації та меж функціонування інституту..

На рівні Конституції України закріплено право громадян на судовий захист особистих прав, порушених неправомірними діями у цивільному та кримінальному процесах [1]. Дане право реалізується на практиці завдяки поданню цивільного позову про компенсацію моральної шкоди. Конкретного

визначення поняття «моральна шкода» чинне законодавство не містить. При дефініції поняття моральної шкоди для фізичних та юридичних осіб, відходять від визначення моральності в скоєному збитку, і замінюють поняття «моральна шкода» поняттям «немайнова шкода». Це негативні наслідки морального чи іншого немайнового характеру, що виникли після фізичних страждань, порушення немайнових чи тісно пов'язані з майновими правами чи іншими негативними явищами, викликаними неправомірними діями. Також, слід відзначити, що П. Присяжнюк, аналізуючи в дисертації застосування понять «шкода» та «збитки» у цивільному законодавстві, робить висновок, що в ЦКУ вони застосовуються як тотожні та взаємозамінні, що вказує на непослідовність позиції вітчизняного законодавця, змішування категорій, адже в праві поняття «шкода» України є ширшим за поняття «збитки» [2, с. 9].

У статті 23 Цивільного кодексу України визначено зміст моральної шкоди, зокрема, «розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка заподіяла моральну шкоду, якщо вина є підставою» [3]. Частина 2 статті 23 ЦКУ містить перелік складових, у чому полягає моральна шкода [3].

Науковці наголошують, що визначення лише способів прояву такої шкоди в українському законодавстві, є правильним, тому що будь-яке легальне визначення було б неповним, неможливо чітко визначити таке оціночне поняття [4, с.8]. Наведений вище перелік не є вичерпним, він містить найпоширеніші, найбільш можливі варіанти прояву моральної шкоди. Аналізуючи інститут відшкодування моральної шкоди суддя Верховного суду України Р. Луспеник наголошує на тому, що моральна шкода є втратою немайнового характеру, проте відшкодування моральної шкоди відбувається в майновій або немайновій формах [4, с.8]. Якщо ми говоримо про майнову форму відшкодування моральної шкоди, то, здебільшого, маємо на увазі відшкодування грішми, майном суб'єкта, визнаного винним у

завданні такої шкоди (якщо інше не передбачено договором). Виразом відшкодування завданої моральної шкоди в немайновій формі може бути публікація спростування недостовірної інформації, публікація рішення суду у засобах масової інформації, публічне вибачення чи інші форми відновлення морального стану особи.

Гострота проблеми визначення розміру компенсації моральної шкоди в цивільному праві полягає в тому, що не визначено офіційну методику розрахунку розміру моральної шкоди, єдиних критеріїв. Нормативна база, що існує та використовується на практиці сьогодні, є недостатньою для ефективного вирішення цього питання. Так, частина 3 статті 23 ЦКУ встановлює лише, що розмір суми відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи [3]. Розмір відшкодування правовою нормою не обмежується. І це вірне рішення, оскільки питання про призначення максимального розміру відшкодування моральної шкоди у кожному конкретному випадку має вирішуватись окремо.

Українські суди при визначенні розміру компенсації моральної шкоди керуються сумою, яку заявляє в позовній заяві позивач, власним визначенням розміру відшкодування шкоди на основі принципів розумності та висновками експертів (медична та/або судово-психологічна експертиза). Законодавець не встановлює єдиноможливого алгоритму чи методики визначення розміру відшкодування моральної шкоди, не залежить вона і від суми матеріальної шкоди.

У Таблиці 1 ми систематизували поширені, запропоновані вченими у вітчизняній практиці, методики визначення розміру моральної шкоди [5, с. 123-127].

Таблиця 1.

Огляд методик визначення розміру відшкодування моральної шкоди

Автори	Сутність методики

О. Ерделевський	Автор пропонує формулу, що ґрунтується на презумпції моральної шкоди страждань, які повинна відчути «середня» людина на протиправну щодо неї поведінку. Вирахування розміру моральної шкоди базується на рівні середнього арифметичного від суми мінімальних заробітних плат за час, що минув від моменту настання події, що спричинила моральну шкоду, коефіцієнта патернів психологічного дискомфорту, коефіцієнта суб'єктивної оцінки психологічної травматичності події; коефіцієнта оцінки психологічної травматичності події фахівцем та часового коефіцієнту.
Т. Мальцева	Авторка пропонує зосереджувати увагу на особистості потерпілого, здійснити порівняльний аналіз стану психіки потерпілого до та після інциденту, характер і ступінь вини винного, адже у різних людей одна й та ж дія обумовлює різні реакції та ступені реагування.
С. Антосик, О. Кокун	Автори виділяють критерії психотравмувального впливу на особу, що зазнала шкоди, й пропонують розмір компенсації моральної шкоди обчислювати за експертною оцінкою величини кожного конкретного з названих факторів за стобальною шкалою, що дозволяє суду змінювати розмір компенсації моральної шкоди щодо конкретної справи.
В. Савко	Автор пропонує визначити мінімальний розмір відшкодування моральної шкоди, відштовхуючись від 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо на меншому розмірі відшкодування не наполягає

потерпілий.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сучасній правовій системі не існує єдиного легалізованого законодавцем визначення поняття «моральна шкода», вичерпного переліку підстав для її відшкодування чи єдиної методології визначення розміру відшкодування моральної шкоди, адже необхідно враховувати обставини, особистісні характеристики потерпілого і винного у кожному конкретному випадку. Аналіз пропонованих дослідниками методик визначення розміру моральної шкоди, демонструє, що даний захід цивільно-правової відповідальності, досить складно уніфікувати, адже кожна окрема ситуація вимагає врахування індивідуальності, й кожен із запропонованих підходів має сильні та слабкі сторони.

Подальші наукові дослідження даної тематики вимагають узагальнення розроблених підходів та створення єдиної, рекомендованої до застосування у судовій практиці, методики обрахування розміру відшкодування моральної шкоди, що оптимізувало б процес визначення розмірів компенсації та захисту порушених прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28. 06.1996 №254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Присяжнюк В. П. Цивільно-правова відповідальність за збиток і шкоду, що завдані працівникам правоохоронних органів : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».К., 2011. 18 с.

3. Цивільний кодекс України:закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

4. Луспеник Д., Лідовець Р. Відшкодування моральної шкоди: деякі особливості розгляду цивільних справ 24 вересня 2020 року. 37 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Lyspeny

k.pdf).

5. Кучер В.О., Поляк С.П. Визначення розміру компенсації моральної шкоди. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2014. Вип. 1. С. 120-132

Kolinets L., Lytvynchuk V. INSTITUTE OF COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE: PROBLEMS OF DETERMINING THE AMOUNT OF COMPENSATION IN CIVIL LAW.

Summary. The key approaches and methods of determining the amount of compensation for moral damage in civil law in Ukraine are considered.

Key words: institute of moral damage, compensation for moral damage, methods of determining the size of moral damage.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ РЕЄСТРОВАНИХ ПАРТНЕРСТВ В УКРАЇНІ

С. В. Кошулинська, Ю. О. Літвинчук

Анотація. У статті досліджено підстави впровадження інституту реєстрованого партнерства в Україні. Проаналізовано положення проєкту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» та його вплив на різні сфери суспільних відносин.

Ключові слова: реєстровані партнерства, сім’я, шлюб, конкубінат.

Сьогодні відбувається активне обговорення проєкту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» (далі – законопроєкт). Його основною метою є закріплення у законодавстві інституту реєстрованих партнерств. Для цього перед законопроєктом було поставлено декілька цілей, зокрема визначити правові та організаційні засади реєстрованих партнерств, правовий статус, особисті

немайнові та майнові права і обов'язки реєстрованих партнерів, порядок і наслідки державної реєстрації та порядок припинення реєстрованого партнерства.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну актуалізувало впровадження інституту реєстрованих партнерств, адже є нагальною потребою, зважаючи на постійну загрозу життю і здоров'ю людей через проведення бойових дій. Насамперед, це необхідно щоб захистити права військових. Оскільки тисячі з них – не можуть офіційно оформити шлюбні відносини, бо їхні партнери чи партнерки однієї з ними статі. І тому, у випадках поранення, зникнення безвісти чи загибелі – їхні сім'ї та вони самі не мають достатнього юридичного захисту з боку держави. Також, потребу у захисті потребують і цивільні, життя яких є під постійною загрозою через постійні ракетні обстріли рф [1, с. 2].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 законопроєкту реєстрованим партнерством є зареєстрований в порядку, визначеному цим Законом, добровільний сімейний союз двох повнолітніх осіб, однієї чи різної статі, в основі якого лежить взаємоповага, взаєморозуміння, взаємопідтримка, взаємні права та обов'язки [2].

Розроблення такого законопроєкту закріплено у національному законодавстві на рівні розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756 «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки» та Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 7 лютого 2023 року № 2910-IX [3, с. 2].

Варто зазначити, що Європейський суд з прав людини ухвалив, що немає підстав вважати, що надання правового визнання одностатевим парам може саме завдати шкоди сім'ям, що складені традиційним чином.

1 червня 2023 року ЄСПЛ ухвалив рішення у справі Андрія Маймулахіна й Андрія Марківа, де визнав, що відсутність в Україні законодавчого регулювання відносин одностатевих пар є порушенням ст. ст. 8, 14 Європейської конвенції з прав людини [4, с. 71].

У рішенні йдеться про те, що «особи, що перебувають в одностатевих

стосунках, які діють в складі Збройних сил України на фронті, опинилися у становищі, коли їхніх партнерів не буде повідомлено у разі їхнього поранення, полону або смерті, не кажучи вже про те, щоб їм було дозволено навідати їх у лікарні або забрати тіло» [5].

З прийняттям законопроєкту будуть внесені зміни до більш ніж 40 законодавчих актів, зокрема: Сімейного, Цивільного, Господарського кодексів України, Кодексу законів про працю України, Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та ін. [6].

До того ж, впровадження інституту реєстрованого партнерства стосується не лише одностатевих, а й різностатевих пар. Зважаючи на те, що інститут шлюбу в суспільстві стійко асоціюється з релігією, реєстроване партнерство є альтернативою для тих різностатевих пар, які не представляють жодне релігійне вірування, або не бажають укладати саме шлюб з будь-яких інших причин. Перевагою партнерства, також, є швидша процедура реєстрації та спрощений порядок розірвання [1, с. 1].

Зокрема, у тексті законопроєкту йдеться про те, що після державної реєстрації, партнери набувають статусу близьких родичів, а саме члена сім'ї першого ступеня споріднення одне щодо одного, незалежно від того, чи проживають вони фактично разом та чи ведуть спільно домашнє господарство.

Реєстрація партнерства проводиться після 10 днів з дня подання відповідної заяви, а розірвання – можливе як за спільною заявою, так і за волевиявленням однієї зі сторін (судом в порядку окремого провадження, при цьому заходів для примирення чи встановлення причин розірвання не проводиться).

Законопроєктом, також, передбачені положення щодо можливості реєстрації партнерства за відсутності однієї особи або поза межами органу реєстрації актів цивільного стану (до прикладу, коли особа є військовослужбовцем).

Законопроєкт містить положення щодо договору реєстрованого партнерства

та вимог щодо його укладення. Якщо в такому договорі не передбачене інше, то на майно, набуте реєстрованими партнерами за час перебування в партнерстві, поширюється режим спільної сумісної власності. Окрім цього, законопроєктом передбачені положення для соціального захисту партнерів, вирішено питання у разі зникнення безвісти чи смерті іншого з партнерів (в тому числі спадкування) [2].

Необхідно зауважити, що реєстроване партнерство не є шлюбом [2]. Проте, порівнюючи положення Сімейного кодексу України [7] та законопроєкту [2], можна зазначити схожість норм, що регулюють шлюбні відносини та відносини реєстрованого партнерства. Зокрема, це приписи, що спрямовані на врегулювання особистих немайнових відносин реєстрованих партнерів та подружжя, правового режиму їх майна, спадкових відносин тощо.

Доцільно, також, звернути увагу на відмінність інституту реєстрованого партнерства від фактичних відносин жінки та чоловіка, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі (конкубінату). Законопроєкт визначає правові та організаційні засади реєстрованих партнерств, правовий статус, особисті немайнові та майнові права і обов’язки реєстрованих партнерів, порядок і наслідки державної реєстрації та порядок припинення реєстрованого партнерства [2]. Щодо проживання жінки та чоловіка однією сім’єю без реєстрації шлюбу, то сімейне законодавство не надає юридичного значення таким відносинам, а лише майновим правовим наслідкам перебування у конкубінаті [7].

Отже, прийняття законопроєкту «Про інститут реєстрованих партнерств» та запровадження інституту реєстрованих партнерств матиме позитивні наслідки у сімейних правовідносинах як осіб однієї так і різних статей. Зокрема, буде забезпечено належний захист особистих немайнових та майнових прав реєстрованих партнерів, в тому числі права на юридичну рівність усіх громадян, зменшено рівень проявів дискримінації вразливих груп населення в Україні, зменшено сегрегацію на основі сексуальної орієнтації.

Прийняття законопроєкту матиме позитивний вплив на імідж України в

міжнародному співтоваристві в контексті євроінтеграційних процесів, оскільки є проявом розвитку громадянського суспільства та забезпечення рівності прав та свобод усіх громадян.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств». URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1681896

2. Проєкт Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» № 9103 від 13.03.2023. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/fe0620bb-5605-43e4-9359-8513de7bf936

3. Висновок Комітету з питань інтеграції України до Європейського Союзу щодо проєкту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» № 9103 від 13.03.2023. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/050c1d6b-f44a-4ab3-8378-994605286baa

4. Гансецька В. В. Перспективи впровадження запровадження договору про цивільне (реєстроване) партнерство в українське законодавство. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc66/17.pdf

5. Реєстроване партнерство: для кого це рішення і чому воно на часі. URL: https://rubryka.com/article/reyestrovane-partnerstvo/

6. Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1681895

7. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III- URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

Koshulynska S., Litvunchyk Y. Prospects for the introduction of the Institute of Registered Partnerships in Ukraine

Summary: the article examines the grounds for the introduction of the registered partnership institute in Ukraine. The provisions of the Draft Law of Ukraine "On the Institute of Registered Partnerships" and its impact on various spheres of public

relations are analyzed.

Keywords: registered partnerships, family, marriage, cohabitation.

ДОПОМОГА ПО БЕЗРОБІТТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Д.Г. Малко, А.А. Балем

Анотація: У статті розглянуто актуальні питання надання допомоги по безробіттю в умовах воєнного стану, а також перспективи удосконалення системи соціального захисту безробітних осіб.

Ключові слова: допомога по безробіттю, безробіття, воєнний стан.

В умовах воєнного стану безробіття є не тільки економічною проблемою, а й суттєвим чинником соціальної напруги. За даними Державної служби зайнятості станом на 1 березня 2024 року статус безробітного мали 109,8 тис. осіб, серед яких близько 40 % - це особи, які потребують додаткової соціальної підтримки (учасники бойових дій, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, особи, яким залишилося 10 і менше років до пенсії, випускники навчальних закладів тощо). В цей самий час, загальна кількість вакансій, зареєстрованих в державній службі зайнятості, становила 51,9 тис. одиниць [1]. Допомога по безробіттю є одним з основних видів соціального захисту для людей, які втратили роботу. Від початку повномасштабного вторгнення порядок надання допомоги по безробіттю було адаптовано до нових умов та викликів, проте процес оптимізації системи підтримки безробітних триває, тому питання удосконалення порядку та умов надання цієї допомоги не втрачають актуальності.

24 лютого 2022 року Указом Президента України відповідно до Закону України “Про правовий режим воєнного стану” введено воєнний стан на всій території України [2]. У зв’язку з бойовими діями багато українців були змушені покинути місця постійного проживання і, як наслідок, втратили не тільки житло, а й роботу.

На законодавчому рівні, з врахуванням нових викликів, було внесено зміни до законодавства та врегульовано порядок реєстрації, обліку безробітних осіб, процедуру надання допомоги по безробіттю в умовах воєнного стану. Зокрема, було прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану” [3], постанову Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 735 “Про особливості реалізації державної політики у сферах зайнятості та загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час воєнного стану та після його припинення або скасування” [4], якою затверджено Порядок надання допомоги по безробіттю, постанову Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 446, якою було затверджено новий Порядок реєстрації, перереєстрації зареєстрованих безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу [5].

Слід зазначити, що допомога по безробіттю є хоч і важливим, проте не єдиним елементом системи соціального захисту осіб, які втратили роботу. Тому змін зазнав не тільки порядок надання цієї допомоги, а й система соціальної підтримки безробітних загалом.

Статус зареєстрованого безробітного надається особам, які відповідають вимогам, встановленим в статті 43 Закону України “Про зайнятість населення” [6], у день подання ними особистої заяви про надання статусу зареєстрованого безробітного до будь-якого обраного ними центру зайнятості незалежно від наявності або відсутності у таких осіб задекларованого/зареєстрованого місця проживання. Крім того заява може подаватися як особисто особою, яка шукає роботу, під час відвідування центру зайнятості, так і в електронній формі. Цифровізація активно сприяє реалізації прав та інтересів шукачів роботи в умовах воєнного стану, зокрема тих, які перебувають на територіях, де ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих.

Порядком надання допомоги по безробіттю передбачено, що під час дії воєнного стану ця допомога призначається з першого дня надання статусу безробітного. Також передбачено додаткові гарантії для внутрішньо переміщених осіб та осіб, які перебувають на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), та не мають документів, що підтверджують наявність страхового стажу, періоди трудової діяльності, документів про заробітну плату (дохід, грошове забезпечення). В такому разі під час призначення допомоги використовуються відомості, які містяться в державних реєстрах, інформаційних базах та системах.

Рішення про призначення допомоги по безробіттю, розмір і строки виплати, відкладення, скорочення та припинення виплати оформляється наказом керівника центру зайнятості, в якому безробітний зареєстрований та отримує соціальні послуги. Інформація про прийняті рішення вноситься до персональної картки особи. Якщо центр зайнятості, де зареєстровані безробітні, не може працювати в штатному режимі, нарахування виплати допомоги по безробіттю здійснюється іншим центром зайнятості, до якого звернулися такі особи, з урахуванням даних реєстру застрахованих осіб Державного реєстру та Єдиної інформаційно-аналітичної системи державної служби зайнятості.

Допомога по безробіттю нараховується центрами зайнятості та виплачується через банківські установи в установленому порядку, а саме:

• не рідше ніж два рази на місяць;

• за згодою безробітного – один раз на місяць.

Виплата допомоги по безробіттю у період воєнного стану може здійснюватися без особистого відвідування безробітним, який перебуває на території територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), центру зайнятості, за умови підтвердження ним наміру перебування у статусі безробітного не рідше ніж один раз на 30 календарних днів будь-якими засобами

комунікації, в тому числі електронними. Такі умови є безумовно необхідними, адже в умовах війни люди можуть часто змінювати місце проживання, не мати можливості особисто відвідувати центр зайнятості.

В умовах воєнного стану скорочено період виплати допомоги по безробіттю. Він не може перевищувати 90 календарних днів, а для осіб передпенсійного віку (за рік до досягнення відповідного віку та за наявності необхідного для призначення пенсії за віком страхового стажу) - 360 календарних днів [7].

В умовах воєнного стану зменшено максимальний розмір допомоги по безробіттю, який не може перевищувати розміру мінімальної заробітної плати, встановленої Законом України «Про державний бюджет на 2024 рік»: з 1 січня 2024 року - 7100 гривень, з 1 квітня 2024 року - 8000 гривень [8].

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану порядок та умови надання допомоги по безробіттю оптимізовано з урахуванням поєднання двох важливих критеріїв: підтримка осіб, які втратили роботу та їх стимулювання до працевлаштування або підприємництва. Тому ключовою особливістю трансформації соціального захисту безробітних загалом та порядку надання допомоги по безробіттю зокрема, є системний підхід, поєднання виплат із впровадженням спеціалізованих програм, які сприяють відновленню зайнятості та можливості мати джерело доходу. Перспективним напрямком удосконалення системи соціального захисту осіб, які втратили роботу в умовах воєнного стану, вважаємо розвиток комплексного підходу, який включатиме не тільки грошові виплати, а й різні види послуг, грантові програми, взаємодію з приватним сектором, пільги для роботодавців, додаткові стимули для самозайнятості та підприємницької активності тощо.

Список використаних джерел:

1. Діяльність Державної служби зайнятості у січні-лютому 2024 року. URL: file:///d:/downloads/diyalnist_dsz_02_2024.pdf

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2220-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text

4. Про особливості реалізації державної політики у сферах зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час воєнного стану та після його припинення або скасування: постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 735. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2022-%D0%BF#n35

5. Порядок реєстрації, перереєстрації зареєстрованих безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 446. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2023-%D0%BF#Text

6. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

7. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 року № 1533-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text

8. Про державний бюджет на 2024 рік: Закон України від 9 листопада 2023 року № 3460-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text

Balem A.A, Malko D.G. UNEMPLOYMENT ASSISTANCE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE.

Summary: The article examines the current issues of providing unemployment benefits under martial law, as well as prospects for improving the system of social protection for unemployed persons.

Key words: unemployment benefit, unemployment, martial law.

КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.

Є. Ю.Морєва, А.О Смирнова

Анотація: досліджено питання компенсації завданої шкоди внаслідок збройної агресії рф, розглянуто законодавче закріплення відшкодуванн такої шкоди, викладено шляхи відновлення майнового стану шляхом розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні.

Ключові слова: бойові дії, агресія рф, цивільне населення, цивільна інфраструктура, знищені об'єкти нерухомого майна, пошкоджені об'єкти нерухомого майна, компенсація, збройна агресія, відшкодовування збитків, фіксація пошкоджень, позов в кримінальному провадженні.

Внаслідок збройної агресії російської федерації значна кількість майна, включаючи об'єкти цивільної інфраструктури пошкоджені або зруйновані. Після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, географія конфлікту розширилась, що спричинило зростання кількості постраждалих осіб та пошкоджених/знищених об'єктів.У такій ситуації, питання відшкодування завданих збитків та отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене майно набуває особливої ваги. Саме тому, проблеми правового забезпечення відшкодування завданої агресією рф шкоди за знищене майно є вкрай актуальними.

Метою дослідження є визначення цивільно-правового механізму відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої громадянам України збройною агресією рф як в судовому порядку, так і позасудовими заходами, шляхом створення спеціальних фондів, основним джерелом формування яких, буде майно заарештованих та конфіскованих активів рф.

Очевидно, що звичайні процедури цивільного судочинства є неефективними

при відшкодуванні шкоди, заподіяної під час війни. В більшості випадків потерпілі не можуть знати, хто саме з ворожих військовослужбовців заподіяв їм шкоду, не можуть зібрати докази його вини. Більше того, навіть у випадку, якщо такі докази будуть отримані, то пред'явлення до цієї особи цивільного позову не забезпечить поновлення порушених прав потерпілих у зв'язку з ілюзорною вірогідністю виконання судового рішення про стягнення з військовослужбовця рф коштів на відшкодування заподіяної шкоди.

Як правило, майнова шкода відшкодовується в порядку цивільного судочинства - шляхом звернення до суду з відповідним позовом до винної особи. При цьому позивач зобов'язаний надати докази, що підтверджують факт заподіяння шкоди та її розмір, а також винуватість конкретної особи у її вчинені. Загальні засади відшкодування майнової шкоди передбачені у ст.ст. 22, 1166 ЦК України. Цими нормами передбачено, що особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування, а шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Згідно зі ст. 1192 ЦКУ розмір збитків визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі [1].

Зараз найбільш дієвим алгоритмом компенсації за пошкоджене майно є механізм прописаний у Законі України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації" [2]. Однією з обов'язкових вимог є доведення факту повного знищення або часткового руйнування майна та доведення зазначеної вартості майна. Постановою Кабінету Міністрів від 19 квітня 2022 №473 затверджений порядок, що застосовується для фіксації пошкоджень, зумовлених збройною агресією проти України, будівель та споруд приватної та комунальної форми власності, та може застосовуватися для фіксації пошкоджень будівель і споруд державної форми власності. Роботи з проведення обстеження таких об'єктів виконуються на

територіях, на яких відсутні або завершено активну фазу бойових дій, після здійснення комплексу заходів, таких як розмінування та виконання піротехнічних робіт, виконання робіт з первинного демонтажу та пошуку постраждалих та загиблих, здійснення оперативно-слідчих дій правоохоронними органами у рамках кримінальних проваджень. За результатами комісійного обстеження передбачається складення акту обстеження об'єкта, пошкодженого внаслідок військових дій, спричинених збройною агресією проти України, який передається держателю Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ [3].

На сьогодні, найбільш ефективним варіантом компенсації завданої шкоди для громадян України є розгляд цивільного позову в кримінальному провадженні. Варто зауважити деякі вразливі моменти, пов'язані із поданням, доказуванням і розглядом цивільного позову в кримінальному провадженні в разі завдання шкоди збройною агресією.

Перша проблема — неможливість (зокрема, через воєнні дії) відповідно до ст. 214 КПК України оглянути зруйноване чи знищене внаслідок обстрілу, авіаційного бомбардування тощо житло або іншу власність після подання заяви про скоєння злочину[4]. Бойові дії можуть унеможливити або значно ускладнити огляд місця події. Більшість громадян,чиє майно постраждало,не знаходяться на території ведення бойових дій,та єдиним доказом зруйнування або пошкодження їх майна є фото-відеоматеріали з інформаційних каналів.Хоч і відповідно до КПКУ потерпілий має право подавати докази на підтвердження своєї заяви, їх долучення до матеріалів провадження є вкрай вразливим і може спричинити проблеми з оцінюванням, визнанням недопустимими як доказів: оскільки їх збирали непрофесійні учасники кримінального провадження[5].

Друга проблема - позовна заява має містити:

1) ціну позову, якщо позов підлягає грошовому оцінюванню;

2) обґрунтований розрахунок сум, які стягують чи оспорюють [6].

Якщо цивільний позивач заявляє позов про стягнення грошових коштів за шкоду, завдану злочином, то він має зазначити суму, яку, на його думку, має стягнути суд (п. 1 ч. 1 ст. 176 ЦПК України) [7]. Сума стягнення має бути обґрунтованою та має бути доведено,що нерухоме майно дійсно мало таку цінність. Не кожна людина має докази вмісту свого зруйнованого житла, а тому при порушенні справи зазначається або мінімальний розмір компенсації або, такий розмір в цілому, не зазначається. Цим порушується право осіб отримати справедливий розмір відшкодування після завершення бойових дій в їх рідних містах.

Висновок. Наразі держава створює низку механізмів, спрямованих на відшкодування (компенсацію) завданої збройною агресією шкоди. Заявлення цивільного позову в кримінальному провадженні, розпочатому через скоєння воєнного злочину, є одним із засобів відшкодувати шкоду, завдану потерпілому. Водночас поданню цивільного позову про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією, передує низка чинників, які гальмують механізм відшкодування: складність належного фіксування факту руйнування, особливо в умовах бойових дій; проблеми з обчисленням розміру такої шкоди та здебільшого — відсутність особи, щодо якої можна заявити цивільний позов.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

2. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської

Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20

3. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 19.04.2022 № 473 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20

4. Проблеми відшкодування збитків, завданих громадянинові внаслідок збройної агресії: кримінальний процесуальний аспект. Оксана Капліна, Світлана Шаренко. Наукові видання кафедри кримінального процесу. 2022 URL: https://dspace.nlu.edu.ua//jspui/handle/123456789/19676

5. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон Укріни від 1 квітня 1961 року № 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

6. Відшкодуваня збитків чи компенсація за знищене майно - в чому різниця? Від 10 Липня 2023 URL: ravokator.club/news/vidshkoduvannya-zbytkiv-chy-kompensatsiya-za-znyshhene-majno-v-chomu-riznytsya

7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

A. Smyrnova, Y. Morieva Compensation for damage and destruction of real estate objects as a result of military aggression of the Russian Federation.

The issue of compensation for damage caused as a result of armed aggression of the Russian Federation is investigated, the legislative consolidation of compensation for such damage is considered, the ways of restoring property status by considering a civil lawsuit in criminal proceedings are outlined.

Key words: hostilities, aggression of the Russian Federation, civilian population, civil infrastructure, destroyed real estate objects, damaged real estate objects, compensation, armed aggression, compensation for damages, fixation of damages, lawsuit in criminal proceedings.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СТОРОНИ СМАРТ-КОНТРАКТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

М. В. Мохнюк

Анотація: Стрімкий розвиток технологій віртуальних активів, нові потреби бізнесу та громадян укладати договори швидко, призвели до появи «розумних контрактів».

Однією з найважливіших проблем, пов'язаних з впровадженням «розумних контрактів» є ідентифікація сторони договору. Оскільки ці контракти виконуються автоматично без посередництва людини, важливо чітко визначити, хто несе відповідальність за виконання зобов'язань.

У цій статті ми виокремлюємо першочергові проблеми, які потребують вирішення для удосконалення правового регулювання «розумних контрактів», як форми укладення договорів, з акцентом на проблему ідентифікації сторони.

Ключові слова: «смарт-контракт», ідентифікація сторони, форма договору, правове регулювання.

Важливість смарт-контрактів викликає багато наукових дискусій.

Нік Сабо, відомий дослідник цифрових валют та криптографії, вважається першопрохідцем у концепції смарт-контрактів. Він запропонував цю ідею ще в 1990-х роках, задовго до появи сучасних блокчейн-технологій. У своїй роботі "Formalizing and Securing Relationships on Public Networks" Сабо описав смарт-контракти як альтернативу традиційним юридичним договорам. Він передбачав, що ці цифрові договори можуть автоматично виконуватися за допомогою комп'ютерних програм, знижуючи потребу у посередниках та підвищуючи безпеку та прозорість транзакцій [1].

Богданова О.Є. запропонувала визначення смарт-контракту як різновиду письмової (електронної) форми договору, де воля сторін виражається за

допомогою спеціальних технічних засобів у вигляді програмного коду. Це волевиявлення на укладення договору одночасно й на його виконання за настання визначених умов.

Однак для чіткого розуміння смарт-контрактів не можна ігнорувати їх технічну складову. Важливо пам'ятати, що це визначення не є вичерпним і може змінюватися з розвитком технологій та появою нових характеристик та обов'язкових елементів смарт-контрактів.

Центральний банк Європейського Союзу чітко окреслив суть саме "legal smart contract", зазначивши, що вони мають юридичну силу лише за умови, якщо їх виконання не суперечить попереднім домовленостям або чинному законодавству, застосовному до сторін на момент укладення, а їх умови чітко визначені та зрозумілі з програмного забезпечення [3].

На нашу думку, намір договірних сторін у смарт-контракті, як і в класичному договорі, включає два ключові аспекти: ідентифікацію особи (сторона «смарт-контракту» повинна бути чітко визначена та однозначно ідентифікована) та відповідність волі (зміст «смарт-контракту» має відповідати дійсній волі та намірам сторони).

У класичному договорі ідентифікація особи забезпечується нотаріальним посвідченням, що гарантує відповідність сторони договору реальній особі. Однак у смарт-контракті виконання залежить від віртуальних ключів, а не від фізичної присутності особи.

Це створює проблему: навіть якщо віртуальні ключі належали певній особі в момент укладення контракту, це не гарантує, що саме вона є стороною на момент виконання. В цей же час, блокчейн працює за закладеним алгоритмом, не враховуючи людський фактор.

Крім цього, багато користувачів криптовалют та смарт-контрактів цінують їх анонімність. Це викликає стурбованість у державних органів через можливість уникнення податків та відмивання коштів.

Світове співтовариство прагне усунути анонімність, частково вирішуючи

проблему з ідентифікацією. Наприклад, Європейський парламент у 2022 році проголосував за те, щоб транзакції з криптовалютами містили інформацію про сторону [2].

Серед існуючих методів ідентифікації варто відзначити метод KYC (Know Your Client). Цей стандарт передбачає одноразову ідентифікацію власника електронного ключа (гаманця) на основі документів, проте не виключає використання верифікованого акаунта іншими особами.

Метод сканування особи використовується в українському додатку "Дія". Кожного разу при накладенні електронного підпису особа ідентифікується за допомогою камери.

Недоліками існуючих методів є ненадійність. Технології ідентифікації, такі як сканування особи, її не гарантують. Розвиток штучного інтелекту, зокрема технології "Deepfake", робить можливим підміну особистості.

До того ж, алгоритми не можуть визначити дійсну волю особи до укладення договору. Наприклад, вони не відрізняють налякану людину від спокійної.

При особистому укладенні договору людина може виявити ознаки примусу та відсутності волі. Алгоритми не володіють такою здатністю.

Юридична спільнота вже вирішила проблеми з ідентифікацією та волевиявленням за допомогою інституту нотаріату та нотаріального посвідчення договорів.

Зокрема, нотаріус встановлює особу, визначає її дієздатність, повноваження, установлює волю та наміри, зокрема, переконується, що особа дійсно хоче укласти договір.

Він також витребовує документи та перевіряє їх відповідність вимогам закону [4].

Враховуючи наведене, «смарт-контракти» – це інноваційний інструмент, що володіє як перевагами, так і недоліками. З одного боку, вони автоматизують процеси, економлять час та забезпечують прозорість. З іншого боку, виникають складнощі з ідентифікацією сторін, визначенням їх волі та юридичним статусом

таких договорів.

На нашу думку, можливі шляхи їх вирішення є вдосконалення методів ідентифікації, зокрема, застосування KYC, сканування особи, біометрії або комбінації цих методів.

Отже, «смарт-контракти» володіють значним потенціалом для революціонізації багатьох аспектів нашого життя. Проте для реалізації цього потенціалу необхідно вирішити вищезазначені виклики. Поєднання технологічних інновацій, правового регулювання та досвіду нотаріату може стати ключем до успішного впровадження смарт-контрактів у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. N. Szhabo. «Formalizing and Securing Relationships on Public Networks» URL: http://myinstantid.com/szabo.pdf.

2. Crypto assets: new rules to stop illicit flows in the EU. URL: https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220324IPR26164/crypto-assets-new-rules-to-stop-illicit-flows-in-the-eu.

3. European Central Bank. Impact of digital innovations on the processing of electronic payments and contracting: an overview of legal risks. 2017. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scplps/ecb.lwp16.en.pdf?344b9327fec917bd7a8fd70864a94f6e.

4. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text.

Mokhniuk M. Party identification of the smart contract: problems and solutions

Summary: The rapid development of virtual asset technologies, the new needs of businesses and citizens to conclude contracts quickly, led to the emergence of smart contracts.

One of the most important problems related to the implementation of "smart contracts" is the identification of the party to the contract. Since these contracts are executed automatically without human intervention, it is important to clearly define who is responsible for fulfilling the obligations.

In this article, the author singles out the primary problems that need to be solved in order to improve the legal regulation of "smart contracts" as a form of concluding contracts, with an emphasis on the problem of party identification.

Keywords: "smart contract", party identification, contract form, legal regulation.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РФ

Павловська В.А. Семченко В.О.

Анотація. Військова агресія рф проти України стала серйозним викликом для національної та міжнародної спільноти. Поза людськими жертвами та руйнуванням інфраструктури, ця агресія залишає значну економічну шкоду, яка потребує відшкодування. Знищено тисячі будівель, об'єктів критичної інфраструктури, підприємств, установ. Мільйони українців покинули свої домівки, рятуючись від бомбардувань та обстрілів. У цих умовах питання відшкодування росією завданих збитків набуває виключної ваги та актуальності.

Ключові слова. Збройна агресія, збитки, економічна шкода, країна-агресор, компенсація за завдані збитки, війна.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч.1 ст.22 Цивільного кодексу України: *" Особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування"* та ч.1 ст.1166 Цивільного кодексу України: *" Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі*

особою, яка її завдала." [1]

Відшкодування шкоди є процесом компенсації за збитки, завдані внаслідок незаконних дій іншої сторони. У випадку військової агресії рф, ця шкода може бути різноманітною, а саме: руйнування інфраструктури, втрату людських життів, економічні витрати та психологічні травми.

Як зазначив суддя Великої Палати Верховного Суду – Олег Ткачук: "Україна намагається внутрішніми нормативно-правовими актами сформувати позицію, яка дала б змогу в майбутньому вимагати й отримати репарації від рф. Наші європейські партнери, зокрема Польща, значно підтримують наші намагання, з одного боку, зупинити просування російських танків до Європи, а з іншого – правовими засобами домогтися відшкодування збитків, завданих рф Україні". [2]

Згідно з нормами міжнародного права, країна-агресор, яка розв'язала війну, несе повну відповідальність за всі завдані нею збитки. Україна активно працює над формуванням правової бази для пред'явлення росії вимог щодо компенсації збитків. Одним із ключових кроків у цьому напрямку стало ухвалення Верховною Радою України Закону України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України" [3]

Даний Закон України визначає порядок звернення із заявою про отримання компенсації за знищене майно, черговість розгляду заяв, види компенсації, механізм оцінки втрат, порядок ухвалення рішення про надання коштів. Що стосується юридичних осіб, то їм стягувати шкоду, завдану нічим не виправданою агресією рф, доводиться у судових інстанціях. Починаючи з 2014-го та за 1,5 року від початку повномасштабного вторгнення, в господарських судах вже сформовано відносно сталу практику щодо відшкодування шкоди, завданої

країною-терористом, але, попри подібність на подібність та однотипність таких справ, при їх розгляді все ще виникають проблемні моменти.[4]

На сьогодні в Україні проводиться фіксація пошкоджень будівель і споруд, зокрема житлових приміщень та об'єктів критичної інфраструктури. Постановою Кабінету Міністрів від 19 квітня 2022 №743 затверджений порядок, що застосовується для фіксації пошкоджень, зумовлених збройною агресією проти України, будівель та споруд приватної та комунальної форми власності, та може застосовуватися для фіксації пошкоджень будівель і споруд державної форми власності. Роботи з проведення обстеження таких об'єктів виконуються на територіях, на яких відсутні або завершено активну фазу бойових дій, після здійснення комплексу заходів, таких як розмінування та виконання піротехнічних робіт з первинного демонтажу та пошуку постраждалих та загиблих, здійснення оперативно-слідчих дій правоохоронними органами у рамках кримінальних проваджень.[5]

Окрім цього, Україна формує позови до міжнародних судових інстанцій, домагаючись притягнення росії до відповідальності за завдані нею збитки та й в цілому, за початок збройної агресії.

Щоб забезпечити ефективне відшкодування шкоди, Україна повинна спільно з іншими країнами працювати над розробкою механізмів компенсації. Це може включати створення спеціального міжнародного фонду для відшкодування, формування умов міжнародних позовів до рф, залучення міжнародних організацій для підтримки такого процесу.

Відшкодування шкоди, завданої військовою агресією рф, також може мати важливе значення для економічного відновлення постраждалих країн. Компенсація збитків може сприяти відновленню інфраструктури, стимулювати економічний розвиток та відбудови нашої країни.

Висновки. Відшкодування шкоди, завданої військовою агресією рф, є важливим елементом міжнародного права та співпраці між країнами. Питання відшкодування росією збитків, завданих її агресією проти України, є одним із

ключових завдань української влади. Україна повинна формувати правову базу та готувати відповідні судові позови, а також домагатися створення міжнародних механізмів компенсації за рахунок заморожених російських активів. Реалізація таких заходів дозволить Україні акумулювати необхідні ресурси для відновлення зруйнованого війною господарств, інфраструктури та економічного становища.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 1 квіт. 2019 р. : (офіц. текст)

2. І знову про відшкодування шкоди, завданої агресією рф: на що потрібно звернути увагу позивачам і законодавцю - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/i-znovu-pro-vidshkoduvannya-shkodi-zavdanoyi-agresieyu-rf-na-shcho-potribno-zvernuti-uvagu-pozivacha.html

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

4. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text

5. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації

наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text

Pavlovska V.A. Semchenko V.O. Compensation for damage caused by military aggression of the Russian Federation

The military aggression of the Russian Federation against Ukraine became a serious challenge for the national and international community. Beyond the loss of life and destruction of infrastructure, this aggression leaves significant economic damage in need of reparation. Thousands of buildings, critical infrastructure facilities, enterprises, and institutions were destroyed. Millions of Ukrainians left their homes to escape the bombings and shelling. Under these conditions, the issue of compensation for damages caused by Russia acquires exceptional weight and relevance.

Keywords: Armed aggression, damages, economic damage, aggressor country, compensation for damages, war.

ДО ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ ШЛЮБНИМ ДОГОВОРОМ

І. Я. Павляк

Анотація: Стаття присвячена аналізу договірного регулювання майнових відносин подружжя. Особлива увага приділяється впровадженню шлюбних договорів як інструменту регулювання майнових відносин у шлюбі, його укладення та зміст, а також практика застосування в Україні.

Ключові слова: шлюб, шлюбний договір, майнові відносини, моральні засади суспільства.

Інститут шлюбу в Україні є основною складовою соціального устрою, виступаючи фундаментальним елементом суспільних відносин. Держава віддає перевагу стабільності цієї структури і сприяла її зміцненню через стратегічну соціальну політику та законодавство. Однак, в умовах пандемії, пізніше – воєнного стану тенденція до збереження шлюбних відносин зазнала кризи, що підтверджується статистичними даними. Згідно з даними Опендатабот, протягом першого півріччя 2023 року в Україні кількість зареєстрованих шлюбів зменшилася на 17% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [1]. У той же час кількість розлучень зросла на третину. Проте важливо зазначити, що ця статистика не є повною.

Така ситуація стимулює задуматись про захист своїх майнових прав у випадку розірвання шлюбу. Традиційна модель поділу майна за принципом «все навпіл» вже не відповідає вимогам сьогодення та викликає відчуття несправедливості у колишнього подружжя. Це призвело до появи активної дискусії про необхідність більш гнучкої системи розподілу прав і обов'язків у шлюбних відносинах, одним з інструментів якої є шлюбний договір.

Укладення шлюбних договорів в Україні не має такого широкого поширення як у країнах Європи. За статистичними даними, наведеними на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України, застосування шлюбних договорів в Україні є обмеженим. Найбільша кількість таких комплексних договорів укладається у містах Києві, Дніпропетровській, Одеській та Харківській областях. У інших регіонах кількість шлюбних договорів становить лише декілька десятків на рік.

Зауваження юристів, які спеціалізуються в сфері сімейного права, вказують на те, що укладання шлюбного договору в Україні частіше пов'язане з такими ситуаціями, як укладення шлюбу з іноземцем, повторний шлюб, наявність майна або укладення шлюбу між медійними особами.

Наприклад, Анна Трінчер, українська співачка, в інтерв'ю Маші Єфросініній розповіла про деталі свого розлучення з блогером Олександром Волошиним. Вона зізналась, що перед одруженням вони уклали шлюбний договір, який визначав

їхні взаємні майнові права та обов’язки. За словами артистки, цей контракт був спрямований на встановлення партнерських стосунків, і він передбачав, що все, що належить кожному з них, залишається власністю цієї особи. За умовами договору, якщо один з подружжя подарував речі або майно іншому, ця власність залишалася у власності отримувача. Наприклад, якщо Олександр подарував Анні машину, вона ставала власністю Анни, і навпаки [2].

Поняття шлюбного договору було впроваджено в національне законодавство 23 червня 1992 року. Згідно з Законом України №2488-12 від 23 червня 1992 року, Кодекс про шлюб та сім’ю України було доповнено статтею 27-1, яка надавала особам, що укладають шлюб, право укладати угоду щодо регулювання питань сімейного життя (шлюбний контракт), де можна було визначити майнові права і обов'язки подружжя.

Згодом ця можливість була закріплена в Сімейному кодексі України (далі – СК України) у гл. 10 «Шлюбний договір», де згідно зі ст. 92 СК України шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям у складній письмовій формі шляхом нотаріального посвідчення [3].

Чинний СК України не містить визначення поняття шлюбного договору. Однак, у правовій доктрині, шлюбний договір визначається як домовленість, яку укладають між собою особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або вже уклали шлюб, з метою регулювання майнових відносин у шлюбі та у разі його розірвання на принципах рівності та взаємної волі сторін [4, с. 17].

У ст. 93 СК України міститься положення про зміст шлюбного договору, за яким шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні подружні майнові права та обов’язки, а також можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків [3].

В Україні, на мою думку, існують значні перешкоди для укладання шлюбного договору, однією з яких є моральні обмеження, які затримують процес укладення такої домовленості, адже, переважно. подружжя вважають, що

запропонувати укладання шлюбного договору означає виявити недовіру один до одного. Однак, розуміючи правовий характер шлюбного договору, стає очевидним, що це не лише засіб захисту гарантованих прав та майнових інтересів, але й інструмент певної юридичної впевненості.

Для уніфікації та остаточного вирішення питання про доцільність укладення шлюбних договорів, важливо підвищувати правову культуру населення. Громадяни повинні бути більш обізнані в цій сфері. Важливо, щоб потенційні сторони договору розуміли, що укладання шлюбного договору є кроком до майбутнього, безпроблемного способу вирішення питань, що виникають в процесі подружнього життя. Важливо уникати стереотипів про те, що укладання такого договору є «шлюбом за розрахунку» та укорислювати цей договір.

Фундаментальним фактором для поширення зацікавленості до такого правочину є перейняття досвіду зарубіжних країн. У багатьох країнах шлюбний договір детально регламентований цивільним законодавством і користується популярністю серед громадян. Це може слугувати прикладом для українського суспільства і сприяти більш широкому поширенню укладення шлюбних договорів.

Список використаних джерел:

1. Opendatabot. На другий рік повномасштабної війни шлюбів в Україні поменшало – Опендатабот. URL:https://opendatabot.ua/analytics/marriages-divorces-half-2023

2. Коробова М. Олександр Волошин розповів про шлюбний договір з Анною Трінчер: «Це була ідея її мами». URL: https://tsn.ua/glamur/oleksandr-voloshin-rozpoviv-pro-shlyubniy-dogovir-z-annoyu-trincher-ce-bula-ideya-yiyi-mami-2268538.html

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

4. Манжосова О. В., Гнатовська А. І., Мошинська Я. С Сімейне право: навчально-методичний посібник . Чернівці, 2021. 68 с.

Pavliak I. On the issue of regulating property relations of spouses by marriage agreement. The article is devoted to the analysis of the contractual regulation of property relations of spouses. Special attention is paid to the implementation of marriage contracts as a tool for regulating property relations in marriage, its conclusion and content, as well as the practice of application in Ukraine.

Keywords: marriage, divorce, marriage agreement, property relations, moral values.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЯК РЕГУЛЯТОРА МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Д. М. Петрук

Анотація: Згідно з сімейним законодавством, учасники сімейних правовідносин можуть врегульовувати свої відносини за домовленістю (договором). Сімейний кодекс України приділяє більше уваги шлюбному договору, ніж Кодекс про шлюб та сім'ю, що й потребує дослідження проблеми його реалізації як регулятора майнових відносин подружжя в Україні.

Ключові слова: шлюб, шлюбний договір, домовленість, майнові відносини.

Згідно зі ст. 93 Сімейного кодексу України (далі – СК України) шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків [1].

Проаналізувавши правову природу шлюбного договору, ми визначили проблеми його реалізації, а саме:

1) Відсутність єдиного визначення поняття «шлюбний договір» у сімейному законодавстві та доктрині. Зокрема, у І. В. Жилінкової шлюбний договір – це

угода осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя про встановлення майнових прав і обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням або припиненням [2, с. 40]; В. С. Гопанчука – угода осіб (подружжя) про вирішення спірних (як правило, майнових) питань життя сім'ї [3, с. 61]; О. О. Ульяненко – угода (правочин) фізичних осіб різної статі, які подали заяву про реєстрацію шлюбу чи угоду подружжя, що визначає майнові права й обов'язки подружжя в період шлюбу, зокрема порядку поділу майна на спільне і роздільне, порядку його використання, відчуження, розподілу доходів і витрат, а також їх майнові права та обов'язки як батьків у шлюбі й (чи) у випадку його розірвання [4, с. 4]; Ю. С. Шемшученко – укладена в установленому законом порядку письмова і нотаріально посвідчена угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними [5, с. 945].

2) відсутність єдиного встановленого зразка шлюбного договору, а тому ми пропонуємо законодавчо закріпити Типовий шлюбний договір, де буде дотримано його комплексність врегулювання майнових відносин подружжя чи наречених з обов'язковим дотриманням автономії волі його учасників.

3) спірність положення ч. 2 ст. 92 СК України про обов'язкову складну письмову згоду батьків або піклувальника, якщо стороною договору є неповнолітня особа. Прогалина полягає в тому, що на момент укладання договору присутність батьків чи піклувальників не є обов'язковою. Таким чином, батьки надають свою згоду не на положення, що міститимуться в договорі, а на його фактичне укладення, що потребує редагування, якщо дозвіл на укладання шлюбного договору потрібен, то в такому разі доцільним є обов'язкова присутність батьків при укладенні договору.

4) можливість укладення шлюбного договору через законного представника чи представника за довіреністю у випадку недієздатності чи обмеженої дієздатності особи. Зокрема, Д. М. Бєлов, Л. І. Палешник акцентують на доцільності перейняття досвіду зарубіжних країн (Франція, Бельгія, Німеччина) у

яких шлюбний договір укладається через законного представника чи представника за довіреністю [6, с. 49-50]. Ми вважаємо, що такі зміни в сімейному законодавстві можуть призвести до шахрайства, негативних наслідків та злочинних посягань.

5) практика застосування шлюбного договору для врегулювання майнових відносин подружжям чи нареченими. Для переважної більшості подружніх пар укладення шлюбного договору означає відсутність почуття, меркантильні інтереси, недовіру та думки про розлучення вже на початку подружнього життя. Однак, ми вважаємо, що за допомогою шлюбного договору можна уникнути конфліктних ситуацій при поділі спільного майна після розірвання шлюбу; мати впевненість в завтрашньому дні; можливість забезпечити ясність та стабільність у стосунках, оскільки дружина і чоловік заздалегідь визначають умови співіснування тощо.

Висновки. Низький рівень укладення шлюбних договорів є свідченням наявності прогалин у нормативно-правовому регулюванні договірних відносин наречених та подружжя. А тому, доцільним є внесення доповнень до СК України, зокрема, що стосується законодавчого визначення означеного поняття. Пропонуємо доповнити ст. 92 Сімейного кодексу України нормою у такій редакції: шлюбний договір – це письмова і нотаріально посвідчена домовленість подружжя або наречених, яка встановлює їхні майнові права та обов'язки у шлюбі, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № № 21–22. Ст. 135.

2. Жилінкова І. В. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом Украни. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3 (30). С. 122–130.

3. Гопанчук В. С. Законодавство України про шлюб та сім'ю : монографія. Київ : Наукова думка, 1998. 237 с.

4. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України : монографія. К.: Грот, 2004. 122 с.

5. Великий енциклопедичний юридичний словник / За Ю. С. Шемчушенка. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Юридична думка, 2012. 1020 с.

6. Бєлов Д. М., Палешник Л. І. Деякі проблеми укладення шлюбного договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Право. 2015. Вип. 33. Т. 1. С. 148–151.

Petruk D. Problems of implementation of the marriage contract as a regulator of property relations of the wife in Ukraine and the ways of their solution

According to family law, participants in family relations can regulate their relations by agreement (agreement). The Family Code of Ukraine pays more attention to the marriage contract than the Marriage and Family Code, which necessitates the study of the problem of its implementation as a regulator of property relations of spouses in Ukraine.

Key words: marriage, marriage contract, settlement, agreement.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УКРАЇНІ

Є. С. Постна

Анотація: Обрана тема тез обґрунтовується вічною актуальністю такого питання як реалізація аліментних зобов'язань з огляду на те, що сім'я в багатьох культурах вважається основною одиницею суспільства. Зважаючи на сучасні українські реалії досліджено проблемні аспекти виконання аліментних зобов'язань та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: аліменти, аліментні зобов'язання, медіація, договір про сплату аліментів.

Історія становлення аліментних зобов’язань на території України є дуже довгою та бере свій початок ще з часів існування Стародавньої Русі. Досліджуване питання завжди було актуальним з огляду на існування поняття сім’ї в усіх культурах, а також на важливість забезпечення матеріальної підтримки дітей навіть на ранніх стадіях розвитку суспільства.

В сучасності це питання також не втрачає значимості, про що свідчать статистичні дані. Відповідно до інформації, що надається сервісом моніторингу реєстраційних даних українських компаній та судового реєстру «Опендатабот», у 2023 році у судах найбільше розглядалось саме цивільних правочинів. 35 049 справ – це справи щодо стягнення аліментів (3,6%), а 27 122 – справи щодо розміру аліментів (2,8%) [1].

Наголошується також на тому, що на початок грудня 2023 року в Україні було зафіксовано майже 200 000 боржників по аліментах. Важливо відмітити, що за 2 роки війни до Реєстру боржників додалося 12 000 нових осіб, 91% з них є чоловіками [2].

Частина 2 статті 51 Основного Закону України передбачає обов’язок батьків утримувати своїх дітей до їх неповноліття [3]. Зазначене дублюється у статті 180 Сімейного кодексу України. У статті 199 також йдеться про те, що батьки зобов’язані продовжувати утримувати вже повнолітніх дітей до досягнення ними двадцяти трьох років за умови продовження їхнього навчання [4].

У багатьох джерелах йдеться про певну еволюцію національного законодавства у досліджуваній сфері. Зокрема, велика доля уваги приділяється змінам щодо аліментних зобов'язань, що були внесені у сімейне законодавство з 2017 року. Згадується в першу чергу про статтю 182 Сімейного кодексу, що закріпила розуміння «мінімального гарантованого розміру аліментів» та «мінімального рекомендованого розміру аліментів». Наголошується й на усуненні дискримінаційної норми щодо обов’язку того з батьків, що проживає окремо, сплачувати аліменти у розмірі мінімум в 30% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку [5, с. 53].

Слід також розглянути той факт, що наразі допустимими є декілька способів сплати аліментів.

По-перше, передбачена добровільна сплата аліментів, що є найбільш вдалою опцією з огляду на її безконфліктність, моральність та цивілізованість. Зрозуміло, що такий спосіб є актуальним в тій ситуації, коли присутня належна комунікація між батьками дитини. Варто пам’ятати й про можливість виникнення конфліктів та потреби у документальному підтвердженні виконання аліментного зобов’язання [5, с. 53].

По-друге, існує можливість укладення договору про сплату аліментів на дитину – його існування передбачено законодавством майже всіх країн. Цивільним кодексом Франції використовується «угода батьків щодо встановлення порядку здійснення батьківських прав та визначення внесків на утримання та виховання дитини», у Німеччині існують «угода про спосіб надання утримання» та «заява про прийняття батьківської турботи». У Латвійському цивільному законі згадується про угоду про встановлення роздільного піклування батьків про дитину, у Цивільному кодексі Чеської республіки є угоди про здійснення взаємних батьківських прав та обов’язків та про виплату аліментів. У законодавстві Болгарії міститься можливість врегулювати питання надання утримання дитині після розірвання шлюбу шлюбним договором [6, с. 164].

У Сімейному кодексі України також передбачено укладення договору про сплату аліментів на дитину – в цьому батьки можуть самостійно визначити розмір та строки виплати. Вимогами до документу є його письмова форма та нотаріальне посвідчення. Окрім цього, необхідно зазначити, що до такого договору можуть вноситись зміни – як за взаємною згодою, так і за рішенням суду. Можливим також є визнання такої угоди недійсною [4].

Одним зі способів вирішення спірних питань з приводу аліментних зобов'язань можна вважати також укладення договору про припинення права на аліменти дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно.

Зрозуміло, що укладення договорів, як вже згадувалось, є бажаною

процедурою в таких питаннях, проте в Україні така процедура не є дуже розповсюдженою. Зазначене пов'язано з низьким рівнем правосвідомості, складними стосунками батьків при розлученні, а також необхідними витратами.

Одним з шляхів для вирішення окреслених проблем, як зазначається у багатьох дослідженнях, є запровадження інституту медіації у сімейному праві. Вважається, що залучення неупередженого професійного медіатора й застосування зрозумілої для всіх сторін процедури вирішення спору покращить порядок врегулювання подібних відносин. Про результативність зазначеної стратегії свідчить зарубіжний досвід її застосування [5, с. 54].

Серед актуальних проблем варто виділити й ті, що виникають через війну в країні. Вочевидь, найважливішим питанням залишаються міграційні процеси. Дуже велика кількість тих випадків, коли один з батьків дитини виїхав за кордон – це не звільняє його від сплати аліментів, проте значно спрощує ухилення від такого обов'язку.

У таких випадках застосовується Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203 «Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги». Передбачено, що якщо один з батьків має намір виїхати на постійне проживання в іноземну державу, то за ним зберігається обов'язок виконання аліментних зобов'язань з утримання дитини до досягнення нею повноліття. Зазначене реалізується через договір між такою особою та особою, з якою залишається дитина. Якщо ж такі зобов'язання не були виконані, то стягнення провадиться за рішенням суду [8].

З метою забезпечення ефективного застосування в Україні Конвенції про стягнення аліментів за кордоном, що була укладена у м. Нью-Йорк у 1956 році, Верховною Радою у 2006 році також було прийнято Закон України «Про приєднання України до Конвенції про стягнення аліментів за кордон» [9].

Однак, навіть не зважаючи на наявні засоби упередження ухилення від

обов’язків зі сплати аліментів, можна побачити велику кількість тих дітей, що не отримують належної підтримки.

Таким чином, при розгляді питання щодо аліментних зобов’язань та вдосконалення законодавства в цьому напрямку, варто зважати на міжнародні стандарти та вже апробовані процедури, як-от наприклад активне використання медіації; а також на посилення відповідальності за ухилення від окреслених батьківських обов’язків.

Список використаних джерел

1. Майже у півтора рази побільшало судових справ у 2023 році. *Опендатабот* : веб-сайт. URL: https://opendatabot.ua/analytics/court-2023 (дата звернення: 25.04.2024).

2. 8% боржників по аліментах – жінки. *Опендатабот* : веб-сайт. URL: https://opendatabot.ua/analytics/aliments-2023 (дата звернення: 25.04.2024).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 25.04.2024).

4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text (дата звернення: 25.04.2024).

5. Хорошенюк О. В., Доценко О. О. Окремі питання аліментних зобов’язань. *Право і суспільство.* 2021. № 2. С. 51–57.

6. Вагіна І. Зарубіжний досвід правового регулювання укладання договорів між матір’ю, батьком та дітьми. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО.* 2023. Випуск 75: частина 1. С. 161–166.

7. Атаманчук Т.Р., Тімуш І.С. Правове регулювання аліментних зобов’язань з утримання дітей. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 7. С. 74–77.

8. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі

виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги : постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1203. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.04.2024).

9. Про приєднання України до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном: Закон України від 20 липня 2006 року № 15-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-16#Text (дата звернення: 25.04.2024).

Postna Y. Problematic aspects of alimentary obligations in Ukraine. The chosen topic of theses is justified by the eternal relevance of such an issue as the implementation of alimony obligations given that the family in many cultures is considered the basic unit of society. Taking into account modern Ukrainian realities, the problematic aspects of the fulfillment of alimony obligations and ways to solve them have been studied.

Keywords: alimony, alimony obligations, mediation, alimony payment agreement.

ДО ПИТАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ З ТЕРИТОРІЙ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

А. О. Смирнова

Анотація: У статті досліджено проблему правового регулювання евакуації дітей з територій активних бойових дій та шляхи його удосконалення.

Ключові слова: евакуація, діти, територія бойових дій, батьки, воєнний стан.

Однією із найуразливіших категорій людей в умовах воєнного стану є діти.

За інформацією платформи «Діти війни», станом на 2024 рік, внаслідок злочинної агресії росії проти України загинуло 545 дітей, 1297 – поранено, 2056 – зниклі [1].

Очевидно, що в умовах воєнного стану доволі складно забезпечити дотримання всього комплексу прав дітей. Особливо гостро це питання актуалізується на територіях активних бойових дій. Враховуючи той факт, що на таких територіях досі перебувають родини із дітьми, які відмовляються евакуюватися добровільно, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову № 209 від 7 березня 2023 р. «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854» [2].

Зокрема, названим нормативно-правовим актом внесені зміни до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій. Відтепер, з метою захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, обласні військові адміністрації за погодженням з органами військового командування на відповідній території та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану можуть прийняти рішення про проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їх батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії [2].

Хоча держава і заявила про примусову, обов'язкову евакуацію із зон бойових дій, проте велика кількість родин не бажають змінювати своє місце проживання, наражаючи своїх дітей на небезпеку. Родини не виїжджають, а без згоди батьків дітей не можуть евакуювати.

У 2023 році в Бахмуті перебувало 190 дітей, на той момент це місто було найнебезпечнішою точкою в нашій країні. Зареєстровані випадки смерті дітей на територіях активних бойових дій через відсутність умов життя та психологічних страждань. За підтвердженими даними Національного інформаційного бюро на 2024 рік, росія депортувала близько 19 тисяч 546 дітей з України [1]. Однією з можливих причин того була відмова батьків чи інших законних представників від

евакуації дітей на безпечну територію нашої держави, а законного механізму примусового переміщення дітей без батьків немає.

Рішення цієї проблеми існує, але немає механізму її реалізації. Зокрема, за невиконання батьківських обов'язків передбачена адміністративна відповідальність відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Однак, вищезазначений кодифікований акт не враховує невиконання батьківських обов'язків в умовах воєнного стану.

Відповідно до ст. 150 Сімейного кодексу України (далі – СК України) батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток [3].

А от якщо життю дитини загрожує небезпека, батьки не виконують свої батьківські обов'язки щодо виховання дитини, сім'я перебуває у складних життєвих обставинах, органи опіки і піклування згідно ст. 170 СК України мають право приймати рішення щодо відібрання дітей у батьків [3].

Звернімося до Конвенції про права дитини, в ст. 1 якої зазначається, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше [4].

Зважаючи на зміст ст. 3 Конституції України [5] ст. 4 Закону України «Про охорону дитинства» [6] система заходів щодо охорони дитинства в Україні, серед іншого, включає забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності.

Незважаючи на внесені зміни в частині примусової евакуації дітей, можна стверджувати, що держава застосовує відповідний механізм як крайній захід, коли батьки відмовляються добровільно евакуюватися із зони активних бойових дій, чим наражають на небезпеку дітей. За словами Віце-прем'єр-міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірини Верещук: «примусова

евакуація дітей є додатковим інструментом у межах обов'язкової евакуації, яка наразі діє в декількох областях».

Варто зазначити, що запровадження механізму примусової евакуації дітей із зони воєнних дій і збройних конфліктів є дієвим кроком, спрямованим на захист прав дітей в умовах воєнного стану та має спонукати батьків більш зважено підходити до дотримання своїх обов'язків по догляду за дитиною.

На підтвердження цього К. Рашевська зауважує, що головна ідея – розробка індивідуальної траєкторії евакуації кожної дитини – своєрідного плану, де чітко вказано: хто евакуює дитину, куди, на який термін, хто є її родичами, та з ким дитину слід возз'єднати після завершення небезпечної ситуації. За необхідності, також карти місця евакуації, фото місця тимчасового проживання, інформація про тимчасових опікунів, якщо вони необхідні [7].

Звідси, незважаючи на те, що є підзаконне нормативно-правове регулювання обов'язкової евакуації дітей, яке не можна виконати примусово, однак немає законодавчого акту, яким у обов'язковому порядку зобов'яже батька чи матір з дітьми виїхати з-під обстрілів. До того ж, відсутні дієві механізми, які дозволили б евакуацію дітей окремо від батьків шляхом відібрання дитини від батьків.

А тому, необхідним є: прийняття спеціального законодавства з означеної проблеми; створення спеціальних структур, які будуть наділені відповідними повноваженнями в зоні бойових дій; запровадження чіткого механізму проінформовуваності родичів про місце проживання евакуйованої дитини.

Список використаних джерел:

1. Платформа «Діти війни». URL: https://childrenofwar.gov.ua/

2. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854: Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 7 березня 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-%D0%BF#Text

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. із змінами і доп.

Відом. Верх. Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відом. Верх. Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III із змінами і доп. *Відом. Верх. Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

7. Рашевська К. Росіяни використовують тему «примусової евакуації» дітей в Україні для залякування українців.URL: https://www.unian.ua/society/rosiyani-vikoristovuyut-temu-primusovoji-evakuaciji-ditey-v-ukrajini-dlya-zalyakuvannya-ukrajinciv-pravozahisnicya-katerina-rashevska-12461121.html

Smirnova A. O. ON THE QUESTION OF THE EVACUATION OF CHILDREN FROM THE AREAS OF ACTIVE COMBAT ACTIONS: PROBLEM ASPECTS

Summary: the problem of evacuating children from the territories of active hostilities, the legal regulation of this topic and possible improvement were investigated.

Key words: evacuation, children, war zone, parents, martial law.

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

А. С. Чубай, А. Р. Кеда

Анотація: У статті розглянуто актуальні питання реформування системи пенсійного забезпечення України, внесено загальні пропозиції щодо основних напрямків впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Ключові слова: пенсійна система, солідарна система, накопичувальна система, система недержавного пенсійного забезпечення

Система пенсійного забезпечення в Україні, як і в будь якій країні, є одним з головних елементів соціальної політики держави. В умовах воєнного стану пенсійна система має бути адаптована до численних викликів: фінансова нестабільність, зниження економічної активності населення, погіршення демографічної ситуації, збільшення соціальної напруги та кількості осіб, які потребують підтримки тощо. Реформування пенсійної системи в сучасних умовах є актуальним завданням та вимагає комплексного підходу.

В Україні базовим законом у сфері пенсійного забезпечення є Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” [1]. Відповідно до статті 2 цього закону, пенсійна система України складається з трьох рівнів: перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і третій - система недержавного пенсійного забезпечення. Проте в Україні ще й досі солідарна система залишається основною в механізмі підтримки осіб похилого віку, а обов’язкова накопичувальна система (другий рівень) так і не була впроваджена. Одночасно третій рівень не набув значного розвитку в нашій державі. Рівень залучення осіб до добровільних пенсійних програм становить лише 7% від працюючого населення [2]. В умовах воєнного стану значно зросли інвестиційні ризики, що також негативно впливає на формування кількості учасників недержавного пенсійного забезпечення. Тому основне фінансове навантаження у пенсійній сфері припадає на солідарну складову пенсійної системи України.

Слід зазначити, що солідарна система має ряд ризиків, які посилились в умовах воєнного стану. Розглянемо більш докладно ключові, зокрема, демографічний та фінансовий ризики.

Демографічний ризик значно посилився в умовах воєнного стану. Демографічну кризу можна назвати ключовою загрозою для першого рівня пенсійної системи. Україна потребує системного підходу для подолання цієї

кризи, тому Мінсоцполітики, спільно з широким колом експертів, урядових та неурядових організацій розробило проєкт Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року, який було презентовано на форумі «Демографічне майбутнє України» в квітні 2024 року[3]. У Стратегії визначено основні демографічні виклики та загрози, зокрема: швидке скорочення чисельності населення, низький рівень народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, зростання чисельності осіб з інвалідністю, високий рівень передчасної смертності, масова вимушена еміграція населення, незаконне вивезення громадян України за кордон, демографічне старіння, масштабне внутрішнє переміщення населення [4]. У документі зафіксовано не тільки загрози, а й стратегічні цілі подолання демографічної кризи, реалізація яких дозволить забезпечити демографічну стійкість України загалом та пенсійної системи зокрема.

Демографічна криза є одним з факторів, який посилює фінансовий ризик для пенсійного забезпечення. Перший рівень пенсійної системи базується на засадах солідарності та субсидування. Результатом зростання кількості безробітних, еміграції та внутрішнього переміщення, старіння населення є зменшення надходження коштів у бюджет Пенсійного фонду. В умовах воєнного стану дефіцит бюджету Пенсійного фонду скоротився, проте таке зменшення було зумовлено призупиненням індексації пенсій та зменшенням кількості пенсіонерів [5, 22], а не вирішенням системних питань. Україна вже входить до числа країн з високим середнім віком населення: майже 18 % населення становлять особи у віці 65 років і старше. Передбачається, що старіння населення в країні прогресуватиме: до 2035 року кожен п'ятий українець буде особою у віці понад 65 років. Крім того, значна кількість громадян України змушені були виїхати за межі країни. За даними УВКБ ООН, станом на 19 грудня 2023 року кількість українців, які опинилися за кордоном через війну, становить 6,3 млн осіб. Одночасно, знизився рівень народжуваності, що закладає суттєві демографічні ризики на майбутнє. Сумарний коефіцієнт народжуваності в період з початку повномасштабного російського вторгнення становить менше 1,0, а для

відновлення чисельності населення цільовий показник народжуваності має становити близько 2,2 [4]. Отже, питання наповнення бюджету Пенсійного фонду набуватимуть дедалі ще більшої актуальності. Водночас протягом останніх двох років значна кількість фінансових ресурсів спрямовується на оборонну сферу. В умовах післявоєнної відбудови залучення додаткових фінансових потоків для актуалізації пенсійних виплат та реформування пенсійної системи сприятиме її стабілізації та позитивній трансформації.

Крім того солідарна система чутлива також до соціальних, політичних, економічних ризиків тощо. У майбутньому ризики, які ми назвали, а також інші, можуть призвести до більшої кризи в системі пенсійного забезпечення.

Саме тому актуальним для України є пошук альтернативних солідарному підходів у пенсійному забезпеченні. Як зазначають дослідники, одним з можливих заходів може стати підвищення пенсійного віку або зменшення розміру пенсійних виплат [6, 37]. На нашу думку такі кроки призведуть до підвищення соціальної напруги та негативно позначаться на рівні життя пенсіонерів. Більш оптимальним напрямком реформування пенсійної системи України вважаємо впровадження обов'язкової накопичувальної складової (другого рівня пенсійного забезпечення). Впровадження накопичувального загальнообов'язкового державного пенсійного страхування крім стабілізації пенсійного забезпечення сприятиме економічному зростанню України, оскільки концепція цієї системи передбачає, що індивідуальні накопичення громадян будуть інвестуватись в економіку країни.

У квітні 2023 року на розгляд Верховної Ради України подано Проект Закону про накопичувальне пенсійне забезпечення [7]. Законопроектом передбачено обов’язкову участь у накопичувальній системі пенсійного забезпечення всіх категорій працюючих осіб до досягнення ними 55 років та обов’язкову сплату роботодавцями пенсійних внесків на користь таких найманих працівників у фіксованому розмірі з можливістю співфінансування. Також законопроект передбачає створення системи гарантій збереження пенсійних

накопичень, заходи контролю за діяльністю суб'єктів другого рівня пенсійного забезпечення, а також централізацію в управлінні в перехідний період.

Пенсійне забезпечення є важливою складовою соціальної політики та спрямоване на соціальний захист осіб, які є непрацездатними. Саме тому реформування пенсійної системи потребує виважених системних рішень. Вважаємо, що основними пріоритетами у контексті запровадження накопичувальної складової мають бути:

1) забезпечення злагодженої роботи всіх трьох рівнів пенсійної системи;

2) виважена інвестиційна політика, яка дозволить запобігти знеціненню пенсійних накопичень громадян, наприклад, розробка інвестиційних програм для учасників залежно від їх віку;

3) мінімізація адміністративних ризиків та забезпечення якісного державного регулювання та нагляду;

4) створення дієвої системи забезпечення гарантій збереження пенсійних коштів.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/1058-15 (дата звернення: 11.04.2024 р.).

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про накопичувальне пенсійне забезпечення” № 9212 від 17.04.2023. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/7a91eb7d-15e2-4d82-a759-b3e84410c3ef (дата звернення 22.04.2024)

3. Україна, в якій хочеться жити: Міністерство соціальної політики презентувало демографічну стратегію - 2040. URL: https://www.msp.gov.ua/news/23675.html

4. Проект Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 р. URL: https://www.msp.gov.ua/projects/870/ (дата звернення 20.04.2024)

5. Длугопольський О. В., Рудик Ю. С. Проблеми та ризики функціонування системи пенсійного забезпечення України за умов воєнного стану. *Innovation and Sustainability.* 2023. № 4. С. 20-29. URL: https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/191/215

6. Дрозач Л. В. Поняття та особливості пенсійного забезпечення в Україні. *Київський часопис права.* 2023. № 4. С. 32-38. URL: http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/374/361 (дата звернення 11.04.2024)

7. Проект Закону про накопичувальне пенсійне забезпечення № 9212 від 17.04.2023. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/87ab5129-f550-4efa-a48b-9aed8217ee86

Keda N., Chubai A. On the question of reform pension systems of Ukraine.

The article examines the current issues of reforming the pension system of Ukraine, makes general suggestions regarding the main directions of implementing the accumulation system of mandatory state pension insurance.

Keywords: pension system, solidarity system, accumulation system, non-state pension system

РОЛЬ НОТАРІУСА У ВРЕГУЛЮВАННІ СПОРІВ І КОНФЛІКТІВ: ПЕРСПЕКТИВИ МЕДІАЦІЇ

А. Б. Шевчук

Анотація: тези присвячені ролі нотаріуса у врегулюванні спорів і конфліктів, що є актуальною темою в сучасному правовому просторі. Проаналізовано практику роботи нотаріусів у вирішенні спорів як нейтрального посередника, розглянуто особливості його діяльності та вплив на цей процес.

Ключові слова: нотаріус, врегулювання спорів, перспективи, посередництво.

Під час врегулювання спорів в сучасному правовому середовищі, роль нотаріуса є надзвичайно важливою. Нотаріуси, як професійні юристи, виступають

як об’єктивні посередників у розв’язанні правових спорів та конфліктів між сторонами. Їхнє завдання полягає у забезпеченні правової стабільності, захисті прав та інтересів громадян, а також забезпеченні дотримання законодавства.

Професія нотаріуса, зауважують Н. В. Ільєва, Д. А. Мадей дуже підходить саме для розгляду його як медіатора через можливості повного обговорення ситуації, його потенціал може застосовуватися як у правозастосуванні, так і в якості медіатора [1, с. 36].

Пропонуємо співставити нотаріуса та медіатора для чіткого розуміння перспектив подальшого розвитку нотаріату саме як органу досудового вирішення спорів.

Перш за все, вказують Н. В. Ільєва, Д. А. Мадей, нотаріальна функція нотаріуса дуже тісно перетинається з функціями медіатора, а саме сприяння щодо захисту законних інтересів, роз’яснення обов’язків та прав клієнтів, наслідків вчинених ними нотаріальних дій, забезпечує тим самим розуміння клієнтами наслідків посилення конфлікту у разі, якщо він існує між сторонами та остаточного завершення конфлікту, і до чого він може призвести [1, с. 36].

Отже, можна зробити висновок, що нотаріус виступає посередником між сторонами, який зобов’язаний переконатись в тому, що права та законні інтереси клієнтів не були порушенні, саме же нотаріус при цьому займає нейтральну позицію, не займаючи чиюсь сторону при вчиненні нотаріальних дій.

М. Мироненко характеризує нотаріуса як незалежну, неупереджену особу, яка наділена державною довірою та має чітко визначену законом компетенцію та підлягає дисциплінарному контролю. У традиційній професійній діяльності нотаріус забезпечує баланс інтересів усіх учасників нотаріальних правовідносин. Сутність нотаріальної діяльності та чинні гарантії незалежності нотаріуса забезпечать реалізацію основних принципів під час виконання ним функцій медіатора [2, с. 79] .

Професія нотаріуса відповідає розумінню ролі медіатора, оскільки нотаріус має великий авторитет серед клієнтів, високий рівень освіти і зобов’язаний

дотримуватися моральних засад суспільства. Головна риса – це об'єктивність та незалежність в оцінці ситуацій особи, яка вчиняє нотаріальні дії, її дії завжди засновані на законі, і це забезпечує можливість проведення медіаційних процесів без упередженості.

На практиці медіація відбувається під час вчиненням нотаріусом нотаріальних дій. Нерідко сторони звертаються до нотаріуса, наприклад, для посвідчення договору, перебуваючи в особистому конфлікті. Нотаріус при цьому повинен бути готовим до надання психологічної допомоги особами, з метою уникнення спорів під час вчинення нотаріальної дії.

Важливим законодавчим актом, яким будуть керуватись нотаріуси в цій ситуації є Правила професійної етики нотаріусів, відповідно до яких нотаріуси повинні бути толерантними та інтелігентними, тому здатними вислухати або навіть втішити людину [3].

Нотаріус дає можливість не тільки знайти спільну мову між сторонами, але й надає юридичні консультації та поради. Важливо зазначити, чим більше зусиль нотаріус спрямовує на розмови зі сторонами до вчинення нотаріальних дій, тим менше буде суперечливих питань, які потрібно буде вирішувати саме на етапі посвідчення правочину та підписання документів [1, с.39].

Заключним етапом, практики проведення медіації нотаріусом буде посвідчення нотаріальної дії. Для вирішення цього завдання необхідно спочатку визначити переваги, недоліки та можливі наслідки усіх можливих варіантів вирішення конфлікту. Потім треба провести аналіз реалістичності кожного з них та їх можливих наслідків. Оскільки цей процес відбувається в контексті нотаріальної діяльності, необхідно враховувати традиції та особливості цієї сфери. Тому, нотаріусу важливо мати навички швидкого аналізу ситуації, передбачення юридичних наслідків і, що найважливіше, розуміння потреб людей задля уникнення судового процесу в майбутньому.

Розглянутий порядок дій є яскравим прикладом функції медіації вчиненої нотаріусом, що є, також, свідченням того, наскільки пов'язані між собою функції

обох цих сфер діяльності.

Саме тому, М. О. Німак наголошує, що нотаріуси знайомі із проведенням медіації та нерідко вдаються до неї під час вчинення нотаріальних дій, консультування клієнтів тощо, тому надання їм повноважень у цій сфері буде доцільним та матиме багато переваг як для самих нотаріусів, так і для громадян, адже, як свідчить практика, нотаріуси сьогодні користуються довірою у громадян. Водночас для ефективного проведення медіації нотаріусом необхідно прийняти відповідні нормативно-правові акти, які б чітко прописували порядок її проведення [4, с. 68].

У 2022 році були внесені зміни до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про нотаріат» згідно яких нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім виконання функції *медіатора*, викладацької, наукової і творчої діяльності, реєстрації підписувачів згідно із законодавством у сфері електронних довірчих послуг, а також діяльності у професійному самоврядуванні нотаріусів [5].

Активне впровадження медіації в роботу нотаріусів створить реальну можливість вплинути на формування нових цінностей у суспільстві та розширити простір свободи в різних його аспектах. Цей процес може значно змінити систему вирішення спорів, можливо, зменшити навантаженість судів і поліпшити соціально-правову ситуацію в країні.

Однак важливо пам'ятати, зауважують М. І. Логвиненко, С. В. Таран, що нотаріус-медіатор повинен мати відповідні навички та кваліфікацію в сфері медіації, щоб забезпечити ефективне посередництво між сторонами [6, с. 85].

Таким чином, істотним видається розширення практики здійснення нотаріусами функцій медіаторів, адже саме врегулювання сімейних правовідносин і похідних майнових правовідносин, враховуючи світовий досвід, є однією із найбільш поширених сфер застосування медіації нотаріусами. Результати

дослідження дозволяють визначити ефективні стратегії взаємодії з нотаріусами, як з медіаторами у вирішенні різноманітних юридичних конфліктів та зробити висновки щодо їх подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Ільєва Н. В., Мадей Д. А. Перспективи надання нотаріусами функцій медіації в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 35–42.

2. Мироненко М. Основні принципи здійснення медіації нотаріусом в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4. С. 77–82.

3. Про затвердження Правил професійної етики нотаріусів України: наказ Міністерства юстиції України від 07 червня 2021 р. № 2039/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0759-21#n4

4. Німак М. О. Перспективи проведення медіації нотаріусом в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 66–68.

5. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 р. із змінами і доп. № 3425-XII. *Відом. Верх. Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.

6. Логвиненко М. І. Таран С. В. Роль та перспективи медіації в сучасному нотаріаті: шлях до ефективного врегулювання спорів. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XLII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Мілан, 07 бер. 2024 р.). Мілан, 2024. С. 83–85.

Shevchuk A. THE ROLE OF THE NOTARY IN SETTLEMENT OF DISPUTES AND CONFLICTS: PERSPECTIVES OF MEDIATION

Theses are devoted to the role of the notary in the settlement of disputes and conflicts, which is a topical topic in the modern legal space. The work practice of notaries in resolving disputes as a neutral mediator was analyzed, the peculiarities of their activity and their influence on this process were considered.

Key words: notary, settlement of disputes, prospects, mediation.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНАЛІСТИКА, КРИМІНОЛОГІЯ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЛАТЕНТНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

О.К. Антонюк, Д.М. Петрук

Анотація: досліджено латентність кримінальних правопорушень та її вплив на злочинність в Україні в умовах воєнного стану

Ключові слова: латентність кримінальних правопорушень, воєнний стан, особливості латентності, тимчасово окупована територія, ознаки латентності.

Злочинність є глобальною проблемою усього світу, оскільки ще жодна держава ще не змогла її побороти повністю. В умовах війни злочинність зростає, а кількість розкритих злочинів меншає. Реальні показники встановити досить складно, тому що про велику кількість злочинів, на жаль, приховують, а тому про них не відомо правоохоронним органам.

На жаль, динаміка кількості офіційно задокументованих та зареєстрованих кримінальних правопорушень в Україні останні 2 роки скорочується попри те, що рівень злочинності зменшується. За словами начальника Департаменту карного розшуку Національної поліції України, рівень злочинності за 2022 рік, то вона за півроку зменшилася на 25% у порівнянні з минулим періодом. [1] Про тенденцію до зниження рівня злочинності також свідчить звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році, згідно з яким у 2023 році слідчими Національної поліції до ЄРДР зареєстровано 374,2 тис. кримінальних правопорушень, що на 37% більше, ніж у 2022 році (272,9 тис.) [2, с.8].

Значна частина громадян не повідомляє та не подає заяви в органи Національної поліції про вчинені щодо них злочини. Тому офіційна статистика злочинності не в повній мірі відображає її дійсний стан. Через це, ми хочемо

зауважити, що велику роль у відслідковуванні показників злочинності відіграє латентність. Латентна злочинність - [від лат. latens (latentis) - прихований, невидимий] – частина злочинності, яка з різних причин не знаходить відображення у державному обліку вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили [8, с. 456]. На думку В.І. Поклад, латентна злочинність істотно спотворює статистичні дані про кримінологічну ситуацію, реальний стан, структуру, характер, динаміку злочинності і характер завданої шкоди, зменшує ступінь достовірності прогнозів, перешкоджає реалізації принципу невідворотності, відповідальності, перешкоджає ефективній протидії зростанню злочинності та знижує антикримінальну активність громадян [3].

На нашу думку, важливим фактором скорочення офіційно зафіксованих кримінальних правопорушень в Україні в 2022 році, порівняно з 2021 роком, в цілому виступає введення воєнного стану та тимчасова окупація території України. У Департаменті карного розшуку Національної поліції України констатують, що попри загальне зменшення рівня злочинності в Україні після запровадження воєнного стану, на ТОТ ситуація протилежна [5]. Це є очевидним, оскільки солдати російської армії, як відомо, грабують домівки, здійснюють насильство над жителями, розстрілюють громадян та військових тощо [4].

Крім того, на нашу думку, варто враховувати те, що велику частину злочинів, що вчинюються на тимчасово окупованих територіях, становлять розбої та зґвалтування цивільних жителів військовослужбовцями рф. Зокрема, відомо про випадки, коли окупанти незаконно проникали на територію приватних домівок та, погрожуючи зброєю, відбирали майно та гроші у місцевих мешканців. Офіційної статистики, яка зображає реальні масштаби сексуального насилля з боку російських окупантів в Україні, наразі, на жаль, немає [6]. Тому, ми можемо зробити висновок, що злочини проти статевої свободи досить латентні, оскільки в переважній більшості випадків жертви соромляться та бояться повідомити про вчинені злочини проти них до правоохоронних органів. І це стосується не лише злочинів на тимчасово окупованих територіях. Так склалося історично, що даний

вид кримінальних правопорушень є надто табуйованим в суспільстві. Лише порівняно нещодавно почали яскраво висвітлювати реальну ситуацію, статистику зґвалтувань.

Зауважимо, що несвоєчасний облік злочинів призводить до негативних наслідків, оскільки втрачаються сліди злочину, особи які вчинили злочини не бояться вчиняти нові правопорушення, а шкода, завдана потерпілим не відшкодовується. Крім того, наявність латентної злочинності створює в певному мікросередовищі психологічну обстановку безкарності суспільно-небезпечних діянь, що у свою чергу, заохочує осіб, що скоїли злочини, проводжувати і поширювати свою злочинну діяльність.

Враховуючи особливий статус ТОТ, можна виділити специфічні ознаки латентності:

1) загально кримінальне спрямування (латентність охоплює весь спектр можливих кримінальних правопорушень та не має конкретних сфер, оскільки проявляється фактично рівнозначно до усіх складів кримінальних правопорушень);

2) відсутність вільного доступу до достовірних даних (через окупацію територіальний принцип закону про кримінальну відповідальність майже неможливо реалізувати у повній мірі);

3) профілактичні засоби та превентивна діяльність з мінімізації та оптимізації показників латентності забезпечується за участі здебільшого міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ тощо);

4) загострення соціальної кризи, правового розшарування та нерівності слугує збільшенню рівня латентності [7, ст.293]

Таким чином, можна зробити висновок, що латентність дуже впливає на статистику злочинності в державі. Зокрема, велику роль відіграє латентність на тимчасово окупованих територіях, що має низку специфічних рис та факторів. Тому при визначенні рівня злочинності в державі необхідно враховувати ступінь латентності та умови, в яких перебуває суспільство. На нашу думку, важливо зменшувати рівень латентності на тимчасово окупованих територіях, зокрема,

шляхом заохочення громадян звертатися по допомогу в разі вчинення проти них злочинів, а у разі відсутності такої можливості – звертатися до медіа.

Мінімізувати латентність необхідно з метою володіння повною інформацією про стан злочинності в країні; визначення реальної структури злочинності; встановлення розміру збитків, заподіяних державі і громадянам; виявлення чинників, які обумовлюють злочинність і визначати шляхи їх усунення.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на злочинність в Україні. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3536394-vpliv-vijni-na-zlocinnist-v-ukraini.html

2. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf

3. Методологія та методика вивчення латентної зло - чинності: Навчальний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. - Луганськ: РВВ АДУВС, 2007. - 48 с. - Біблогр.: С. 40-46.

4. Найбільш поширені злочини військових РФ на ТОТ Херсонщини — мародерство, незаконне ув'язнення та вбивство — прокуратура. URL: https://suspilne.media/kherson/732561-najbils-posireni-zlocini-vijskovih-rf-na-tot-hersonsini-maroderstvo-nezakonne-uvaznenna-ta-vbivstvo-prokuratura/

5. На окупованих територіях фіксують ріст злочинності – Нацполіція. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/26/7360310/

6. Російські військові чинять воєнні злочини проти місцевого населення ТОТ. URL: https://sprotyv.mod.gov.ua/rosijski-vijskovi-chynyat-voyenni-zlochyny-proty-mistsevogo-naselennya-tot/

7. Шевчук Т. І. Латентність сексуальної злочинності щодо дітей на тимчасово окупованих територіях України. Порівняльно-аналітичне право. № 1.

2018. С. 292-294.

8. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 3 / за ред. Ю. С. Шемшученко. - Київ : Вид-во «Українська енциклопедія», 2001. - 789 с.

A.K. Antonyuk, D.M. *Petruk* SOME ASPECTS OF THE LATENCY OF CRIMINAL OFFENSES UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

Summary: the latency of criminal offenses and its impact on crime in Ukraine under martial law are investigated.

Key words: latency of criminal offenses, martial law, features of latency, temporarily occupied territory, signs of latency.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ

В. І. Артинюк

Анотація. Внутрішні потребами реформування кримінально-виконавчої системи, міжнародні зобов'язання країни у контексті євроінтеграції, обумовили впровадження нового виду покарання – пробаційного нагляду. Встановлено, що пробаційний нагляд, як альтернатива ув'язненню, сприяє соціальній адаптації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, забезпечує значну економію бюджетних коштів, зменшуючи навантаження на установи виконання покарань. Цей вид покарання вимагає від держави створення ефективної системи контролю та підтримки, включаючи розвиток мережі центрів пробації, підготовку кваліфікованих фахівців та забезпечення правових гарантій для засуджених.

Досліджено переваги та недоліки пробаційного нагляду, способи вирішення недоліків нового виду покарань, доцільність запровадження нового виду покарань при наявності і так великої кількості альтернативних покарань.

Ключові слова: пробація, пробаційний нагляд, покарання.

В умовах суспільної трансформації сучасної України, формування

повноцінної держави європейського типу, особливо гостро постає проблема реформування кримінально-виконавчої системи. Це є цілком логічним, адже виконання кримінальних покарань, призначених засудженим за вироком суду, є завершальним етапом застосування кримінально-правових норм як складової кримінальної політики держави. Система кримінальних покарань, яка постійно удосконалюється, обумовлює перегляд існуючих покарань, які є недостатньо ефективними, матеріально затратними чи морально застарілими, і потребує доповнення новими видами покарання.

Гуманізація пенітенціарної системи та розширення можливостей для виправлення особи без ізоляції від суспільства, створення в Україні служби пробації за світовими та європейськими стандартами, обумовили прийняття 23 серпня 2023 року Верховною Радою України Закону № 3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану», яким було впроваджено новий вид основного покарання - пробаційний нагляд. Актуальність проблематики цього виду покарання, викликає дискусією серед науковців та практиків стосовно його переваг та недоліків, ефективності його застосування, потребує детального аналізу нормативно-правового забезпечення в національному законодавстві.

Аналізі законодавчих змін та впровадження нового виду покарання, дозволяє оцінити його ефективність та визначити перспективи розвитку. Так, суттєвого розвитку пробаційна система набула з прийняттям Закону України «Про пробацію» у 2015 році [1], який заклав основи для створення системи пробації, визначивши її структуру, принципи та механізми роботи. З того часу пробаційна служба почала активно розвиватися, відкриваючи центри пробації, розробляючи програми реабілітації та соціальної адаптації засуджених [2, с. 104].

Основна сутність пробації полягає в тому, що над засудженим установлюється нагляд без ізоляції його від суспільства, проте з покладанням на нього певних зобов’язань та обмежень. Головною ж метою пробації є захист

суспільства, запобігання повторним злочинам, сприяння реінтеграції правопорушника в соціальне життя [3, с. 134].

Стосовно переваг та недоліків пробаційного нагляду варто зазначити наступне.

До недавна, арешт як вид покарання, міг застосовуватися до всіх осіб, але це було досить важко реалізувати країні, тому що згідно з статистикою кількість арештів в Україні значно перевищує кількість місць у слідчих ізоляторах. Наприклад, станом на 01.07.2021, загальна кількість місць у слідчих ізоляторах становила 25537, тоді як кількість осіб, які перебували в них, складала 35732. Це означає, що ізолятори перевантажені на 40% [4]. Тому Арешт, як вид покарання залишається виключно для військовослужбовців, які в свою чергу будуть утримуватись на гаупвахті, строком від 1 до 6 місяців [5].

Це є превагою для держави, адже, по-перше в країні воєнний стан, країні додалася проблема обмеженої кількості місць для тримання військовополонених. Тому, безпосередньо самі приміщення арештних домів, які функціонують при слідчих ізоляторах, у разі їх вивільнення могли б підійти для розв'язання цього питання. Другою перевагою для осіб стає тим, що осіб не будуть ізолювати від суспільства, також це сприяє зниженню рівня рецедивів. Ще одним з аспектів переваг стає покращення публічної безпеки та соціальної інтеграції засуджених, що в свою чергу, особу залишають в суспільстві але на них буде покладено основні обов'язки, які передбачені ст. 17 Закону України «Про пробацію»: 1) виконувати встановлені законом та покладені на них рішенням суду обов'язки; 2) не вчиняти правопорушень; 3) виконувати законні вимоги персоналу органу пробації; 4) надавати достовірну інформацію персоналу органу пробації. Також суд може покласти на засудженого відповідні обов'язки [1].

В Україні, згідно ст. 75 КК України є схожий за принципом механізм, який передбачає звільнення від відбування покарання з випробуванням, тобто суд може ухвалити звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного іспитового строку не вчинить нового кримінального

правопорушення і виконає покладені на нього обов'язки [5]. Отже, нове покарання може замінити і норма встановелена ст. 75 КК України, тому введення змін у кримінальний закон – це є більше політичним кроком, спрямованим на виконання рекомендацій Ради Європи та закріплення євроінтеграційного курсу в процесі реформування кримінальної юстиції. З огляду на це, варто було б внести зміни до ст. 75 КК України зменшивши перелік випадків, за яких особа може отримати звільнення від відбування покарання, а ст. 17 Закону України «Про пробацію» доповнити переліком основиних обов'язків, а саме: обов'язковість відвідування психолога мінімум три рази на тиждень; обов'зково пройти курс: 1) лікування, якщо особа була винна у вчиненні кримінального правопорушення пов'язаними з наркотичною чи алкогольною залежністю, розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання; 2) для підвищення моральних цінностей, етики та етикету.

Слід зауважити, що проблемою пробаційного нагляду є проблема контролю. Найперше, потрібно пам'ятати, що пробаційний нагляд не є універсальним покаранням. В багатьох випадках цього може бути недостатньо для запобігання нових правопорушень, а також для істотного впливу на поведінку особи. Є вірогідність, що засуджені можуть вийти з-під контролю і порушити умови пробаційного нагляду. Це може нести в собі небезпеку для оточуючих.

Крім того, недосконаліть системи нагляду за пробацією в Україні може створити проблеми з контролем за дотриманням умов пробації. Для забезпечення ефективності системи пробації діяльність органів пробації повинна ретельно контролюватися та укомплектовуватися компетентним персоналом.

Висновок. Отже, з одного боку пробаційний нагляду як виду покарання альтернативний ув'язненню, буде сприяти розвантаженню слідчих ізоляторів, зниженню рівня рецедивів, покращенню публічної безпеки та соціальної інтеграції засуджених, а з іншого - він мало чим відрізняється від звільнення від відбування покарання з випробуванням, і таким чином втрачатиме сенс як альтернативний вид покарання; недосконаліть системи нагляду за пробацією в

Україні може спричинити проблеми з контролем за дотриманням умов пробації та не досягнення мети виправлення засуджених.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 05.02.2015 «Про пробацію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text

2. Ільїна О. В. Пробація як інструмент альтернативного покарання в Україні: особливості та можливості впровадження. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2023. Вип. 4 (51). С. 103–107.

3. Беца О. Зарубіжний досвід застосування пробації в ювенальній юстиції. *Відновне правосуддя в Україні: щоквартальний бюлетень*. 2005. № 1–2. С. 134–146

4. Врублевський Б. Позитиви і ризики заміни арешту на пробаційний нагляд. *Закон і бізнес.* URL: https://zib.com.ua/ua/155950.html

5. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

Artinyuk V.I. Advantages and Disadvantages of Probation Supervision

Internal needs for reforming the criminal executive system, the country's international obligations in the context of European integration, have led to the introduction of a new form of punishment - probation supervision. It has been established that probation supervision, as an alternative to imprisonment, promotes the social adaptation of individuals who have committed criminal offenses, ensures significant budget savings by reducing the burden on correctional facilities. This type of punishment requires the state to create an effective system of control and support, including the development of a probation center network, the training of qualified specialists, and the provision of legal guarantees for convicts.

The advantages and disadvantages of probation supervision, ways to address the shortcomings of the new form of punishment, and the appropriateness of introducing a

new form of punishment in the presence of so many alternative punishments have been studied.

Key words: probation, probation supervision, punishment.

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАСАД ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

А. О. Богданова

Анотація. Висвітлено проблему співвідношення принципів верховенства права та принципу законності. Розглянуто розмежування та співіснування цих засад. Визначено сферу їх застосування та способи реалізації.

Ключові слова: верховенство права, принцип законності, принципи права, права людини,

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі по тексту – КПК України) (ст. 8) передбачено, що відповідно до принципу верховенства права: людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Зміст принципу законності відповідно до КПК України передбачає, що «під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов’язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов’язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом’якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та

забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень» [1].

Взаємозв'язок фундаментальних правових принципів верховенства права та законності є актуальним і дискусійним напрямом наукового аналізу. І не дарма, адже розмежування та співіснування цих засад дозволить краще зрозуміти сутність кожного із них, й аргументовано визначити їх сферу застосування та способи реалізації.

Як вважають А.Т. Комзюк та О.Ю. Салманова «верховенство права потребує втілення насамперед у правотворчу діяльність, зокрема у закони (хоча у визначенні йдеться і про правозастосовну діяльність, проте уточнення щодо законів дозволяє стверджувати про важливість використання даного принципу саме у законотворенні)…. Одним із проявів верховенства права визнається те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори. Тобто, до його складових включаються й неправові явища – норми моралі, традиції, звичаї тощо…. Право не тільки не ототожнюється із законом, а й закон може бути визнано неправовим, якщо він є несправедливим, у тому числі обмежує свободу і рівність особи» [2, с.47].

На думку М. Гузели у засаді верховенства права проявляється вимога процесуальної неупередженості, яка формально зв'язана із раціональними й розумними обмеженнями, встановленими законом. Дотримуючись одночасно вимог верховенства права й законності, у основі кожної процесуальної дії повинно бути не лише формальне виконання законодавчого припису. Тут мова йде про принципово нове ставлення вимог процесуального законодавства до реалізації учасниками процесуальної діяльності, спрямованої на дотримання прав і свобод людини, що в результаті забезпечує належну правову процедуру [3, с.49].

М. І. Козюбра зазначає, що верховенство права передбачає законність, засновану на визнанні і беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, її убезпеченні від свавілля владних інституцій та їх посадових осіб, тобто така законність, яка у вітчизняній літературі досить часто іменується правозаконністю. Це цілком відповідає практиці Суду, який у своїх рішеннях неодноразово

акцентував увагу на тому, що вислів «згідно з законом – означає … щоб закон не суперечив принципові верховенства права» [4, с. 38].

На нашу думку, наведене твердження не зовсім послідовне, оскільки фактично верховенство права та законність ототожнюються.

Говорячи про співвідношення зазначених принципів, варто погодитись із думкою С. Андрощука, який зазначає, що принцип верховенства права є визначальним при формуванні всіх інститутів держави і суспільства в цілому. В такому розумінні права людини виступають найвищою соціальною цінністю, найголовнішим суспільним орієнтиром. Саме на них має спиратися законодавець, закріплюючи загальнообов'язкові приписи, надаючи їм нормативний характер. За таких умов закон набуває ознаки правового закону [5, с. 76]. Такий підхід на нашу думку, є обґрунтованим і ми до нього приєднуємося.

Закріплення верховенства права у чинному КПК України означає, що людина є найвищою соціальною цінністю, її права є непорушними та мають особливе значення у кримінальному судочинстві. А принцип законності є гарантією її прав та свобод, адже статус посадових осіб, які ведуть провадження, повинен бути чітко окреслений у КПК України.

Висновки: Ми вважаємо, що засада верховенства права домінує над засадою законності, охоплюючи її. При цьому, співіснування принципу верховенства права та принципу законності передбачає необхідність та можливість виходу за межі приписів нормативно-правових актів у спосіб їх тлумачення та розвитку у актах судової практики ЄСПЛ, Конституційного та Верховного судів нашої держави. Верховенства права є засадою, що визначає не лише законодавче регулювання кримінального провадження, а й правозастосовчу діяльність. Прогалини у нормах КПК заповнюються завдяки засаді верховенства права та інших підпорядкованих галузевих принципів. Норми КПК неодноразово визнавалися такими, що не відповідають Конституції, і тому втрачали свою чинність відповідно до ідеї верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Комзюк А. Т. , Салманова О. Ю. Верховенство права та законність як принципи діяльності Національної поліції. Правова держава. 2021. № 44. С. 45-53.

3. Гузела М. До питання про верховенство права в системі засад кримінального провадження // Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.(30 лист. 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: ДДУВС. С. 48-50.

4. Козюбра М. Верховенство права і Україна. Право України. 2012. № 1 – 2. С. 30-63.

5. Пилипенко Д. О. Принцип верховенства права у кримінально-виконавчому праві України. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. Випуск 4(39). Стор.41-45. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4_2021/4_2021.pdf#page=41.

Bogdanova A. Correlation between the principles of the rule of law and legality in criminal proceedings

The problem of the relationship between the principles of the rule of law and the principle of legality is highlighted. The demarcation and coexistence of these principles is considered. The scope of their application and methods of implementation are defined.

Keywords: rule of law, principle of legality, principles of law, human rights

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В.В.Ващук

Анотація. Тема торгівлі людьми є досить актуальною та поширеною у всьому світі. Цей злочин продовжує залишатися серйозною загрозою для прав людини, забираючи свободу та гідність багатьох людей кожного року. Він

відображає нерівність, експлуатацію та порушення основних прав людини, тому його розуміння та боротьба з ним залишаються нагальними завданнями для міжнародної спільноти.

Ключові слова: жертва, торгівля людьми, порушення основоположних прав та свобод.

Поняття жертви злочину є основною, центральною категорією у віктимології, під якою традиційно розуміють людину чи спільність людей у будь-якій формі їх інтеграції, яким безпосередньо або опосередковано заподіяна злочином шкода [1, с.71].

Торгівля людьми не оминула жодну країну світу. Не стала винятком і Україна. Як зазначає щорічна доповідь Державного департаменту США про торгівлю людьми від 19 червня 2013 р., «Україна є країною походження, транзиту та поступово стає країною призначення для чоловіків, жінок і дітей, яких піддають примусовій праці та сексуальній експлуатації. Українці стають жертвами торгівлі людьми в Україні, а також у Росії, Польщі, Іраку, Іспанії, Туреччині, Кіпрі, в Сейшель-ській республіці, Португалії, Чеській Республіці, Ізраїлі, Італії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Чорногорії, Великобританії, Казах-стані та Тунісі [1, с.237].

Дефініція «торгівля людьми» передбачає різні види та форми експлуатації людини, які наводяться як міжнародними нормативно-правовими документами, так і законодавством України. У національному законодавстві поняття торгівлі людьми визначається у статті 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» та у статті 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» як «здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування

насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином» [2].

Типовий портрет жертви такого злочину, як торгівля людьми, створити вкрай складно. Серед виявлених жертв є люди різної статі, віку, соціального походження, статку. У той же час існують певні групи ризику, які об'єднують особливо вразливих людей. стосовно яких існує висока ймовірність того, що вони можуть стати об'єктами цього злочину. Насамперед до цієї категорії можна віднести представників соціально незахищених і неблагополучних верств населення, які знаходяться у складних життевих обставинах: членів багатодітних родин та малозабезпечених сімей; одиноких матерів; людей з особливими потребами (як у сфері фізичного, так і психічного здоров'я); самотніх людей похилого віку; жертв насильства в сім'ї; сиріт, дітей, що позбавлені опіки та піклування, «дітей вулиці»; безробітних працездатного віку (особливо тих, хто тривалий час не може знайти собі роботу); безпритульних. [1, с. 238-239]

Згідно даних МОМ у період із 1 січня до 31 грудня 2023 року вона виявила та надала допомогу 374 постраждалим від торгівлі людьми, з яких 23 % - внутрішньо переміщені особи. Упродовж січня 2000 - грудня 2023 років загалом 20 032 постраждалих від торгівлі людьми отримали комплексну допомогу відповідно до своїх індивідуальних потреб.

За статтю постраждалими внаслідок торгівлі людьми за даними січня - грудня 2023 року більше виявилось чоловіків 61 %, жінок - 39%.

За віком найбільше кількість постраждалих виявилась у віці 25-44 р - 51%, а найменше молодші 18-ти р - 4 %, стосовно решти, то за статистикою постраждалих у віці 18-24 р - 14%, 45-59 р - 27%, старші за 60 р - 4%.

Відповідно до даних МОМ у 2023 році більшість жертв торгівлі людьми постраждалі від примусової праці, що складає 81%, від сексуальної експлуатації – 9%, від примусового залучення до злочинної діяльність – 3%, від примусового

втягнення у військовий конфлікт – 2%, рабство – 2%, від примусового жебракування – 1%.

Найпоширенішими шляхами втягнення в ситуацію торгівлі людьми є: через знайомих чи під час громадських заходів - 17%, у ході переміщення/на маршруті міграції - 15%, через онлайн рекламу - 14%, на робочому місці - 7%, через соціальні мережі - 6%.

До 24 лютого 2022 року випадків пов‘язаних з торгівлею становило 95, а після 149, й за роком експлуатації, саме в 2022 році було таких випадків найбільше - 140, тоді як в 2021 р - 68, 2020 р - 67, 2019 і раніше - 52, в 2023 р – 47 [4].

За оцінками Міжнародної організації з міграції, від початку повномасштабної війни постраждали понад 32 мільйони людей, що становить 85% населення України. Зіткнувшись із прямим чи опосередкованим впливом воєнних дій, переміщення та ослабленої економіки, населення стало більш вразливим до потрапляння в ситуації торгівлі людьми та більш чутливим до інших форм експлуатації.

Існує багато детермінуючих факторів торгівлі людьми, які є комплексними та взаємопов’язаними.

До внутрішніх чинників торгівлі людьми можна віднести:

- соціальна нерівність та низький рівень життя населення;

- насильство в сім’ї та інші прояви гендерної нерівності;

- девіантна поведінка членів сім’ї (вживання алкоголю, наркотичних речовин тощо);

- викривлення моральних цінностей та відсутність духовних принципів певної частини населення;

- привабливість та безпека життя за кордоном та погана обізнаність громадян України щодо можливостей працевлаштування і перебування за кордоном та їх наслідки тощо.

До зовнішніх чинників торгівлі людьми належать наступні:

- спрощення можливостей для переїзду (переміщення);

- лояльність або навіть легалізація законодавства до заняття проституцією у багатьох країнах світу;

- попит на низькооплачувану працю та комерційну сексуальну експлуатацію, особливо дітей;

- затребуваність праці в галузях, де основна частина населення не бажає працювати через низу причин, зокрема небезпечні умови праці тощо [2].

І.Й. Слубський у результаті дослідження протидії торгівлі людьми зазначає, що заходи щодо протидії торгівлі людьми повинні здійснюватись у трьох взаємопов'язаних напрямах:

1) запобігання. З метою ефективного запобігання торгівлі людьми в Україні успішно діє низка міжнародних організацій та мережа громадських об'єднань, діяльність яких спрямована на роботу з населенням загалом, окремими групами ризику, молоддю, невстановленими постраждалими, державними і неурядовими спеціалістами, які могли бути в контакті з (потенційними) постраждалими, через проведення цілеспрямованих інформаційних кампаній;

2) боротьба з торгівлею людьми. Важливим напрямом протидії торгівлі людьми є налагодження співпраці представників правоохоронних органів один з одним та з іншими урядовими структурами. Боротьба проти торгівлі людьми вимагає активізації міжнародного співробітництва - поєднання зусиль країн, з яких походять жертви торгівлі, країн транзиту та країн, до яких прибувають жертви торгівлі. Велику роль у цьому відіграють інформаційні кампанії у країнах, з яких походять жертви торгівлі людьми, з метою викриття обману та маніпуляції, до яких вдаються злочинці, що чатують на майбутні жертви;

3) надання допомоги та захист осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Залежно від індивідуальних потреб особи, яка постраждала від торгівлі людьми, допомога може здійснюватися в таких формах: юридичні консультації та представництво потерпілого (потерпілих) у кримінальному та цивільному суді; медична та психологічна допомога, надання притулку тощо. Варто підкреслити,

що допомога потерпілим від торгівлі людьми особам повинна включати не лише сприяння їх поверненню, реабілітації та реінтеграції, але й надання допомоги в реалізації їхнього права на справедливий судовий розгляд справи. Реалізація цього права, окрім безпосереднього кримінального переслідування торговців людьми, передбачає також і право на отримання адекватної компенсації за завдані жертвам торгівлі людьми матеріальні збитки та моральну шкоду. На законодавчому рівні повинен бути визначений обсяг такого відшкодування [3].

Висновки: Торгівля людьми є серйозним порушенням прав людини та загрозою для гідності та свободи людей у всьому світі. Ця проблема потребує негайних та ефективних заходів для запобігання, розкриття та покарання винних, а також захисту та реабілітації жертв. Міжнародна співпраця та координація зусиль є ключовими у боротьбі з цим явищем, щоб забезпечити справедливість та захист прав людини.

Список використаних джерел:

1. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2017. – 308 с

2. Котова В. В. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Центральноукраїнський вісник права та публічного управління. 2024. № 1. С. 37–44. URL: https://doi.org/10.32782/cuj-2024-1-5

3. Скрябін О. Актуальні проблеми протидії торгівлі людьми в Україні та країнах співдружності незалежних держав: порівняльно-правовий аспект. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Т. 31 (70), № 6. С. 99–104.

4. Торгівля людьми: дані представництва МОМ в Україні (січень - грудень 2023). URL: https://www.stoptrafficking.org/themes/single_front_page/mom/statistics-ptl.pdf

V. Vashchuk. VICTIM OF HUMAN TRAFFICKING

The topic of human trafficking is quite relevant and common all over the world. This crime continues to be a serious threat to human rights, taking away the freedom and dignity of many people every year. It reflects inequality, exploitation and violation of basic human rights, so understanding and combating it remain urgent tasks for the international community.

Key words: victim, human trafficking, violation of fundamental rights and freedoms.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

К.В. Волкова

Анотація. У статті висвітлено окремі питання кримінологічної характеристики низки поширених в останні роки злочинів проти основ національної безпеки України. Проаналізовано рівень злочинів, що передбачені ст.ст. 111, 111-1, 114-1, 114-2 КК України, а також дані щодо осіб, які їх вчинили, окреслено портрет особи злочинця.

Ключові слова: державна зрада, колабораційна діяльність, перешкоджання діяльності ЗСУ, рівень злочинності, особа злочинця, статистичні дані.

З моменту початку збройної агресії російської федерації проти України у 2014 році, рівень злочинів проти основ національної безпеки характеризувався поступовим зростанням. Зокрема, у структурі злочинів проти основ національної безпеки збільшилась питома вага державної зради (ст. 111), колабораційна діяльність (ст. 111-1), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань" (ст. 114-1), несанкціонованого поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2).

Виявлення закономірностей злочинної поведінки, її детермінації та розробки науково обгрунтованих рекомендацій боротьби із злочинністю здійснюється на підставі вивчення особи злочинця. З метою виявлення особливостей характеристики осіб, які вчини злочини, передбачені ст.ст. 111, 111-1, 114-1, 114-2 КК України, а також з'ясування їх рівня, ми проаналізували дані офіційної статистики (Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2016-2023 рр. та Єдиного звіту про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013-2024 рр., які надані Офісом Генерального прокурора України).

Державна зрада. За період 2013 - 2023 рр. було зареєстровано 4450 злочинів, передбачених ст. 111 (державна зрада). Зокрема, у 2013 р. – 1, у 2014 р. – 65, у 2015 р. – 80, у 2016 р. – 126, у 2017 р. – 89, у 2018 р. – 127, у 2019 р. – 123, у 2020 р.– 145, у 2021 р. – 208, у 2022 р. – 1957 у 2023 р. – 1169, у 2024 р. за січень – березень – 360 [1].

Щодо осіб, які були виявлені за вчинення державної зради, зазначимо наступне. За 2016 – 2023 рр. було виявлено 1058 осіб, які вчинили державну зраду, серед яких жінок - 121, чоловіків – 937 (у 2016 р. – 59, у 2017 р. – 25, у 2018 р. – 28, у 2019 р. – 28, у 2020 р.– 38, у 2021 р. – 50, у 2022 р. – 515, у 2023 р. – 315). Третина цих осіб - віком від 29 до 39 років (353 особи). Серед виявлених осіб, працездатних, які ніде не працюють і не навчаються зафіксовано 330 осіб, а безробітних – 183. За рівнем освіти, це переважно особи з вищою освітою, їх 496 осіб, з середньою освітою – 20. Військовослужбовців було зафіксовано 67 осіб, з яких офіцерів – 41, військовослужбовців за контрактом – 13, учасників АТО – 13. Раніше судимих - 37, у тому числі з не знятою і не погашеною судимістю – 17 [2].

Отже, державну зраду вчиняють чоловіки, віком 29-39 років, працездатні, які ніде не працюють чи навчаються, мають вищу освіту, не судимі.

Колабораційна діяльність. Ст. 111-1 КК України передбачено відповідальність за колабораційну діяльність. За 2022 – 2023 рр. за цією статтею було зареєстровано 7058 кримінальних правопорушень (у 2022 р. - 3851, у 2023 р.

– 3207 кримінальних правопорушення). За вказаний період було виявлено всього - 1895 осіб, з яких жінок – 782, чоловіків – 1113. Здебільшого це особи 40 – 54 років, мають вищу і фахову передвищу освіту (1086 осіб). Переважна кількість осіб є працездатними, але такими, які не працюють і не навчаються, їх 918 осіб, безробітних – 155 осіб. Серед військовослужбовців такий злочин вчиняли 2 учасники АТО. Раніше судимих осіб зафіксовано – 49, у тому числі з не знятою і не погашеною судимістю – 23 особи [2].

Отже, колабораційну діяльність вчиняють чоловіки, віком від 40 до 54 років, мають вищу освіту, працездатні, які ніде не працюють чи навчаються, не судимі.

Типовим прикладом вчинення державної зради та колабораційної діяльності є справа про обвинувачення громадянина України - уродженця с. Чумаки (Жовтневе) Миколаївської області, голови політичної фракції в Херсонській міській раді, депутата Херсонської міської ради, одруженого, з вищою освітою, раніше не судимого. встановлено винуватість у вчиненні злочинів за ч. 2 ст. 111, ч. 5 ст. 111-1 КК України. Громадянин України, діючи з ідеологічних та корисливих мотивів, переслідуючи мету заподіяння шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України, умисно сприяв рф у період дії воєнного стану в підривній діяльності проти України: 16.03.2022, на виконання завдання представників рф, взяв участь у публічному заході, який відбувався у залі для публічних виступів Херсонської обласної державної адміністрації де було проголошено про створення “Комитета спасения за мир и порядок”, підпорядкованого військовим та спецслужбам рф, метою діяльності якого була необхідність у переконанні мешканців Херсонської області у втраті здатності держави України здійснювати управління Херсонською областю та проголошення закликів до підтримки окупації регіону рф; з 18.03.2022 добровільно надав належне йому житло у м. Херсон для розміщення офіцерського складу зс рф; у захопленому військовими рф приміщенні кіноконцертного залу “Ювілейний”, провів видачу гуманітарної допомоги від партії рф “единая россия”, тим самим

популяризував військово-політичне керівництво рф, агітував до здійснення колабораційної діяльності присутніх; із 26.04.2022 приступив до організації створення ВЦА Херсонської області з розташуванням у приміщенні Херсонського апеляційного суду у м. Херсоні; виконуючи адміністративно-господарські функції, забезпечив формування структури окупаційного органу та налагодив його кадрове забезпечення, сформував всі служби, установи області у всіх сферах життя регіону; із 26.04.2022 по 15.12.2022, обіймаючи посаду т.зв. "голови військово-цивільної адміністрації Херсонської області", пов`язану з виконанням організаційно-господарських та адміністративно-господарських функцій, та користуючись підтримкою окупаційних військ держави-агресора, активно сприяв зусиллям рф у заподіянні шкоди національній безпеці України, зокрема шляхом втручання у внутрішню політику України, розпалювання сепаратистських настроїв серед населення регіону, участі в інформаційній експансії з боку рф, створенні умов для діяльності на території України представників держави-агресора, впровадженні на окупованій території законів та інших нормативно - правових актів рф, створенні окремої від української влади та бюджету системи оподаткування, вжитті заходів щодо встановлення економічної залежності окупованих територій від рф; публічно заперечував встановлення, утвердження тимчасової окупації Росією частини території України та збройну агресію Російської Федерації проти України [3].

Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. За ст. 114-1 КК України у 2014-2023 рр. було зареєстровано 353 кримінальних правопорушення. Зокрема, у 2014 р. було зареєстровано 12, у 2015 р. - 73, у 2016 р. - 9, у 2017 р. – 4, у 2018 р. – 3, у 2019 р. – 5, у 2020 р. – 5, у 2021 р. – 7, у 2022 р. – 76, у 2023 р. – 159 злочинів [1].

Згідно даних Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2014 – 2023 рр. було виявлено всього 21 особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 114 -1 КК України. Зокрема, у 2017 р. – 0, у 2018 р. – 0, у 2019 р. – 0, у 2020 р. – 1, у 2021 р. – 0, у 2022 р. – 6, у 2023 р.

– 14. Переважно це чоловіки 19 осіб та 2 жінки. Більшість з них, це особи віком 29 – 39 років, із вищою і фаховою перед вищою освітою (12 осіб). Серед виявлених осіб всього 7 осіб, які є працездатні, проте ніде не працюють і не навчаються. Майже всі є громадянами України (19). Одна особа має судимість [2].

Отже, перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань вчиняють чоловіки, віком від 29 до 39 років, мають вищу освіту, не працюючі, не судимі.

Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. За 2022 – 2023 рр. за статтею 114-2 КК було обліковано 394 кримінальних правопорушення. Зокрема, у 2022 р. – 202, у 2023 р. – 192 [1].

Згідно даних звіту "Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення" за 2022-2023 рр. [2], кількість виявлених за ст. 114-2 КК України, осіб становить – 245 осіб, серед яких жінок – 63, громадян України - 197. Щодо вікових даних, більшість злочинів було вчинено особами у віці від 40 до 54 років (85 осіб). За освітою - це переважно особи, які мають базову середню та профільну середню освіту (84 особи). Працездатними, але такими, що ніде не працюють і не навчаються на момент вчинення злочину були 87 осіб. Такими, що мали статус безробітних – 27 осіб. Як правило, особи, що вчинили даний злочин не мали судимості. Один злочин було вчинено за попередньою змовою групою осіб.

Отже, цей злочин вчиняють громадяни України, чоловіки, віком від 40 до 54 років, мають базову середню освіту, працюючі, не судимі.

Таким чином, узагальнення даних про стать, вік, рівень освіти, зайнятість тощо, дає змогу окреслити характерні риси портрету особи, яка вчинила дані злочини. Це чоловік, громадянин України, віком від 30 до 54 років, має вищу і фахову або передвищу освіту, є працездатним, проте ніде не працює і не навчається, не має судимості, злочин вчиняє одноосібно.

Список використаних джерел:

1. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013-2023 рр.). URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2;

2. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (2016-2023 рр.). URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2;

3. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 08.11.2023 р. у справі № 490/6113/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116046492.

Volkova K. Crimes against the foundations of national security: a criminological aspect

Summary: The article highlights some issues of the criminological characteristics of a number of crimes against the foundations of Ukraine's national security that have been widespread in recent years. The level of crimes provided for in Art. 111, 111-1, 114-1, 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, as well as data on the persons who committed them, outline the portrait of the criminal.

Keywords: hightreason, collaborative activity, obstruction of the activities of the Armed Forces, the level of crime, the identity of the criminal, statistical data.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

А. Ю. Гофман

Як і будь-яке кримінальне правопорушення, домашнє насильство є суспільно небезпечним діянням. Власне його криміналізація була обумовлена тим, що такі діяння характеризуються певним ступенем і характером суспільної

небезпеки. Як відомо, суспільна небезпека діяння це його об’єктивна здатність заподіяти істотну шкоду об’єктові кримінально-правової охорони або створити загрозу заподіяння такої шкоди. Ступінь суспільної небезпеки домашнього насильства пов'язаний із соціальною цінністю тих суспільних відносин, на які посягає це кримінальне правопорушення. Оскільки дане кримінальне правопорушення посягає на здоров’я особи, тобто те благо, яке згідно Конституції України є найвищою соціальною цінністю, то з упевненістю можна стверджувати, що ступінь суспільної небезпеки цього злочину є високий.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; домашнє насильство; суспільно небезпечне діяння; фізичне, психологічне, економічне насильство.

Домашнє насильство – це кримінальне правопорушення з матеріальним складом, тобто його об’єктивна сторона містить три обов’язкові ознаки: суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв’язок між діянням та суспільно небезпечними наслідками. Суспільно небезпечне діяння полягає в систематичному вчиненні фізичного, психологічного або економічного насильства. Вчинення домашнього насильства можливе як у формі дії, так і шляхом недіяння (наприклад, ненадання допомоги члену сім’ї, який перебуває в небезпечному для життя стані) [6, с. 99].

На ступінь суспільної небезпеки домашнього насильства, впливають багато факторів, скажімо як суб’єктивне ставлення кривдника до жертви. Таке ставлення є умисним. Проте, одним із головних критеріїв визначення суспільної небезпечності кримінального правопорушення є соціальні властивості наслідків розглядуваного діяння. Тяжкість наслідків домашнього насильства виражаються у фізичних та/або психологічних стражданнях потерпілої особи, у розладах здоров’я, втраті працездатності, погіршенні якості життя особи, емоційній залежності тощо [3, с. 338].

Зазначимо, що домашнє насильство, спричиняючи наслідки для фізичного та психічного здоров’я жертви, є одним із тих факторів, що обумовлюють

подальше зростання різноманітних форм і проявів насильницької злочинності. О.О. Володіна звертає увагу на те, що прояви насильства не лише руйнують гармонію і злагоду в родині та спричиняють сімейне неблагополуччя, а й виступають однією з передумов поширення злочинності в суспільстві, загалом можуть стати навіть стійким криміногенним чинником. За офіційними даними, поліція за рік реєструє понад 100 тисяч звернень громадян щодо насильства в сім'ї, понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають прояви насильства в сім'ї [4, с. 154-155]. Ці діяння призводять до спотворення моральних орієнтирів у дітей, оскільки саме молодше покоління, спостерігаючи чи піддаючись насильству в сім'ї, у майбутньому копіює таку поведінку, вважає це нормою.

Безпосереднім об'єктом домашнього насильства є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони здоров'я особи. Окрім основного безпосереднього об'єкта, дане кримінальне правопорушення має додатковий факультативний об'єкт. Так, окрім заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого, домашнє насильство може заподіювати шкоду й таким благам як воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність, сімейні відносини, власність.

У науковій літературі дискутується питання щодо доцільності розташування ст. 126-1 у розділі "Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи". В.М. Панькевич та Т.І. Сухоребра, приходять до висновку про те, що основним безпосереднім об'єктом злочину є сімейні відносини, в яких виключається будь-яка форма насильства, а додатковими об'єктами можуть бути відносини права на власність, достатній життєвий рівень, працю, освіту [5, с. 275]. Т.П. Мінка вважає, що основний безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення є альтернативним і залежить від характеру насильницьких дій та наслідків. У разі фізичного насильства безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини, що забезпечують тілесну недоторканність, недоторканність життя та здоров'я людини. У разі скоєння психологічного насильства, безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є нормальний психоемоційний стан потерпілого. Якщо відбувається економічне

насильство, то порушуються відносини власності, декларація про гідний життєвий рівень, декларація про працю, заборона на примусову працю, декларація про освіту тощо [6, с. 99].

Потерпілий від домашнього насильства злочину є спеціальним. Ним можуть бути лише один з подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою винний перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах [7, с. 68]. Визначення сім'ї міститься у ст. 3 Сімейного кодексу (далі – СК). Згідно ст. 3 СК України, сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [8]. Якщо йдеться про подружжя, то ним є жінка та чоловік, які зареєстрували свій шлюб в порядку, визначеному СК України. Відповідно ст. 3 СК України, подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми і з інших поважних причин не проживають спільно. Згідно ст. 21 СК України, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю без шлюбу і мають спільні права та обов'язки сімейного характеру (утримання житла, зберігання і приготування їжі, ремонт, прибирання тощо), то в розумінні ст. 126-1 КК вони вважаються такими, що перебувають у сімейних відносинах. У таких саме сімейних відносинах можуть перебувати не лише подружжя, а й батьки та діти, баба та дід, онуки, брати та сестри, мачуха, вітчим, усиновлювачі та усиновлені, інші особи, які проживають однією сім'єю [7, с. 69].

Суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу домашнього насильства. Тлумачення цієї ознаки у науці кримінального права є неоднозначним. Поняття "фізичні страждання" вчені пропонують тлумачити за допомогою системного аналізу ст.ст. 127, 146 КК України. Якщо тлумачити фізичне страждання з точки зору катування, то воно може характеризуватися відносно неінтенсивними, але тривалими неприємними фізичними відчуттями. Вони можуть бути викликані заламуванням кінцівок, дією

термічних або хімічних зовнішніх факторів на тіло людини [9, с. 104]. Під заподіянням потерпілому фізичних страждань як кваліфікуючої ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 146 ККУ, потрібно розуміти такі дії, що не становили тілесних ушкоджень чи побиття, але призвели до усвідомлення останнім певних ступенів болю на рівні мучення. Це, зокрема, тривале утримання потерпілого зв'язаним чи нетривале, але міцне зв'язування останнього, тривале використання наручників або інших предметів чи речовин, що викликають сильний фізичний біль [9, с. 143-144]. Отже, фізичні страждання це дії, які викликають сильний фізичний біль у потерпілої особи.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, слід зробити наступні висновки:

1. Високий ступінь суспільної небезпеки домашнього насильства обумовлений тим, що: цей злочин посягає на здоров'я особи, тобто те благо, яке згідно Конституції України є найвищою соціальною цінністю; суб'єктивне ставлення кривдника до жертв є умисним; тяжкість наслідків домашнього насильства виражається у фізичних та/або психологічних стражданнях потерпілої особи, у розладах здоров'я, втраті працездатності, погіршенні якості життя особи, емоційній залежності; домашнє насильство є одним із факторів, що обумовлюють подальше зростання різноманітних форм і проявів насильницької злочинності.

2. У науковій літературі дискутується питання щодо доцільності розташування ст. 126-1 у розділі "Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи", через закріплення такої форми діяння як економічне насильство, яким, як вважають деякі науковці, порушуються відносини власності. Вважаємо, що при заподіянні шкоди потерпілому у формі як фізичного, так і економічного насильства порушується стан здоров'я особи, у першу чергу, а не відносини власності.

Наявність спеціального потерпілого є характерною ознакою домашнього насильства. Поняття "близькі відносини" не закріплене в жодному нормативно-правовому акті України, на відміну від сімейних відносин, визначення яких ми можемо отримати, проаналізувавши норми Сімейного кодексу України.

3. До основних детермінант домашнього насильства відносять: поширеність стереотипів щодо соціальної ролі жінки та чоловіка, переваги однієї статі над іншою у сенсі співвідношення фізичної сили; безкарність осіб, які вчинили домашнє насильство; стереотипні уявлення суспільства щодо приватності проблеми домашнього насильства; застосування моделі насильницької поведінки дітьми, які були жертвами або свідками домашнього насильства; низький рівень довіри населення до органів влади, інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; низька доступність осіб, постраждалих від домашнього насильства, до якісних комплексних послуг у зв'язку з недосконалістю механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, недостатністю у таких суб'єктів спеціальних знань і навичок, психологічним вигоранням, обмеженою кількістю людських ресурсів, зокрема фахівців із соціальної роботи, психологів, спеціалізованих установ для постраждалих осіб; недосконалий механізм притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні домашнього насильства; недоліки кримінального законодавства про відповідальність за домашнє насильство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.12.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text

2. Гумін О. М., Йосипів А. О. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти домашнього насильства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. 2019. Вип. 24. С. 144-148. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21476/23.pdf

3. Старко О.Л. Суспільна небезпечність домашнього насильства. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects.* XVI Міжнародна науково-практична конференція 11-13.09.2022 р. Берлін, Німеччина.

С. 337-432. URL: https://sci-conf.com.ua/xvi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-scientific-research-achievements-innovations-and-development-prospects-11-13-09-2022-berlin-nimechchina/

4. Зінченко І.О., Володіна О.О. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи: *навчальний посібник* / За заг. ред. М.І. Панова. Х.: Право, 2019. 248 с.

5. Панькевич В.М., Сухоребра Т.І. До питання кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 273-276. URL: http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/53.pdf

6. Мінка Т. П. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Национальный юридический журнал: теория и практика.* Кишинев. Січень 2019. №1. С. 98-101. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/1/part_1/24.pdf

7. Дудоров О.О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (*науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України*) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.

8. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

9. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: видавництво «Елтон-2». 2012. 780 с.

A. Hofman DOMESTIC VIOLENCE: CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS

Like any criminal offense, domestic violence is a socially dangerous act. Actually, its criminalization was determined by the fact that such actions are characterized by a certain degree and character of social danger. As you know, the public danger of an act is its objective ability to cause significant damage to the object of criminal law

protection or to create a threat of causing such damage. The degree of social danger of domestic violence is related to the social value of those social relations that this criminal offense encroaches on. Since this criminal offense encroaches on the health of a person, that is, the good that, according to the Constitution of Ukraine, is the highest social value, it can be confidently stated that the degree of social danger of this crime is high.

Keywords: criminal offense; domestic violence; socially dangerous act; physical, psychological, economic violence.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Х.М. Гринчишин

Анотація: розглянуто особливості функціонального спрямування діяльності органів прокуратури. Окреслено основний зміст функцій органів прокуратури. Проаналізовано новели в роботі прокуратури в умовах війни.

Ключові слова: прокурор, прокуратура, функції прокуратури, воєнний стан.

Одним із важливих аспектів функціонування незалежної, демократичної, правової та соціальної держави є гарантування її громадянам безпеки їх життєдіяльності. З негативними реаліями війни зіштовхнулися не лише громадяни нашої держави, але й практично всі державні інституції. Не є виключенням і органи прокуратури. Прокуратура, керуючись принципами верховенства права, забезпечує дотримання конституційних прав і свобод людини, координує діяльність органів правопорядку з метою забезпечення додержання законності.

В умовах функціонування демократичної, соціальної та правової держави функціональна спрямованість органів прокуратури зазнала певних змін, що позначилося на їх інтерпретації в Законі України «Про прокуратуру» та новій редакції Конституції України.

Варто визначити універсальний перелік таких функцій:

1. підтримання державного (публічного) обвинувачення в суді. Така функція передбачена і в Конституції України, і в Законі України «Про прокуратуру» та обумовлена сферою кримінальної юстиції.

2. організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Ця функція передбачена в Конституції України і співвідноситься з функцією нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, що визначена в Законі України «Про прокуратуру». Для визначення тотожності цих двох функцій варто звернутися до положень Кримінального процесуального кодексу України, ст. ст. 36, 37 в яких вказано, що прокурор, здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Прокурор здійснює свої повноваження у кримінальному провадженні з його початку і до завершення. Тому фактично реалізація усіх повноважень прокурором, які мають місце у кримінальному провадженні, здійснюється від його початку і до завершення і охоплює і організацію та здійснення процесуального керівництва, і нагляд за слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Більше того, в Законі України «Про прокуратуру», передбачено також що Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники відповідно до розподілу обов'язків координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності (ст. 25) [1].

3. представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Дана функція передбачена в Конституції України, натомість в Законі України «Про прокуратуру» представницька функція дещо розширена, оскільки передбачено, що представництво прокурором інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні процесуальних та інших дій,

спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. Однак, в наказі Генерального прокурора № 389 від 21 серпня 2020 року «Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді» визначено, що представництво відповідно до закону прокуратурою громадян у судах у справах, провадження в яких розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюватимуться за правилами, які діяли до набрання ним чинності, до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню [2].

4. нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Така функція передбачена і Конституцією України, і Законом України «Про прокуратуру». Але в Конституції закріплено положення, відповідно до якого ця функція буде виконуватися до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій.

Повномасштабна війна наклала відбиток на діяльність практично усіх правоохоронних органів, в тому числі і органів прокуратури. Головна проблема, з якою зіштовхнулося прокуратура, це перелаштування та оптимізація роботи прокурорів з урахуванням викликів війни та реформування національного законодавства.

Зокрема, на сайті Офісу Генерального прокурора було оприлюднено стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки [3].

Важливим здобутком стало запровадження WarCrimes.gov.ua — національної платформи, розробленої в межах співробітництва Офісу Генерального прокурора України та інтелектуальної громадської ініціативи «IT Defends» з метою документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Фактично будь-яка особа, яка володіє інформацією щодо вчинення воєнного чи будь-якого міжнародного злочину, вчиненого в умовах війни, може подати інформацію на вказаній інтернет-платформі. Надана інформація буде використана для притягнення до відповідальності винних у найтяжчих кримінальних злочинах, як в українських судах, так і в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі та в спеціальному трибуналі після його створення.

На даному етапі органи прокуратури також є активними учасниками створення системи заходів щодо компенсації шкоди, завданої воєнними злочинами.

Таким чином, прокуратура, як державна інституція, не могла залишитися осторонь тих викликів, які приніс, запроваджений на території України, воєнний стан. А тому вказаний орган є одним із перших, хто миттєво відреагував на жахливі наслідки війни та запровадив нові прогресивні аспекти своєї діяльності (платформа WarCrimes.gov.ua, різні форми співпраці з міжнародними та закордонними експертами, тощо).

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text

2. Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді: наказ Генерального прокурора від 21 серпня 2020 року № 389 URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-prokurorskoyi-diyalnosti

3. Веб-сайт Офісу Генерального прокурора URL: https://www.gp.gov.ua/

Hrynchyshyn Kh. FEATURES OF THE ACTIVITIES OF THE PROCECUTOR'S OFFICE IN THE CONDITIONS OF WAR

Summary: the peculiarities of the functional direction of the activities of the prosecutor's office are considered. The basic content of the functions of the prosecutor's

office is outlined. Novels in the work of the prosecutor's office in the conditions of war are analyzed.

Key words: prosecutor, prosecutor's office, functions of the prosecutor's office, martial law.

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЖЕРТВ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ЇЙ

А. А. Дзвонко, О. В. Радзій

Анотація: Дана стаття присвячена віктимній поведінці жертв статевих злочинів. У статті охарактеризовано поняття неповнолітніх, жертви статевих злочинів. Розглянуто класифікацію поведінки неповнолітніх жертв. Було проаналізовано статистику злочинів проти статевої свободи та недоторканості дітей.

Ключові слова: віктимність, неповнолітні, жертва, злочин.

Останніми роками в Україні збільшується кількість злочинів, що вчиняються проти неповнолітніх. Порівняно з іншими жертвами злочинів, найменші можливості захисту своїх прав і недоторканості мають діти, котрі, безсумнівно, є носіями підвищеної особистої віктимності.

Конвенція ООН з прав дитини 1989 р. роз’яснює, що під дитиною розуміють неповнолітнього у віці до 18 років. Вікова неадаптивність (непристосованість) неповнолітніх до умов життя, що постійно змінюються, обумовлює вчинення злочинів стосовно цієї категорії осіб. Дослідники відзначають, що неповнолітній, який відстає у своєму розвитку, швидше стане жертвою злочину, а неповнолітній, що розумово випереджає свій фізичний розвиток, швидше сам стане злочинцем.

Очевидно, що основним чинником віктимності неповнолітніх є їх вік. Ця віктимність у свою чергу зумовлена такими чинниками, як незавершеність

формування особи у біологічному плані, а з огляду на це – неможливість дати опір злочинним посяганням і у соціальному плані і як наслідок – нездатність адекватно оцінювати обстановку, що веде до більшої вірогідності потрапити в криміногенну ситуацію як жертва злочину[1, с. 106].

Також, швидкому складанню особистісно-віктимологічної типології неповнолітніх сприяє їх класифікація залежно від статі, віку, професійної приналежності, морально-психологічних особливостей особи тощо. Класифікація поведінки неповнолітніх жертв кримінальних правопорушень дозволяє, з одного боку, найбільш детально та повно врахувати їх особистісні якості, ступінь впливу на створення віктимної обстановки; з іншого – дозволить виявити причини та умови віктимної поведінки цієї вікової категорії осіб та визначити запобіжні заходи. Класифікація жертв за статтю важлива не лише тому, що жертвами окремих деяких злочинів можуть бути тільки жінки, а з огляду на певні елементи, характер поведінки, що типова для ситуації, у якій завдається шкода. Класифікація жертв за віком необхідна вже тому, що підвищена віктимність, наприклад, неповнолітніх і осіб похилого віку зумовлює необхідність розробки спеціальних заходів віктимологічної профілактики[2, с. 85].

Доцільно розглянути стан безпорадності жертв під час учинення щодо них розпусних дій сексуального характеру. Згідно з п. 5. постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. №5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», стан потерпілої особи слід визнавати безпорадним, коли вона внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних із нею дій або не могла чинити опір[3].

Станом на 16 листопада 2023 року зареєстровано 888 кримінальних проваджень, пов’язаних зі злочинами проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. До суду скеровано 291 обвинувальний акт цієї категорії. До Єдиного реєстру засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої

недоторканості малолітньої особи внесено відомості щодо понад 600 осіб[4].

Необхідною є систематизація заходів щодо захисту неповнолітніх від злочинних посягань, створення правових основ для здійснення віктимологічної профілактики.

Вплив на неповнолітню особу повинен здійснюватися з огляду на її загальновікові властивості, які у низці випадків визначають нерівнозначну поведінку за тих чи інших обставин.

Особливості віктимологічної профілактики серед неповнолітніх випливають зі специфіки самого об'єкта. Основними суб'єктами віктимологічної профілактики для них є такі інститути соціалізації, як сім'я і школа.

Наведемо перелік головних заходів, які мають здійснювати батьки та педагоги для зниження рівня віктимності своїх дітей:

- догляд за нормальним розвитком дитини з метою раннього виявлення психічних та фізичних вад;

- правильне загальне та статеве виховання, формування культури спілкування;

- прищеплення дитині навичок поведінки в нестандартних, у тому числі віктимологічних, ситуаціях;

- закладення основ правових знань.

Для реалізації профілактичних заходів потрібно проводити агітаційно-роз'яснювальну роботу. Основними питаннями, що визначають її зміст, є такі:

1) виявлення стандартних віктимологічних ситуацій;

2) розробка пропозицій, як уникнути віктимологічних ситуацій;

3) вироблення лінії поведінки підлітків, коли вони потрапляють у віктимологічну ситуацію (стандартні віктимологічні ситуації з участю неповнолітніх: дитина одна вдома; дитина одна на вулиці; дитина загубилася, дитина піддається насильству; дитина наодинці з маніяком; дитина в чужому автомобілі; дитина захоплена в заручники)[5, с. 246].

Отже, виходячи з вищевикладеного можна сказати, що сьогодні

невизначеність і нестабільність життєвих умов у нашій країні особливо болюче позначились на неповнолітніх. Дослідження та аналіз чинників і класифікація становлення їх віктимної поведінки дозволить не лише визначити наявні чи потенційні ознаки віктимізації конкретних неповнолітніх, а й виявити шляхи профілактики їх віктимної поведінки. При тому у системі профілактичних заходів основний акцент, на наш погляд, повинен бути зміщений на психологічну роботу, оскільки саме індивідуально-особистісні якості неповнолітніх, як провідні психологічні чинники, сприяють становленню їх віктимної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2017. – 308 с.

2. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / За заг. ред. Ю.В. Бауліна, В.І Борисова. Х.: Кроссроуд, 2008. 364 с.

3. "Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи" : Постанова від 30.05.2008 р. № 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text.

4. Офіс Генерального прокурора відіграє одну з провідних ролей у захисті прав і свобод дітей. Головна - Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/ofis-generalnogo-prokurora-vidigraje-odnu-z-providnix-rolei-u-zaxisti-prav-i-svobod-ditei

5. Кримінологічна віктимологія: Посібник / За заг. ред. Професора О.М. Джужі. – К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – 416 с.

Dzvonko A. A., Radzii O. V. Victim behavior of minor victims of sex crimes and ways of preventing it

Summary: This article is devoted to the victim behavior of victims of sexual crimes. The article describes the concept of minors, victims of sexual crimes. The classification of the behavior of minor victims is considered. The statistics of crimes

against the sexual freedom and integrity of children were analyzed.

Key words: victimhood, minors, victim, crime.

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

К.А. Казаченко

Анотація. У дослідженні висвітлено деякі проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом, способи перекваліфікації та визначення спеціальних суб'єктів при співучасті. Ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення мають важливе значення при кваліфікації, оскільки ознаки зазначені у конкретному складі кримінального правопорушення набувають обов'язкового значення при кваліфікації діяння за статтею Кримінального кодексу України.

Розглянуто найбільш дискусійні в теорії кримінального права проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом. Встановлено, що за відсутності ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення може повністю виключатись кримінальна відповідальність або змінюватись кваліфікація, або ж кримінальна відповідальність наставатиме на загальних підставах.

Ключові слова: спеціальний суб'єкт, кваліфікація, додаткові ознаки.

Питання про спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального прав. Серед них особливу увагу учених привертали проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених спеціальному суб'єкту кримінального правопорушення, багато питань, пов'язаних із означеною проблемою, залишаються поза увагою науковців.

У кримінальному праві крім поняття загального суб'єкта передбачено поняття спеціального суб'єкта. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична, осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [1].

Із судової практики та кримінального законодавства можна зробити висновки, що особливі ознаки спеціального суб'єкта в більшості закріплюються в диспозиції статті та стають обов'язковою складовою кримінального правопорушення, а їхня відсутність може свідчити про те, що склад правопорушення відсутній. Спеціальний суб'єкт зазвичай наділений певними правами та повноваженнями, а отже, це є свідченням того, що діяння має вищий ступінь суспільної небезпеки.

Розглянемо деякі проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом.

1. *Визначеність у нормах КК України.* У складі кримінального правопорушення може бути наявним спеціальний суб'єкт, який не має чітко описаних додаткових ознак. Повний опис характеристик спеціального суб'єкта в диспозиції норми не завжди можливий. А це свідчить про прогалини в кримінальному законодавстві. Такі спеціальні ознаки можуть обтяжувати (винний перебуває чи перебував у сімейних або близьких відносинах з потерпілою особою – п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України) або пом'якшувати (вчинення правопорушення неповнолітнім – п. 3 ч. 1 ст. 66 КК України) становище особи, яка вчинила кримінальне правопорушення при призначенні покарання. Тому виникають питання стосовно обов'язкової наявності спеціального суб'єкта для притягнення до кримінальної відповідальності. КК не всюди прямо прописує наявність спеціального суб'єкта в певній статті, а тому в молодих фахівців може виникнути проблема та нерозуміння норм права зазначених в законодавстві. Але зручніше було б, якби про це було б написано в диспозиції статті, що значно зменшило б час уповноважених осіб на кваліфікацію правопорушень [2, с. 142].

Отже, можна зробити висновок, що у статті 18 КК України не уточнено всіх спеціальних суб'єктів та повністю не розкрита сутність поняття, відсутній повний перелік ознак осіб, які вважатимуться спеціальними суб'єктами. І.О. Бандурка характеризує спеціальний суб’єкт такими додатковими ознаками: громадянство, вік, сімейні відносини та обов’язки, стать, посадовий статус, виробничі та господарські відносини й обов’язки, військовий обов’язок, наявність транспортних та технічних засобів підвищеної небезпеки, ситуативні особливості статусу особи, інші професійні підстави та відповідні обов’язки, ситуативні обов’язки на договірних засадах. Майже в усіх випадках ці ознаки містяться в Кримінальному кодексі України [3, с. 24]. Це легко може визначити тільки досвідченний юрист, а ось початківцям буде доволі складно.

2. Фізіологічні ознаки. Варто пригадати, що законодавець виокремлює фізіологічні спеціальні ознаки, які можуть стати пом'якшуючими. В КК містяться статті в яких передбачено спеціальний суб'єкт, а зі змісту диспозиції слідує висновок, що фізіологічний стан особи на момент вчинення кримінального правопорушення не завжди матиме значення, адже лише за певних обставин та в певний проміжок часу виступатиме, як підстава для пом’якшення покарання. До прикладу, стаття 117 КК спеціальним суб'єктом передбачає жінку-мати, яка вчиняє правопорушення проти життя та здоров’я своєї новонародженої дитини. В статті не міститься уточнення поняття «відразу після пологів», тому складно зробити висновок якого саме проміжку часу це стосується і як довго жінка перебуватиме під впливом складного фізіологічного стану. Та деякі норми КК не містять уточнення про часовий проміжок в якому суб'єкт вважатиметься спеціальним. Отже, діяння особи, яка не підпадає під особливі ознаки не можуть бути кваліфіковані за конкретними статтями КК, в яких визначений спеціальний суб’єкт.

3. Ппитання громадянства. Безперечно виникатимуть питання при кваліфікації суб’єктів за статтею 111 та 114 КК України, адже громадянство визначає відповідальність, державна зрада та шпигунство не є тотожними поняттями, а саме: ч. 1 ст. 111 КК України передбачає спеціальним суб’єктом

громадянина України, ч. 1 ст. 114 КК України передбачає суб'єктами іноземців та осіб, без громадянства. Не є виключенням сукупність цих кримінальних правопорушень, оскільки вчиняючи державну зраду у будь-якій формі, суб'єкт може припинити, втратити або ж набути громадянство певної держави. Виникатиме додаткова робота при розгляді процедури набуття чи припинення громадянства, а також перевірки дат та співвідношення їх із вчиненням кримінального правопорушення.

4. Перекваліфікація діяння. Суб'єкт може і не знати про надання інформації представникам інших держав та іноземних органів влади, думаючи, що передає інформацію якомусь іншому суб'єкту, до прикладу юридичній особі. У такому випадку кримінальне правопорушення кваліфікуватимуть за іншими статтями КК (до прикладу за статтею 328 КК України, якщо ж суб'єктом буде службова особа, яка відповідно до свого професійного статусу отримала доступ до державної таємниці, або ж за статтею 329 КК України, якщо така ж особа втратила документи, які містили державну таємницю).

5. Кваліфікація співучасті зі спеціальним суб'єктом. У випадку співучасті також важко кваліфікувати кожного із суб'єктів, адже вони можуть нести відповідальність за різними статтями КК. Однією стороною може бути іноземець, який схилив іншу сторону до вчинення кримінального правопорушення (шпигунства), але він вважав, що ця сторона є громадянином України, а вже після отримання потрібної інформації стало відомо, що це не так. Такі дії особи слід кваліфікувати як підбурювання до державної зради у формі шпигунства (ч. 4 ст. 27 і ч. 1 ст. 111 КК), незважаючи на те, що у діях виконавця в такому разі будуть відсутні всі ознаки державної зради (а саме - відсутній суб'єкт кримінального правопорушення), і він відповідатиме за ч. 1 ст. 114 КК України [4, с. 245].

Висновок. Отже, кваліфікація кримінальних правопорушень зі спеціальним суб'єктом полягає у встановленні поряд із сукупністю інших ознак складу об'єктивного і суб'єктивного характеру всіх ознак і властивостей, які характеризують особу як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Відсутність ознак спеціального суб'єкта у деяких випадках повністю заперечує наявність підстав для кримінальної відповідальності, в інших – змінюється кваліфікація правопорушення з однієї статті на іншу статтю КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.

3. Бандурка І.О. Спеціальний суб'єкт як елемент складу злочинів, вчинених проти дітей. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 21-25.

4. Рубащенко М.А. Деякі проблеми кваліфікації шпигунства як форми державної зради та як окремого злочину. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матер. постійно діючого наук.- практ. семінару (Харків, 26 жовт. 2018 р.).* С. 242 -246.

5. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 / Таран Наталія Григорівна. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2019. 220 с.

Kazachenko K.A. Special subject of the criminal offense: problems of qualification.

The study highlights some problematic issues of qualification of criminal offenses with a special subject, methods of requalification and determination of special subjects with complicity. The signs of a special subject of a criminal offense are important in the qualification, since the signs specified in the specific composition of the criminal offense become mandatory in the qualification of the act under the article of the Criminal Code of Ukraine.

The most controversial problems in the theory of criminal law regarding the qualification of criminal offenses with a special subject are considered. It has been

established that in the absence of signs of a special subject of a criminal offense, criminal liability may be completely excluded or the qualification may be changed, or criminal liability may be imposed on general grounds.

Keywords: special subject, qualification, additional features.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Т.С.Капітан

Анотація. У дослідженні здійснено аналіз теоретичних підходів, що стосуються змісту насильницьких злочинів, які вчиняються в Україні.

Зокрема, на підставі отриманих результатів дослідження доктринальних джерел з означеної проблематики, встановлено, що досі на науковому рівні немає одностайності щодо змісту поняття «насильницькі злочини», що, у свою чергу, виступає однією з детермінант, що обумовлює наявність слідчо-судових помилок з питань кваліфікації зазначених кримінальни правопорушень, а також нерідко приводить до винесення неправомірних рішень з цього приводу. Більш того, як показало вивчення судової практики, навіть на рівні відповідних Пленумів Верховного Суду України та розяснень спеціалізованих судів вказане питання немає однозначного тлумачення, що актуалізує необхідність розробки його науковцями, а також більш розширеного роз'яснення поняття «насильницькі злочини» у науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу України.

Встановлено, що однією з обставин, яка породжує різноманітні наукові підходи щодо змісту вказаних кримінальних правопорушень, є недотримання окремими ученими усталених принципів права та нормотворчої діяльності, а також схоластичне розуміння ними змісту принципу верховенства права, який знайшов своє відображення у статті 8 Конституції України.

Ключові слова: насильницький злочин; принципи права; нормотворча діяльність; судова практика.

Як показує практика, системний характер злочинності обумовлює необхідність її вивчення з урахуванням кримінально-правової характеристики та структурних елементів складу правопорушень, які є підставою кримінальної відповідальності. При цьому, важливим є той факт, що маючи єдину соціально-правову природу, у зовнішніх проявах всі види кримінальних правопорушень різняться поміж собою [1, с. 65]. Саме тому особливості загальнокримінальної насильницької злочинності, як, власне, й у інших кримінальних правопорушеннях, визначаються специфічними ознаками, включаючи ознаки складу злочину, а також властивостями цих суспільно-небезпечних діянь (ознаками особи злочинця, спрямованістю злочинної діяльності, сферами злочинних проявів тощо).

Важливим у зв'язку з цим, є й такий прикладний момент, як дослідження насильницької злочинності з урахуванням поділу її на види, що дозволяє, зокрема: конкретизувати вивчення багатьох аспектів прояву цього виду загальнокримінальної насильницької злочинності, у тому числі скласти розширену кримінологічну характеристику її окремих видів; сутність і значення поділу насильницької злочинності на види, тобто їх класифікації, дозволяє отримати поглиблені знання про її об'єкти, а також про способи та інші важливі елементи механізму вчинення цих кримінальних правопорушень; хоча будь яка класифікація за своїм характером є суб'єктивною, проте вона здійснюється на об'єктивній основі та детермінована сутнісними ознаками складу конкретних загальнокримінальних насильницьких злочинів; поділ даного виду злочинності на класи необхідний також для вирішення практичних завдань у правозастосовчій діяльності, а також при організації запобігання загальнокримінальній насильницькій злочинності [2, с. 35-38].

Поряд з цим, події на Сході України, які мають місце з 2014 року, відкрита військова агресія російської федерації проти нашої держави, яка розпачалася 24 лютого 2022 року та триває по теперішній час, обумовлює необхідність по новому

підійти до з’ясування змісту поняття «насильницькі злочини» з урахуванням тих видів насильства, які застосовує агресор щодо українського народу та нації в цілому. Саме зазначена обставина й стала вирішальною при виборі теми дослідження.

Ящо узагальнити існуючі в науці та правозастосовчій практиці підходи, то слід констатувати, що основним критерієм оцінки поняття «насильницькі злочини» виступають ті практичні проблеми, що стосуються правильної їх кваліфікації як на всіх рівнях його пізнання (законодавчому, науковому, судовому тощо). Саме тому, прикладними завданнями, які вирішуються при класифікації загальнокримінальної насильницької злочинності, як видається, є: а) визначення специфічних кримінологічно значущих ознак, які відрізняють її від інших видів злочинності, а також дають можливість виокремити окремо взяті її види; б) визначення чіткого кола суспільно небезпечних і караних діянь, що належать до даної категорії кримінальних правопорушень.

Висновок. Деякі науковці до основних специфічних та інтегруючих ознак, які виступають критеріями поділу та віднесення насильницьких злочинів до загальнокримінальних, відносять насильство як спосіб їх вчинення. Саме тому, на їх думку, насильницький спосіб вчинення даної категорії кримінальних правопорушень визначає характер та ступінь їх суспільної небезпечності, а також специфіку особистості злочинця та зміст і спрямованість заходів кримінологічного характеру.

Список використаних джерел:

1. Ігнатов О.М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: монографія. Харків: Диса Плюс, 2013. 650 с.

2. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

Kapitan T.S. Socio-legal nature of violent crimes

This article conducts an analysis of theoretical approaches related to the content of violent crimes committed in Ukraine.

In particular, based on the obtained results of research from doctrinal sources on this issue, it is established that there is still no consensus on the content of the term "violent crimes" at the scientific level. This lack of consensus contributes to investigative and judicial errors in the qualification of these criminal offenses and often leads to unjust decisions in this regard.

Furthermore, as evidenced by the study of judicial practice, even at the level of relevant Plenums of the Supreme Court of Ukraine and explanations of specialized courts, there is no unequivocal interpretation of this question. This highlights the necessity for scholars to develop a more comprehensive explanation of the term "violent crimes" in scientific-practical commentaries on the Criminal Code of Ukraine.

This article also determines that one of the circumstances leading to various scientific approaches regarding the content of these criminal offenses is the disregard of established principles of law and normative activities by certain scholars. Additionally, their scholastic understanding of the principle of the supremacy of law, as reflected in Article 8 of the Constitution of Ukraine, further complicates matters.

Keywords: violent crime; principles of law; normative activity; judicial practice; doctrinal approaches; crime qualification.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ РОЗДІЛУ 9 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

А. В. Ковальчук

Анотація. Даний дослідницький матеріал присвячений аналізу проблем застосування норм відповідного розділу ККУ. Спеціалістами зазначено, що цей розділ є одним з найбільш важливих у забезпеченні безпеки громадян та держави.

У даній роботі аналізуються основні проблеми, з якими стикаються правоохоронні органи при застосуванні цих норм та пропонуються шляхи їх вирішення. Також у роботі висвітлюються актуальність превентивних дій та законодавчі ініціативи, спрямовані на покращення застосування норм у цій сфері, проводиться філософсько-правовий аналіз кваліфікації тероризму.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, громадська безпека, тероризм, терористичний акт, превентивні дії.

Щодо проблематики застосування: Хоча цей розділ відіграє важливу роль у захисті суспільства, його практичне застосування не позбавлене проблем.

Недосконаліть правозастосовної практики:

Існують певні недоліки у правозастосовній практиці, що призводять до нерівномірного застосування норм розділу 9 КК.

Деякі правоохоронні органи та суди можуть тлумачити норми КК надто широко або, навпаки, занадто вузько, що призводить до необґрунтованого кримінального переслідування або уникнення відповідальності винними особами. Також допускати інші помилки , що призводять до розгляду справи не в повному обсязі.

Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3

В окремих справах не завжди встановлюються джерела придбання та виготовлення зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів, допускаються помилки при кваліфікації дій винних осіб. Суди не реагують належним чином на обставини, які сприяли незаконному заволодінню цими предметами, у тому числі на виявлені недоліки в їх обліку, зберіганні, користуванні та перевезенні. Виникають труднощі у визначенні предмета цих злочинів, правильному розумінні добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, у відмежуванні закінченого злочину від замаху на його вчинення тощо [1, с.418].

Неузгодженість з іншими нормативно-правовими актами:

Деякі норми розділу 9 КК суперечать іншим нормативно-правовим актам, що створює плутанину та ускладнює застосування закону.

Наприклад, стаття 263 КК ("Незаконне поводження з вибуховими речовинами, вогнепальною зброєю або бойовими припасами") забороняє зберігання зброї без відповідного дозволу. Однак Закон України "Про зброю" встановлює інші правила зберігання зброї, які можуть суперечити цій статті КК [2,3].

Загальні аспекти:

Аналізуючи роботу Примаченко В.Ф. [4] щодо загальних проблем застосування норм особливого розділу ККУ, я прийшов до таких висновків:

Неоднозначність та тлумачення: Деякі норми можуть бути неоднозначними або потребувати тлумачення в контексті конкретної ситуації. Це може призвести до різних інтерпретацій і виникнення правових суперечностей.

Недосягнення цілей законодавця: Іноді норми можуть бути неефективними у досягненні своєї мети - забезпеченні громадського порядку та безпеки. Це може бути пов'язано зі змінами у суспільстві, технологічними аспектами, або недостатньою санкційною політикою.

Недостатня координація між органами правопорядку: Відсутність співпраці між правоохоронними органами може призвести до недооцінювання загрози або неефективного реагування на неї.

Недостатність ресурсів: Недостатність фінансових, технічних та інших ресурсів може обмежити здатність правоохоронних органів ефективно боротися з певними видами кримінальної діяльності.

Корупція: Корупція серед правоохоронних органів може ускладнити виявлення та переслідування кримінальних правопорушень, особливо в тих випадках, коли злочинці мають вплив або зв'язки з членами правоохоронних органів.

Превентивні заходи:

Превентивні заходи є дуже важливим інструментом для запобігання

злочинам, так і для зменшення навантаження на правову систему.

Актуальність для нашої країни в даний час є дуже високою і зумовлена воєнними діями, світова практика показує, що неналежне ставлення до воєнних під час бойових дій, так і в мирний час, з урахуванням отримання ними бойових навичок може призвести до залучення їх до скоєння злочинів відповідного розділу. З цього слідує необхідність належного забезпечення військових економічними та соціальними благами.

Філософсько-правова проблематика тероризму:

На мою думку є велика проблема в кваліфікації тероризму. Основною проблемою цього терміну є його релятивістська природа. Вона полягає в тому, що цей термін змінюється в залежності від політичної кон'юнктури та сторони розгляду того чи іншого терористичного акту.

В цілому в міжнародній практиці є частим явищем зміни статусу осіб вчинявших тероресмтичні дії з терористів до героїв. Прикладів безліч, це Нельсон Мандела: очолював бойові операції проти апартеїду, що були визнані як терористичні дії.

Однак внаслідок змін політичного клімату і прогресивних змін в Південній Африці, Мандела став символом боротьби за свободу і першим президентом після зняття апартеїду. Це діячі (IRA). Чеслі Райт: Він був членом (IRA) і брав участь у терористичних акціях проти британської влади в Північній Ірландії. Проте пізніше він став учасником миру і виступав за політичний діалог. В 1998 році він був одним із ключових учасників укладання Великої угоди, яка завершила конфлікт в Північній Ірландії.

Ця політика добре прослідковується на прикладі відношення СРСР до тероризму. Це прослідковується в ставленні СРСР до деяких діячів революції 1917 року, окремі їх дії можна кваліфікувати як тероризм, проте після перемоги більшовиків вони ввійшли в радянську пропаганду як герої. Хоча, пізніше за ті самі дії, які можуть бути кваліфіковані як тероризм, будуть звинувачені вже діячі, які вчиняли їх по відношенню до СРСР. До цього можна додати терористичні акти,

які вчинялись прокомуністичними діячами по всій планеті, при цьому політичне ставлення СРСР до цих дій кваліфікувалось не як тероризм, а як метод політичної боротьби.

У підсумку можна зробити такі висновки :

З вище приведеного матеріалу слідує необхідність досягти належного рівня юридичної визначеності норм щодо кримінальних правопорушень проти громадської безпеки, особливо стосовно дефініцій стійких злочинних об'єднань (терористичної групи, терористичної організації, банди, тероризм тощо) шляхом їх законодавчого визначення в Кодексі, існує потреба у реформуванні законодавства, спрямованому на удосконалення норм розділу 9 КК та усунення проблем правозастосовної практики.

Реформа повинна включати чітке формулювання норм КК, узгодження їх з іншими нормативно-правовими актами, удосконалення правозастосовної практики та посилення превентивних заходів.

Ще одним аспектом є необхідність постійного аналізу та оновлення законодавства у цій сфері, оскільки сучасні виклики та загрози можуть змінюватися дуже швидко.

Список використаних джерел:

1. Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора А. А. Музики ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ ПОЛОЖЕНЬ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

2. Кримінальний Кодекс України : URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/

3. Закон України "Про зброю" https://ips.ligazakon.net/document/JI00310A?an=2

4. Примаченко В.Ф «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА»

A. V. Kovalchuk PROBLEMS OF APPLICATION OF THE STANDARDS

OF CHAPTER 9 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

This research material is devoted to the analysis of the problems of application of the norms of the hydraulic section of the Criminal codex of Ukraine. Specialists have indicated that this section is one of the most important in ensuring the safety of citizens and the state. This paper analyzes the main problems faced by law enforcement agencies when applying these norms. Typical mistakes that occur when qualifying actions as criminal offenses are considered, and ways to solve them are proposed. The work also highlights the relevance of preventive actions and legislative initiatives aimed at improving the application of norms in this area, and conducts a philosophical and legal analysis of the qualification of terrorism.

Key words: criminal offenses, public safety, terrorism, terrorist act, preventive actions.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Д. Ю. Крисько

Анотація. Розкрито визначення та дана характеристика стану корупції в Україні,а також вплив рівня заробітньої платні на зниження корупції.

Ключові слова: корупція,опитування, «корупційно-небезпечні» сфери, заробітна плата.

Виклад основного матеріалу. Етимологічно термін «корупція» походить від латинського слова Corruptio (корупціо), що означає «псування, підкуп».

Щодо дефініції корупції, це поняття в загальноприйнятому розумінні цього явища вперше було сформульовано 34 Сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1979 р. Фахівцями цієї організації корупцію визначено як «виконання посадовими особами будь-яких дій або ж бездіяльність у сфері виконання їхніх посадових повно- важень за винагороду у всякій формі в інтересах того, хто надає цю

винагороду, як із порушенням посадових інструкцій, так і без їх порушення»[1,с.14]

Корупція є одним із шляхів досягнення нерівного соціального стану, що характеризується неправомірністю, а іноді й протиправністю поведінки членів суспільства у відносинах у сфері державного управління[2.с.44]

Корупція відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» належить до суб'єктів корупційних правопорушень, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей[3]

У грудні 2023 року було проведено 5-те національне опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні.

Основний тренд 2023 року щодо ситуації з корупцією в Україні можна охарактеризувати як «розчарування після надій на краще». Так, оцінки за низкою показників (зокрема, поширеність і динаміка рівня корупції загалом, ефективність роботи антикорупційних органів) після суттєвого покращення у 2022 році фактично повернулися на «довоєнний» рівень. Покращення оцінок у 2022 році могло бути спричинено почуттям згуртованості суспільства перед зовнішньою загрозою, а також очікуваннями щодо оздоровлення суспільства від «хвороби» корупції внаслідок стресу (війни). Оскільки протягом майже 2-х років сталого оздоровлення не відбулося, а увага у минулому році в українському суспільному просторі до питань щодо корупції була значною (висвітлення в медіа випадків розкриття злочинів, актуалізація необхідності проведення антикорупційних реформ у контексті виконання вимог для вступу в ЄС тощо), то оцінки корупції як проблеми зросли.

Як населення, так і бізнес найчастіше схильні вважати відповідальними за подолання корупції центральні органи влади, такі як Президент України та його Офіс, Парламент та Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Ці три інституції є лідерами рейтингу другий рік поспіль. Показово, що і обидві групи респондентів значуще частіше стали називати правоохоронні органи серед

інституцій, які мають боротися з корупцією. Особливо яскраво ця тенденція проявилася при опитуванні населення[4,с.9-11]

Виникнення і зростання корупції відбувається в певному соціальному середовищі, що створює для неї сприятливі умови. Загальною умовою її розвитку є перебування держави в перехідному етапі, що являє собою якісні зміни соціальних, політичних та економічних інститутів і зв'язків. Влада як засіб управління переходить від однієї керівної соціальної групи до іншої, між ними виникає боротьба за панівне соціальне становище. У зв'язку з цим, такі риси перехідного періоду, як слабкість державної влади та соціального контролю, загострене соціальне протистояння, відсутність ефективної правової системи якісно характеризують середовище, де виникає і розвивається корупція [2,с.52]

Найбільш «корупційно-небезпечні» сфери дрібної корупції:

- митна сфера (дрібні порушення правил митного режиму, дрібна контрабанда, тощо);
- дозвільно-ліцензійна система;
- сфера дрібного підприємництва; - контрольно-наглядова діяльність;
- правоохоронна діяльність;
- житлово-комунальне та побутове обслуговування населення; - система охорони здоров'я;
- сфера освіти та дошкільного виховання[5,с.8-9]

Однією з причин корупції в Україні є низький рівень заробітної плати. В інформаційному бюлетені «Бюрократ» наводиться категорична думка щодо причин виникнення корупції: держава «... встановлює мізерні посадові оклади і «закриває очі» на те, що представник тієї чи іншої професії у такому випадку розраховує на «приховані можливості» посади. Це є основною причиною корупції та використання службового становища у власних цілях» [6]

Щоб зарплати працювали на зниження корупції, потрібне ефективне покарання за зловживання. Це означає, що ймовірність бути покараним, помножена на "обсяг" покарання, буде вищою, ніж можливі корупційні доходи.

Покарання може бути пряме (звільнення, штраф, ув'язнення) і непряме (знищення репутації та можливості знайти хорошу роботу). Якщо ймовірність покарання низька, стимули поводитися чесно теж будуть низькими.

Якщо низькооплачуваний посадовець втрачає роботу через хабарництво, це не стане для нього великою проблемою. Є багато інших можливостей заробити мало. Якщо ж підняти зарплату втричі з одночасним збільшенням ймовірності бути покараним за зловживання, знайти альтернативу буде складніше[7]

2024 року середня заробітна плата штатних працівників в Україні зросте на 20,6 %:з очікуваних за підсумком 2023 року на 18,2 тис.грн до 21,85 тис.грн.Про це йдеться у прогнозі на середньостроковий період,який додається до проєкту держбюджету - 2024[8]

Головна особливість корупції в Україні полягає в тому, що притаманність встановленим правилам зовсім не є критерієм участі в “легальній” економіці, у той час як невиконання або відхилення від встановлених правил є критерієм участі в неформальній, як правило, успішній, підпільній економіці.

За різними оцінками, до 6,5 % своїх середньорічних доходів підприємці в Україні витрачають на хабарі посадовим особам. Експерти Світового банку оцінюють річну суму хабарів в Україні на рівні двомісячного торгового обороту країни.

Проте причину існування корупції не можна звести лише до бюрократичних дій державних чиновників. Приватні особи та підприємці також стимулюють існування корупції шляхом давання хабара чиновнику з метою отримання індивідуальних привілеїв і конкурентних переваг, адже інституційна залежність підприємців від державних чиновників в еконо- мічній діяльності в Україні ще дуже велика[9,с.75-78]

Корупція без перебільшення становить загрозу сталому розвитку України, а деякі її види – національній безпеці країни.

Корупція є загальним явищем,що охоплює усі суспільні відносини.Є незаперечним твердження, що взаємодія суспільства з державою дасть

можливість поступово обмежити державне втручання в економічне і соціокультурне життя громадян.

Список використаних джерел:

1. К.А. Бабенко, Н.Г. Діденко, М.В. Кондрашова, С.Ж. Лазаренко, О.Г. Хрімлі, Н.І. Яковець

Прояви корупції в системі освіти: запобігання та протидія : навч.-мет. посіб. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : «МП Леся», 2016. – С.236

2. Мартиновський В. В. Причини та умови виникнення корупції в державному механізмі // Корупція в Україні: питання протидії/за заг. ред. В. М. Гаращука. Харків: ФОП Панов А. М., 2015. С.168

3. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

4. Info Sapiens у складі Савчука Д., Шуренкової А. Корупція в Україні 2023:розуміння,сприйняття,поширеність.Звіт за результатами опитування населення та бізнесу.-Київ,2023.

5. О.В. Січкар Політична корупція як форма тіньової влади в Україні:курс.робота.-Тернопіль.2020.С.38

6. Побережний В. В. Сутність та причина корупції в системі органів державної влади. С.7 URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/ 10pvvodv.pdf (дата звернення: 01.05.2024).

7. Пройценко В. Високі зарплати для чиновників допомагають боротися з корупцією. Справді?//Економічна правда //сайт URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2019/08/21/650796/ (дата звернення 01.05.2024)

8. Мінфін.сайт.URL:https://minfin.com.ua/ua/2023/09/25/113175631/(дата звернення 01.05.2024)

9. А. М. Михненко, З-33 О. В. Руснак, А. М. Мудров та ін. ; за ред. А. М. Михненка. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / – 4-те вид., переробл.и доповн. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. – С.666

Krysko D.CERTAIN ASPECTS OF CORRUPTION CRIME. The definition and description of the state of corruption in Ukraine is revealed, as well as the influence of the salary level on the reduction of corruption.

Keywords: corruption, surveys, "corruption-dangerous" areas, wages.

ПЕРЕТВОРЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ: ШЛЯХ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

І. Є. Лаговський,
М. В. Кравчук — головний судовий експерт групи досліджень у сфері інформаційних технологій Волинського НДЕКЦ МВС

Анотація. Тези присвячені обґрунтуванню необхідності та перспективам перетворення пенітенціарної системи України з метою забезпечення соціальної реабілітації засуджених. Питання реформування пенітенціарної системи має критичне значення для побудови справедливого та гуманного суспільства. Аналіз поточного стану пенітенціарної системи розкриває низку проблем, з якими стикаються засуджені та суспільство в цілому. Недостатня увага до соціальної реабілітації викликає занепокоєння щодо ефективності виконання покарання та підтримки відновлення засуджених у суспільстві. Аргументується необхідність змін в підходах до виконання покарань, які зорієнтовані на соціальну реабілітацію. Зокрема – принципи гуманного підходу та відновлення засуджених як активних

учасників суспільства. Стратегії перетворення пенітенціарної системи включають в себе розробку програм соціальної реабілітації, підвищення рівня освіти та професійної підготовки засуджених, а також надання підтримки після їх звільнення. Для успішної реалізації перетворень необхідна активна участь суспільства. Важливо створити умови для прийняття та інтеграції засуджених назад у суспільство. Робота над модеонізацією пенітенціарної системи України на шляху до соціальної реабілітації визначається як важливий етап побудови справедливого та гуманного суспільства. Цільові орієнтири включають в себе забезпечення прав людини, відновлення гідності засуджених та підтримку їхньої успішної реінтеграції у суспільство.

Ключові слова: пенітенціарна система, соціальна реабілітація, реформування, засуджені, гуманний підхід.

Пенітенціарна система організує виконання покарань, ув'язнення та реабілітацію правопорушників. Необхідно організовувати не лише відбування покарання, а й заохочувати соціальну реабілітацію засуджених, щоб вони могли успішно інтегруватися в суспільство.

Соціальна реабілітація у пенітенціарній системі включає психологічну, професійну та соціальну підтримку, яка допомагає засудженим адаптуватися до життя після відбування покарання. Це важливо для забезпечення їхнього успішного повернення до суспільства. Соціальна реабілітація спрямована на підтримку засуджених у побудові стабільного та продуктивного майбутнього, сприяючи зниженню рецидиву злочинності.

Перетворення пенітенціарної системи відіграє критичну роль у формуванні справедливого та гуманного суспільства. Суспільство в цілому має пряму зацікавленість у зміні підходів до виконання покарань та реабілітації засуджених.

Перше, що варто врахувати, – це забезпечення безпеки та захисту прав громадян. Якщо пенітенціарна система не здатна забезпечити ефективну реабілітацію засуджених, це може призвести до подальшого рецидиву злочинності,

що загрожує безпеці суспільства [1, с.44].

Крім того, ефективне реформування пенітенціарної системи може сприяти відновленню довіри громадян до державних інституцій. Забезпечення гуманного та справедливого підходу до виконання покарань створює передумови для побудови суспільства, де кожна людина має можливість на відновлення та зміну, а право та справедливість не тільки оголошуються, але й реалізуються на практиці [6].

В даний час пенітенціарна система стикається з рядом проблем, які потребують негайного уваги та вирішення. Брак адекватної медичної допомоги та психологічної підтримки для засуджених є серйозною проблемою, яка веде до загострення їх стану здоров'я та погіршення психічного стану [8, с.36].

Ще однією важливою проблемою є недостатня програма соціальної реабілітації та професійної підготовки для засуджених. Багато засуджених, поки вони перебувають у в'язниці, не мають можливості отримати необхідні навички та освіту для успішної реінтеграції у суспільство після звільнення. Відсутність цих можливостей підвищує ризик їхньої безробітності та втрати зв'язку зі суспільством, що в свою чергу може призвести до подальшого рецидиву злочину [9].

Соціальна реабілітація засуджених стикається з рядом перешкод. Стигматизація та соціальне відкидання, яким піддаються багато засуджених, може викликати втрату впевненості у собі та навіть сприяти рецидиву злочинності. Недостатня підтримка та відсутність позитивного оточення під час періоду реабілітації можуть ускладнити процес адаптації до нормального життя.

Крім того, низький рівень освіти та відсутність професійних навичок є ще однією важливою перешкодою перед успішним відновленням у суспільстві. Без можливостей для отримання нових навичок та підвищення кваліфікації засуджені можуть мати обмежений доступ до ринку праці. Тому розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу та спільних зусиль держави, громадськості та інших зацікавлених сторін [7].

У сучасному світі перегляд старих підходів до виконання покарань у пенітенціарній системі стає дедалі більш актуальним. Один із основних принципів цього перегляду – це впровадження людського підходу до виконання покарання. Це передбачає не лише забезпечення базових прав та гідності засуджених, а й розуміння їхніх індивідуальних потреб та можливостей. Такий підхід спрямований на створення умов для соціальної реабілітації, а не лише на покарання [2, с.149].

Соціальна реабілітація засуджених передбачає їх відновлення та повернення до суспільства як активних учасників. Це включає в себе активну підтримку у відновленні соціальних навичок, отриманні освіти та професійній підготовці. Ключовою метою є створення умов для повернення засуджених до суспільства як повноцінних членів, готових до життя поза установою [3].

Комплексний підхід до соціальної реабілітації в пенітенціарній системі сприяє зниженню рецидиву, зміцнює безпеку суспільства та забезпечує більш ефективне використання ресурсів у сфері виконання покарань.

В рамках стратегій перетворення пенітенціарної системи в Україні передбачено комплекс заходів, спрямованих на забезпечення соціальної реабілітації засуджених та їх успішну реінтеграцію у суспільство.

По-перше, важливим напрямком є розвиток програм соціальної реабілітації у закладах виконання покарань. Ці програми мають передбачати широкий спектр заходів, спрямованих на підготовку засуджених до повернення у суспільство, включаючи психологічну підтримку, навчання навичкам соціальної адаптації, та підтримку в пошуку роботи після звільнення.

Другий крок полягає у підвищенні якості освіти та професійної підготовки засуджених. Це включає в себе не лише забезпечення можливостей отримання освіти в межах установ виконання покарань, а й розробку програм з професійної підготовки, що враховують ринкові потреби та можливості працевлаштування після звільнення.

Нарешті, третій етап полягає у забезпеченні послуг підтримки після

звільнення. Це включає в себе створення мережі ресурсів та програм, що допомагають засудженим успішно відновитися у суспільстві після звільнення, включаючи житлову підтримку, психологічну допомогу, та підтримку у пошуку роботи.

В цілому, ці стратегії спрямовані на створення умов для успішної реабілітації та реінтеграції засуджених у суспільство, що сприятиме зменшенню рецидиву та підвищенню безпеки для всього суспільства.

Роль суспільства у реабілітації засуджених є важливою складовою процесу відновлення та інтеграції осіб, які відбули покарання за скоєні злочини. Підтримка громадськості в цьому процесі є необхідною, оскільки вона створює умови для позитивної зміни у ставленні суспільства до засуджених осіб. Громадська підтримка може виявитися у вигляді різноманітних програм та ініціатив, спрямованих на реабілітацію та реінтеграцію засуджених, а також у формі соціальної підтримки та допомоги у їхньому відновленні в суспільстві [5, с.43].

Створення умов для повернення засуджених у суспільство – ключовий аспект реабілітації, що передбачає розвиток програм і послуг, таких як житлова, професійна та психологічна підтримка. Необхідно забезпечити безпечне та відкрите середовище для успішної адаптації та інтеграції засуджених.

Активна участь суспільства у реабілітації засуджених є важливим чинником успішності цього процесу. Спільна дія державних органів, громадських організацій та активної громадськості сприятиме позитивним змінам, спрямованим на відновлення та інтеграцію засуджених у суспільство.

На шляху до соціальної реабілітації через перетворення пенітенціарної системи зустрічаємо як перспективи, так і виклики. Створення партнерства між різними секторами суспільства може стати дієвим механізмом для забезпечення ефективності та сталості реформ у сфері виконання покарань. Партнерство сприятиме обміну ресурсами, досвідом та інноваціями, що позитивно вплине на умови у пенітенціарних установах та розвиток програм соціальної реабілітації [10].

Також, вплив політичних та законодавчих рішень на процес реформування є важливим аспектом. Політичні та законодавчі зміни можуть виявити значний вплив на хід реформ у пенітенціарній системі. Тому важливо, щоб політичні рішення сприяли розвитку реформ, які сприяють соціальній реабілітації засуджених та покращенню умов їх перебування у закладах виконання покарань [4, с.63].

Аналіз системи виявив недоліки та виклики, що перешкоджають успішній реабілітації та реінтеграції засуджених у суспільство. Недостатність програм соціальної підтримки та недостатня увага до професійної підготовки засуджених ускладнюють їхнє включення у суспільне життя.

Рекомендації включають розробку та впровадження комплексних програм соціальної реабілітації, спрямованих на підвищення кваліфікації та адаптацію засуджених. Важливо створити ефективну систему підтримки після звільнення, що забезпечить засудженим необхідну підтримку та допомогу у період адаптації. Ці кроки сприятимуть покращенню якості життя засуджених та зменшенню рецидиву злочинності, а також сприятимуть побудові більш справедливого та гуманного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Автухов К. А., Гель А. П. та ін. Права та законні інтереси засуджених до позбавлення волі в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : монографія. За заг.ред. А. Х. Степанюка. Х. : Право, 2015. 246 с.

2. Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України : моногр. Київ : ВД «Дакор», 2017. 236 с.

3. Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі. Платформа правових консультацій. WikiLegalAid. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Виховний_вплив_на_засуджених_до_позбавлення_волі

4. Вовк В. М., Журавель Т. В., Калівошко В. М. та інші Підготовка до

звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник. За заг. ред. Т. В. Журавель, Ю. В. Пилипас. К.: «Версо-04», 2012. 168 с.

5. Карелін В. В. Принцип гуманізму як основа до застосування заходів заохочення і стягнення у процесі відбування покарання у виді позбавлення волі. Теоретичні та практичні питання стану дотримання прав уразливих категорій засуджених та звільнених: матеріали всеукр. практ. конф. (Київ, 19-20 квітня 2016 р.). К.: Паливода А. В. 2016 185 с. С.42-45.

6. Малюська Д. Стратегія реформування пенітенціарної системи – як «дороговказ» до створення ефективної системи виконання кримінальних покарань. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-strategiya-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-yak-dorogovkaz-do-stvorennya-efektivnoi-sistemi-vikonannya-kriminalnih-pokaran

7. Марина П. Значення освіти в житті людини та суспільства. URL: https://buki.com.ua/blogs/znachennya-osvity-v-zhytti-lyudyny-ta-suspilstva/

8. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

9. Поляк О. В. Проблеми соціальної реабілітації осіб з обмеженою дієздатністю – «духовна реабілітація». Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. 1(3), 2004. URL: https://ap.uu.edu.ua/article/447

10. Стратегія реабілітації засуджених: Законодавчі ініціативи щодо реформи Пенітенціарної Служби України. СОЮЗ Золотий вік України. URL: https://zovu.org/stratehiya-reabilitatsiyi-zasudzhenykh-zakonodavchi-initsiatyvy-dlya-reformy-penitentsiarnoyi-sluzhby-ukrayiny/

Lagovsky I. Transformation of the penitentiary system: the way to social rehabilitation

The thesis is devoted to substantiating the need for and prospects of transforming

the penitentiary system of Ukraine in order to ensure the social rehabilitation of convicts. The issue of reforming the penitentiary system is critical for building a just and humane society. An analysis of the current state of the penitentiary system reveals a number of problems faced by prisoners and society as a whole. Insufficient attention to social rehabilitation raises concerns about the effectiveness of the execution of sentences and support for the reintegration of convicts into society. The author argues for the need to change approaches to the execution of sentences to focus on social rehabilitation. In particular, the author discusses the principles of a humane approach and the restoration of convicts as active members of society. The strategies for transforming the penitentiary system include the development of social rehabilitation programmes, improving the level of education and vocational training of prisoners, and providing support after their release. For successful transformation to take place, active participation of society is essential. It is important to create conditions for the acceptance and integration of convicts back into society, as well as to develop partnerships between government agencies, the public and organisations. The work on transforming the penitentiary system of Ukraine towards social rehabilitation is defined as an important stage in building a just and humane society. The objectives include ensuring human rights, restoring the dignity of convicts and supporting their successful reintegration into society.

Keywords: penitentiary system, social rehabilitation, reform, prisoners, humane approach.

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В. К. Левчук

Анотація: звуження змісту принципу доступу до правосуддя у кримінальному провадженні шляхом обмеження застосування принципу лише стадією судового розгляду, обмежує права учасників кримінального провадження

та вимагає як теоретичного дослідження та аналізу питання, так і внесення змін до чинного законодавства.

Ключові слова: доступ до правосуддя, кримінальне провадження, досудове розслідування, обмеження, права людини.

Актуальність проблеми доступу до правосуддя на стадії досудового розслідування насамперед зумовлена недостатністю дослідження реалізації цього принципу саме на указаній стадії кримінального провадження.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. проголосила право кожного на справедливий суд [1].

У кримінальному процесуальному законодавстві принцип доступу до правосуддя закріплено у статті 7 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) як загальний принцип кримінального провадження.

Водночас законодавцем не дуже чітко визначено зміст даного принципу. Зокрема зі змісту статті 21 КПК України вбачається дещо звужене тлумачення принципу доступу до правосуддя, а саме: кожен має право на участь у розгляді в суді будь-якої інстанції справи, що стосується його прав та обов’язків, у порядку, передбаченому цим Кодексом [2].

На думку автора, при розкритті змісту цього принципу необхідно враховувати специфіку кримінального провадження, зокрема найпомітніше втручання у права людини та обмеження таких прав, а тому будь-яке звуження змісту принципу доступу до правосуддя може призвести до невиправних наслідків для осіб.

Досудове розслідування є важливим етапом кримінального провадження, оскільки саме на цьому етапі відбувається більшість процесуальних (в тому числі слідчих) дій, здійснюється більшість обмежень прав учасників кримінального провадження, формується стратегія сторони захисту, тобто закладаються основи для судового розгляду справи.

Вузьке тлумачення принципу доступу до правосуддя, обмеження доступу до

правосуддя лише доступом до суду як органу судової гілки влади, панує у науковій літературі не тільки в контексті доступу до правосуддя як принципу права, але і як загального принципу кримінального провадження.

О.Кучинською та О.Щиголем висловлена думка, що доступ до правосуддя передбачає не лише можливість формального звернення особою до судових органів, а й реальне здійснення ними своїх повноважень щодо вирішення постановленого питання [3]. Зазначена думка є слушною з огляду на те, що особі, яка звертається до суду для захисту своїх прав чи законних інтересів, важливим є отримання саме конкретного результату у формі справедливого судового рішення.

Автор пропонує наступне визначення принципу доступу до правосуддя у кримінальному провадженні. Доступ до правосуддя – це передбачені законодавством (в тому числі і у міжнародних договорах) процесуальні можливості особи звернутися до уповноважених органів за захистом своїх прав, забезпечення реального механізму захисту порушених прав, що полягає у вільному зверненні до уповноважених на відкриття кримінального провадження органів, доступу до судового контролю (діяльність слідчого судді), забезпечення права на захист, доступ безпосередньо до суду, реалізація виконання судових рішень.

Фактичним вираженням принципу доступу до правосуддя на стадії досудового розслідування є передбачені КПК України можливості: звернення із заявою про вчинення кримінального правопорушення, звернення із різного роду клопотаннями та заявами, оскарження рішень, дій та бездіяльності прокурора, слідчого, дізнавача в порядку статті 303 КПК України, можливість оскаржувати в апеляційному порядку ухвали слідчого судді, можливість заявляти відвід слідчому судді.

Єдиним дієвим інститутом забезпечення доступу до правосуддя на стадії досудового розслідування є інститут слідчого судді, який забезпечує судовий контроль на досудових стадіях кримінального провадження.

Таким чином, принцип доступу до правосуддя у кримінальному

провадженні слід розглядати на всіх стадіях кримінального провадження, проте особливу увагу варто приділити його дослідженню на стадії досудового розслідування. Формами вираження даного принципу є реалізація своїх прав на доступ до правосуддя шляхом звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням, скаргою чи заявою. Повноваження слідчого судді під час досудового розслідуванням втілює доступ до правосуддя у вузькому сенсі тлумачення даного принципу та доступ до суду у буквальному тлумаченні принципу

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. : URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітня 2012 року No 4651-VI. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Кучинська О., Щиголь О. Поняття та зміст доступу до правосуддя в кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. №3. 20-27.

Levchuk V. K. ACCESS TO JUSTICE ON THE STAGE OF PRE-TRIAL INVESTIGATION

Annotation: narrowing the content of the principle of access to justice in criminal proceedings by limiting the principle only to the stage of the trial limits the rights of participants in criminal proceedings and requires both a theoretical disclosure of the issue and amendments to the current legislation.

Key words: access to justice, criminal proceedings, pre-trial investigation, ensuring the principle, restrictions, human rights.

РЕТРОСПЕКТИВА СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА АНАЛІЗ РЕЛІГІЙНОГО КОНТЕКСТУ

М. М.Мартинюк

Анотація. У статті проводиться дослідження питання смертної кари на території України. Історичний огляд та аналіз законодавства в області смертної кари відображається, починаючи з незалежності України. Досліджуються ключові моменти у розвитку законодавства та практики застосування смертної кари, включаючи зміни, які стосуються припинення чинності смертної кари, останні випадки застосування та підходи до поновлення дії цього виду покарання. Висвітлюються можливі шляхи подальшого розвитку законодавства та практики покарання у контексті заборони смертної кари.

Ключові слова: смертна кара, законодавство ,покарання, право, право на життя, право на смерть, заборона, релігія, мораль.

Виклад основного матеріалу. В історичному аспекті смертна кара як вид покарання відома більшості країн світу. Вона виникла, коли держава прийняла на себе функцію застосування відповідальності за вчинені злочини. В часи Київської Русі смертна кара передбачалася «Руською Правдою». Передбаченим був цей вид покарання згідно з «Правами, за якими судиться малоросійський народ» (1734 р.). Козаки застосовували смертну кару за вчинення найтяжчих злочинів. Сьогодні смертна кара як вид покарання застосовується в багатьох країнах, а саме в США, яка лідером серед інших держав щодо застосування найбільшої кількості різноманітних видів смертної кари, також в Ірані, Саудівській Аравії, Японії, Індонезії, Китаї, Єгипті, Афганістані, Сінгапурі тощо. Отже, смертна кара як вид покарання застосовується сьогодні в 38 штатах США, в колишніх союзних республіках і соціалістичних країнах, в багатьох країнах арабського світу, а також у ряді африканських і середньоазіатських держав.

Перш за все, вивчаючи питання застосування смертної кари в цих державах, необхідно звернути увагу на злочини, які передбачають її призначення. Наприклад, країни Сходу практикують покарання у вигляді страти перелюбників, гвалтівників, гомосексуалістів. У 13 державах (у їх числі Японія, США, Єгипет, Індонезія) смертна кара введена за терористичні злочини, пов'язані з викраденням літаків та взяттям заручників. Допускаємо, якщо б смертна кара була закріплена на законодавчому рівні в Україні, то її необхідно було би застосовувати, перш за все, до терористів, оскільки вони є особливо небезпечними злочинцями для цивілізованого суспільства. Результатами вчинюваних ними злочинів, є зазвичай масові людські жертви.

Смертна кара - інститут загальнолюдський, а не запозичений одним народом у іншого. Прообразом смертної кари була кривава помста. Вона і смертна кара знаходяться у тісному генетичному зв'язку: ці інститути є відплатою за діяння. Перехід від кривавої помсти до смертної кари здійснювався шляхом встановлення інституту грошової пені. В XI - XV ст., по мірі розвитку держави і права, відбулось юридичне закріплення смертної кари. Превалювання в XVI - XVII ст. в правовій політиці держави цілей відплати і залякування розширило сферу її законодавчого закріплення і збільшило об'єм застосування на практиці. Загальне пом'якшення моралі, розвиток науки і гуманітарних вчень, негативний досвід практики залякувальних репресій і усвідомлення користі помірних покарань привели в XVIII - XIX ст. до поступового обмеження сфери застосування смертної кари.

Зробивши екскурс в історію застосування цієї міри покарання в Україні в радянський період, можна зробити висновок , що смертна кара як правило, не відповідає своєму законодавчому визначенню як виняткової міри покарання, так як постійно (всі здійснені державою відміни - з 4 січня 1918 р. по 28 листопада 1918 р.; з 26 травня 1947 р. по 12 травня 1950 р. - були актами короткочасними і такими, що переслідували суто політичні цілі) застосовувалася до значної категорії осіб і за велике коло злочинних діянь. За період 1972-1991 рр. в Україні

смертна кара призначалася 2394 засудженим, з них за ст. 93 КК - 2226, за вчинення особливо небезпечних злочинів проти держави - 60, за ст.69 - 31. Значне законодавче звуження можливості призначення смертної кари (сфера її застосування стала в основному обмежуватися вчинками, пов'язаними з позбавленням життя людей) було здійснено Україною вже як суверенною незалежною державою.

В умовах сьогодення проблема відновлення смертної кари в Україні стає все менш актуальною, у зв'язку еволюцією суспільного мислення та його відношення до питання карного правосуддя. Природа подарувала право на життя кожній людині. Це право є невід'ємним та абсолютним, а в Біблейських заповідях окреслене в контексті: «Не убий». Однак, насамперед, ця заповідь адресована злочину, а не покаранню. Кожному пропонується поважати закон, не спілкуватися з правопорушниками та засуджувати їхні протизаконні вчинки. Закликами до законослухняності сповнені всі релігійні кодекси, що є їх головною ідеєю. Стримати людину від протиправних дій та гріхопадіння є сутністю релігійних учень. Існують заповіді, які до профілактики правопорушень та правового виховання мають безпосереднє відношення: «Не заздри тим, хто робить беззаконня», «Кожний, хто вчиняє гріх, вчиняє і беззаконня». Однак, є й категоричніші застереження, наприклад : «Беззаконники всі будуть знищені».

Висновки. Отже, Ретроспективний аналіз смертної кари в Україні свідчить про поступове зменшення зацікавлення суспільства в її застосуванні та прагнення до альтернативних форм покарання. Важливим аспектом є також аналіз релігійного контексту, який демонструє еволюцію суспільного мислення та його відношення до питання карного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Діденко Л. В. Інститут смертної кари в Україні (міжнародно-правовий та історикосощальний аспекти) : дис. … канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 22 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3292dbf4-ed4c-4673-9945-5d38d4caaa2d/content.

2. Тараненко М., Коломієць Т. Генезис смертної кари на території України. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2018. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/3/part_1/21.pdf.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) : Рішення Конституц. Суду України від 29.12.1999 р. № 11-рп/99 : станом на 1 верес. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text

4. Смертна кара. Християнський портал КІРІОС. URL: https://kyrios.org.ua/literature/articles/37594-smertna-kara.html.

5. Чому ставлення Церкви до смертної кари є суперечливим?. Truechristianity.Info. URL: https://www.truechristianity.info/ua/articles/chomu_stavlennja_cerkvy_do_smertnoji_kary_je_superechlyvym.php.

Martynyuk M. Retrospective of the death penalty in Ukraine: development perspectives and analysis of the religious context. The article examines the issue of the death penalty on the territory of Ukraine. Historical review and analysis of legislation in the field of the death penalty is reflected, starting with the independence of Ukraine. Key points in the development of the law and practice of the death penalty are explored, including changes related to the abolition of the death penalty, recent cases of its use, and approaches to the renewal of this type of punishment. Possible ways of further development of legislation and practice of punishment in the context of prohibition of the death penalty are highlighted.

Key words: death penalty, legislation, punishment, law, right to life, right to die, prohibition, religion, morality.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 156 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Н.Ю.Мацюк

Анотація. У статті досліджено колізії, що виникають при застосуванні статті 156 Кримінального кодексу України (далі - КК України), проаналізовано її відповідність міжнародним нормативно-правовим актам та доведено важливість правильної кваліфікації даного кримінального правопорушення.

Ключові слова: розбещення неповнолітніх, склад кримінального правопорушення, малолітня особа, покарання.

У нашому суспільстві тема статевих злочинів була актуальною і раніше, а тим більше тих, що стосуються найменш захищеної верстви населення – дітей, оскільки вони ще не наділені повною фізичною та психологічною зрілістю. У зв’язку з тим, що зловмисник розуміє їх незрілість та безпорадність, це полегшує для нього здійснити кримінальне порушення. Задля запобігання появі нових злочинів, а особливо таких, що становлять підвищену суспільну небезпеку, Кримінальним кодексом України було затверджено статтю 156 КК України, що є певною гарантією захисту неповнолітніх осіб. Та, незважаючи на узаконення, є ряд запитань до самого законодавства та різного роду колізій, що виникають при застосуванні даної статті та кваліфікації дій злочинця відповідно до неї. Саме тому дане питання буде актуальним завжди, а щоб вберегти дітей – потрібно врахувати всі аспекти та недопрацювання даної статті.

Варто розпочати з того, що дана стаття 156 Кримінального кодексу України (далі - КК України) була створена і узаконена після ратифікації Україною Конвенції про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р (далі - Конвенція), в якій сказано, що «кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації умисного спонукання дитини, яка не досягла віку, передбаченого п.

2 ст. 18 цієї Конвенції, спостерігати за сексуальним насильством або діяльністю сексуального характеру, навіть якщо вона не бере в цьому участі» [2]. Не дивлячись на це, між міжнародним та національним законодавстовм виникає досить велика кількість колізій, що являє собою недостатньо ефективну форму імплементації вищезгаданої конвенційної норми.

Першою так званою колізією є те, що сам КК України не визначає поняття «розбещення неповнолітніх» та не вказує, що саме входить в зміст поняття розпусних дій. Вищезгадані терміни більш обширно розкриваються лише в додаткових матеріалах, наукових працях правників та джерелах права. Проблема полягає в тому, що всі вони прописані у формі рекомендацій, і тосу не вирішують проблеми визначення суспільно небезпечних дій, що підпадають під термін «розбещення неповнолітніх».

Так, наприклад, А.В. Савченко та О. О. Дудуров[5, с. 259] під розпусними діями визначає фізичні чи інтелектуальні дії сексуального характеру, здатні викликати фізичне та моральне розбещення неповнолітніх. [4, с. 351]. І. О. Бандурка ж, в свою чергу, доводить точку зору, що розпусні дії повинні мати сексуальний характер і можуть набувати вигляду фізичних дій або інтелектуального розбещення [6, с. 52].

Провівши аналіз між вченими та законом, можна вважати, що розбещення та розпусні дії - це не різні речі, а взаємозамінні поняття, які описують одне й те ж, одне поняття доповнює та пояснює інше. Розбещення неповнолітніх є терміном для опису злочину як суспільно небезпечного діяння, тоді як розпусні дії розкривають його сутність. Більше того, у зв’язку з тим, що законодавство не визначає офіційного тлумачення "розпусних дій", спробу вирішити це зробив Верховний суд України у своєму рішенні від 30 травня 2008 року № 5 "Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи". Проте, дивлячись на те, що цей документ лише рекомендується та не є обов’язковим, дискусії про те, які дії можна вважати розпусними, залишаються нерозв'язаними. Згідно вказаної постанови розпусні дії,

відповідальність за які передбачено статтею 156 КК, повинні мати сексуальний характер і можуть бути у виді фізичних дій або інтелектуального розбещення [3].

Ще одну, досить велику дискусію розвиває те, що у диспозиції статті говориться про неповнолітніх, а як ми знаємо - це особа від 14 до 18 років. В той час, у самій статті уже згадується про особу, яка не досягла 16-річного віку та малолітньої особи. Ураховуючи це, необхідно привести формулювання об'єктивної сторони правопорушення за статтею 156 КК України у відповідність з положеннями статті 22 Конвенції Ради Європи «про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства», замінивши слово "неповнолітніх" на "особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку" у її назві.

Таким чином, на підставі вищенаведених фактів можна зробити висновок, що відсутність чіткого визначення у статті 156 КК України, або в іншому нормативному акті, до якого вона може посилатися, змісту термінів "розбещення" або "розпусні дії", свідчить про недоліки законодавчого формулювання об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого в статті 156 КК України; неузгодженість формулювання статті самою собою вказує на необхідність замінити слово "неповнолітніх" на "особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку". В цілому, законодавцю потрібно доопрацьовувати прогалини у КК України, щоб підвищити рівень захисту дітей від посягання на їх статеву свободу та недоторканність.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] від 05 квіт. 2001 р. №2341-III; ред. станом на 04.10.2021 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25–26. – Ст. 131. – Режим доступу до кодексу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (ратифікована з заявами Законом України № 4988-VI від 20 червня 2012 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

3. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та

статевої недоторканості особи. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text

4. Савченко А.В. сучасне кримінальне право України: Курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – 2-е вид., виправ. та доповн. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 636 с

5. Дудоров О.О. Кримінально-правова характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи [Текст] : наук.-практ. посібник / О.О. Дудоров. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2011. – 352 с.

6. Бандурка І. О. Кваліфікуючі ознаки злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи / І. О. Бандурка // Наше право.– 2007 №4. – с. 47-53.

N. Matsyuk Some problematic aspects of the application of Article 156 of the Criminal Code of Ukraine. The article examines conflicts arising from the application of Article 156 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter - the Criminal Code of Ukraine), analyzes its compliance with international legal acts, and proves the importance of the correct qualification of this criminal offense.

Key words: corruption of minors, composition of the criminal offense, minor, punishment.

СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Р. В. Муляр

Анотація. Тези доповіді присвячені спеціальному досудовому розслідуванню як окремій формі провадження, яке покликане суттєво спростити процедуру притягнення до кримінальної відповідальності за окремі тяжкі або особливо тяжкі злочини осіб, які переховуються від слідства та суду на тимчасово окупованій території України або на території держави-агресора з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: спеціальне досудове розслідування, невідворотність

кримінальної відповідальності, in absentia, територія держави-агресора, тимчасово окупована територія, міжнародний розшук.

Однією з важливих засад кримінального права є засада невідворотності кримінальної відповідальності, зміст якої полягає у тому, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, підлягає покаранню, якщо відсутні законні підстави звільнення її від кримінальної відповідальності чи покарання. З метою забезпечення дії цієї засади та виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1], органи досудового розслідування та суду можуть використовувати нові процесуальні форми, серед яких – спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Спеціальне досудове розслідування (in absentia) є відносно новим інститутом кримінального процесуального права, який з'явився у КПК України як наслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 р [2].

Спеціальне досудове розслідування передбачене главою 24-1 КПК України, у якій регламентовані процесуальні питання підготовки клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, його розгляду слідчим суддею та прийняття рішення по суті, а також порядок вручення підозрюваному процесуальних документів. Положення, які стосуються досудового розслідування in absentia, містяться у інших розділах та главах КПК України (зокрема, ст. ст. 7, ч. 1 ст. 34, ч. 2 ст. 52, ст. 139, ст. 176, ст. 216 та ін.). З огляду на це, варто сконцентрувати усі положення, які унормовують спеціальне досудове розслідування, в рамках однієї окремої глави КПК України.

Законодавством не визначено поняття «спеціальне досудове розслідування», що істотно ускладнює застосування цієї форми провадження. В. Дрозд вважає, що

спеціальне досудове розслідування слід розглядати як «диференціацію процесуальної форми, яка передбачає особливий порядок розслідування злочинів, виключний перелік яких визначений у кримінальному процесуальному законі, стосовно підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук» [3, с. 336]. Наведена наукова дефініція не є універсальною, однак у найбільш загальних рисах відображає сутність та призначення спеціального досудового розслідування.

Аналіз законодавства дає підстави виокремити такі характерні ознаки спеціального досудового розслідування:

по-перше, ч. 2 ст. 297-1 КПК України встановлено вичерпний перелік злочинів, щодо яких можливе проведення спеціального досудового розслідування (до них належать злочини проти основ національної безпеки України, злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, злочини, пов'язані із терористичною діяльністю, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку);

по-друге, ця форма розслідування застосовується до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (за винятком неповнолітнього), переховується від органів слідства та суду на території держави-агресора чи на тимчасово окупованій території з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошена у міжнародний розшук, та/або стосовно неї уповноваженим органом прийнято рішення про передачу її для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся. З огляду на це, усі необхідні процесуальні дії проводяться без присутності підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення

по-третє, участь захисника в такому кримінальному провадженні є обов'язковою, що обумовлено наявністю імперативної норми (п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК), а копії процесуальних документів, які підлягають врученню підозрюваному, надаються захиснику (адвокату).

Норми КПК України, які регламентують спеціальне досудове розслідування, містять алгоритми, які покликаний суттєво спростити процедуру притягнення до кримінальної відповідальності за визначені злочини, більшість з яких є тяжкими або особливо тяжкими. Однак правове регулювання інституту спеціального досудового розслідування в Україні потребує вдосконалення. Окремі аспекти процедури «in absentia», зокрема, що стосуються юридичного факту оголошення та перебування особи у міжнародному розшуку, строку, протягом якого слідчий або прокурор має ініціювати перед слідчим суддею питання про проведення спеціального досудового розслідування, моменту «початку» обов'язкової участі захисника, апеляційного оскарження ухвали про задоволення клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування у таких провадженнях вимагають подальшої розробки.

Варто зазначити, що спеціальне досудове розслідування показало досить високий рівень ефективності в різних країнах світу. Окрім України, здійснення кримінального провадження у формі in absentia закріплене у законодавстві Франції, Німеччини, Нідерландів, Естонії, Литви, Чехії, Швейцарії Данії, Болгарії та багатьох інших європейських країн. У цих державах спеціальне досудове розслідування використовується для прискорення правосуддя та виконання завдань кримінального процесу. Їх досвід застосування цього інституту свідчить про його ефективність та підтверджує його відповідність європейським стандартам, а тому використання інституту спеціального досудового розслідування може бути досить ефективним процесуальним інструментом утвердження справедливості при здійсненні правосуддя і в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України

від 7 жовтня 2014 р. № 1689-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text

3. Дрозд В. Спеціальне досудове розслідування (in absentia) як диференційована форма кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 7. С. 333-337. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/58.pdf

Mular R. Special pre-trial investigation of criminal offenses: definition and features

The thesis of the report is devoted to special pre-trial investigation as a separate form of proceedings, which is intended to simplify the procedure for bringing to criminal liability for certain serious or especially serious crimes of persons hiding from investigation and court in the temporarily occupied territory of Ukraine or in the territory of the aggressor state in order to evade criminal liability.

Keywords: special pre-trial investigation, inevitability of criminal liability, in absentia, territory of the aggressor state, temporarily occupied territory, international wanted.

ПРИНЦИПИ І СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ

П.Т. Онищук

Анотація: Автор досліджує вплив Конвенції ООН про права дитини на систему кримінального правосуддя щодо неповнолітніх. Автором обґрунтовані важливість захисту прав дитини, яка стала суб'єктом правопорушення, та проведений аналіз конкретних положень Конвенції на наявність принципів і стандартів, які забезпечують права дитини у ювенальній юстиції.

Ключові слова: Конвенція ООН про права дитини, кримінальне правосуддя щодо неповнолітніх, ювенальна юстиція, стандарти та принципи правосуддя, дружнього до дитини.

Права дитини займають важливе місце у юридичній системі кожної країни. Вони є однією з ключових складових як міжнародного, так і національного права, адже рівень забезпечення захисту прав дитини має визначне значення для збереження стабільності та благополуччя у суспільствах світу. З точки зору ювенальної юстиції, важливим завданням держав та відповідних міжнародних організацій є захист прав дитини в системі кримінального правосуддя. Діти можуть стати причетними до системи кримінального правосуддя через різні обставини. Одна з них – скоєння неповнолітніми суспільно небезпечних діянь.

Коли неповнолітній стає частиною судового процесу у якості підозрюваного або обвинуваченого, учасники системи юстиції повинні дотримуватись принципів та стандартів, які забезпечать обережність, чутливість та справедливість до дитини. Таке особливе ставлення спричинене вразливістю дитячої психіки та відсутністю у неповнолітнього можливості самостійно повною мірою використовувати засоби для захисту своїх прав.

Світове визнання важливості даного питання відображається у багатьох міжнародних нормативно-правових актах, які закріплюють стандарти та принципи правосуддя, дружнього до дитини. Основоположним нормативним актом щодо забезпечення прав дитини, який містить положення про права дитини у кримінальному правосудді, є Конвенція ООН про права дитини [1].

Конвенція ООН про права дитини (надалі Конвенція), прийнята у 1989 році, стала першим юридично обов’язковим міжнародним документом, створеним спеціально для захисту прав дитини. Конвенція отримала найбільш широке міжнародне визнання серед усіх документів з прав людини. Її ратифікували всі держави світу, за винятком двох: Сполучених Штатів Америки і Сомалі [2, с. 409]. Конвенція містить в собі великий перелік прав людини, що стосуються дітей,

включаючи громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права. Окрім цього, Конвенція встановлює важливі принципи та стандарти для захисту прав неповнолітніх в контексті кримінального правосуддя.

Відповідно до статті 3 Конвенції, обов'язковим критерієм для "усіх дій щодо дітей" є встановлення якнайкращого забезпечення інтересів дитини. Описаний принцип є істотним міжнародно-правовим стандартом для усіх відносин дитини та державних органів, що вказує на обов'язок, в тому числі ювенальної системи, сприяти максимальному забезпеченню прав дитини.

Іншим ключовим принципом, який обов’язково має бути використаний у питаннях ювенальної юстиції, описаний у статті 12 Конвенції: дитина має право вільно висловлювати свої погляди за всіма питаннями, що її стосуються. При цьому поглядам дитини має приділятися належна увага у відповідності з її віком та психологічною зрілістю. Важливість цього принципу полягає в тому, що право дитини на висловлення думки є передумовою для об’єктивного і всебічного з’ясування обставин справи і прийняття правоохоронним органом обґрунтованого рішення.

Статті 37, 39 і 40 Конвенції розглядають права дитини у випадку, коли вона безпосередньо стає суб'єктом правопорушення. Зокрема, у статті 37 Конвенція підкреслює, що позбавлення дитини волі повинно бути лише крайньою мірою і протягом найкоротшого періоду часу. Ця ж стаття забороняє катування чи інше жорстоке ставлення, винесення смертного вироку й засудження на довічне ув’язнення, так само як незаконне позбавлення волі.

У зазначеній статті вказується, що з дітьми, позбавленими волі, потрібно поводитися гуманно, враховувати їх особливості та вік. Акцентується увага на потребі відокремлення позбавлених волі дітей від дорослих правопорушників і необхідності дитині мати право підтримувати зв'язок зі своєю родиною.

Заключні положення статті описують право дитини, позбавленої волі, на негайний доступ до правової та іншої необхідної допомоги, право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і

безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Обов’язок держав-учасниць Конвенції щодо забезпечення всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка відбувала покарання, закріплений у статті 39 Конвенції. Ця стаття втілює основну мету діяльності всієї системи ювенальної юстиції - реінтеграція неповнолітнього, який мав проблеми з законом, у суспільство за умов забезпечення здоров'я, самоповаги і гідності дитини.

У свою чергу, стаття 40 Конвенції стосується прав усіх дітей, підозрюваних, звинувачених або визнаних такими, що порушили кримінальне законодавство. Вона включає загальні гарантії прав людини, такі як: презумпція невинуватості, негайне і безпосереднє інформування дитини про звинувачення проти неї, свобода від примусу щодо надання свідчень чи визнання вини, безоплатна допомога перекладача, якщо дитина не володіє мовою судочинства, повна повага до особистого життя дитини на всіх стадіях розгляду. Також стаття містить положення, що стосуються конкретно дітей: вимога до держав встановити мінімальний вік кримінальної відповідальності та сприяти використанню заходів для поводження з дітьми без використання судового розгляду.

Стаття 40 Конвенції наголошує на необхідності такого поводження з дітьми в системі правосуддя, яке буде сприяти розвиткові почуття гідності та значущості дитини як особистості. Усі фахівці, залучені до процесу правосуддя щодо неповнолітніх, повинні бути обізнані з основними аспектами дитячої психології, володіти знаннями про розвиток дитини та про те, що відповідає її благополуччю, сприяти її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

Таким чином, підхід до ювенальної юстиції, визначений Конвенцією, ґрунтується на принципах:

автономності в системі правосуддя: ювенальна юстиція має бути відокремлена від системи кримінального правосуддя для дорослих та здійснюватися у відмінних від нього формах;

акцентованості на правах дитини: ювенальна юстиція має визнавати основоположні права та свободи дитини;

зосередженості на альтернативних видах покарань: арешт чи позбавлення волі неповнолітніх є засобами, які використовуються тільки у разі неможливості досягнення мети іншими засобами.

Дані принципи і стандарти вимагають формування системи ювенальної юстиції, яка в найменшій мірі буде заснована на каральних заходах. Ефективна участь неповнолітнього у провадженні, найповніше врахування інтересів дитини, застосування альтернативних видів санкцій щодо неповнолітніх, які порушили закон, реабілітація та перевиховання мають бути в центрі діяльності кримінального правосуддя щодо неповнолітніх. Адже у питаннях щодо дітей існує пріоритет майбутнього перед минулим.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

2. Патриція Брандер,Лор де Вітте, Націла Гані та ін. : КОМПАС. посібник з освіти з прав людини за участю молоді. м.Страсбур, 2020 р, 490 с. URL: https://rm.coe.int/compass-2020-ukr-yfdua/1680a23873

P.T. Onyshchuk PRINCIPLES AND STANDARDS OF JUVENILE CRIMINAL JUSTICE AS CONCEPTUAL FRAMEWORKS OF THE UN CONVENTION ON THE RIGHTS OF THE CHILD

Summary: The author examines the impact of the UN Convention on the Rights of the Child on the juvenile criminal justice system. The author justifies the importance of protecting the rights of a child who has become a subject of an offense and analyzes the specific provisions of the Convention for the presence of principles and standards that ensure the rights of the child in juvenile justice.

Keywords: The UN Convention on the Rights of the Child, juvenile criminal justice, juvenile justice, standards and principles of child-friendly justice.

РОЗМЕЖУВАННЯ СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ОЗНАКОЮ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ

З.О. Пасічник

Анотація: У статті досліджено основні орієнтири розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень від інших кримінальних правопорушень за ознакою суспільно небезпечних наслідків; визначено сутність цих наслідків та їх важливість під час кваліфікації кримінальних правопорушень; наведено критерії розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень.

Характерною рисою суміжних складів кримінальних правопорушень є наявність у них розмежувальних ознак, саме завдяки яким і є можливим їхнє розмежування. Розмежувальні ознаки, які спільні, є ознаками складу кримінального правопорушення. Таке розмежування здійснюється за критеріями, пов'язаними за ознаками об'єктивної сторони та суб'єкта складу кримінального правопорушення (ці критерії можна вважати обов'язковими для розмежування, без використання яких розмежування неможливе. Необов'язковими (додатковими) критеріями розмежування є ознаки об'єкта, предмету кримінальних правопорушень та суб'єктивної сторони. Досліджено, що чітке визначення критеріїв розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень дасть можливість і на практиці, і в теорії керуватися єдиними підходами у розмежуванні конкретних складів кримінальних правопорушень, що послужить реалізації принципу законності, як конституційного принципу, і принципу кримінального права, зокрема.

Ключові слова: суміжні склади кримінальних правопорушень, суспільно

небезпечні наслідки, кримінальні правопорушення, кваліфікація, законність, справедливість.

У сучасних умовах, коли кримінальне законодавство постійно вдосконалюється, а злочинність стає більш різноманітною, проблема відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень стає ще більш актуальною. Безумовно, у цьому контексті, важливе значення відіграє відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень за ознакою суспільно небезпечних наслідків, що є одним з проблемних питань теорії кримінального права. Правильне відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень за ознакою суспільно небезпечних наслідків забезпечує законність і справедливість кримінального переслідування та покарання винних осіб.

Про розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень досить активно пишуть у кримінально правовій літературі. Так, у своєму монографічному дослідженні Брич Л.П. зробила висновок, що «..суміжні склади – це склади злочинів, що мають одну або кілька збіжних за змістом (спільних) ознак та характеризуються наявністю розмежувальних ознак» [1, с. 223]. Отже, можна зробити висновок, що характерною рисою суміжних складів кримінальних правопорушень є наявність у них розмежувальних ознак, саме завдяки яким і є можливим їхнє розмежування. Наявність у одному суміжному складі кримінального правопорушення ознаки - є її відсутність у іншому суміжному складі.

Суспільно небезпечні наслідки - це шкода, що заподіюється кримінально протиправним діянням (дією або бездіяльністю) суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або реальна небезпека заподіяння такої шкоди. Вони можуть бути поділені на дві великі групи: наслідки а)матеріального і нематеріального характеру. До матеріальних наслідків належать шкода, що має особистий характер (напр., смерть людини при вбивстві, шкода здоров'ю при тілесних ушкодженнях), а також майнова шкода (напр., у кримінальних

правопорушеннях проти власності). Можуть бути виділені такі нематеріальні наслідки: шкода політичним інтересам (кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України), організаційними (службові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення проти правосуддя, громадської безпеки, громадського порядку та моральності), соціальним (кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина [2, с. 146].

Як пише В.О. Навроцький, характер заподіяної шкоди є одним з найпоширеніших критеріїв, за якими формується версія кримінально-правової кваліфікації [3, с. 89].

Отже, відмежування складів кримінальних правопорушень за ознакою суспільно небезпечних наслідків є визначальним моментом у кваліфікації кримінальних правопорушень. Цей процес ґрунтується на комплексному дослідженні характеру, настання та причинно-наслідкового зв'язку наслідків з діянням, а також на врахуванні інших суттєвих критеріїв. Такий підхід забезпечує чітке розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень та дає змогу правильно визначити ступінь тяжкості діяння, винність особи та призначити справедливе покарання.

Суміжними зі складом умисного вбивства є всі склади кримінальних правопорушень, передбачені нормами, що є спеціальними відносно загальної норми про вбивство через необережність, а також тими, у співвідношенні з якими норма про вбивство через необережність є нормою про частину. Також суміжними зі складом вбивства через необережність є всі склади кримінальних правопорушень, у співвідношенні з якими склад умисного вбивства є таким, що передбачений загальною нормою [4].

Характер наслідків відіграє першочергову роль у відмежуванні складів кримінальних правопорушень. Важливо оцінити ступінь їх тяжкості (кримінальні проступки, злочини невеликої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі), поняття стадій вчинення кримінальних правопорушень.

Настання наслідків також є важливим критерієм. Розрізняють обов'язкові наслідки, які завжди виникають внаслідок кримінально протиправного діяння, та факультативні, які можуть настати, але не є обов'язковими.

Причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками є ключовим елементом відмежування. Необхідно встановити, чи дійсно наслідки виникли саме внаслідок вчиненого діяння, а не через випадковість або інші фактори. Інші критерії, що беруться до уваги, включають: форму вини, мотив і мету кримінального правопорушення, обставини вчинення кримінального правопорушення. Ретельний аналіз усіх цих факторів у комплексі дає змогу чітко розмежувати суміжні склади кримінальних правопорушень, забезпечити законність і справедливість кваліфікації кримінального правопорушення та кримінального переслідування винних осіб.

Прикладом може слугувати розмежування крадіжки та грабежу ґрунтується на характері наслідків: крадіжка - таємне викрадення майна, грабіж - відкрите викрадення майна. Розмежування умисного легкого тілесного ушкодження та тяжкого тілесного ушкодження ґрунтується на настанні наслідків: легке тілесне ушкодження - нетривалий розлад здоров'я або незначна стійка втрата працездатності, тяжке тілесне ушкодження - умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров’я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя.

Висновок: Відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень за ознакою суспільно небезпечних наслідків є надзвичайно складною проблемою, яка має важливе значення в сучасних умовах. Правильне розмежування допомагає забезпечити законність і справедливість кримінального переслідування та покарання винних осіб. Захист суспільних відносин від кримінальних порушень вимагає чіткого розуміння та правильного врахування характеру та наслідків злочинного діяння. При ретельному аналізі критеріїв розмежування, таких як

характер, настання та причинно-наслідковий зв'язок наслідків, можна забезпечити ефективну кваліфікацію кримінальних правопорушень та справедливе покарання винних осіб.

Список використаних джерел:

1. Теорія розмежування складів злочинів: монографія / Л.П. Брич. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.

2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.

3. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. Київ : Атіка, 1999. 464 с.

4. Брич Л. Співвідношення суміжних складів злочинів і складів злочинів, передбачених конкуруючими нормами. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2006. Вип. 42. С. 263-282.

Pasichnyk Z. Delimitation of related criminal offenses on the basis of socially dangerous consequences

The article examines the main guidelines for distinguishing related corpus delicti of criminal offenses from other criminal offenses on the basis of socially dangerous consequences; the author defines the essence of these consequences and their importance in the course of criminal offenses qualification; the author provides the criteria for distinguishing related corpus delicti of criminal offenses.

A characteristic feature of related corpus delicti of criminal offenses is the presence of their distinguishing features, which make it possible to distinguish them. The distinguishing features that are common are the signs of a criminal offense. Such distinction is made by the criteria related to the objective party and subject of the criminal offense (these criteria can be considered mandatory for distinction, without which the distinction is impossible. Optional (additional) criteria for distinction are the

features of the object, subject matter of criminal offenses and the subjective side. It is proved that a clear definition of the criteria for distinguishing related corpus delicti of criminal offenses will make it possible to be guided by common approaches in the distinction of specific corpus delicti of criminal offenses both in practice and in theory, which will serve to implement the principle of legality as a constitutional principle and the principle of criminal law, in particular.

Keywords: related corpus delicti of criminal offenses, socially dangerous consequences, criminal offenses, qualification, legality, justice.

ПРАВО НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Д. В. Пилипчук, Д. О. Дмитрук

Анотація: Досліджуючи інститут необхідної оборони у правовій системі України слід зазначити, що в умовах повномасштабного вторгнення необхідна оборона як і інші норми Кримінального кодексу України зазнали змін, доповнень та імплементувалися під сучасні вимоги суспільного та реального життя в цілому, як до прикладу, стаття 43-1 Кримінального кодексу України, про «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України».

Ключові слова: необхідна оборона, межі необхідної оборони, російсько-українська війна.

З початком російсько-української війни українське кримінальне законодавство зазнало певних змін, які, зважаючи на думку депутатів Верховної ради України, повинні удосконалити кримінальне законодавство та ставати все більш спрямованим на європейський лад. Споглядаючи на сучасні виклики та загрози, що постали перед нашою державою у контексті війни, до Кримінального

кодексу України (далі - КК) було внесено нові статті та доповнення.

Кожен громадянин при здійсненні своїх прав на захист і захист охоронюваних законом інтересів від протиправних посягань має право на вільний вибір способу захисту в межах закону. Громадяни можуть звернутися за допомогою для захисту своїх порушених прав або захистити ці права самостійно. Відповідно до Кримінального кодексу України необхідною обороною є «дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони» [1].

Основою міжнародного захисту, яку визнали та ратифікували більшість цивілізованих держав світу, що визнає правомірне позбавлення життя іншої особи для самозахисту власного життя, [2] є «Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод» (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) ратифікована Україною 17 липня 1997 року зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року [3].

Закріплене в ст. 36 КК право кожної особи на необхідну оборону є важливою гарантією реалізації конституційного положення про те, що кожен має право захищати своє життя і здоров'я, та інших людей від протиправних посягань (ч. 3 ст. 27 Конституції України).

До критеріїв визначення правомірності необхідної оборони належать: наявність суспільно небезпечного посягання, його дійсність та об'єктивна реальність, межі захисних дій, які б не перевищували меж необхідності, а шкода особі, яка здійснює посягання, не перевищувала б ту, яка для цього необхідна (постанова Верховного Суду у справі № 342/538/14-к від 26.04.2018) [4].

Також для того, щоб встановити наявність або відсутність ознак

перевищення меж необхідної оборони, суди повинні враховувати не тільки відповідність або невідповідність знарядь захисту і нападу, а й характер небезпеки, яка загрожувала особі, що захищалася, і обставини, які могли вплинути на реальну відповідність сил, зокрема: місце і час нападу, його непередбачуваність, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини (постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002). [5] Перевищенням необхідної оборони визнається умисне заподіяння нападнику тяжкої шкоди, явно невідповідне небезпеці злочину чи обставинам захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, прямо передбачених статтями 118, 124 Кримінального кодексу України.

Істотною характеристикою суспільно небезпечного посягання є його наявність, тобто тривалість у часі, протягом якого тільки і можлива необхідна оборона, бо необхідною обороною вважаються лише ті діяння, що здійснює особа під час захисту від нападника. Суспільно небезпечне посягання має початковий і кінцевий моменти. Роз'яснюючи це положення, Пленум Верховного Суду України ще в постанові від 28 червня 1991 року № 4 "Про практику застосування судами законодавства, що забезпечує право на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань" зазначив, що стан необхідної оборони виникає не тільки в момент суспільно небезпечного посягання, але й за наявності реальної загрози заподіяння шкоди. У свою чергу, кінцевий момент посягання визначається різними чинниками: досягненням мети тим, хто посягає, припиненням дій тим, хто посягає, за власною волею або поза волею (наприклад, втеча, відмова від продовження посягання, неможливість доведення його до кінця тощо). При цьому перехід використаних при нападі знарядь або інших предметів від того, хто нападає, до того, хто захищається, не завжди свідчить про закінчення посягання.

Згідно Конституції України, КК України та інших нормативних актів можна передбачити, що захист національної безпеки буде дуже вагомою підставою для визнання правомірною заподіяння шкоди інтересам певних осіб, і суди цю

підставу так і будуть визнавати, оскільки згідно статті 17 Конституції України «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу». Заподіянні шкоди особі, яка здійснює збройну агресію проти держави Україна, та об'єктам що охороняються, під час виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, є правомірним і суспільно корисним діянням за певної умови, якщо воно відповідає критеріям правомірності, передбачених в ст. 43-1 КК України [6].

До умов, які характеризують обставини під час виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, потрібна наявність:

1) періоду збройного конфлікту;

2) правового режиму воєнного стану;

Умовами, які характеризують захисні дії, є:

1) допустимість захисту лише тих цінностей, які безпосередньо визначені в ст. 43-1 КК України: Вітчизна, незалежність та територіальна цілісність України;

2) заподіяна шкода не повинна містити ознак катування;

3) під час захисту заборонено застосовувати засоби ведення війни, заборонені міжнародними правами, а саме Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Женевською конвенцією 1949 р. та Додаткових протоколів до неї 1977 р., Гаазьких конвенцій 1907 р. та інші, що є основою ведення чесної війни [6].

4)порушувати закони та звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

5) захист має відповідати небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування;

6) захист повинен бути необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та не створювати загрозу, для життя інших

людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших, надзвичайних подій більшого масштабу.

Верховною Радою України від 03.03.2022 було ухвалено Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» який зазначає що:

У період дії воєнного стану громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України мають повне право брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав, що посягають на територіальну цілісність, незалежність та автономію, у тому числі отримати вогнепальну зброю і боєприпаси, у територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки та у відповідності вимог Міністерства внутрішніх справ України. Застосування цивільними особами вогнепальної зброї, отриманої відповідно до Закону, здійснюється так само як і застосування зброї військовослужбовцями під час виконання ними завдань на бойових позиціях, щодо відсічі збройної агресії проти України. У період дії воєнного стану громадяни України можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та інших держав, застосовуючи власну зброю яку вони придбали, подарували або іншим чином мають у своїй власності. Цивільні особи не будуть нести відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована в порядку визначеному законом [7].

Право на необхідну оборону є важливим інститутом кримінального права, що потребує подальшого розвитку та вдосконалення. На мою думку, необхідно посилити гарантії реалізації цього права, оскільки Україна прагне стати демократичною, правовою та соціальною державою як зазначено у Конституції України а також, удосконалити судову практику його застосуванням. Фундаментальний обов’язок громадянина України захищати, боронити автономію і територіальну цілісність України від будь яких протиправних посягань. Заподіянні шкоди особі, яка здійснює збройну агресію проти України, чи об’єктам кримінально-правової охорони, під час виконання обов’язку щодо

захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, є правомірним і суспільно корисним діянням за умови, що воно відповідає критеріям правомірності, передбачених нормативною моделлю в ст. 43-1 КК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 берез. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Kvasha O., Andrusyak G. Actions aimed at repelling and deterring armed aggression of the Russian Federation in the context of the natural right to necessary defense. Actual problems of the legal development in the conditions of war and the post-war reconstruction of the state. 2022. No. 13. P. 73–79. URL: https://doi.org/10.33663/2524-017x-2022-13-11

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4. Постанова Верховного Суду у справі № 342/538/14-к від 26.04.2018 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/73758539

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02#Text

6. Виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (стаття 43-1 КК України): окремі особливості законодавчої регламентації Птащенко Д. С. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6377/13413-1?inline=1

7. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text

D. Pylypchuk, D. Dmytruk THE RIGHT TO NECESSARY DEFENSE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.

Summary: When studying the institution of necessary defense in the legal system of Ukraine, it should be noted that in the conditions of a full-scale invasion, necessary defense, like other norms of the Criminal Code of Ukraine, underwent changes, additions and was implemented under the modern requirements of social and real life in general, as for example, Article 43- 1 of the Criminal Code of Ukraine, on "Performance of the duty to protect the Motherland, independence and territorial integrity of Ukraine."

Key words: necessary defense, limits of necessary defense, Russian-Ukrainian war.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ XIII РОЗДІЛУ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

Д. А. Роскошнова, А. К. Даніелян

Анотація. У дослідженні розглянуто практику Верховного Суду щодо застосування окремих норм XIII розділу Особливої частини Кримінального кодексу України. Особливу увагу у рамках дослідження приділено кримінально-правовій кваліфікації вчиненого діяння, умислу та діям осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Ключові слова: наркотичні засоби, коноплі, вирок, обвинувачений, Верховний Суд.

1.Вирощування конопель (ст. 310 КК) має місце як у випадку, коли відповідні рослини спеціально висаджувалися обвинуваченим або іншою особою, так і в разі, коли рослини конопель були дикорослими, але особа доглядала за їх посівами, забезпечуючи ріст та дозрівання конопель.

Постанова Верховного Суду від 13 листопада 2019 року у справі №

141/1201/16-к (провадження № 51-3757км19).

Виправдовуючи ОСОБА_1, місцевий суд у частині кваліфікації дій за ч. 1 ст. 310 КК вказав, що будь-які докази, як самостійно, так і в сукупності, жодним чином не вказують та не доводять того, що ОСОБА_1 здійснювала будь-які дії з вирощування конопель, а саме це їй ставиться в вину. Стороною обвинувачення не надано жодних доказів, які б вказували на те, що ОСОБА_1 виконувала будь-які роботи з догляду за коноплями, як то обробка міжрядь, боротьба зі шкідниками і хворобами, знищення бур'янів, підживлення добривами, поливання та інші дії, не встановлено час виконання цих робіт, що є важливим для кваліфікації злочинів даної категорії, оскільки саме *з моменту проведення робіт з догляду за посівами конопель злочин є закінченим.*

Апеляційний суд вирок районного суду скасував, визнав ОСОБА_1 винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 310 КК. У вироку від 11 червня 2019 року було зазначено, зокрема, що для доведення вирощування конопель не є важливим, були посаджені ці рослини ОСОБОЮ_1 чи кимось іншим або ж вони є дикорослими. Окрім того, як було встановлено судом, рослини конопель не висаджувалися рядками, проте їх не було знищено між рядками в ході просапування квасолі, а їх розмір (від 50 см до 2 м) та відсутність інших рослин, які могли самовільно вирости, свідчать про умисне збереження рослин коноплі.

Встановлення в даному випадку відсутності бур`янів та просапування, а також ріст коноплі до 2 м свідчить про їх вирощування на земельній ділянці тривалий час та що ОСОБА_1 не вживалися заходи до їх знищення.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі Третьої судової палати Касаційного кримінального суду прийняв постанову, якою вирок апеляційного суду від 11 червня 2019 року щодо ОСОБА_1 залишив без зміни, а касаційну скаргу засудженої ОСОБА_1 – без задоволення.

2. Постанова ККС від 18 квітня 2023 року по справі №761/14205/13-к

Вирок Соснівського районного суду міста Черкаси від 30 червня 2017 року

ОСОБА_6 засуджено за ч. 2 ст. 307 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 7 років з конфіскацією всього майна, яке є його власністю.

Згідно з вироком ОСОБА_6 визнано винуватим у тому, що він 03 серпня 2016 року на відкритій місцевості за магазином «Епіцентр» на вул. 30-річчя Перемоги, 29 у м. Черкасах знайшов (придбав) психотропну речовину, обіг якої обмежено амфетамін, загально масою 7,099 г, що є великим розміром, яка знаходилась у пачці з-під сигарет і була розфасована у 49 пакетів, яку ОСОБА_6, перебуваючи у стані, викликаному вживанням наркотичних засобів, зберігав при собі з метою збуту до моменту вилучення у нього її працівниками поліції цього ж дня об 11.00 год.

У касаційній скарзі з доповненнями засуджений ОСОБА_6 , посилаючись на неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, просить вирок місцевого суду та ухвалу суду апеляційної інстанції щодо нього скасувати і призначити новий розгляд в суді першої інстанції. Вказує, що умислу на збут психотропної речовини він не мав, а тому за ч. 2 ст. 307 КК його дії кваліфіковано неправильно.

Тобто, виходячи з встановлених судом фактичних обставин кримінального провадження, з моменту придбання ОСОБА_6 психотропної речовини шляхом знахідки до моменту видачі її працівникам поліції минув фактично незначний проміжок часу.

З огляду на це, висновок суду про те, що, знайшовши психотропну речовину, ОСОБА_6 мав умисел на її незаконний збут, без підтвердження такого висновку іншими доказами, окрім великого розміру психотропної речовини та її розфасування, колегія суддів вважає передчасним.

За наведених обставин, кваліфікація дій обвинуваченого ОСОБА_7 за ч. 2 ст. 307 КК України є неправильною, оскільки його дії повністю охоплюються диспозицією ч. 2 ст. 309 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне придбання, зберігання психотропних речовин без мети збуту у великих розмірах.

3. Про умисел на збут психотропної речовини можуть свідчити, зокрема, такі обставини, як надмірна для вживання однією особою кількість вилученої речовини, вжиття засудженим додаткових заходів конспірації своєї діяльності, спосіб та засоби оплати за психотропну речовину, показання свідків про намір засудженого пригощати цією речовиною знайомих осіб

Постанова Верховного Суду від 9 квітня 2020 року у справі № 727/6578/17 (провадження № 51-4494км19)

За вироком місцевого суду від 4 квітня 2019 року ОСОБА_1 засуджено за ч. 3 ст. 305, ч. 3 ст. 307, ч. 1 ст. 309 КК та визнано винуватим у тому, що він за попередньою змовою з ОСОБА_2 у лютому 2017 року замовив через мережу «Інтернет» з Королівства Нідерландів до України 401 таблетку, які містять у своєму складі психотропну речовину 3, 4-метилендиокси-N-метамфетамин (МДМА).

У касаційній скарзі захисник ОСОБА_3 просить скасувати ухвалу апеляційного суду та призначити новий розгляд у суді апеляційної інстанції. Зазначає, що апеляційний суд не звернув уваги на порушення, допущені під час розгляду справи в суді першої інстанції, а саме що винуватість ОСОБА_1 у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 305, ч. 3 ст. 307 КК, не доведена належними та допустимими доказами, оскільки у засудженого не було умислу на збут психотропної речовини та не доведено переміщення через митний кордон України.

Колегія судді ВС рішення, що оскаржувалися, залишила без зміни, мотивуючи це таким.

Судами було вірно встановлено, що ОСОБА_1 мав на меті саме збут психотропної речовини, що підтверджується кількістю вилученої речовини, яка є надмірним розміром для вживання однією особою, враховано, що засуджений не перебував на обліку у лікаря-нарколога та не був особою, яка постійно вживає наркотичні або психотропні речовини. Крім того, з матеріалів кримінального провадження вбачається, що засуджений вживав додаткових заходів для

конспірації своєї діяльності, зокрема, просив інших осіб отримати на пошті психотропні речовини, що були ним замовлені на ім`я особи, яка не була обізнана зі справжнім вмістом посилки. Також згідно з показаннями самого засудженого та свідків ОСОБА_1 сплатив за цю речовину біткоїнами, що придбав на позичені кошти, які обіцяв повернути у більшому розмірі (з відсотками), а також свідки стверджували про намір ОСОБА_1 пригощати друзів психотропною речовиною. Протоколом огляду мобільного телефону доведено, що в переписці у програмі «Телеграм» засуджений обговорює з іншим користувачем суми грошей, за які можна продавати товар. Усім наведеним доказами суд дав відповідну оцінку та дійшов правильного висновку про наявність у ОСОБА_1 умислу на збут психотропної речовини.

4. Пасивна поведінка працівників правоохоронних органів під час проведення оперативної закупки психотропної речовини є допустимою та не може бути визнана провокацією злочину

Постанова Верховного Суду від 10 вересня 2019 року у справі № 161/14703/17 (провадження № 51-7096км18), аналогічні правові позиції Верховний Суд висловив у постановах: від 12 грудня 2019 року у справі № 750/7023/18 (провадження № 51-4690км19), від 23 січня 2020 року у справі № 535/83/18 (провадження № 51-2010км19).

ВС розглянув касаційну скаргу засудженого на вирок міського суду від 29 листопада 2017 року та ухвалу апеляційного суду від 23 травня 2018 року щодо ОСОБА_1 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених частинами 1, 2 ст. 307 КК. Судом встановлено, що ОСОБА_1 в ході проведення працівниками правоохоронних органів оперативної закупки, діючи з корисливих мотивів, незаконно, повторно збув психотропну речовину, обіг якої обмежено, ОСОБА_2, у якого вона того ж дня була вилучена працівниками правоохоронних органів. Також ОСОБА_1 незаконно, повторно придбав з метою збуту психотропну речовину, обіг якої обмежено, яку незаконно зберігав при собі з метою збуту.

У касаційній скарзі засуджений, вважає, що проведені оперативні закупки є

провокацією злочину, наміру на збут наркотичних речовин не мав, оскільки сам їх вживав. ВС касаційну скаргу засудженого залишив без задоволення.

Мотивуючи прийняте рішення у частині касаційної скарги засудженого відносно того, що він вважає проведені оперативні закупки провокацією злочину, ВС зазначив наступне.

Для визначення провокації злочину ЄСПЛ встановив, зокрема, такі критерії: чи були дії правоохоронних органів активними, чи мало місце з їх боку спонукання особи до вчинення злочину, наприклад, прояв ініціативи у контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування, підвищення ціни вище середньої; чи був би скоєний злочин без втручання правоохоронних органів; вагомість причин проведення оперативної закупівлі, чи були у правоохоронних органів об'єктивні дані про те, що особа була втягнута у злочинну діяльність і ймовірність вчинення нею злочину була суттєвою.

Перевіркою матеріалів кримінального провадження щодо ОСОБА_1 встановлено, що за обставин, встановлених судами першої та апеляційної інстанцій, органи досудового розслідування діяли у пасивний спосіб і не підбурювали засудженого до вчинення злочину. Таким чином, такі дії не призвели до підбурювання, через призму прецедентної практики ЄСПЛ стосовно п. 1 ст. 6 Конвенції.

Список використаних джерел:

1.Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/

D.A.Roskoshnova PROBLEMS OF APPLICATION OF THE STANDARDS OF CHAPTER XIII OF THE SPECIAL PART OF THE CRIMINAL CODEX OF UKRAINE

Summary. The study examines the practice of the Supreme Court regarding the application of certain norms of Chapter XIII of the Special Part of the Criminal Code of

Ukraine. Within the framework of the study, special attention was paid to the criminal-legal qualification of the committed act, the intention and actions of the persons who committed the criminal offense.

Key words: narcotics, cannabis, verdict, accused, Supreme Court.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА У СФЕРІ ОБІГУ РОСЛИНИ РОДУ КОНОПЛІ (CANNABIS)

В. П. Слободян

Анотація. Статтю присвячено проблемі кримінально-правової заборони у сфері обігу рослини роду коноплі (Cannabis). Аналізується рослина роду коноплі (Cannabis) як предмет низки кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIII Особливої частини Кримінального кодексу України, положення нещодавно прийнятого в Україні Закону “Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування”.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, наркотичні засоби, незаконний обіг, рослина роду коноплі (Cannabis), легалізація.

23 грудня 2023 р. в Україні було прийнято Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування” (далі — Закон) [1], яким врегульвано обіг рослин роду коноплі в

медичних, промислових цілях, науково-технічній та науковій діяльності. Водночас, прийняття цього Закону не вплинуло на регламентацію кримінальної відповідальності за діяння, предметом яких виступає рослина роду коноплі.

Рослина канабіс це будь-яка рослина роду коноплі (Cannabis). Під канабісом розуміється верхівки рослини канабісу (будь-яка рослина роду коноплі) з квітами або плодами (крім насіння та листя, якщо вони не містять верхівок), з яких не відділена смола, незалежно від назви, якою вони позначені. Вплив коноплі на організм, може бути різним, залежно від дозування. В основі канабісу наявні такі хімічні речовини, як канабіноїди – це такі активні хімічні речовини, подібні до тих, які виробляє організм, коли покращуються апетит, пам'ять, зменшується біль. Розглядаючи висновки вчених, можна сказати що функцією канабіноїдів є вивільнення нейротрансмітерів у мозок, що сприяє позитивному впливу на організм людини. Каннабіноїди можуть знизити тривожність, зменшити запалення і зняти біль; контролювати нудоту, спричинену хіміотерапією; вбивати ракові клітини і сповільнювати ріст пухлини; стимулювати апетит та покращувати набір ваги в людей, хворих на рак та СНІД [2]. Проте крім позитивного впливу, наявний і негативний. Канабіс може призвести до розвитку залежності. Канабіс може чинити негативний вплив на психіку, ЦНС, функції пам'яті, навчання та когнітивні навички. Внаслідок тривалого куріння конопель пошкоджується епітелій дихальних шляхів, порушується захист легень від інфекцій, підвищується ризик запалення легень та розвитку бронхітів, серцевих проблем, таких як тахікардія та підвищений артеріальний тиск [3].

Рослини роду коноплі (Cannabis) є предметом низки кримінальних правопорушень, передбачених розділом передбачених розділом XIII Особливої частини Кримінального кодексу (далі - КК) України. Це, зокрема, ст. 305 (Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів), 307 (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), 308

(Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем), 309 (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту), 310 (Посів або вирощування снотворного маку чи конопель), 320 (Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів).

Крім канабісу в його звичайному вигляді, предметом зазначених вище складів кримінальних правопорушень є: смола канабісу - суміш відділеної смоли, пилку чи окремих подрібнених частин рослини коноплі або їх суміш, яка містить тетрагідроканабінол; екстракти канабісу - засіб, який отримують з будь-яких видів і сортів конопель або канабісу шляхом виділення (екстракції) різними способами і який містить тетрагідроканабінол.

Кваліфікуючими ознаками складів цих кримінальних правопорушень виступають рослини роду коноплі (Cannabis) у великих чи особливо великих розмірах. Відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я від 01.08.2000 р. № 188 "Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу", передбачено такі розміри незаконного обігу: канабісу: невеликі розміри — до 5 г; великі розміри — від 500 до 2500 г; особливо великі розміри — 2500 г і більше; смоли канабісу: невеликі розміри — до 0,5 г; великі розміри — від 50 до 500 г; особливо великі розміри — 500 г і більше; екстрактів канабісу: невеликі розміри — до 0,3 г; великі розміри — від 5 до 100 г; особливо великі розміри — 100 г і більше [4].

Невеликі розміри виділенні для того щоб кваліфікувати відповідні діяння (без мети збуту) як адміністративне правопорушення (ст. 44 КУпАП). Виходячи з цього, можна констатувати, що від 5 до 500 г. це значний розмір, тобто такий, що є достатнім для кваліфікації діянь, наприклад за ч. 1 ст. 309 КК України.

Також варто зазначити, що рослин роду коноплі (Cannabis) може бути не

лише предметом злочину, а й засобом вчинення. Це ст. 314 КК України (Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), 316 (Незаконне публічне вживання наркотичних засобів) КК України.

Станом на 2023 р. у низці країн вирощування медичного канабісу є легальною законною господарською діяльністю. Серед таких країн: Німеччина, Іспанія, Нідерланди, Данія, Норвегія, Італія, Чехія, Франція, Португалія, Польща, Греція, Австрія. Окрім європейських країн, медичний канабіс легалізований в Канаді, США та Ізраїлі [5, с. 173].

Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування" врегульовано обіг рослин роду коноплі. Це стосується використання канабісу лише в медичних, промислових та наукових цілях. Так, передбачається жорсткий контроль на всіх етапах виробництва ліків — від самого насіння канабісу до вже готового препарату в руках пацієнта. Відпуск лікарських засобів на основі медичних конопель буде можливий лише за призначенням лікаря відповідно до медичних показань та за рецептом. Отримати такі ліки можна буде в ліцензованих аптеках лише за е-рецептом (Розділ I ст. 2. п. 14 абз. 2 та п. 7 абз. 8).

Окрім того, на Міністерство охорони здоров'я покладається обов'язок щодо затвердження переліку хвороб і станів, за яких пацієнту можуть призначати ліки на основі медичного канабісу (Розділ I ст. 2 п. 9 абз. 2). Закон містить положення про те, що пацієнти матимуть можливість перевозити й зберігати ліки на основі медичного канабісу, але лише в тій кількості, що визначена одним рецептом, та відповідно до медичних показань (Розділ I ст. 2 п. 12 абз. 2).

Вирощувати медичний канабіс зможуть лише юридичні особи, які отримають відповідну ліцензію, та з дотриманням належної практики культивування (GACP), у закритому ґрунті (теплиці) під цілодобовим

відеонаглядом та з доступом для Нацполіції. (Розділ I ст. 2 п. 8, абз 8-9).

Також відповідно до цього Закону, до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 року № 770 (Офіційний вісник України, 2000 р., № 19, ст. 789), будуть внесені певні зміни. Зокрема, канабіс, смола канабісу, екстракти і настойки канабісу переносяться з Таблиці I Списку №1 (Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено) до Таблиці II Списку №1 (Наркотичні засоби та рослини, обіг яких обмежено). Крім цього, в Таблиці I створюється новий список №4 “Рослини, що містять наркотичні засоби та психотропні речовини, обіг яких допускається для використання в навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, у виробництві наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів для подальшого застосування в медичній практиці”, до якого віднесені рослини роду коноплі (Cannabis) (Розділ II ст. 4 п. 1).

Таким чином, вирощування, обіг, зберігання рослини роду коноплі для рекреаційного споживання й надалі вважатиметься кримінально протиправним діянням. Водночас, “легалізація” канабісу в медичних цілях є цілком доцільною і своєчасною. Сучасна реальність українського суспільства нерозривно пов’язана з повномасштабною збройною агресією російської федереації, що тягне за собою людські втрати, бойові поранення, тяжкі перебіги реабілітації, постравматичні розлади. Це можна вважати неабияким активатором процесу легалізації медичного канабісу в Україні. Крім того, існує медичний аспект використання коноплі, обґрунтування його терапевтичних переваг та ефективності, що базується на зарубіжному досвіді. Зокрема, на позитивному впливі використання препаратів на основі медичного канабісу в частині лікування неврологічних захворювань, проблем психічного характеру, хронічного болю та постравматичного синдрому.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного

регулювання обігу рослин роду коноплі (Cannabis) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування : Закон України від 21.12.2023 р. № 3528-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3528-20#Text

2. Medical Marijuana FAQ. WebMD. URL: https://www.webmd.com/a-to-z-guides/medical-marijuana-faq

3. Канабіс: потужний лікарський засіб чи звичайний наркотик? Держлікслужба. URL: https://www.dls.gov.ua/print-article/?pa=121130

4. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : Наказ МОЗ України від 01.08.2000 р. № 188 : станом на 1 берез. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00#Text

5. Абакіна-Пілявська Л. М., Мирошниченко Н. А. Легалізація медичного канабісу в Україні: питання кримінально-правової охорони. *Вісник Асоціації кримінального права України* : електрон. наук. вид. / Нац. Юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: [б. в.], 2023. Вип. 2 (20). URL: http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/17356

Slobodian V. CRIMINAL LEGAL PROHIBITION IN THE FIELD OF CIRCULATION OF HEMP PLANTS (CANNABIS).

The article is devoted to the problem of criminal prohibition in the field of circulation of the hemp plant (Cannabis). The hemp plant (Cannabis) is analyzed as a subject of a number of criminal offenses provided for in Chapter XIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, the provision of the recently adopted in Ukraine Law "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the State Regulation of the Circulation of Cannabis Plants for Use in Educational purposes, educational, scientific and scientific and technical activities, production of narcotic drugs, psychotropic substances and medicinal products with the aim of expanding patients' access to

necessary treatment".

Key words: criminal offences, narcotics, illicit traffic, cannabis, legalization.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ (СТ. 190 КК УКРАЇНИ)

Р. В. Семенов

Анотація. Розкрито поняття і ознаки шахрайства як одного з злочинів Особливої частини Кримінального кодексу України. Позначено різницю між шахрайством та грабежем та крадіжкою.

Ключові слова: шахрайство, грабіж, крадіжка, кваліфікація шахрайства

Традиційною ознакою шахрайства (ст. 190 КК України) є те, що потерпілий, волю якого підроблено шляхом обману або зловживання довірою, бере безпосередню участь у передачі майна або прав на нього. При цьому потерпілий переконаний, що він розпоряджається майном за власним бажанням, у власних інтересах (якщо потерпілий є власником майна), в інтересах власника (якщо потерпілий є особи, якій довірено майно або під опікою якої) або принаймні не на шкоду цим інтересам. Для кваліфікації вчиненого діяння як шахрайства не мають значення ступінь витонченості шахрайства, ступінь обережності чи, навпаки, легковажності потерпілого. Важливо лише, щоб у конкретній ситуації він не усвідомлював факт застосованого проти нього шахрайства (зловживання довірою), щоб шахрайські дії винного були ефективними з точки зору ефективного заволодіння чужим майном. Так, обов’язковою ознакою шахрайства є добровільна передача майна або прав на нього, однак така добровільність має умовний (уявний) характер, оскільки насправді дії певних осіб щодо передачі майна чи прав на нього є результатом введення їх в оману.

Водночас є підстави вважати зазначений підхід, обґрунтований нашою доктриною, обмежувальним тлумаченням кримінального закону.

Слід також зазначити, що дотримання такого підходу в сучасних умовах ускладнення суспільних відносин, а зокрема включення в діяльність людини найсучасніших технічних засобів, суттєво обмежує сферу застосування заборони кримінального законодавства щодо шахрайства.

Показово, що у вітчизняній літературі вже з'явилася цікава думка щодо сфери регулювання ст. 190 КК України випадки заволодіння чужим нерухомим майном (правами на нього) обманом і без участі потерпілого [1, с. 10 – 11, 14]. Визначення шахрайства в Кримінальному кодексі України («заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою») є узагальненим і нічого не говорить про поведінку потерпілого, що свідчить про дійсність даної точки зору. Останнє, до речі, може стосуватися і до випадків незаконного заволодіння чужим рухомим майном.

Актуалізовано розглянутий аспект тлумачення норми Кримінального кодексу України щодо шахрайства, у тому числі у зв'язку з почастішанням випадків, коли осіб, причетних до злочинних механізмів безпідставного відшкодування з бюджету податку на додану вартість, вводять в оману не лише щодо право на бюджетне відшкодування ПДВ уповноважені органи державної влади (податкові органи, органи Державного казначейства) та господарські суди. Як наслідок, незаконне та безпідставне зовнішнє заволодіння бюджетними коштами виглядає як виконання рішення суду [2, с. 154].

У світлі сказаного, як слід розглядати підготовку до зловживань, наприклад випадки надсилання та публікації повідомлень з проханням про фінансову допомогу, які передбачають повідомлення неправдивої інформації про нібито фінансові труднощі певних осіб.

У випадках, коли шахрайство або зловживання довірою є лише засобом отримання доступу до власності, а захоплення власності є таємним або відкритим, дія не може вважатися шахрайством. Такі дії слід кваліфікувати як крадіжку,

розбій або грабіж. Це означає, що при відмежуванні шахрайства від крадіжки, грабежу та розбою, при вчиненні яких винна особа також може вдатися до шахрайства, необхідно визначити функціональне призначення останнього. Якщо при шахрайстві шахрайство (зловживання довірою) відіграє роль способу заволодіння чужим майном, то при інших корисливих втручаннях у власність шахрайство (зловживання довірою) використовується для створення умов для подальшого заволодіння майном проти волі потерпілого, з метою полегшення доступу до майна [3, с. 9].

Висновок. Отже, відсутній склад шахрайства в діях особи, яка незаконно заволоділа майном, переданим їй виключно для технічних або службових потреб, які не породжують майнових відносин (для ремонту, складання, тимчасового зберігання, відрядження, догляду тощо) і не пов'язані з передачею окремих прав щодо володіння, користування чи розпорядження майном.

Список використаних джерел:

1. Ємельянов М.В. Кримінально-правова характеристика шахрайства: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2013. 19 с.

2. Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.

3. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації шахрайства. Вісник права. 2020. № 3. С. 1-14.

Semenov R.V. PROBLEMS OF THE QUALIFICATION OF FRAUD ACCORDING TO THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE (ART. 190 of the Criminal Code of Ukraine)

Summary. The concept and signs of fraud as one of the crimes of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine are revealed. The difference between fraud and robbery and theft is noted.

Keywords: fraud, robbery, theft, qualification of fraud.

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СИСТЕМАТИЧНОСТІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Д.О. Шамринський

Анотація. У статті досліджується питання тлумачення та доказування систематичності вчинення домашнього насильства як об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126^1 КК України з урахуванням вже сформованої судової практики.

Ключові слова: *домашнє насильство, доказування, систематичність, судова практика.*

Відповідно до диспозиції ст. 126^1 КК України домашнє насильство є кримінальним правопорушенням з матеріальним складом. Характерною ознакою його об'єктивної сторони, яка дозволяє відмежувати від складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173^2 КУпАП, є систематичний характер протиправних діянь, що вчиняються кривдником, та обов'язково мають призвести до різного роду шкоди здоров'ю або погіршення якості потерпілої особи. Втім, практика застосування цієї кримінально-правової норми, зокрема в частині трактування терміну «систематичність» носить неоднозначний характер.

На перший погляд, доктриною кримінального права вже визначено, що про систематичність йдеться у разі вчинення трьох і більше діянь. Такої позиції притримувались і науковці. О. Дудоров і М. Хавронюк, даючи тлумачення систематичності, зазначають, що вона «означає постійну повторюваність тотожних чи схожих дій (чи бездіяльності), кожна з яких сама по собі може створювати враження незначної, але в сукупності вони впливають на потерпілу особу надзвичайно негативно, і інтенсивність цього впливу може залежати як від ступеня агресивності кожного окремого діяння, так і від кількості» [1, с. 78].

Натомість О. Степаненко свою позицію побудував на обов'язковому

попередньому притягненні правопорушника до адміністративної відповідальності, зазначивши, що «систематичність» згадується в контексті систематичного вчинення правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення. Відповідно до усталеної практики систематичним вважається вчинення особою трьох і більше правопорушень, за які її було притягнуто до адміністративної відповідальності» [2, с. 205].

Варто відзначити, що на першопочатках застосування ст. 126^1 КК України (з 22.01.2019) окремі судді також вважали, що кримінальне провадження за статтею 126^1 КК України може бути розпочато лише після того, як за попередні епізоди домашнього насильства особа була не менш, ніж двічі притягнута до відповідальності за статтею 172^2 КУпАП. Однак, якщо проаналізувати правові позиції Верховного Суду з цих питань, то можна дійти висновку, що це правило застосовується до домашнього насильства дещо в іншому розумінні.

Зокрема, у постановах Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25.02.2021 (справа № 583/3295/19) та від 16.03.2023 (справа № 127/813/21) звернуто увагу на те, що об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 126^1 КК України, складають діяння, що виражаються в систематичному насильстві у формах фізичного, психологічного та економічного насильства. Сексуальне насильство виходить за межі цих форм і, за наявності підстав, кваліфікується за відповідними статтями КК України.

Також зроблено висновок про те, що закінченим домашнє насильство вважається з моменту вчинення особою втретє хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного), у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків, а словосполучення «систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства» описує діяння. При цьому не має значення, чи був відображений в протоколі про вчинення адміністративного правопорушення, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Факт документування має значення

для доказування систематичності, але не більше, ніж інші передбачені законом докази. Шкода фізичному або психологічному здоров'ю потерпілої особи передбачена ст. 173^2 КУпАП саме з метою відмежування від шкоди, визначеної у ст. 126^1 КК України, не охоплюється поняттям «фізичні або психологічні страждання, втрата працездатності, емоційна залежність, погіршення якості життя потерпілої особи» [3, 4].

У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21.12.2021 у справі № 236/2450/20 зроблено висновок, що саме на стороні обвинувачення лежить обов'язок довести цю складову злочину (систематичність), для чого вона може надати відповідні докази систематичності домашнього насильства, у тому числі, **але не виключно**, підтвердження притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 173^2 КУпАП.

З викладеного слідує, що для доказування систематичності, а відтак і факту вчинення домашнього насильства, настання для кривдника правових наслідків у вигляді його притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 173^2 КУпАП не є обов'язковим. І це зрозуміло, оскільки протоколи про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого за ст. 173^2 КУпАП, не завжди належним чином із дотриманням вимог чинного законодавства складаються уповноваженими посадовими особами органів Національної поліції, своєчасно скеровуються на розгляд до судів, а тому не всі правопорушники притягуються до адміністративної відповідальності. Значна частина матеріалів повертається на доопрацювання, частина справ закривається як у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення, так і через відсутність події і складу адміністративного правопорушення тощо.

За таких обставин раціональною вбачається позиція О. Дроздової про те, що «окрім притягнення особи до адміністративної відповідальності, документуванням систематичності може бути вжиття заходів щодо протидії домашньому насильству» [5, с. 679-681].

Однак, у світлі наведених вище правових позицій Верховного Суду згадана позиція потребує розширення. На мою думку, для доведення систематичності, окрім документів про вчинення кривдником адміністративного правопорушення за ст. 173^2 КУпАП (а не лише притягнення до адміністративної відповідальності), можуть використовуватись і документи про вжиття як спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, визначених у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» *(терміновий заборонний та обмежувальний приписи стосовно кривдника; взяття його на профілактичний облік та проведення з ним профілактичної роботи; направлення на проходження програми для кривдників)*, так і щодо реалізації наданих у цій сфері повноважень відповідними органами *(для прикладу, здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству; анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства).*

У науковому середовищі також існує думка, що для визначення систематичності домашнього насильства обов'язковим є встановлення строку, протягом якого вона (систематичність) є можливою. Зокрема, на думку Ю. Орлова, таким строком слід уважати один рік [6, с. 16].

Втім, якщо відштовхуватись від наявних правових позицій Верховного Суду, можна вважати, що така позиція залишилась у минулому. Зокрема, у постанові від 28.02.2023 (справа № 725/4683/20) касаційний суд дійшов висновку, що домашнє насильство майже ніколи не становить собою окремий епізод, а зазвичай охоплює кумулятивне та взаємопов'язане фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне, вербальне та фінансове насильство щодо близького члена сім'ї чи партнера, наслідки якого виходять за межі обставин окремого епізоду. Повторення послідовних епізодів насильства в особистих стосунках становить собою особливий контекст і динаміку домашнього насильства. Воно становить собою триваюче правопорушення, що характеризується продовжуваним зразком поведінки, в якому кожен окремий інцидент є цеглиною більш загального зразку

поведінки.

Для доведення систематичності домашнього насильства важливими є сам факт і обставини вчинення окремих його епізодів. Правові наслідки, які настали чи не настали для кривдника за цими окремими епізодами, а також **час**, **коли такі наслідки настали**, **не є обставинами, які можуть впливати на доведеність цих епізодів**.

Мета адміністративного покарання та інших адміністративних заходів держави полягає в негайному реагуванні на окремий випадок домашнього насильства, який сам по собі не становить кримінального правопорушення, задля своєчасного та ефективного запобігання подальшій ескалації насильства та захисту жертви.

Домашнє насильство може доводитися будь-якими доказами, допустимими у кримінальному провадженні, і закон не містить вимоги доведення його спеціально визначеними засобами доказування. Серед іншого, суд може прийняти до уваги адміністративні протоколи поліції, обмежувальні приписи, рішення суду в справі про адміністративне правопорушення, які оцінюються ним у сукупності з іншими доказами, наданими сторонами [7].

У цьому випадку можна стверджувати, що суд розмежовує адміністративні протоколи поліції і рішення суду у справах про адміністративні правопорушення, що ще раз підтверджує необов'язковість настання для кривдника правових наслідків у вигляді його притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 173^2 КУпАП для доказування систематичності, а відтак і факту вчинення домашнього насильства.

Таким чином, можна констатувати, що для доведення ознаки систематичності необхідно брати до уваги не лише факти притягнення насильника до адміністративної відповідальності, а й інші документи, які свідчать про застосування до останнього заходів адміністративного впливу, спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, визначені у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», тобто докази, що

підтверджують певну лінію його насильницької поведінки упродовж тривалого часу щодо конкретного потерпілого чи потерпілих.

Втім, задля уникнення труднощів під час кваліфікації домашнього насильства, зважаючи на вже напрацьовану судову практику, вбачається потреба у законодавчому визначення ознаки «систематичності» домашнього насильства шляхом доповнення ст. 126^1 КК України приміткою відповідного змісту.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О.О. Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел КК України) /за ред..М.І. Хавронюка. Київ : Віате, 2019, 288 с.

2. Степаненко О.В. Систематичність як ознака домашнього насильства. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матер. міжнар. науко-практ. конф (Одеса, 18 травня 2018 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С.204-206.

3. Постанова Верховного Суду від 16.03.2023 у справі № 127/813/21, провадження № 51-3294км22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109646002

4. Постанова Верховного Суду від 16.03.2023 у справі № 127/813/21, провадження № 51-3294км22. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109646002&red=100003c4ab9991286635b8c88fc5c0171f219f&d=5

5. Дроздова О.В., Заріцька К.Г. Особливості доказування систематичності вчинення домашнього насильства за статтею 126-1 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал***.** URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/173.pdf

6. Орлов Ю.В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4(79). С 13-19.

7. Постанова Верховного Суду від 28.02.2023 у справі № 725/4683/20, провадження № 51-6067км21. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109395413&red=100003cbd45396e5bbe515a272e

2750cd706f3&d=5.

D.O. Shamrynskiy. Interpretation of the concept of systematic domestic violence and its application in judicial practice The article examines the issue of interpretation and proof of systematic nature of domestic violence as an objective aspect of the criminal offense under Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, taking into account the already established case law.

Keywords: domestic violence, proof, systematic nature, case law.

РОЗМІР ТА ВИДИ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ (ЗЛОЧИНОМ)

О.С.Юнчик

Анотація: Дана стаття присвячена питанню законодавчого закріплення поняття шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином). У статті коротко охарактеризовано види та розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином). Було проаналізовано наявність шкоди в різних видах злочинів. Також було підняте питання врегулювання на законодавчому рівні поняття «шкода, завдана кримінальним правопорушення (злочином)», «види та розміри шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином)».

Ключові слова: шкода, вид шкоди, розмір шкоди**,** предмет доказування.

Актуальність проблеми: відсутність на законодавчому рівні чіткого визначення переліку видів та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином).

28 червня 1996 року на п’ятій сесії Верховної Ради України був прийнятий Основний Закон держави – Конституцію України, який визначає основні гарантії людини та громадянина [1]

Важливу роль при прийняті Конституції відіграло ряд міжнародних нормативних актів. Так, зокрема 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Загальна декларація прав людини, яка є джерелом для численних конвенцій та національних конституцій.

04 листопада 1950 року в Римі було прийнято Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР "Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції" було ратифіковано Україною [2].

Важливу роль для впровадження ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина, громадянського суспільства, а також державних інтересів в незалежній Україні стало прийняття 05 квітня 2001 року Кримінального кодексу України [3].

Забезпечення ефективного захисту кожного, встановлення наявності чи відсутності складу кримінального правопорушення, розмежування кримінально – караних діянь від адміністративних, встановлення розміру та виду шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином) є ключовим питанням у розвитку правової системи та у здійсненні правосуддя в реаліях сьогодення.

Важливу роль для встановлення заподіяної кримінально караним діянням шкоди відіграє встановлення виду та розміру такої.

Дослідженням вказаного питання займалися ряд науковців, зокрема О. М. Миколенко, кандидат юридичних наук, доцент Одеський національний університет ім. 1.1. Мечникова зазначає, що останнім часом у науці кримінального права затвердилася точка зору, згідно якій не існує злочинів, які не завдають шкоди суспільним відносинам. Вперше ця точка зору була сформульована у працях А.Н.Трайніна та більш детально розроблена пізніше у монографіях Г.А.Крігера, М.С.Малєїна, А. 1.Санталова. М.Я.Шимінової, а також у роботах сучасних українських науковців М.І.Бажанова, М.І.Коржанського, М.І.Мельника, В.О.Навроцького, В.В.Сташиса, В.Я.Тація, М.І.Хавронюка, В.Б.Харченко та інших.

Їх точка зору наступна: будь-яке правопорушення (злочин) шкідливе, тому що об'єктом посягання є суспільні відносини. Воно завдає шкоду, оскільки дезорганізує суспільні відносини, порушує їх нормальне здійснення, створює в них недоліки. У цьому розумінні шкода являє собою соціальну категорію [4].

Ряд науковці досліджували питання виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином). Так, Є. В. Віденко стверджує, що вид шкоди та її розмір, виражений у майновому (грошовому) еквіваленті, становить предмет цивільного позову. До того ж, доказування виду й розміру заподіяної шкоди у кримінальному провадженні передбачає не лише обґрунтування цивільного позову з метою її відшкодування, а має передусім кримінально-правове значення. Це слід пояснювати тим, що розмір заподіяної шкоди належить до об’єктивної сторони вчиненого кримінального правопорушення, визначає ступінь його суспільної небезпечності, а нерідко й кримінально-правову кваліфікацію [5]

На думку Т. М. Барабаш, доказувати вид, розмір і характер шкоди, завданої злочином, необхідно для визначення розміру стягнення за цивільним позовом і обсягу майна, на яке можливе накладення арешту. Також характер і розмір шкоди можуть бути обставинами, від яких залежить кваліфікація злочину (наприклад, ухилення від сплати податків, зборів та інших обов’язкових платежів), визначення ступеня вини і розміру покарання підсудного. Так, розмір шкоди, завданої ухиленням від оподаткування, є однією з кваліфікуючих ознак такого складу злочину, як завдання шкоди державі у великих і особливо великих розмірах. Для визначення характеру і ступеня суспільної небезпечності злочину необхідно встановити розмір шкоди, що іноді має вирішальне значення для визнання діяння злочинним і визначення тяжкості злочину [6].

Вид та розмір відшкодування шкоди є елементом предмета доказування та є важливим для кримінально-правової кваліфікації, визначення ступеня суспільної небезпечності злочину, розміру покарання тощо.

Відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України, то

обов’язковому доказуванню підлягає вид та розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України) [7]

На переконання багатьох науковців досліджувати розмір та вид шкоди слід у всіх злочинах, адже будь – яке кримінальне правопорушення посягає на права, свободи та інтереси як громадян так і суспільства, і держави. У разі вчинення злочину з матеріальним складом без доказування наслідків у вигляді шкоди чи загрози її заподіяння не можна констатувати в певному суспільно небезпечному діянні ознак складу злочину. Водночас у злочинах з формальним складом також може бути заподіяно шкоду. Наприклад, хуліганство є злочином з формальним складом, однак під час його вчинення може бути завдано майнову чи фізичну шкоду, встановлення якої необхідне для подальшого відшкодування потерпілому.

Варто зазначити, що наприклад в злочинах проти основ національної безпеки України (Розділ І Особливої частини Кримінального Кодексу України) встановити розмір шкоди не можливо, оскільки їх родовим об’єктом виступають суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, тобто основи національної безпеки України. Ці злочини відносяться до категорії тяжких або особливо тяжких. Фактично в такій категорії злочинів шкода завдається безпосередньо суспільним відносинам, що забезпечують саме існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави і оцінити розмір шкоди є неможливим.

Що стосується кримінальних правопорушень (злочинів) проти життя та здоров’я особи (Розділ ІІ Особливої частини Кримінального кодексу України), то з об'єктивної сторони аналізовані кримінальні правопорушення характеризуються переважно трьома обов'язковими ознаками: 1) суспільно небезпечним діянням; 2) суспільно небезпечними наслідками; 3) причинним зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками. Звідси більшість з таких кримінальних правопорушень сконструйовано як кримінальні правопорушення з матеріальним складом (усі види вбивств і тілесних ушкоджень;

ненадання допомоги особі, що перебуває в небезпечному для життя стані; незаконна лікувальна діяльність тощо). Фактично в цій категорії злочинів важко встановити розмір заподіяної шкоди, хоча така і існує і вона є значною, оскільки життя людини оцінити неможливо – воно безцінне, а здоров'я – є основним для нормального життя кожного, що також розмір шкоди встановити дуже важко.

Що стосується кримінальних правопорушень (злочинів) проти власності (Розділ VI Особливої частини Кримінального кодексу України), наприклад, ст.ст. 185 - 187, ст.ст. 189 – 191, ст. 194 КК України, то в даному випадку ці злочини є з матеріальним складом. В примітці до ст. 185 КК України визначається, який розмір шкоди відноситься до значного розміру, який вчинений у великих чи особливо великих розмірах. Фактично, в даному випадку встановити розмір шкоди в даній категорії можливо шляхом подання відповідних документів на право власності на річ чи предмет чи шляхом призначення товарознавчих експертиз.

Тобто, при вчиненні злочину з матеріальним складом визначити розмір шкоди є можливим і при цьому воно впливає на кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення.

Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення, має важливе значення для усунення наслідків та відновлення порушених прав.

Сьогодні все частіше у кримінальному провадженні стає питання щодо розміру та виду заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди. Якщо заподіяну матеріальну шкоду можливо визначити, оскільки це стосується в основному матеріальних благ людини та вона може підтверджуватися вартістю порушено права, наприклад втрата права власності на річ чи предмет – підтверджується відповідними чеками чи товарознавчою експертизою. Проте, розмір моральної шкоди визначити не можливо, оскільки визначити моральні страждання людини, якій спричинено шкоду внаслідок кримінального правопорушення (злочину), наприклад пов'язаного з втратою близької людини чи

ушкодженням здоров’я – неможливо. Так само як і не можливо встановити розмір шкоди, завданої злочинами в сфері довкілля чи порушення суспільного ладу.

На даний час наука йде вперед і вже трапляються непоодинокі випадки, коли громадяни звертаються до суду за захистом порушеного свого права чи свободи та в рамках судового провадження призначаються експертизи, які встановлюють розмір моральних страждань особи. Таких експертиз є мало, адже експертних установ, які можуть встановити розмір моральної шкоди – одиниці.

На жаль, в жодній нормі чинного законодавства України не міститься перелік поняття, що таке «шкода в кримінальному провадження» та «види та розміри шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином)».

Враховуючи зазначене, вважаю, що в Кримінальний кодекс України слід внести відповідні зміни, доповнивши його розділом «Визначенням термінів в цьому Кодексі», де одним із понять ввести поняття «шкода, завдана кримінальним правопорушення (злочином)», «види та розміри шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином)».

Окрім того, вважаю, що слід навчати та впроваджувати в систему досудового розслідування та правосуддя призначення експертиз щодо визначення ступеню та розміру заподіяної кримінальним правопорушенням (злочином) шкоди.

Дані зміни усунуть питання визначення шкоди в кримінальних провадженнях та будуть стимулятором для органу досудового розслідування щодо чіткого визначення розміру та виду шкоди, яка є важливою для визначення кваліфікації кримінального правопорушення та стимулятором для невчинення кримінальних правопорушень громадянами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N30, ст.141).

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Офіційний веб портал Верховна Рада України: htpps://rada.gov.ua)

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001№ 25-26, ст.131

4. Вісник ОНУ Том 12, випуск 11, 2007

5. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні України як «інструмент» захисту прав потерпілого [Електронний ресурс] / Є. В. Віденко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 368–370. Режим доступу: http://www.pap.in.ua/5_2014/110.pdf. – Назва з екрана

6. НАУКОВИЙ ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, № 2 (99), 2016 ст. 254

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (Офіційний веб портал Верховна Рада України: htpps://rada.gov.ua)

Yunchyk O. Amount and types of damage caused by a criminal offense (crime)

This article is devoted to the issue of legislative consolidation of the concept of damage caused by a criminal offense (crime). The article briefly describes the types and amount of damage caused by a criminal offense (crime). The presence of harm in different types of crimes was analyzed. The issue of regulating at the legislative level the concepts of "damage caused by a criminal offense (crime)", "types and amounts of damage caused by a criminal offense (crime)" was also raised.

Key words: damage, type of damage, amount of damage, subject of proof.

Зміст

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ

С. В. Балабаш, А. В. Швець
ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОГРЕСИВНОЇ СИСТЕМИ УВ'ЯЗНЕННЯ В АНГЛІЇ 4

V. Yu. Holod
THE HISTORY OF POLICE FORCES 9

І.В. Зінкевич, К.В. Куліш
СОЦІАЛЬНА І ПРАВОВА ДЕРЖАВИ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ 13

В. В. Йосак
МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ 18

Д. О. Кривенко
ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА ЗА СТАТУТАМИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО (1529, 1566 і 1588 років) 23

O. R. Kruk
CRIMINAL JUSTICE AND CRIMINAL STATISTICS IN UKRAINE AND IN GREAT BRITAIN 27

С. Ю. Кузьмук
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАРОДЖЕННЯ АДВОКАТУРИ В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ДОБУ 30

М. М.Мартинюк
ДЕРЖАВНО ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД ХМЕЛЬНИЧЧИНИ 35

A. V. Marchuk
HUMAN RIGHTS AND THE EUROPEAN UNION LAW 41

S. V. Nazaruk
GENERAL CHARACTERISTIC OF TYPES OF COURTS OF UKRAINE 44

А. Ю. Оксентюк
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ПОКАРАНЬ У СЕРЕДНІ ВІКИ 49

A. V. Ostapuk
THE UN INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE: HISTORY OF CREATION, FUNCTIONS AND MAIN ASPECTS OF WORK 54

Д. О. Сороколита, Д. І. Черевко
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 Р. 59

Г. В. Філіпович
АДВОКАТУРА СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ АНГЛІЇ 63

Y.V. Furmanchuk
ROLE AND FUNCTIONS OF INTERNATIONAL CRIMINAL COURT 67

Х. В. Циплюк
ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ЮРИДИЧНОГО КОНФЛІКТУ 72

Ю. В. Ширкова
ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТА СУДДІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЖІНОК ТА ЧОЛОВІКІВ В УКРАЇНІ. 77

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО, ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ; СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

О. К. Антонюк
КОНЦЕПЦІЯ «GOOD GOVERNANCE» ЯК БАЗИС РОЗБУДОВИ СОЦІАЛЬНОЇ, ПРАВОВОЇ, ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ 83

А. В. Білан
ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕФОРМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ НА ОСНОВІ ІНСТРУМЕНТАРІЮ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ 86

Д. А. Бойко
ІНСТРУМЕНТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ 91

К. В. Валащук
ЕЛЕКТРОННИЙ УРЯД (E-GOVERNMENT) І ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ (E-GOVERNANCE): ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ 96

М. А. Вітичук
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 100

Ю. В. Войтович
ДЕЛЕГОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ В СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ..... 105

О. В. Гіргіль
РІЗНОВИДИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР ТА КАТЕГОРІЇ ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ 110

Д. О. Дмитрук
МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 115

К. О. Долонська
ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ 118

Д. Р. Кантор
СУБ'ЄКТИ ІНСПЕКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 123

Є. А. Кирилюк
МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН..... 128

К. В. Ковальчук
АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ ТА ЇХ ЮРИДИЧНА ПРИРОДА 132

Л. В. Колінець
ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ 136

І. В. Корінецька
АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО РОЗСУДУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 141

С. М. Котельчук
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ 145

С. В. Кошулинська
ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР 148

І. О. Крисик
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 153

В.С. Литвинчук
ПУБЛІЧНІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ (ФОНДИ) ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 156

Ю. О. Літвинчук
СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ ЯК ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 160

Є. М. Максимук
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗВЕРНЕННЯ ДО ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ 164

Х. В. Маринчак
ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ОСНОВА ІНСТИТУТУ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ..... 170

Є. Ю. Морєва
УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ДЛЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ІЗ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ 173

B. Olbryska
DZIAŁANIE PRAWA ADMINISTRACYJNEGO: SILNE I SŁÓABE STRONY177

І. Я. Павляк
НЕФОРМАЛІЗОВАНІ ЮРИДИЧНІ РЕГУЛЯТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 183

О. В. Парейчук
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРОЮ ОБОРОНИ В УКРАЇНІ 187

Д. М. Петрук
ПОДАТКОВА МЕДІАЦІЯ: НА МЕЖІ АДМІНІСТРАТИВНОГО РОЗСУДУ 191

Д. В. Пилипчук
СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 195

О. В. Радзій
ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 199

Д. М. Саврацький
ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ОЗНАКИ ФАКТИЧНИХ ДІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ..... 202

А. О. Смирнова
АДМІНІСТРАТИВНІ ЕЛЕКТРОННІ ПОСЛУГИ: ПОНЯТТЯ ТА УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ..... 207

M. Sobczuk
ZARZĄDZANIE ZASOBAMI WODNYMI W UJĘCIU PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ 211

Д. В. Стрільчук
ЕЛЕКТРОННА ПЕТИЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 221

І. М. Фінюк
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 225

Я. В. Широчук
ПРО АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДОГОВІР: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 228

ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО, ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ; ІТ-ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

O.K. Antoniuk
PROBLEMATIC ASPECTS OF CHILD RIGHTS PROTECTION UNDER MARTIAL LAW..... 232

Р. С. Безносюк
УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 234

І. І. Бондар
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПОТЕРПІЛОМУ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РФ..... 239

В. В. Ващук
ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ РФ..... 245

В. О. Дацюк
ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ..... 251

Л. В. Колінець, В. С. Литвинчук
ІНСТИТУТ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ..... 257

С. В. Кошулинська, Ю. О. Літвинчук
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ РЕЄСТРОВАНИХ ПАРТНЕРСТВ В УКРАЇНІ..... 262

Д. Г. Малко, А. А. Балем
ДОПОМОГА ПО БЕЗРОБІТТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 267

Є. Ю. Морєва, А. О. Смирнова
КОМПЕНСАЦІЯ ЗА ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ ОБ'ЄКТІВ НЕРУХОМОГО МАЙНА ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ. 272

М. В. Мохнюк
ІДЕНТИФІКАЦІЯ СТОРОНИ СМАРТ-КОНТРАКТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ..... 277

В. А. Павловська, В. О. Семченко
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РФ.....281

І. Я. Павляк
ДО ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ ШЛЮБНИМ ДОГОВОРОМ 285

Д. М. Петрук
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ ЯК РЕГУЛЯТОРА МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ..... 289

Є. С. Постна
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УКРАЇНІ 292

А. О. Смирнова
ДО ПИТАННЯ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ З ТЕРИТОРІЙ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ 297

А. С. Чубай, А. Р. Кеда
ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ..... 301

А. Б. Шевчук
РОЛЬ НОТАРІУСА У ВРЕГУЛЮВАННІ СПОРІВ І КОНФЛІКТІВ: ПЕРСПЕКТИВИ МЕДІАЦІЇ..... 306

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНАЛІСТИКА, КРИМІНОЛОГІЯ

О. К. Антонюк, Д. М. Петрук
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЛАТЕНТНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 311

В. І. Артинюк
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ 315

А. О. Богданова
СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАСАД ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАКОННОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ…….320

В. В. Ващук
ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 323

К. В. Волкова
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 329

А. Ю. Гофман
ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА 334

Х. М. Гринчишин
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 341

А. А. Дзвонко, О. В. Радзій
ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА НЕПОВНОЛІТНІХ ЖЕРТВ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ЇЙ 345

К. А. Казаченко
СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ..... 349

Т. С. Капітан
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ 354

А. В. Ковальчук
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ РОЗДІЛУ 9 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ..... 357

Д. Ю.Крисько
ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ..... 362

І. Є. Лаговський, М. В. Кравчук
ПЕРЕТВОРЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ: ШЛЯХ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ 367

В. К. Левчук
ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ374

М. М. Мартинюк
РЕТРОСПЕКТИВА СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА АНАЛІЗ РЕЛІГІЙНОГО КОНТЕКСТУ..... 378

Н. Ю. Мацюк
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 156 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ..... 382

Р. В. Муляр
СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ 385

П. Т. Онищук
ПРИНЦИПИ І СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНВЕНЦІЇ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ..... 389

З. О. Пасічник
РОЗМЕЖУВАННЯ СУМІЖНИХ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ОЗНАКОЮ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ 394

Д. В. Пилипчук, Д. О. Дмитрук
ПРАВО НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 399

Д. А. Роскошнова, А. К. Данієлян
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ XIII РОЗДІЛУ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ 405

В. П. Слободян
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ЗАБОРОНА У СФЕРІ ОБІГУ РОСЛИНИ РОДУ КОНОПЛІ (CANNABIS)..... 411

Р. В. Семенов
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ (СТ. 190 КК УКРАЇНИ) 417

Д. О. Шамринський
ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СИСТЕМАТИЧНОСТІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ..... 420

О.С. Юнчик
РОЗМІР ТА ВИДИ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ (ЗЛОЧИНОМ) 426

Для нотаток

Для нотаток

Наукове видання

Правове життя:
сучасний стан та перспективи розвитку

Збірник тез наукових доповідей
XIX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених
(17 травня 2024 року)

(Українською, англійською мовами)

Укладачі:
В. П. Слободян, І. В. Корінецька

Редактори і коректори:
В. П. Слободян, І. В. Корінецька, Б. М. Мазур

Художнє оформлення:
В. П. Слободян

Верстка:
В. П. Слободян, І. В. Корінецька, Б. М. Мазур

Адреса редакційної колегії:
43000 м. Луцьк, вул. Винниченка, 30
Юридичний факультет
Волинського національного університету імені Лесі Українки
Тел. факс: 8 (03322) 4-04-11
E-mail: vnu.ntas.jur.facultet@gmail.com

Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Обсяг 25,81 ум. друк. арк., 25,03 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. 74. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. +38 066 936 25 49).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.